KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

ÚJ FOLYAM IV. KÖTET

1937—38.

BUDAPEST
A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

304225

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Lap

Bán Aladár: Dalmady Győző költészete 79
Császár Elemér: Pekár Gyula ravatalánál (Gyászbeszéd) 79
„ „ Pekár Gyula 65
„ „ Az igazi irodalom 129
Gáspár Jenő: Séta a Petőfi-Társaság temetőjében 88
Ifj. Hegedüs Sándor: Petőfi Sándor 227
Lázár Béla: Részletek Pekár Gyula irodalmi arcképéből 15
„ „ Thorma János, Petőfi festője 193
Márkus László: A színház a nemzeti kultúrában 147
Sik Sándor: Szávay Gyula emlékezete 217

ELBESZÉLÉSEK

Bodor Aladár: A fiatalok nem is sejtik 137
Harsányi Zsolt: A Szent Korona a forradalmak alatt (Könyvrészlet) . . 207
Pekár Gyula: Csaba (Regényrészlet) 5
Terescsényi György: Bakacsi bevásárol 73
Zádor Tamás: Hattyúdal 155

KÖLTEMÉNYEK

Agyagfalvi Hegyi István: Pekár Gyula 27
„ „ „ Cifra Mári 162
Baja Mihály: Őszi búcsúzás a Nagyerdőtől 77

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
1937 ... 2160 sz.

Lap

Czóbel Minka: Házak lelke 235
Falu Tamás: Magyar, vagy francia 206
Feleki Sándor: A nádpálca. (Verses elbeszélés.) 85
Gyökössy Endre: Gyula testvér siratója 4
Havas István: Szonettek (A Lánc-híd, Királyi csipke, Körmöcbánya, Erika) 215
Nadányi Zoltán: Versek (Piros-fehér-zöld, Lepkék) 145
Petri Mór: Versek (A ritornell, A keringő diadala) 72
Szathmáry István: Ének az új Toldiról 13
„ „ A soproni fenyvesekben 94
„ „ Szent István-évi könyörgés 226
Vályi Nagy Géza: Versek (Márciusi rapszódia, Hallgatnak a sötét barázdák.) 135

FIGYELŐ

g. j.: Egy állítólagos Petőfi-fénykép 34
G. J.: Utóhang egy nagy temetéshez 32
„ „ A tízéves Baumgarten-díj 102
„ „ A toll a viharban 163
„ „ Kölcsey centenáriuma 240
Hs.: A hatvanéves Molnár Ferenc 165
„ Nyelvében él a nemzet 239
L. b.: Költő sorsa 106
L. B. dr.: A könyv válsága 103
L. B.: Kell-e írói kamara? 237
Dr. Lázár Béla: Szerecsenmosdatás 95
—ő: A költő „halála“ 30
„ Kritika az Ujvilágból 105
„ A legújabb Pintér 166
„ Színházi látványosságok 241
Ör.: Az irodalmi egykéz 34
r. ő.: Dugonics Etelkája 242
r. r.: A százéves Nemzeti Színház 28

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

Feleki Sándor: Hogyan éljünk nyáron, télen, kis versekben elmesélem . 40
Galamb Sándor: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig 245
Gáspár Jenő: A puszták fiai 169
Gyökössy Endre: Harminchárom mese fiúknak, lányoknak 110
György Lajos: Az Erdélyi Múzeumegyesület háromnegyed százados tudományos működése 167
Havas István: Van értelme az életnek 38
„ „ Kövek, virágok, emberek. Szonettek könyve 244

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Lap
Harsányi Zsolt: És mégis mozog a föld 39
Jankovics Marcel: Kikötők 109
Kállay Miklós: Godiva, fehér galamb és Magóg fiai 108
Pintér Jenő: Magyar nyelvvédő könyv 170
„ „ A magyar irodalom története 243
Szitnyai Zoltán: Tánc 243

A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE 42, 111, 172, 246

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
CSÁSZÁR ELEMÉR
A BIZOTTSÁG TAGJAI:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA
A SZERKESZTÉSÉRT ÉS KIADÁSÉRT FELELŐS: GÁSPÁR JENŐ
SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VI., BAJZA-UTCA 39.
KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 16.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA. — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Császár Elemér: Pekár Gyula ravatalánál. (Gyászbeszéd.) . . . 2
Gyökössy Endre: Gyula testvér siratója. (Költemény.) 4
Pekár Gyula: Csaba. (Regényrészlet.) 5
Szathmáry István: Ének az új Toldiról. (Költemény.) 13
Lázár Béla: Részletek Pekár Gyula irodalmi arcképéből. (Tanulmány.) 15
Agyagfalvi Hegyi István: Pekár Gyula. (Költemény.) 27
FIGYELŐ: A százéves Nemzeti Színház. *r. r.* — A költő „halála". *(ő.)* Utóhang egy nagy temetéshez. *(G. J.)* — Az irodalmi egykéz. *(Ör.)* — Egy állítólagos Petőfi-fénykép. *(g. j.)* . 28
IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: *(Havas István:* Van értelme az életnek. — *Harsányi Zsolt:* És mégis mozog a föld. — *Feleki Sándor:* Hogyan éljünk nyáron, télen, kis versekben elmesélem.) 38
A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE 42

UJ FOLYAM
★
IV. KÖTET
★
1. SZÁM

BUDAPEST
★
1937 OKTÓBER
★
ÁRA 1 P

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

† Pekár Gyula, a Petőfi Társaság elnöke (1920—1937)

PEKÁR GYULA RAVATALÁNÁL

ÍRTA ÉS ELMONDTA: CSÁSZÁR ELEMÉR

Négy koszorú, a M. Tudományos Akadémiáé, a Kisfaludy-Társaságé, a Petőfi-Társaságé és az Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsé húzza le a karomat, de mi ez a súly ahhoz képest, amely a szívemre fekszik, most, mikor ebben a földi életben utoljára állok melléd, szeretett barátom, Pekár Gyula. Ebben a megrázó pillanatban úrrá lesz rajtam a fájdalom, hiszen egy negyedszázad zavartalan harmóniája omlik most számomra össze, egy negyedszázad, amelynek együtt éltük át minden örömét, minden búját, s összeomlik hirtelen, váratlanul, — Téged a 70-ik életévedben is sudár daliát, az erő, az egészség, a férfiasság szimbolumát, a feszülő energiák világában, az alkotás lázában döntött sírba az alattomos kór!

Voltál és nem vagy többé. Nem hallom immár kedves, bársonyos hangodat, nem néz reám ezentúl jóságos, hűséges szemed, nem érzem többé nemes barátságod melegét. Háborog, gyötrődik a szívem, de el kell hallgattatnom a magam keservét, hogy ajkammal a nemzet irodalma és közműveltsége sírja el bánatát.

A mai magyar irodalom nemcsak legönzetlenebb munkását és legfanatikusabb rajongóját gyászolja Pekár Gyulában, hanem legnagyobb műveltségű és leggazdagabb leleményű íróját is. Jókaitól, a mesemondás fejedelmétől ihletve, egy félévszázadon át szőtte ragyogó képzeletének színes képeit, megelevenítve bennük derűs humorral nemzetünk jelenét és mély meghatottsággal nemzetünk multját. Amott, vídám elbeszéléseiben és vígjátékaiban, a szellem ötletessége, emitt, történeti regényeiben és tragédiáiban, a romantika merészsége és nagyvonalúsága, — de túl ezeken a művészi erőkön, Pekár Gyula költészetének legvonzóbb eleme az az erős nemzeti érzés, amely minden művéből kisugárzik, legizzóbban ősmagyar tárgyú trilógiájából. Ő, az ízig-vérig modern ember, visszaszállt a másfélévezredes multba, a nyugat embere, Amerika és Páris neveltje, elkalandozott a távol Keletre, űzve-hajtva a nemzeti fájdalomtól, a Trianon-ütötte sebtől. Szenvedő lelke a sívár jelenből, az ország szörnyű megcsonkításának tudata elől vígasztalásul, igazi romantikus lendülettel, az álmok és ábrándok turáni világába menekült, s Attiláról és húnjairól költve csodálatos mesét, azok letünt világbirodalmában az eljövendő magyar nagyság képét tükrözte.

De ez a romantikus kedély, ez az ideálok rózsás felhőibe

szárnyaló lélek egyúttal bámulatos gyakorlati érzékkel is meg volt áldva, s annál, amit írt, talán még értékesebb, amit tett. Mint a nagy magyar irodalmi izgatóknak, elsősorban Kazinczynak, szellemrokona, a magyarság legnehezebb óráiban, a nemzeti katasztrófa után, magára talált és kezébe vette a magyar irodalmi élet irányítását. Újjászervezte és a nemzeti gondolat erős várává avatta a Petőfi-Társaságot, belekapcsolta az irodalom sodrába a vidéket, s bejárva vezérkarával az országot, lobogó lelkesedésével, gyujtó szavával az emberek ezreiben élesztette lánggá az irodalom szeretetét és az irodalmon keresztül a magyar nemzeti érzést, a magyar nemzeti öntudatot.

Valóban minden szó, amit Te, nemes barátom, kimondtál vagy leírtál, és minden tetted áldozat volt a nemzethűség jegyében a magyarság javára, s ez a szolgálatod két ízben, messze elhagyva az irodalom és közműveltség szintjét, történelmi jelentőségű lett, magad meg a magyarság héroszává. Először 1919-ben, amikor bátorságoddal és lélekjelenléteddel Bandholz tábornok útján megmentetted az ellenségeink kezéből Nemzeti Múzeumunk féltett kincseit; másodszor 1923-ban, amikor megrendezted egykori ellenségeink fővárosában, Párisban, a százados Petőfi-ünnepet és a Sorbonne nagytermében 5000 főnyi tömeget, irántunk akkor barátságtalan nemzet fiait lelkesítetted föl ragyogó francia ékesszólásoddal. Amott egy darabot mentettél meg a haza testéből, emitt a háború után először nyitottál kaput, Petőfi segítségével, a magyar szellemnek a nagyvilág felé.

Mint az új testamentum embere, Te is, drága barátom, jól sáfárkodtál a rád bízott talentummal, — erősen hisszük, hogy az örök bíró, aki felé már a lelked szárnyal, kegyelmébe fogadja lényed jobb részét. Nekünk, akik barátaid voltunk, amíg a földön jártál, megmarad birtokunkul, amit írtál, s annak emlékezete, amit tettél, — de elvész számunkra menthetetlenül az, ami benned a legnagyobb érték volt, emberi valód. Megőrizzük lelkünkben képedet, fölidézzük majd számtalanszor, de az a fényes elme, az a szeretetreméltó ember, az az igazi férfi, aki az életben voltál, most, hogy koporsódra rázárták a födelet, eltűnsz előlünk visszahozhatatlanul. Magunkra maradva, megrendülve, az utolsó pillanatban még egyszer Hozzád fordulunk, s mindazok nevében, akik Veled egy úton haladtak, egy célra dolgoztak, meg a magam nevében, akik közöttük legtöbbet vesztettem, végbúcsút veszek tőled, kedves Gyulám. Isten veled, Isten veled!

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növekedési napló
1937. 2160

Gyula testvér siratója

(Pekár Gyula emléke.)

Írta: Gyökössy Endre

Egyszer régen, nagyon régen,
Ő is élt már, én is éltem;
A Káspi-tó vize mellett
Lovagoltunk egymás mellett,
A ránk-hasadt piros hajnal
Teli szűrte szívünk dallal.

— Endre öcsém, idők múltán
Átügetünk százegy pusztán;
Atilla úr értünk izen,
Átúsztatunk százegy vizen,
A Tiszáig meg se állunk,
Ott húzzuk fel sátrunk, várunk!

— Gyula bátyám, én is látom
Magamat a Tiszaháton;
Nyilam, dalom arra térül,
Jóhíreket érzek délrül,
Lovam lába rúghat, törhet
Halban, vadban gazdag földet!

Fütyörészve, hadakozva
Így értünk a Kárpátokba;
Dobogott a föld alattunk,
Tokajig is levágtattunk,
Az ellenség széjjel szaladt...
Törvényt tettünk Szöged alatt.

Én haltam meg akkor elébb,
Karddal, lanttal kisebb cseléd;
Tisza alatt, Körös felett
Az új földbe ő temetett;
Most meg sírván én siratom,
Őt öleli árva dalom.

CSABA

ÍRTA: PEKÁR GYULA*

Kísérteties éjféli perc az ágyasházban... A Fiak és országnagyok dühödten rontanak be, de már ott találják az előre furakodott gepida Ardarik királyt, — a halott Attila lábánál térdel a tigrisbőrös nyoszolya mellett, teszi magát, mintha imádkoznék, de sanda szemmel inkább arra vigyáz, hogy temérdek válla megöl a gyilkos Ildikó észrevétlenül kisurranhasson. Sikerül... ő felkel s az épp arra lépő Ellák dermesztő szemét érzi magán:

— Még sírni mersz, Ardarik?! Könnyed méreg, árulás, hitszegés, gyilkosság —

A rőt óriásnak ökölbe szorul a keze, de erőt vesz magán. Szól alázattal:

— A szentfelséges Nagyúr bizalmával tüntetett ki, fájlalom, hogy te bizalmatlanságoddal sujtasz le. Nem érdemlem. Én atyádnak mindig jó tanácsokkal szolgáltam —

— ... és megöletted azzal a rima Ildikóval! dörgi Ellák, — ezért még felelni fogsz!

— Gaz rágalom! szisszen a gepida, — Hilda rokonom, jót állok érte. Láthattátok, mint zokogott szerelmes fájdalmában.

— Zokogott? riad Ellák megöl Onegesius, — de zokog-e még? Hová lett az a hitvány burgundi némber? Sehol se látom... Erre feleljen a gepida király —

— Felelj, felelj, te koronás cseléd! — vicsorítja fogát a sötétképű Dengizik.

— Tudom is én, védekezik Ardarik, — hogy tudhassam?

Ögyek meg Csáth hirtelen ötlettel ordítanak közbe:

— Tudnod kell, hisz láttuk, a te köpenyed megöl bujt elő, — azt hittük, özvegyi hivatásához képest a halottat készül mosdatni, ravatalozni s im' egyszerre csak eltűnt, nincs sehol! Lakat az ajtókra, testőrök, keressétek! Sehol, ugy-e? Lóra hamar, élve vagy holtan, ide azt a gyilkos cafatot!

Mialatt a gyorsaságos Dondor legényeivel künn lóra kap, benn tombol a háborodás. Ádáz öklök támadnak rá Ardarikra:

— Semmi kétség, ez a rőt cselédkirály engedte szökni!

Az Ildikóért aggódó gepida sunyi türelemmel állja a vihart

* Ez a részlet az I. fejezet Pekár Gyula „Csaba" c. regényének hátrahagyott kéziratából.

s csak abban reménykedik, hogy „már úgy se érhetik utól“. Látja a húnok veszedelmes többségét, hát tanácsosabbnak tartja a lapuló alázatot. Ellákra figyel, ki méltatlankodó szerénységnek nézi ezt az alázatot s nemeslelkűségében leinti a heveskedőket:

— Nyugalom, húnok, a gyász e percében ne kutassunk, ne ítélkezzünk...

Az eddig hajlongó Ardarik kiegyenesedik:

— Köszönöm, Ellák, hogy atyád bizalmával jutalmazol. Majd kiderül az én igazam, de addig is méltatlan lenne királyi voltomhoz a védekezés. Állok ítélő szavatok elé, népemnél mindig rámtalálhattok. Miután azonban ti telivér hún Fiak, dicső atyátokat amúgyis kizárólag a magatokénak tekintitek, úgy vélem, ti a nagy halottal magatokra maradjatok. Engedjétek, hogy mi idegenek népeinkhez hazamenjünk s gyászotokban titeket ne zavarjunk...

A gepida a fondorkodó alázat sikeres szólama után mélyen bókol Ellák előtt, de közben villanó szemmel integet sisakjának ökörszarva alól a többi germán királynak s a hozzájuk szitó vegyesvérű Attilafiaknak. A húnoknak idegen tájszólással szisszen feléjük: „ti is gyertek, hamar el a Fiak szállására, oda várjátok üzenetemet!“ Azzal indul is már kifelé, midőn Ögyek meg Onegesius fortyanó haraggal támadnak rá Ellákra:

— Ne ereszd, uram! A többi cselédkirállyal együtt ő is itt maradjon! Mind a harmincan itt a szemünk előtt maradjanak —

— Úgy van, hördül Csáth, — vigyázz, uram, baj lesz, ha ezt a vörös latrot elengeded s ő nyakló nélkül lázíthatja fel ellenünk szövetséges idegen népeinket.

— Csak menjen, legyint Ellák, — mit se tehet, foglyunk marad a mi hatalmasabb hún gyűrűnkben. Csak higyje, hogy én ártatlannak tartom őt atyám halálában, majd lesujtok én reá.

— Csak el ne késsünk, dörmögi Attila „morgó testőrkomondora“, Ögyek, — uram, csak annak halála biztos, akit nem holnap, hanem ma nyakazunk...

— Az a holnap el fog jönni, a mának más a feladata. Apám ravatalon... s mi a hún törvény szerint addig el nem temethetjük, amíg testvérnépeinkkel a trónöröklés kérdését nem rendezzük s én, mint legidősebb Attila-gyermek Ég Fia Tanhúvá nem kiáltom ki azt, akit szentséges atyánk utódjául rendelt —

E szavaknál Ellák szinte védően és tüntetően fogja át Csaba öccsét. Barnaképű daliás ifjú az, nyulánk termete az any-

jától való, haja is oly sötéten hullámzik, mint a Honoriáé. Csak szeme az apjáé, Attila tüze vet lobbot benne... Onegesius kettejük közé siklik, s fojtottan könyörög:

— Királyom, kazár királyom, nevelőd, én esdeklek: vége legyen már a titkolódzásnak! Nevezd meg az utódot. Kit akarsz?

— Azt, akit atyám.

— Csaba herceget? Jó, szent a Nagyúr akarata. De ne feledd, népeinkkel szemben te vagy a hivatott: a legidősebb Fiú...

Dengizik is odatoppan. Féltékeny duzzogással méregeti Csabát s szól nyersen:

— Tehát ez a római gyerek? Ezt akarod? Vigyázz, bátya, csalódhatol, ha azt hiszed, hogy a testvérnemzetek is mind egyet akarnak véled.

— Atyánk végakarata szent törvény, ugyan melyik népe merne ezzel szembeszállni?

Dengizik vállat von s kelletlenül fordul el:

— Szent törvény? Hát szent lehetett az élő Attila akarata, de vajon szent marad-e halála után is...?

Mind e sugdosódás pillanat műve. A kivonuló Ardarik már épp az ágyasház kilincsére teszi kezét, midőn Csáth indolatosan ugrik eléje:

— Megállj!

A gepida megfordul. Gúnyos mosoly zilálja övig érő rőt szakállát, ahogy pökhendi örömmel mustrálja az összebúvó, máris civódó húnokat. Ez kell neki. Gondolja, majd önt ő mindjárt olajat a tűzre! Kihívó fölénnyel sandít Csáthra:

— Ki vagy te, hogy nekem, egy szövetséges királynak mersz parancsolni? Jegyezd meg, én majd csak akkor állok meg, ha a hivatott főtől veszem a parancsot. Én csak a trónra ülő hivatott parancsolónak fogadok szót. Mondjátok már, ki lesz ez?

Fojtott kacaj játszik hosszúra font vörös bajusza alatt:

— Oh, mi nem avatkozunk bele. Rátok bízzuk. Ti döntsétek el, ki a szentséges Attila utóda a Világ trónján, mi várunk. De nem soká! Nosza ki vele, tudni akarom! Hisz látom, máris nagyon egyetértetek, hahaha... úgy-e?

Ardarik csengve-bongva tűnik el az ajtó függönye mögött, pillanatra azonban még visszafordul, hogy lássa konkolythintő szavának, az Attilafiak s a hún főemberek közé dobott Erisz-almának a hatását. És mögötte valóban egyszeribe zenebonává hangosodik az eddigi suttogás. Vihartól zúg a véres te-

tem körül az ágyasház. Nincs többé titkolódzás, a szenvedelmek pőrén hetvenkednek. Onegesius kazárjai Ellákot éltetik, Csáth szabír és onugor csapatai Csabát kiáltanak, az ázsiai párt Dengizik nevét dörgi, sőt a vegyesvérűek se maradnak nyugton. A gepida király hiába integet nekik az ajtófüggöny résén át: „gyertek már!..." ők dacosan maradnak s hol a félbajor Alaydárt, hol Ardarik húgának, Theodolindának, az Attilafiát éljenzik: „nem tűrjük, senki más, te ülsz apád trónjára, hisz a te hún Gheizm neved amúgyis „villámot" jelent, nosza rajta, sujts le tolakodó testvéreidre!" Nő a feleselő ricsaj:

— Vagyunk oly Attilafiak, mint ti Ellák és hiába akarnátok minket kitudni a világból, nekünk is lesz szavunk a trón betöltésénél, még több is, mint nektek, mert többen vagyunk!

Dengezik elfeketült arccal lendíti buzogányát s minden eszélyességről megfeledkezve ádáz megvetessel torkolja le a követelődzőket:

— Fattyúnépség, még ti mertek szólni?!

A vegyesvérűek lázadón hördülnek fel, de a vad herceg csak annál sértőbb szóval tapos rájuk:

— Igen, ti csak afféle Attilafattyak vagytok és nincs és nem is lesz szavatok. Csak nekünk, a tiszta hún vérű igazi Attilafiaknak lesz szavunk a trón betöltésénél!

— Miféle jusson? — tombol az ellenpárt, — hát Csaba? Akkor Csabának se lehet szava...!

— Az más! lármáznak Csáthék.

— Nem más! Csaba se tiszta hún, az anyja római császárleány, —

— Mindegy, süvölti Csáth mellől Orestes, — szót se erről, hallgassatok!

— Dejszen csak azért se hallgatunk, toppantanak a vegyesvérűek, — épp mert tudjuk, hogy a Nagyúr nem tiszta hún vére ellenére, mégis Csabát akarta utódjául. Így van —

Csáthék ámultan figyelik a vaduló vitát, melyből egyre harsányabban hallatszik ki a vegyesvérűek következtetése:

— És ha apánk Csabát akarta, akkor voltakép ő maga se tiszta hún, hanem igenis vegyesvérű Fiat szánt trónjára. Bölcs fejedelem, ki tudta, mi kell világbirodalmának. Meritek-e az ő szándékát tagadni, ti gőgös tiszta hún Fiak? Meritek-e tagadni, hogy Attila a hozzánk hasonló vegyesvérű Csabát akarta?

Dengizik tiltóan rázza buzogányát s a pillanatnyi csendben

mázsás léptekkel dübörög oda a már-már felülkerekedő „idegen“ testvérek elé:

— Hazugság! Nem akarta!

— Eszedet veszted? Förmed rá fojtottan Ellák s háborodottan rántja hátra öccsét.

Az öcsben azonban csak annál dacosabban fortyan fel izgága fekete vére. Indulatosan lihegi bátyja fülébe:

— Nem én! Csak nekem se kell Csaba —

— És atyánk szent parancsa?!

— Sohse hallottam.

— De mikor én mondom...

— Mondhatsz, amit akarsz.

— Vakmerő, a szavamban... atyánk szavában mersz kételkedni?

Az öcs türelmetlenül toppant:

— Atyánk mondhatott, amit akart, de most e percben bizonyára mást mondana.

— Mit?

— Azt, amit én mondok: ha mi egyedül hivatott tisztavérű Attilafiak most gyávabalgán félreállunk a tróntól s Csabát ültetjük rá, akkor nemcsak magunk alól húzzuk ki a gyékényt, hanem lovat adunk e számra több Attilafattyak alá. Hát nem hallottad iménti szavaikat, hogy Attila vegyesvérűt akart? Nem vetted észre, hogy ezt ők — Csabára hivatkozva — ravasz számítással már is elvvé, Attila törvényévé emelik? Most egyelőre Csabát éltetik, de én látom, titokban máris mindenik arra gondol: „vagyok olyan, mint Csaba, miért ne inkább én?... S majd megindul a Fiak és Fattyak harca, mely nem csak Csabátokat söpri el, hanem minket is, az egész hún birodalmat, Ezt akarod, bátya? Azt, hogy világbíró Hunniánk Gepidiává, Gothiává, Szláviává, vagy bizánci tartománnyá töpörödjék? Mert Csabával anyja révén ily császári provincia zsoldos cselédeivé züllhetünk —

— Soha! Atyánk tudta, mit akar.

— Én is tudom, mit akarok s mint kengyelemben, úgy állok szavamon: Csaba nem lehet és nem is lesz Attila utóda!

— Még akkor se, ha atyánknak tett szent esküm így szabja elő?

— Még akkor se, — szisszen az öcs —, esküd a te dolgod, engem atyánk nem kérdezett. Szokás szerint —

— Nem kérdezett? Gyanakvó balga te, nem ért már rá!

Oh, te hetvenkedő gőg, azt hiszed, bölcs atyánk mindez aggályaidat meg nem gondolta?

Dengizik indulatosan legyint:

— Eh, apánkat is elszédítette az örök ellenség, az átkozott Róma csábítása...!

— Ugyan mivel szédítette el? Azzal, hogy Rómát akarta hozzánk csatolni s s vele együtt Hunniánkat egyetlen világbirodalommá emelni?

— Beszélhetsz! dörmög az öcs, — mi mindig tiltakoztunk az istenverte római bűbáj és barátkozás ellen. Aki hún, kerülje Róma romlottságának emésztő lángját, mert legfeljebb megégeti magát és póruljár. Apánk is megégette magát Honoriánál, ő maga nincs többé, de a tűz csóváját, Csabát, közöttünk hagyta. Hát nem kell ez a római csóva! Én Csabát nem akarom! Csaba nem lesz Tanhú!

A magasabb termetű Ellák mellen kapja zömök öccsét:

— Azért, mert te nem akarod?! Majd meglássuk. De addig is mint atyáttagadó lator testvért atyám nevében ezennel megtagadlak —

Dengizik izmos sűrű teste dühtől zihál. Vaskeztyűs keze véresre facsarja bátyja ujjait:

— Persze te, mint atyánk kényeztetett kegyence... te szintén Róma cselédje vagy?! Ám légy, de vigyázz, nekem ugyan ne parancsolgass! Te engem meg nem tagadhatsz. Se Csaba, se magad, még egyikőtök se Ég Fia, — és ha majd lesz is Tanhú, én akkor is apám második fia és:... Ázsia örököse maradok!

— Te... te Ázsia örököse? Mióta?

— Atyám parancsa óta. Ő rendelte —

— Hazudsz! Nekem tudnom kellene s és sohse hallottam ily parancsról —

— Mint én se a Csaba trónraültetéséről!

Ellák elképpedve tekint a véres nyoszolya tetemére:

— Öregisten, ez egyszer tégy csodát, egy tűnő percenetre nyisd meg ajakát, hogy e birodalombontó latorra zúdítsa haragját! Szentfelséges atyám, mondd, ezt akartad?

Dengizik sötét arcát babonás fintor torzítja. Aztán csak annál kajánabb gúnnyal fonja egybe vasinges karját:

— Itt vagyok, várom válaszát: De a holtak nem felelnek. S az élőknek a holtak nélkül is tudniok kell, mit akarnak. Én tudom —

— Látom — mered rá Ellák —, Tanhú akarsz lenni! Hallod-e, atyám? Ez óhajod?

Az öcs konok fölénnyel fordul el:

— Ám faggasd... mégis csak az lesz Tanhú, akit nem a holtak, hanem élő népeink emelnek pajzsra!

— Meglássuk! Népeink Attila-hűek s én is ott leszek...

Fojtott szavukba a vegyesvérűek lármája csap bele:

— Nem tűrjük, hogy fattyúnépségnek bélyegezzetek! Akkor te is fattyú vagy, miért nem felelsz, Csaba? Avagy nem akarsz egy hordába kerülni velünk? Maradj! A mi germán, szláv, perzsa, alán, etióp anyáink amúgyis szívből gyűlölik a te császári anyádban a római ősellenséget —

Csaba anyja nevére kardjához kap, de Ellák leinti. A többiek annál szilajabb gúnnyal méregetik az ifjút:

— Hozzánk megvető mostoha volt a Nagyúr, ránk se nézett, de ugyan mit szeretett úgy te rajtad? Ahá, persze a jóslat! Hallottunk róla. Hogy mi negyvenkilencen mind el fogunk pusztulni s egyetlen Attilafiként csak te egymagad maradsz meg. Buta babona, hehehe... meglássuk, igazán túlélsz-e minket...?!

Hirtelen ijjpattanás szisszen elő a handabandázó csoportból, — egy vakmerő perzsa csatlós nyila süvölt át az ágyasházon s Csaba villámgyorsan feltartott pajzsát súrolva iránytévesztetten röppen tova a nyoszolya véresfehér rózsái közé. Fúródva döfi át a halott Attila mellét s tollas fokával magasra mered fel a tetemből. De ugyane percben már Honoria gyorskezű fiának a hajító dárdája találja szemen és agyighatóan a halottgyikos cselédet... pillanatra kardok villannak, ám a vegyesvérűek hamar észbekapnak s gyanút elhárítóan maguk szabdalják darabokra a merénylőt. Csaba a csatlós vérébe hágva lép elő. Előbb fenyegetően emeli ujját, majd apjának nyilas tetemére mutat s Attilának jellegzetesen metsző hangján süvölti a testvérek szemébe:

— Tudom, láttam, melyikőtök biztatta fel —

— Ki vele! Mutass rá! A mi szégyenünk. Előttünk haljon...

— Az volt ni.

Keresik, de mielőtt rátalálhatnának, Csaba nyila már is szíven fúrja át Attilának Yezdegerd shah-in-shah húgától való perzsa-hún Ardashir nevű fiát. Ott vonaglik a csatlós gördülő feje mögött, de a kővé meredt ámuló fivérek közül senki se mer hozzányulni. Fojtott szóval néznek össze s zagyván sugdosódnak:

— Az apja... az apja lakik benne... Attila fia!... Balgák,

hát mi nem vagyunk Attila fiai?!... No-no vigyázzunk, még meggyűlik a bajunk vele!... Eh, legközelebb majd jobban célzunk.

Duzzogó moraj kél a még mindig vonagló Ardashir-Etele megöl:

— Testvért öltél, Csaba...

— Igen, apám büntető kezével! Ő parancsolta, ő, ki még holtan is megvéd engemet. Odanézzetek: tetemével ő fogta fel a nekem szánt nyilat! De imhol ő mást is parancsol nekem. Azt, hogy én azért továbbra is testvéreimnek szólítsalak benneteket...

A vegyesvérűek vadabb része hadonászva tiltakozik:

— Nem kell a kegyelmed! A testvérgyilkos nem testvér többé!

— Balgák, — toppant Csaba, — én, bármint csaholtok is, apám parancsából továbbra is a testvéretek maradok. Hogy megvédhesselek az éltetekre leselkedő jóslat ellen...!

Egy percre babonás csend lesz úrrá a halottas teremben, de a vegyesvérűek izgága germán része végre is lázadó dühvel kezd káromkodni:

— Gyáva pletyka, mi csak azért is szembeszállunk a vesztünket akaró hún jóslattal! Minket Wotan segít...

A testvérek szelídebb része azonban szinte hálásan közeledik Csabához:

— Köszönjük... Mi tudjuk, egyik isten a másik jóslatát nem ronthatja el. A jóslat az isteneknek parancsoló magasabb hatalom, a Végzet keze, melyet csak a szeretet foghat meg. Mi érezzük, te szeretsz minket, Csaba, s ezért testvéreid maradunk..

Honoria fia karját tárja, de az izgága fél gúnyjától csak ketten mernek a nyakába borulni. Az egy thüringi anyától származó két szelídszőke Attilafi öleli át Csabát, Emnedzár és Uzindur: „mi atyánknak szót fogadunk, téged Tanhúnak fogadunk...“

Az izgága „idegen“ Fiak dühödten fortyannak fel:

— Tanhúnak fogadjátok? Gyáva tacskók, abba mi is beleszólunk! Igen, most már meg is esküszünk rá: nekünk is lesz szavunk a Világtrón betöltésénél —

Dengiziket azonban már is a fekete vére fojtogatja. Meggondolatlan dühvel förmed rájuk:

— Csend, fattyúk, majd szólhattok, ha mi, az igazi Attilafiak, anyáitok országain osztozunk!

A vegyesvérűek lázadó ököllel hördülnek fel:

— Száz isten száz ördögére, csakhogy halljuk végre a gaz,

de igaz szót! Hát ezt akarjátok? Mint birkán akartok osztozni anyáink népein, mint hún legelőn szövetséges országainkon?

Ellák, kit mód nélkül bosszant öccsének újabb meggondolatlansága, félrelöki őt s elébe lép:

— Szó se igaz, se atyánk nem akart, se mi nem akarunk ily fosztást...!

— Beszélhetsz, dörgik az „idegen" testvérek, — sebes agynak késő sisak! Dengizik csak elszólta magát, de ti mind egyet akartok. Apánk lehetett Attila, de e perctől fogva mi anyánkra esküszünk, s nem a húnra, hanem anyánk népére, nem Hunniára, hanem anyánk országára! Megyünk is nyomban. Ti csak ravatalozzátok fel apátokat, mi azalatt majd nektek, a gőgbe fulladó hún birodalomnak állítunk ravatalt...!

Ének az új Toldiról

(Pekár Gyula emlékének.)

Írta: Szathmáry Isiván

... Szívemre könny omlik.. az éj feketébb,
Mint máskor... S a Szajna dalol ma mesét
Fülembe a gyötrő, bús éji magányban.
S a Szajna dalában vigaszra találtam.
Vidám, kacagó nép hullámzott a parton,
Ragyogva kigyult a párisi alkony
És látta a Mester fényes palotáját
S művészi ecsetje sok büszke csodáját.
És látott a palota termeiben
Egy szép daliát: új Toldit.. igen,
Az époszi hősnek büszke alakját
Viselte az ifjú, új mesemondó.
Kelet fia volt... S hívták, csalogatták
A párisi fények, a finoman omló
Gall esprit varázsa, Provence trubadúrja,
Bretagni halászok... Mesék csodakútja
Ontotta szívébe bűvös italát...
Az új mesemondó így indul az útra.

De multak az évek... Vas s vér viharát
Zúgatta a Végzet... És összeomolt
Minden: a hőskor rút szennybe bomolt.
S a szennyes özönben mint új Ararát
Áll Toldi alakja s már kézbe ragadja
A szent lobogót: Petőfi neve,
Tűzlelke ragyog rajt... Ki bírna vele?
Nem bír vele Páris: a gyűlölet zordon,

Kaján köde oszlik, s meghódol a Sorborne.
Petőfi dalától gyúl most ki a lelke
Bús, árva fajunkat keblére ölelve
Ünnepli velünk a költő-titánt.
Hős volt, ki a zászlót magasba emelte
S kivívta a szent célt, mit oly vágyva kívánt:
Új, nagy diadalt Petőfi nevének.
A Szajna dalolt, s ragyogtak a fények,
A párisi fények...

Csak csalfa lidérc volt, mi ott ragyogott.
Cserébe mit adtak? E csonka romot.
El... messzi Keletre... S vágtatva rohannak
Álom-paripái: az isteni kardnak
Nyomát keresik. A hún csoda vonzza.
S már dús mesedíszt sző az ősi rokonra,
Hantok dübörögnek, Attila korát
Felrázza a sírból, turáni dicsőség
Világbirodalmát, félisteni hősét,
Ragyogva cikázó meteorát.
S már írja Csabát is, már India távol
Hegycsúcsai zúgnak Attila fiáról
Zord, ősi regéket... De Mors Imperátor
Szól közbe: elég volt! S elomlik a bátor,
A büszke lovag, a szellem, erő
Nemes daliája... S örök pihenő
Fogadja ölébe...

Ám sírja felett
Ne mondjunk csüggedő gyászéneket.
A harci bárd, a toll kihullt kezébül,
De élte műve most Eszmévé szépül.
A hol Petőfi egykor eldörögte
Szent esküjét, s Aranynak szobra áll,
Ott látja őt a nemzet ércbe öntve,
Mint Toldi Miklóst... S nem győz a halál
E szimbolum megrázó erején:
Új Toldi volt ő, bajvívó, kemény,
De hű barát, nemes szívű lovag,
Szőtt sok mesét, napfényes álmokat.
S Petőfi harcos táborát vezetve
Egyetlen célért lobogott a lelke,
Hogy a kifosztott, árva rónaságról
Elérjünk egy napon a messzi, távol
Kéklő hegyekre, s láncait letépve
Nagy és szabad legyen Petőfi népe.
Váltsuk valóra ezt a büszke álmot,
Követve őt, ki mindörökre áldott!

RÉSZLETEK PEKÁR GYULA IRODALMI ARCKÉPÉBŐL

ÍRTA LÁZÁR BÉLA

I.

Pekár Gyula, akinek írói arcképét csak nagy szemmel látott körvonalakkal rajzolhatjuk fel, igen bonyolult feladatot ad arcképfestőjének, mert teste-lelke száz szálból szőtt szőttes, mert műveinek együttese messze ősökbe belenyúló ösztönéletből táplálkozik, mert távoli idegen tájak és azok embereinek sorsa alakították képzeletét, akkor is, ha történeteit a mindennap, akkor is, ha messzi múlt világából veszi, mert titokzatos esetek, dadogó krónikások csodás legendái, föld alatti és föld fölötti rejtelmek gyujtották fel képzeletét. Mindezt kibogozni, mindezt felsejteni kellene, hogy aztán mindent összbekapcsoljunk, ami talán megértetné az író művészetét. De lehet-e egyáltalán a művészetet megérteni? Nem puszta sejtés, titokzatos beleélés, beleálmodás az alkotó képzeletjárásába ez a mi egész tudományunk?

Pekár Gyula apai és anyai ágon is Pekár, s mindkét ágtól csodálatos ösztönöket örökölt. Az egyik ágról Újházy-vér került beléje, a másikról a titokzatos lelkész-Faust, Pekár Lajos csodakereső lelke kísérti. Furcsa egy lelkészlak volt ez a nógrádtamási evangélikus papi otthon, melynek dolgozószobájában villanygépet, lombikokat, mikroszkópokat, távcsöveket és ördöngös füstű kemencéket látott a gyerek, ha a nagyapa magához engedte. A falak mellett könyvszekrények húzódtak el, azokban sokféle idegen nyelven írt foliánsok. Ott ülhetett ilyenkor a szoba egyik sarkában, de némán, hallgatagon, csak nézhette, mint tesz-vesz érthetetlen sok mindent a „parancsolóan hatalmas alakú“ nagyapa, műszerei csodás birodalmában. A nagyapa többek között hasonszenvi doktor is volt, aki a környék parasztjait a maga szedte füvekből kotyvasztott szerekkel — igen hatásosan! — kezelte, amiért aztán a tudós doktorok kuruzslásért fel is adták a megyénél, de ő Galenus és Hippokrates görög orvosokra hivatkozott, kik hasonlókép diploma nélkül kezelték betegeiket, oly sikeresen, hogy a mai doktusok is megirígyelhetnék őket. A

megye fejére hatott is a két görög tanú tekintélye és „mivel a nagytiszteletű evangelikus esperes úr bebizonyítottan oly betegeket is megmentett, — így szól a megye határozata, — akiket a tekintetes megyei fizikus urak feladtak“, — logikus következtetést vont le belőle, hogy az esperes felmentendő és az iratok irattárba helyezendők.

Sok csodás találmánya volt az esperes úrnak. Pekár Gyula elmondja gyermekkori emlékezéseiben, hogy a telefont is feltalálta, jó pár évtizeddel Edison előtt, ez az 1826-ban a berlini egyetem teológiai és természettudományi fakultásait megjárt losonci lelkész, aki csak később — a szabadságharc után — került Tamásiba. De találmányát nem szabadalmaztatta, ki gondolt ilyesmire, 1840—1850 között, egy nógrádtamási lelkészi lakban? De hisz, méltatlankodott az író, mikor évtizedek múlva fülébe jutott ennek a híre, s szóba hozta a kilencven egynéhány éves nagyapa előtt, aki akkor éppen vadászni készült és a kamásliját csatolgatta. Igaz-e? Igaz. De ha elhallgatta, senki se tud róla, nagyapa...

— Senki? — felelte az öreg úr puskájára támaszkodva és a mennyezetre mutatott.

— De igen, a Mindenható tud róla. S én már gyerekkorodban megmondtam neked: sohse dicsekedjél ember előtt, elég, ha Isten tartja számon érdemeidet...

Figyeljünk meg mindjárt beköszöntőben egypár jelenséget: a nagytermetű nagyapát, a szigorú erkölcsi alapon álló humanistát, a sokoldalúságot és a titokzatos iránti érdeklődést, s a nagy nyelvismeretet. Ezek ösztönszerű megnyilatkozások, melyek ahogy öröklődtek, úgy fognak aztán az utódokban is, hajlam és képesség formájában, megnyilatkozni, s késztetni őt arra, hogy a cél ösmerete nélkül bár, de a cél biztos elérését szolgáló tevékenységet fejtsen ki. Ez a sajátos, részben testi, részben lelki tudatosság is ösztön, melyek hajlamokat ültetnek el a lélekbe. A francia pszichológia (Janet) felismerte, hogy nincs egyetlen mozdulata a testnek, melyet ne kísérne a lélek rezdülése s nincs olyan legfinomabb lelki megrezdülés sem, melyet ne kísérne a test megmozdulása. Ami e mögött van, amit léleknek nevezünk, nem egyéb, mint a mélyben működő ösztönök rendszere. Titokzatos? Misztikus? Az örökölt ösztönök fejlesztette hajlamok s az ezeknek megfelelő cselekedetek, melyeket nem lehet szabályozni,

nem lehet sem korlátozni, sem átalakítani, mert a lélek szerkezetét alkotják, mind az embert jellemző adottságok, mint ahogy levegő nélkül nem élhetünk, ahogy viszont a hal a levegőn elpusztul. Nincs tehát szabadság? Akkor sem, mikor — ahogy Bergson kifejti — a lélek a tartamban úszik? Akkor sem, mert a lélek akkor is úgy úszik, ahogy ösztönei előírják. Miszterium ez? Mindegy, így van. Életfeltétel. A lélek csak a benne lévő csirákat fejtheti ki, ezeket pedig, az ösztönöket, örökli az ősök végeláthatatlan sorától.

Vessünk egy pillantást a másik ágra, az Újházy-ősre. Ez az Újházy László is hatalmas termetű ember (1795—1870), volt főispán, 1848-ban szabadcsapatot szervezett, Komárom feladása után Amerikába vándorolt, végtől-végig nagy híve volt Kossuth Lajosnak. Elképzelhetetlen küzdelmek között, Ohio-államban telepet alapít, főleg magyarokkal, *Új-Budát*, de mikor 1852-ben imádott felesége meghal, otthagyja a már virágzásnak induló telepét, Texasba költözik, új küzdelmek elé, ahol *Sírmező* névvel új telepet szervez, átvivén oda felesége drága hamvait. Az amerikai polgárháború alatt Washingtonba megy, ott mihamar állami szolgálatba lép, s mikor az osztrák-olasz háború kitör, áthajózik Itáliába, küzdeni a gyűlölt osztrák ellen, s Anconában amerikai konzul lesz. A háború után visszamegy Amerikába, hol kétségbeesve veszi a hírt, hogy nem Kossuth eszméit, hanem Deák Ferencét követi hazája, nyilt levélben tiltakozik a kiegyezés ellen s úgy szívére veszi a dolgot, hogy nemsokára — 1870-ben — öngyilkossá lesz.

Mily közel áll ez az amerikai ős a másik őshöz, a Faust-lélekhez, testi-lelki szerkezetben: képzelete vezeti az ő akaratát is, belső hév fűti, kalandszomjas, legendákat él át, meg nem torpan, eszményeiért él, de tud értök meg is halni. Egy új ösztön bujik elő a homályból, rejtve-rejtegetett érzésgazdagsága, a szilárd kéreg alatt lágy szív dobog, örömét, fájdalmát nehezen nyomja el, — szíve öli meg.

De maga az apa, a hatalmas termetű apa is tökéletes Pekár, akarat ember, de akin képzelete uralkodik. A képzeletét nála is mélységben lappangó ösztönök táplálják. Alig huszonöt éves, de már a debreceni István-gőzmalom igazgatója. Már ekkor elvégezte volt a bécsi és karlsruhei műegyetemet, már bejárta szigorú tanulmányutakon Angliát és Franciaországot, s amit látott, átélt s elgondolt, a debreceni gazdasági akadémia tanárja-

ként adja elő. Azonban 1875-ben már Pesten van. Három évvel később őt küldik ki Párizsba a világkiállítás gazdasági osztályába magyar zsurornak, mert időközben megjelent műve: *Földünk búzája és lisztje* nemcsak idehaza, de a külföldi szakkörökben is nagy elismerést aratott, aminek az lett a következménye, hogy kiküldték Amerikába is, (1880—81-ben), tanulmányozza ott a közraktárak és az elevátor intézményét, amiről hazajövet alapos munkában számol be, mire meghívják a Leszámítoló Bank vezérigazgatójának. Megépítteti a Közraktárakat, Fiumében az elevátorokat, Újpesten a hajógyárat. A folyam- és tengerhajózási részvénytársaság egyik megalapítója. A M. T. Akadémia tiszteleti tagjává választja.

Tehát igazi, cselekvő ember. Széles látókörrel. Nagy nyelvismerettel. Tökéletesen kiformált etikai nézetekkel. Soha meg nem alkuvó jellemmel. Minden cselekedete mögött fojtott pathos lappang, melyet marcauréli ethos fűt. Úgy érezi mindenki, valakinek csak dolga volt vele, hogy ebben az emberben szigorú római hagyományok kelnek életre. Az agya — mint egy örökös működésben lévő szivattyú — meg nem szűnik dolgozni és mindég egyenes irányban. A pénzvilág csűrős-csavaros észjárású emberei között nemcsak testileg, de lelkileg is kimagaslott.

Az anya ezt a szigorú erkölcsiséget, ha nem is megtörni, de mégis valahogy enyhíteni tudta. Felbukkan így a mélyből — talán tudatosan elfojtva — a szigorú külső alól az érző szív az apánál is, s utat tör magának a felszínre. Az anyában más ösztönök is éltek, nem az agya, hanem a szíve uralkodott lényében és formálta képzeletét. Az érzés meleg forrása fel nem tartóztatható erőben buzgott benne. A lelkészlakból a vallás melegét hozta magával, a dalt és a költészet szeretetét. Pekár gyermekkori legmelegebb emléke anyjáról, ez az ő „mesemondó, dalos, édes hangja",* mellyel oly „derűssé tudta tenni az otthonát". A *Lust zu fabulieren*-t, mint Goethe, ő is tehát anyja szívétől nyerte. A sudár termetű szép asszony, egyébként apja unokatestvére, mosolyával le tudta fegyverezni, ha kellett, az apának elvekhez való merev ragaszkodását. A mesék világába már korán be tudta csalni a gyermek képzeletét, ilyképp felébresztve a *költői* érzéseket.

Ez a sokfelé elágazó és sokfelől felbukkant, hajlamokká

* A *Befalazott lakás* c. novellában. Lord Burlington kötet, 104. l.

sűrűsödő ösztönélet összejátszott Pekár Gyula lelkiszőttesének kiformálásában...

II.

Egy költői mű egy szellemi állapot jele, de maga a szellemi állapot az író testi és lelki alkatának együttes eredménye. Ez az eredmény sok minden részletből alakul ki, — egyidejűleg, — de egyúttal sok, időben lefolyó behatásnak is köszönheti létét, mely egymás után áll elő. Az író születése előtti behatásokra gondolunk, melyek testét és lelkét előreformálják. Az örökölt testiség következményekkel jár. Más lesz a szellemi alkata egy alacsony, tyúkmellű, kistestű, vastagnyakú, kerekfejű embernek, mint egy magas, széles- és bővállú, hosszúfejűnek. Más akkor is, ha a két típus jegyei egymásba rétegződnek. A tudomány mai állása szerint (Kretschmer) két alaptípust különböztetünk meg, — *cyklothymot,* mellyel alacsony, nyomott testformák s ennek megfelelően igen izgékony lelki élet, mely állandóan a vidámság és szomorúság közt imbolyog, élénk mozgékonyság, melyet mintha belső tűz hajtana, járnak együtt. A másik típus a *schizothym,* melynél magas, atléta termet, merev mozgékonysággal, leplezett érzékenységgel társul. Az első típusban a kerekfej, a másikban a hosszúfej az uralkodó jegy. De tiszta típus igen ritka, az egyes jelek erősen keverednek és ötvöződnek.

Pekár Gyulánál uralkodott a schizothym alkat, de kereszteződött cyklothym vonásokkal. Hatalmas, mindenki fölé emelkedő termete, gyöngédséggel és könnyen kiütköző érzékenységgel társult. Erősen boltozott mellkasa, széles válla, törzsének fejlett izomzata az egyik réteg, de kerek feje, s kurta nyaka arra mutat, hogy nem tiszta schizothym-típus, cyklothym-vonások ötvöződtek egyéniségébe, nem is önmagába zárkózott lélek volt ő, — ellenkezőleg, társaságbeli ember, közlékeny, könnyen megnyíló, benne a heroikus és idyllikus hangulatok váltották és kiegészítették egymást, szerette a természetet, nem félt a magánytól és a humor és a fojtott pathos hangjain egyaránt és könnyen játszott. Ez a *hangulat-ötvöződés* magyarázza, hogy nem volt benne meg a tragikus pathos kizárólagossága, mert nem volt az a zárkózott lélek, aki állandó harcban áll a való-

sággal, — enyhíté ezt lelkének érzelmessége, mely a heroikus lendületeket kizárólagossá válni nem engedte, legjellemzőbb hőseibe is mély érzelmet, legalább is gyöngéd szerelmet plántált, mely náluk nem puszta érzékiség, csak az érzelem túlfűtöttsége.

És még egy! A nagytestű ember, aki felülről látja a világot, nem nézheti azt mikroszkópikus szemmel, nem a részleteket hajhássza, átnéz rajtuk, azt veszi csak figyelembe, ami felötlő, új világokat keres, s ha másutt nem, megtalálja azt a multban, melyet felidéz. Ez érteti meg a krónikákhoz, a történethez való állandó vonzalmát. Ez a multhoz való kapcsolódás, a legendákba, memóárokba való szerető elmélyedés ennek a testi-lelki ötvöződésének volt a következménye.

A tiszta cyklothym-típusú Proust — matrác-sírjában fetrengve — mult emlékeinek részletező elemezésébe merülhetett, a szabad emlékezés korlátalanságába belebonyolodva. Az atléta Pekárt a mult ilyetén realisztikus pepecselése nem vonzotta, az ő multérdeklődése nem e földi, de túlvilági sem, őt a multból kiemelt belső képek érzéssel átitatott álomszerűsége vonzotta. A schizothym-típusú költőben nem vész ki ugyan a valóságközelség érzete, ha nem is lesz elemzően részletezővé, — Pekár realizmusa sem a mindennapi élet kicsinyességének vagy éppen a zolai alpáriságnak megfigyelése — nem, az ő realizmusa a tanulmány-hatásokon átszűrt élményanyagból táplálkozott, az olvasmány-hatás közvetlen forrásanyag keresésévé vált, a közvetlen élményeket pedig lirikus átérzések színezték.

Ámde az atléta, ki átnéz az emberek feje felett, meg tudja őrizni nyugalmát — legalább is külsőleg — az élet minden támadásával szemben. Az élet durvaságai elől belemenekül a maga teremtette képzeleti világba, így oldja fel a lelki feszültségeket, magába temeti, büszkén és hidegen néz át az élet igazságtalanságain, a támadókra lenéz, kik fel nem érhetik. Megőrzi plasztrónja mocsoktalanságát; erkölcsi szempontjaival nem lehet alkudozni. Az öntudat páncélja megvédi. Azt cselekedvén, amit cselekednie *kellett*, csak belseje parancsait, a kategórikus imperativus rendelkezéseit hajtva végre, idegen zaj nem érhetett fel hozzá. Ez érteti meg velünk azt az előkelő nyugalmat, melylyel az évtizedek óta fel-felhangzó baloldali támadásokat némán tűrte. Egyesek* csudálkoztak, hogy tudott úgy megváltozni,

* *Halmi Bódog:* Írói arcképek, 1934, 163. l.

hogy a „l'art pour l'art szellem pogány lelkességével alkotó, szépséget, mámort, életörömöt lihegő fiatal Pekár Gyulából nem maradt semmi". Minden megmaradt, de minden végső formát öltött, képzeletalkata parancsára új külsőt öltve fel, ahogy testi-lelki alkata szerint a folyton tova hullámzó időben fellépő körülményekhez alkalmazkodnia *kellett*. Az ő örökös belső feszültségben izzó lénye nem maradhatott az első külső benyomások formájába beleláncolva. Munkasóvárgását, a kielégítetlen energiafölösleg lecsapolásának vágyát atlétikában, politikai szereplésben, megszámlálhatatlan egyesület körében kifejtett elnöklésben vezette le.

De mindez nem tudta kielégíteni alkotásszomját, melyet számtalan ujságcikkben, a novellák százaiban, tíz kötet regényben, tizenegy Uránia-darabban, négy színműben, számos tanulmányban, több fordításban, trilógiájának befejezetlenül hagyott harmadik részében igyekezett beleönteni. Immár több, mint negyven év óta lankadatlan szorgalommal gyüjtötte és jegyezte a novella-témákat, apró füzetek százába írva őket, az ő szinte rajzolt betűivel, 2680 vázat írt össze, amiből csak alig 6—700-at dolgozott fel. Az atléta játszi könnyedségével, a méh szorgalmával, foliánsok és kéziratok, krónikák és hét nyelven írt történeti művek megszámlálhatatlan sokaságát túrta fel, hogy anyaghoz jusson, melyet aztán képzelete életre varázsolhasson.

Mintha gépmadárban ülne, úgy nézte a világot, nagy összefüggéseket fedezve fel és finom lényegfelismerésekhez jutva. De soha semmit azon nyersen. Mindent érzésein át, *meghatott szárnyalásban*, képzelete izzó kohójában, lírai lángban megtisztítva vetített elénk. A körülötte zajló életet, a közéleti tapasztalatait is átkapcsolta az átálmodott multba. Olyan játszi könnyedséggel, ami az atléta friss erejét dícséri.

Meg kellett figyelni őt elnöklés közben. Mint ítélőbíró ült előadó és közönség fölött, kimagasló alakjának tekintélyt parancsoló méltóságában, mialatt szeme, — mint néma vádló, dícsérő, helybenhagyó fórum, — járt-kelt a tömeg fölött és szította a hangulatot. Fölötte állott ő minden rezzenetnek, érzésnek, melyek kialakulását vezette, irányította, elfojtotta vagy fokozta. Pekár Gyula elnöklése valóságos atlétikus játék volt, a hipnózis egy neme, sugalló erejű, mágia és bűvölet...

III.

A lélektani kutatók egy része, a költőtől minél erősebb *egységbevonó* képességet követel, (Boda) ezzel a képességgel — úgy vélik — megmozgathatják alapszemléletét, cselekmény-szövő- és alakábrázoló erejét. Ez az intellektualitás azonban még a tudóst sem tudja *alkotáshoz* juttatni. Berthelot, a vegyészt hallottuk, ki az imaginálást hangsúlyozta, de Einstein és előtte Poincaré, — a matematikus — s bizonyára a Bólyaiak is tiltakoztak volna az ellen, hogy az egységbevonó képességgel megtalálhatták volna intuicióikat.

A képzelet, a minél erősebb *imagináló képesség* az, amely a költőt *építéshez* juttatja.

Nem az emlékezés. Imaginer n'est pas se souvenir, — mondja Bergson.* pedig ő kétféle emlékezést is megkölönböztet. Az egyik fajta az, amikor emlékezni annyit jelent, mint cselekedni, ekkor multunkat jelenné játszuk át. A másik fajta a tiszta mult idézés, ilyenkor multnak látjuk a multat. A képzelet az emlékezés mindkét fajtájától *fajamás módra* különbözik.

Igen szép példáját látjuk ennek Pekár egyik mester novellájában. *A medaillon*-ban.** A vénkisasszony, Nina tant, a maga ódonszagú szobájában, a clavecin hangja mellett, titkolódzó mosollyal tart kezében egy rokokó aranyrámás medaillont. Multja és annak emlékei szállnak fel lelkében, s egyszerre a medaillont ábrázoló fiatal férfi melléje ül és elbeszélgetnek. Íme: emlék és képzelet összefoly előtte élő valósággá. Tökéletes tisztán meg tudjuk különböztetni azt a határvonalat, amely az *emlékezést*, — Bergson első fajtájú emlékezését, — mikor a mult jelenné válik, — elválasztja az intuició felszállásának pillanatától, mikor az érzések felviharzására, a medaillon mássá válik — fantommá, élő emberré s Nina tant hallja a hangját, vizionarius erővel látja a medaillonból kiszálló fantomot, — *képzel*. A valóság ketté válik; ül az ódonszagú szobában és benne van egy más szobában, melyben a furniros ódon bútorok még újak és ragyogóan tiszták voltak, a clavecin húrjai nem pattantak még el s

* *Bergson*, Matiére et mémoire. 146. l. — Már egy alexandriai korbeli regényben, az Apolloniusban felismerik, hogy a képzelet az, ami a műalkotásokat létrehozza, „mert az utánzás, (amiről t. i. Aristoteles beszél), csak ismétli azt, amit látok, de a képzelet azt is megálmodja, amit a szem nem lát".

** A *Pasztellek* c. kötet első novellája.

a napsugár kacarászva suhant be a szobába. Két én egyben. Az egyik nem tud a másikról, a két én nem hat egymásra, egymás mellett élnek és mindeniknek külön világa van. Arról a fájdalomról, melyet annakidején a fiatal én szenvedett át, az öreg én már nem tud semmit. Az öreg ént a fiatal kiragadja az idő tartamából, s belesodorja egy fiktiv jelenbe, ami már imaginálás, de mikor a két idő összeesik, mikor a kettő között kapcsolat áll elő: az összeomlás bekövetkezik.

A *medaillon* tisztán érezteti az emlékezet és képzelet sokat vitatott kapcsolatait, melyeket Pekár — költői megérzéssel — tisztázni tudott.

Világosan láttatja, hogy az érzések izgalmai mint tudják a közvetlen szemléletet is fantommá (vizionált képpé) átalakitani, *más* lett a vénkisasszony előtt a kezében lévő medaillon, *más*, egy élő alak, kit tisztán érzékelt, hallotta a hangját, látta ülni, állani, mozogni maga mellett, — tisztára elképzelve. Ugyanilyen izgalom-felverte fantomot ír le a költő, fest a festő, mintáz a szobrász. Nem a természetet másolják ők, hanem a fantomjaikat. Lechner Ödön a kávéház-asztal márványlapjára rajzolta elém megépítendő álomképét. Ez éppen olyan valósággal volt jelen lelki szeme előtt, mint akár az asztal, melyre rajzolt. A beteg lélek, ki az estipirt zokogni hallja, a virág megérintésére megborzong, a szél zúgásából iszonytkeltő jóslatokat hall ki, — bomlott agyú lélek, akin a képzelet eluralkodott. A költő tisztán látja és tisztán megkülönbözteti érzékleteit és fantazmáit. Gerard de Nerval a *La rêve et la vie*-ben — tehát azelőtt, hogy fantomjai legyűrték — ezt írja: „Titkos hangok fakadnak a növényekből, a virágokból; a madarak énekét, a bogarak zümmögését jól értettem, óvtak, bátorítottak, kedveskedtek!“ Nerval, a költő, itt még tisztán imaginált, — mikor idegei összeomlottak, a fantazmái összegabalyodtak és nem tudott köztük határvonalat húzni. A költő tud. A fantazmák, az intuició felverte kép, akár konkrét elemek *mássá* változása, akár lényegösszevonás (abstrakció) eredménye, mindkét esetben ösztönök táplálta, érzések felverte *valódi* kép, ahogy azt a mai lélektan (Forel, Janet, Ribot) már elismeri. A *Medaillon*-ban Pekár mesteri tisztasággal mutatta be a léleknek ezt a sokat vitatott, rejtelmes folyamatát, az igazi költő ihletével.

A szemfényvesztés c. mester-novellája* felveti a színész-paradoxon kérdését, melyről Diderot már 1773-ban írt, (műve azonban csak 1830-ban vált nyilvánossá és került az érdeklődés középpontjába). Azt a kérdést veti fel, hogy érez-e a színpadon a színész? Diderot szerint a művésznek a színpadon már nem szabad éreznie, érezze át akkor a szerepét, mikor tanulja, de ha már megtanulta, bármikor, bármely helyzetben, gépiesen ismételheti. Nem tudom hol, valahol olvastam, talán éppen Pekár egy cikkében, hogy Sarah Bernhard kész arcképét szemlélve, azt mondta a festőnek: „Minden jó, de a ruhám ennél a mozdulatnál nem ezt a redőt veti!" A színésznő nemcsak a szó hanghatását, nemcsak a gesztus lendületét tanulja be és idézheti fel, gépiesen, bármelyik pillanatban, — de ruhájának minden mozdulatánál változó redőit is előre kiszámítja, hogy az gépiesen ismétlődjék. Természetes, hogy a színészek, kik féltek, hogyha a laikusok körében a hit, hogy könnyeik igazi könnyek, melyek szívükből (és nemcsak szemükből) patakzanak, megrendül, — mihamar elvesztik illuzió-képességüket is, körömszakadtáig védekeztek tehát Diderot tétele ellen. De akadtak olyanok is, kik őszintén bevallották, hogy a tétel igaz. A játszott indulat az igazinak utánzása, a színész érzelmeket is el tud képzelni, sőt — mint Alexander Bernát** fejtegette — az érzelmek érzelmi emlékeit is fel tudja idézni magában, ha szüksége van rá.

Ez a lényeg. Fel tud idézni betanult érzéseket. Az indulat formáját egyszer megtalálva, emlékében megőrzi s amikor kell, felidézi.

Pekár itt nem állott meg. Novellájában egy színésznő történetét halljuk, — s hogy az életigazságot fokozza, magával a hőssel, ki az esetet átélte, beszélteti el. A színésznő, ki a színpadon mindig szerelmet játszott, hogy ezt állandóan érezze, a színpadon kívül is mindig szerelmes volt. Nem akarta, hogy kijőjjön a szenvedély lendületéből, de ha igaz érzelmeinek is adott hangot, szerepe szavaitól kért kifejezést kölcsön. Mert — mint Pekár egy kis regényében, a *Lord Burlington arcképé*-ben Garick, a nagy angol színész szájába adja: „A színész, ha nincs írott szerep a kezében, ha az éreznivalót neki magának kell kitalálnia, szörnyen ügyefogyottnak érzi magát".*** Ezért aztán

* Az *Atalanta csókja* kötetben, 55. l.
** *Alexander*, Diderot tanulmányok. (Filozof. írók tára).
*** *Pekár*, Lord Barlington arcképe, 39. l.

folyton csak szerepeiből beszélt, ami kedvesét nagyon zavarta. Kételkedni kezd érzése őszinte voltában. Kínozni kezdi azzal a kérdéssel: érez-e egyáltalán? Mikor érez? Mondja meg őszintén, hol van az egyénisége? A színésznő egyre azt felelte, nem tudja hol van, keresse meg, találjon rá ő maga. A kedvesének lassacskán rögeszméjévé válik, hogy keresse a színésznő egyéniségét, hogy megtudja, mikor beszél ő maga, mikor nem beszél a szerepéből? Meddő munka, folyton rájön, hogy minden szava egy-egy szerep, most Kleopatra, utolsó felvonás, negyedik jelenet, máskor Gautier Margit, aztán Ninon vagy Ofélia, de soha ő maga. Soha? De mikor szakítottak, a végső percben, bámulatos, ismeretlen, még soha nem hallott szavakat ont a nő rá, aztán ajtót mutat: „eredj szörnyeteg — fuss, menekülj!" Alig tudott magához térni az ámulattól. Végre hát meghallotta igazi hangját... Mikor azonban másnap, egy új darab első előadásán hallgatta az imádott és elvesztett nőt, az utolsó felvonás utolsó jeleneténél, ott egyszerre mintha mellbe lökték volna — beszéli barátainak —, „lehanyatlottak tapsoló kezeim. Tudják-e miért? Nagyszerű szakítási jelenet volt az, — szóról-szóra tulajdon az, amelyet egy nappal előbb olyan remekül eljátszott nekem, az a Marianne, akit én az igazinak gondoltam..."

Hogy mikor játsza hát önmagát őszintén a színész? Mikor szerepeit játsza. A színészt üldözi a szerep. Ha felindul, akkor is szerepéből kell magát kifejeznie. Ahogy Garick mondja a *Lord Barlington*-ban. A színész nem költő. A színész akkor az igazi, ha szerepét adja. Ez az igazi színész-paradoxon. Pekár e sokat vitatott lélektani kérdést elmélyítette.

IV.

Mialatt ez a tanulmány végső szavaihoz közeledett, Pekár Gyula szíve hirtelen megszűnt dobogni. Az atlétával elvesztettük a költőt is. Mert ez nála széttéphetetlen egységbe olvadt. A testét és a lelkét ismeretlen multból feltörő erők kalapácsolták ki, hogy aztán önmagát szívós akarattal kiteljesítse. Így jutott ahhoz a széles távlattal elénk gördülő életművéhez, melyben örökölt és szerzett javak forrtak össze, hogy minden idők magyarjához beszélhessenek. Híradás ez a sírból. Az irodalom ma — világ-

szerte — kilépett az elefántcsont-toronyból és leszállott az életzsivalytól hangos piacra. Sokan, sokfélét, ki halkan, ki öblösen beszélnek. Álszenteskedő hangokat is hallunk, kik az emberi méltóságról szavalnak és a gondolat függetlenségéről, ami alatt tömegbe verődést, egyéniség megtagadást és önmagunkról való lemondást értenek.

De lehet-e valóban az emberi természetet sarkaiból kifordítani, azt az emberi természetet, mely már az őserdőben — az ősi dalokban — szabad érzést és a képzelet szárnyalását láttatja? Az ember lelkét nem lehet tetszés szerint formálni, mint a vizet, mely oly alakot ölt, amilyen pohárba öntik. A lélek tele van, látható részei alatt is, láthatatlan rejtelmekkel, melyek épp úgy élnek, éreznek s követelik érvényesülésüket. Nem lehet mindent az álomra bízni. De nem lehet az álmokat sem letiltani. Az egyesekből összeforrott nemzet nem elégszik meg a testi szükségletek kielégítésével, lelke is szomjúhozik és inni akar. Hová forduljon? Ha Nietzsche eleinte azt hitte: „ne a multhoz, a mult csal“, végül is belátta, hogy az élet körforgás, hogy a multból olvasni lehet. Az ember, ez a lezárt váza, nem ismerheti multját, de a nemzet, melynek emlékezése visszanyúlik az évezredekbe, feltöri a sírokat, behatol a föld mélyébe: a mult titkaiért. A barlangok, a sírok, a romok, az ékírásos szövegek, az okmányok, a kultúrjavak beszélni kezdenek. A költő beleálmodja magát a multba. De a költő él, éli jelenbeli életét s álmaiban is tudja, hogy álmodik. Így fut össze szavában a mult és jelen. Pekár szíve vérzett, mikor a *Tatár rabságban* az urak egymásra fenekedését álmodta vissza, akkor, mikor körülötte ugyanolyan vad lárma dúlt-fúlt, mint álmai hősei közt.

A torzónak hagyott *Csabá*-ban is az egyapától, más-más anyától lett Attila-fiak ördögi erővel egymásra zúduló öldöklésében a magyarság örök átkát jelképezte. Mikor *Attilá*-ban látomásszerűleg egy nagy élet összeroppanását látta meg, a trianoni Magyarország katalauni csatáját zokogja. Ám az *Amazon királynő* négyszer megismétlődő nagy erőkifejtésében Trianon eljövendő lebírását előre érzi. *A tízezermérföldes sárkány* csin császára eget, poklot, jövendölést, cselt, borzalmakat, mindenfajta mágiát igénybe vesz, csak hogy a kínai fallal országa jövendő biztonságát szolgálja, intő példa, nagy tanulság ez a kishitűeknek, a jelen zavaraiból csak az elszánt akarat, a törhetetlen tettrekészség vezethet ki.

Vádlói a multak szakadékain botorkáló bayard-lovagot látnak benne, ki nem érezte át a jelen keserveit, nem figyelte tátongó sebeit, nem kereste a bajok gyökerét.

Pekár Gyula minden multidézése mögött azonban szimbólikus elgondolások tornyosultak. Nem az ő bűne, ha mesterséges zajlások elfojtották a költő szavát. De megrendíthetetlen erejű optimizmusával, melyet sem idegen zaj, sem ellenséges vész el nem fojthatott, meglátta a nemzeti gondolat jövőjét, hitt és bízott benne, a magyar költő látnoki erejével.

Ez Pekár Gyula költészetének végső szava.

Pekár Gyula

Írta: Agyagfalvi Hegyi István

Embertölgyek is vannak. Délcegek,
Örök tavaszban bízók. Napbanézők,
Örökkön igézettek és igézők.

Vihart mosolygók, bátrak és kemények,
Égzengésben is hitet harsogók,
Élő szobrai a dacnak s reménynek.

És akkor egyszer — szélcsend idején —
Összeborzong az embererdő tölgye,
Lassan ledől s arccal borul a földre.

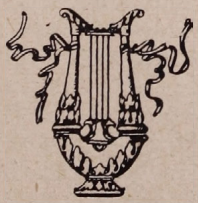

A SZÁZÉVES NEMZETI SZINHÁZ. Augusztus 22-én ünnepelte Nemzeti Színházunk százéves fennállását. Száz év egy színház életében nem épen nagy idő, a nyugati nemzetek színházai mind hosszabb multra tekinthetnek vissza, de a mi színházunk száz éve nagyon sokat jelent: egyik legérdekesebb, leghatásosabb fejezete a magyarság szellemi életének. A párisi Comédie Française, a bécsi Burgtheater bizonyára erősebb fényt sugároztak ki, az olasz és spanyol, a német és angol színpadokról bizonyára nagyobb drámai remekek szóltak a közönséghez és művészibb tolmácsolatban, de — ki merem mondani — nincs színház a földön, amely annyira belekapcsolódott a maga nemzetének szellemvilágába, mint a mi szerény Nemzeti Színházunk: annak a szerepnek, amelyet az ízlés kiművelésében, a közműveltség kifejlesztésében, a nemzeti lélek kiformálásában játszott, nincs másutt párja.

Ez a nemzeti intézményünk, mint annyi magyar társa, nehezen született meg. Évtizedek óta élt a vágy a magyarság körében, hogy állandó kőszínházba gyüjtse a színészetnek Thespis kordéján bolyongó magyar papjait, de a hatalom, város és kormány, közönnyel vagy ellenérzéssel nézte a mozgalmat. S mikor 1837-ben mégis megnyílt a színészet pesti otthona, ekkor csak a *megye* és nem a *nemzet* színháza, még hosszú ideig a hazafias főurak és a középosztály áldozatkészsége tartotta fönn, az uralkodó és a fölsőbbség nem törődött vele. A Nemzeti Színház — és ezt kevés intézmény mondhatja el — külső támogatás híján, nehéz viszonyok között, a szabadságharc viharában és az abszolutizmus zsarnoksága alatt, *önmagától* lett azzá, aminek mi, egy boldogabb kor szülöttei, a két század mesgyéjén megismertük. Önmagának, egyfelől vezetőségének és színészeinek, másfelől közönségének érdeme, hogy annyi energiát sugározhatott ki — az ország szívéből az ország széléig.

Most, az első száz esztendő letüntével visszatekintve a megfutott pályára, mégha kikapcsolódunk az ünnepi hangulatból és nyugodt, higgadt, vagy épen hűvös szemmel nézzük is a multat, meg kell vallanunk, hogy a magyar színészetet és a magyar drámairodalmat a Nemzeti Színház emelte arra a magaslatra, amelyen a XIX. század vége látta. Mikor megnyílt, egy kivételével, minden értékes magyar színészt magához vonzott, a kitűnő művészek egész sorát, s ez a nemes hagyomány kötelező maradt a millenniumig. A vidéki színészet, a kolozsvárin kívül, alig játszott szerepet a magyar színésztehetségek

kibontakoztatásában, színészeink ott forrtak ki, ott lettek naggyá a Nemzeti deszkáin — hosszú ideig még színiiskola sem működött mellette!! — *játszva* tanultak, a nélkül, hogy tudták volna, abban a színpadi levegőben, amelyben szárnyalt a szív és a szó, a lélek és a becsvágy.

A művészetnek ez a ragyogó szellemekben gazdag csarnoka emelte magasra a magyar drámát is. Nemcsak azért, mert drámáink életsorsa a Nemzeti színpadán dőlt el, diadala vagy bukása a színészeken fordult meg; nemcsak azért, mert 1837-től kezdve minden drámaírónk a Nemzeti színpadáról indult el, vagy, mint Szigligeti és annyi társa, épen ott termett, hanem elsősorban azért, mert egy kivételével minden magyar dráma, bevallottan vagy titkolva, a Nemzeti Színházra gondolva született meg: mindet a Nemzeti számára írták, mindet az hívta életre. Kitűnni, érvényesülni, diadalt aratni: drámaírónak csak a Nemzeti Színházban lehetett. S különös játéka a véletlennek, hogy épen az az egy dráma, amelyet szerzője nem szánt a Nemzeti Színháznak, sőt még drámának sem, az *Ember tragédiája*, az, a színház legkitűnőbb igazgatójától drámának fölismerve, a magyar színpad legnagyobb dicsősége és a Nemzeti Színház legnagyobb diadala lett. Hat évtizeden át a magyar dráma története összeesik a Nemzeti Színház történetével — igazolva azt a kettős tanítást, hogy a dráma éltetője a színpad, s az igazi dráma az, amely egyben és egyforma mértékben költői és színszerű.

De a Nemzeti Színház jelentősége a magyar szellemi életben messzebb is gyűrűzött, túl az irodalmi síkon. A mi színházunk egyike azoknak az intézményeknek, amelyek a legtovább hívek maradtak a színház nemes hagyományához: megmaradt, amint Schiller követelte, *moralische Anstalt*-nak, a nemzeti közművelteség szervének, arra hivatva, hogy közönségünk ízlését finomítsa, erkölcsét nevelje — nem moralizálással, az erkölcs prédikálásával, hanem nemes élmények nyujtásával. Igaz, hogy évtizedekig nélkülözvén az uralkodó bőkezűségét és a kormány támogatását, a szegénysége időnként rákényszerítette, hogy lealacsonyítva önmagát, balettáncosokat, artistákat, bűvészeket engedjen a legmagasabbrangú művészet hajlékába, de ezt fájó szívvel, szégyenkezve tette s utána mindig ráeszmélt hivatására. Állandóan színen tartotta s tudatosan közel vitte a közönség szívéhez a világirodalom klasszikusait; Shakespeare kultusza terén a németek után közvetlenül Nemzeti Színházunk jár elől; megismertette a magyarsággal azokat a nagy irodalmi áramlatokat és ízlés-irányokat, amelyek külföldön meghódították az embereket; belekapcsolta irodalmunkat a Nyugat szellemi közösségébe: a nemzet művészi nevelésében színházunk hatalmas tényező lett.

S volt a Nemzeti Színháznak egy olyan hivatása, amelyre szerencsésebb államokban, kedvezőbb politikai viszonyok között működő színházak még csak nem is gondoltak: a nemzeti eszme szolgálata, a nemzeti szellem erősítése. Nemzeti létünket évszázadok óta fenyegette egy nála erősebb tényező, a magyarságtól szívben és lélekben idegen uralkodó hatalom. A magyarság küzdött ellene, fegyverrel,

ésszel, türelemmel, amint a helyzete kívánta s legnehezebb sorban épen a Nemzeti Színház életének első évtizedei idején volt. S a Nemzeti a szigorú ellenőrzés nyomása alatt is megtalálta a módját, hogy kivegye részét a küzdelemből. A magyar mult fájdalmas és dicsőséges képeinek föltárásával, a magyar élet jellemző mozzanatainak bemutatásával ébren tartotta a magyarság érdeklődését önmaga iránt, fölfokozta a nemzeti érzés erejét, fejlesztette a nemzeti öntudatot, s ami mindennél fontosabb: ápolta és művelte a magyar nyelvet. Nyelvünk az abszolutizmus idején nemcsak palladiuma volt magyarságunknak, de jóformán egyetlen fegyverünk — ereje, hatalma egy téren sem volt olyan nagy, mint a színház falai között: ott ihletett művészek ajkáról tisztán, nemesen csengve, messzezengő visszhangot vert föl a szívekben, vigasztalt és bátorított, buzdított és fölemelt...

Ezt az irodalmontúli hármas hivatását, az erkölcs, a közműveltség, a nemzeti gondolat szolgálatát, teljesítette a Nemzeti Színház úgy, hogy meg tudott maradni igazi föladata körében: a színművészet eszközeivel — beszéddel és arcjátékkal, taglejtésekkel és mozdulatokkal, díszletekkel és világítással — a művészi szépet iparkodott megvalósítani, a költészet alkotásainak előadásával esztétikai hatást akart kelteni. Mint minden, ami emberi, Nemzeti Színházunk sem volt ment a gyarlóságoktól, száz év folyamán követett el hibákat, voltak balfogásai, kilendült az igaz irányból — most, a századforduló ünnepi pillanatában, mikor szemeinket a multra irányítjuk, nem volna illő hánytorgatni. A perc a megemlékezésé, az áldozásé. Emlékezzünk meg hálával a száz év művészi törekvéseiről és nemzetnevelő munkájáról és áldozzunk megilletődötten azok emlékének, akik a Nemzeti Színház élén dolgoztak és a Nemzeti Színház deszkáin játszottak, lelkesedéssel, becsvággyal, hittel hivatásukban és önmagukban. Amit adtak, a költő szavát alkalmazva rájuk: jó mulatság, férfi munka volt.

S a jövő? Az Isten kezében van. A gyönge ember csak jókívánsággal vehet részt kialakításában, egy másik költőnk szavait idézve: A mult csak példa legyen most. *r. r.*

A KÖLTŐ „HALÁLA“. A magyar, illetőleg a fővárosi irodalmi élet furcsaságai közé tartozik az az eset is, amelyet itt most szóvá akarunk tenni. Feljegyzésre érdemes az a „költőtemetés“, amelyre már a címben is céloztunk; az elmúlt nyáron történt egy hírlapban megjelent költeménnyel kapcsolatban. Évekkel ezelőtt a körút lapjai felfedeztek egy költőt, akinek a neve most mellékes. Messze vidékről jött a fővárosba s verseivel hirtelen tünt föl. Népies, itt-ott Petőfire emlékeztető hangja feltűnt annál inkább, mert az a lapvállalat, amely fölfedezte, reggel, délben, este síppal-dobbal harsonázta és verte mellette a reklámot. Szinte házi poétává léptette elő, máshol nem is juthatott szóhoz a költő, aki természetesen a leghízelgőbb jelzőket olvashatta neve előtt, vagy a kötetei megjelenésekor íródott kritikákban. Nem csoda, ha a fiatal költőt hamar elragadta a dicsőség és a népszerűség s emberi és költői meg-

jelenésében és viselkedésében olyan különös kiváltságokat vett meg magának, mintha valóban második Petőfi lett volna.

Úgylátszik azonban, az irodalmi szerelmek és rajongások is mulandók. Törétnt, hogy a költő szakított a lapvállalattal, önállósította magát úgyis mint kiadó, úgyis mint költő. Ez az önállósítás odáig ment el, hogy éppen ellenkező világnézet szolgálatába állott, mint amilyet az őt felfedező és reklámozó lapvállalat képviselt. Sőt odáig merészkedett, hogy a közismert vérvád emlékeit újította fel egy ünnepi versében. Ez a vers óriási felháborodást keltett azokban a berkekben, ahol eddigelé kisajátított prófétaként ünnepelték. Egyszerre fölfedezték, hogy tehetségtelen, kiábrándult hangon kezdtek róla írni, előkotorászták holmi úri osztályellenes, szélsőséges, izgató költeményét és sietve leközölték. (Erről a versről eddigelé nem tudtak? Vagy ha tudtak, miért hallgattak?) Sőt az egyik lap odáig ment, hogy a költőt egyszerűen elhantolta és elparentálta, mintha meghalt volna. A temetési cikk után valóban egy szót sem írnak a költőről, mintha fizikailag is meghalt volna.

Mi nem akarjuk védelmünkbe venni a költőt. Vannak egy és más fogalmaink a háláról, amely még a költőkre is kötelező s úgyszintén az elvi hűségről és a világnézeti hovátartozóság terén illő állandóságról. Nem tartjuk ideális állapotnak, ha egy íróművész hosszú tegnapokon keresztül a baloldali lapok dédelgetett kedvence s holnap hirtelen a legszélsőségesebb jobboldal zászlaja alá áll. Emberileg sem nagyon dicsérendő, hogy ma vérváddal dobálja meg azokat, akiknek kenyerét tegnap ette... De: vagy költő volt akkor is, amikor felfedezték és korunk egyik legnagyobb költőjeként magasztalták lapjaikban, vagy nem. Ha költő volt, akkor bizonyára az maradt ma is, ha nem volt költő, akkor enyhén mondva irodalmi csalás történt körülötte, a közönség és a költő félrevezetése. De úgylátszik mégis költő volt, ezt mutatja az a cikk, amely a költő halála címmel jelent meg és eltemette azt, aki világnézeti elveit meg merte változtatni.

Tulajdonképen házi perpatvar lenne az egész ügy, hogyha odaát a túlsó oldalon ismét nem vizsgáztak volna le olyan nyersen és leplezetlenül irodalmi tárgyilagosságukból. Ez az eset is azt mutatja, hogy írókat aszerint emelnek fel vagy ejtenek el, amint őket szolgálni vagy nem szolgálni hajlandóak. Rabszolgatartókként bérelik ki a tehetségeket s ha az író vagy költő egyszer fel mer lázadni, ellenvéleményt hallat, pillanatnyi szeszélye vagy eddig lefojtott őszintesége szerint kezd írni vagy énekelni, az addig magasztaló tollak boldogabb végével dorongolják agyon. Náluk csak egy bizonyos körön belül van irodalom, vagy csak addig, ameddig ők akarják és kegyesen eltűrik. Azon túl jön a halál, vagy a még annál is rosszabb semmibevevés, lenézés és agyonhallgatás. A költő, akit ilyen hirtelen meghalattak, kétségtelenül nem szép szereplésével mégis tett egy jó szolgálatot költőtársainak és az irodalmi közvéleménynek. A költőtársaknak azzal, hogy ne kapassák el magukat, ha odaátról magasztaló, vagy csalogató szirén hangjait hallják a dicsé-

retnek, az irodalmi közvélemény felé pedig azzal, hogy rávilágított az irodalmi klikkrendszerek rejtelmeire, amelyekről eddig is tudtak a beavatottak. *(—ő.)*

UTÓHANG EGY NAGY TEMETÉSHEZ. A búcsúzó nyár és az előresettenkedő ősz találkozásánál meghalt Pekár Gyula, valaki, aki azon túl, hogy elnöke volt a Petőfi-Társaságnak, író volt, irodalmi vezér volt, kultúrpolitikus és súlyos tényező a magyar politikai világban. Valaki, aki hosszú és áldásos élete alatt mindig képezte és művelte magát, hogy szolgálatára legyen fajának és nemzetének. Valaki, akinél műveltebb és képzettebb koponya alig-alig volt a magyar életben, aki nagy ügyszeretettel és igen válságos és tragikus időkben férfias bátorsággal vállalt szerepet s aki életének különösen utolsó két évtizedét egy gondolatra tette föl, arra, hogy a nemzeti eszmét szolgálja tollal, beszéddel s munkásságával s aki még az irodalmi vezér szerepére is csak azért vállalkozott, hogy ezt a gondolatot diadalra juttassa. Meghalt és temetése igazi magyar temetés volt: szép és megható, társadalmilag és arányaiban, külsőségeiben és benső meghatott gyászában igazán impozáns. Az ország minden gyászpompát megadott annak a férfiúnak, aki parlamentben és parlamenten kívül, idehaza és külföldön, íróasztalnál és irodalmi fórumokon valóban új Toldi Miklósként vitézkedett országa és nemzete igazáért. Csak éppen az írói világ gyásza nem volt arányban Pekár Gyula írói munkásságával s a napisajtó sem viselkedett úgy nekrológjaiban, ahogy rendkívüli egyéniségéhez és munkásságához illett volna. A sajtó, amely máskor olyan meghatott tirádákat tud írni sokkal kisebb jelentőségű emberek elmúlásakor, még halottaiban sem adta meg azt az elismerést Pekár Gyulának, amelyet megérdemelt volna. És egészen tárgyilagosak vagyunk, ezen a téren egyenlő megrovást érdemel a baloldali és a jobboldali sajtó egyaránt.

A baloldali sajtótól nem is várta senki, hogy egyszerre megjavuljon és lábhoz tegye azt a fegyvert, amellyel annyiszor támadt Pekár Gyulára életében. Most, hogy már felhantolva áll a sírja a Kerepesi-úti temetőben, őszintén beszélhetünk erről a kérdésről is. Akik közelebbről ismertük Pekár Gyulát, tudtuk azt is, hogy ezek a támadások fájtak az ő meleg szívének, de túltette magát rajtuk, ment előre egyenesen a maga útján. Fájtak a támadások, mert a bölcs és jó emberek önérzetével tudta, hogy igazságtalanok. Tudta azt is, hogy a huszas évek politikai fordulója óta hegyeződtek ellene azok a tollak, amelyek pedig azelőtt annyit dicsőítették benne az írót, franciás modoráért és auróperségéért. Lázár Béla, aki sokat búvárolta Pekár Gyula életét és munkásságát, állapítja meg, hogy a baloldali sajtóban 1920 óta Pekár Gyula megszűnt írónak lenni. Egyszerűen nem vettek tudomást róla, pedig igazi elmélyülő és nagy alkotásai éppen az utolsó két évtizedben jelentek meg. Miért volt ez a konok és engesztelhetetlen harag? Megmondjuk. Pekár Gyula, aki egész pályáján keresztül politikus is volt, 1919 őszén, a nemzeti

irányzat diadalakor kultuszállamtitkár lett. Mint államtitkár, több kormány idejében teljesített szolgálatot és három kultuszminiszter mellett, helyettük és megbízásukból vezette azokat a fegyelmi tárgyalásokat, amelyek a kommunizmus alatt megtévedt és bűnbeesett írókat, művészeket és tanárokat vonták felelősségre. Az ítélet mindig a felelős miniszter nevében hangzott el, de igazában Pekár Gyulát vonta felelősségre az a sajtó, amelynek pedig annyi képviselőjével és munkásával tett jót államtitkár és miniszter korában, hiszen melegszívű ember és kolléga volt mindig. De a gyűlölet orgiákat ült és Pekár Gyula mondhatott akármit és írhatott akármit, ez a sajtó vagy folytonosan támadta, vagy angyonhallgatta.

Mikor elhúnyt, nem lehetett remélni, hogy a baloldali lapok bűnbánólag jóvátegyék azt a halottal szemben, amit életében ellene vétkeztek. De ott volt a jobboldali, vagy a nemzeti lapok sokasága, amelyeknek eszméiért és világnézetéért olyan bátran szállt síkra és küzdött utolsó leheletéig Pekár Gyulában az író, a művelt ember és a kultúrpolitikus. Egy-két igazán őszinte és meleg megemlékezésen kívül, amely néhány nemzeti és szellemű folyóiratban és napilapban megjelent, a többség itt is tartózkodó volt és nem tudta, vagy nem akarta felismerni a ravatalnál sem, hogy Pekár Gyulában mit veszített az egész magyarság. Magyar sors és magyar tragikum. Majd esztendők fognak elmúlni, amikor észreveszik a mi oldalunkon is, hogy abban az irodalmi vezérségben, amelyet Pekár Gyula képviselt, amelyet Császár Elemér a ravatalnál Kazinczyéhoz hasonlított, milyen nagy értéket vesztettünk el. Majd ha jön a történetíró, aki följegyzi azokat az érdemeket, amleyeket Pekár Gyula múzeumaink nemzeti kincseinek megmentése körül szerzett a román megszállás idején s ha megemlékezik arról, hogy mint összekötő miniszter mennyire egyengette a magyar ügy útját, mikor az antantmisszió Budapesten levő fejeinél saját honi nyelvükön agitált, érvelt és bizonyított, mikor ugyancsak óriási kultúrájával Párisban, Rómában, Londonban, Bécsben vagy más külföldi exponált helyeken küzdött a magyar igazságért, akkor fog ráeszmélni a nemzeti társadalom is, milyen pótolhatatlan és sokoldalú magyar értéke hiányzik. És ha könyveit, közel hatvankötetes irodalmi munkásságát majd egyszer tárgyilagos kritikus olvassa el és írja meg róluk véleményét, akkor döbben rá az irodalomtörténet is arra, hogy a különös, barokkos stílus mögött milyen örökké Kelet felé álmodozó magyar és mégis nyugatba kapcsolódó europer rejtőzik. Az ember, aki azóta már odaállt az örök Ítélőbíró elé és számot adott sáfárkodásáról, bizonyára mindezek fölött már megértően és jóságosan mosolyog, úgy ahogy életében is tudott mosolyogni. De mégis szükséges, sőt több, kötelesség mindezt őszintén megírni, okulásul az eljövendő nemzedékeknek, hogy legalább azok jobban tanulják megbecsülni kimagasló értékeinket, mint az a korszak, amelyben Pekár Gyula élt, dolgozott, hevült és szívének utolsó dobbanásáig magyar akarással és hittel dolgozott.

(G. J.)

AZ IRODALMI EGYKÉZ. Mostanában divatos szó az egykéz, majdnem naponként használja a napisajtó egy része, főleg gazdasági értelemben, mikor támadja azokat, akik egyes közszállításokat vagy kereskedelmi ágakat ki akarnak sajátítani. Eddigelé ezt az egykezet monopóliumnak hívták. De akárhogy is nevezzék ma, régóta megvan az irodalmunkban. Egyes szerkesztőségek és kávéházi csoportokban, az én dicsérlek, te dicsérsz, én írok rólad, te írsz rólam elv alapján dolgozó irodalmi törekvések szeretnék elhitetni a közvéleménnyel, hogy az író, akit ők annak kineveznek s az irodalom, amit ők annak tartanak. Ezt a felgofásukat irígylendő és sokszor tanulságos céltudatossággal képviselik sajtójukban, kritikájukban, a színpadi és film klikkrendszer eszközeivel befelé, sőt nemzetközi összeköttetéseik révén sokszor a küfödl felé is. Antológiákat, gyüjteményes kiadásokat, színdarabokat, filmeket csak rajtuk keresztül ismerhet meg a világ s úgy, ahogy ők akarják. Az irodalmi fémjelzést és cégjegyzést teljesen kisajátították maguknak.

Legújabban kihasználják és úgylátszik sikerrel, rádióbeli összeköttetéseiket is. Ezen a helyen nem egyszer szóvátettük már a rádió irodalmi furcsaságait s egyidőben volt is eredménye őrhelyünkön végzett figyelő munkásságunknak. Most ismét szóvá kell tennünk valamit és követelnünk kell azt a tárgyilagosságot, amely a minden társadalmi réteghez és világnézethez tartozó előfizetők pengőiből fenntartott rádióra elsősorban kötelező. Minap elhangzott egy irodalmi előadás Budapest költőiről s azok között, akik szépséges fővárosunkat megénekelték csupa olyan név hangzott el, aki történetesen a Nyugat táborához tartozik. A nemzeti irodalom képviselői között is nagyon sokan vannak, akik versekben énekelték meg Budapest szépségeit, sőt olyanok is, akik egész köteteket szántak ennek a szép gondolatnak. Ha a felolvasó a Nyugat iránti rajongásában ezekről nem tudott vagy nem akart tudni, ez hiba, de nem olyan nagy, mint azé, aki a felolvasást elfogadta s akinek a tárgyilagosság nevében figyelmeztetnie kellett volna az egyoldalú rajongót mulasztásaira. Az irodalmi egykéz maradjon és viruljon a kávéházi törzsasztaloknál s azokban a bizonyos szerkesztőségekben. Nem akarjuk, hogy a rádióhoz is bevonuljon és ha mégis történnének elnézésből vagy más okból ilyen tévedések, a jövőben is felemeljük ellenünk tiltakozó szavunkat. *(Őr.)*

EGY ÁLLÍTÓLAGOS PETŐFI-FÉNYKÉP. 1937 májusában *Kengyel* Géza szombathelyi gépészmérnök levéllel kereste fel a Petőfi Társaságot és tudatta, hogy birtokába került Petőfi egy 1844-ben Temesvárott készült fényképe. A fénykép másolatát szintén megküldötte s az eredetit felajánlotta a Petőfi Társaságnak megvételre. A Petőfi Társaság természetszerüleg azonnal válaszolt az értesítésre s bejelentette igényét a fényképre, hogyha annak eredetiségét minden kétséget kizáróan meg lehet állapítani. A Tárasaságot ugyanis az a gondolat vezette, hogy ha a fénykép eredeti, akkor irodalomtörténeti ritkaság, minthogy Petőfiről az egykorú rajzokon és metszete-

ken kívül fénykép nincs s a Petőfi-házban is mindössze egy elveszett daguerreotypiáról készült másolatot őriznek s ennek nyomán rekonstruálta Benczúr Gyula híres és szintén a Petőfi-házban levő festményén Petőfi valószínű arcképét. A fénykép ügyében hosszú és kimerítő levelezés indult meg, amelynek során először is azt kellett tisztázni, honnan bukkant fel ilyen váratlanul az ismeretlenségből az állítólagos Petőfi-fénykép.

Kengyel Géza mérnök erre vonatkozólag a következő felvilágosítást adta. Párisban 1935-ben meghalt Pajor Pál festőművész, aki szombathelyi származású volt és Szombathely város ösztöndíjával került Párisba. A magyar festőművész, aki 1868-ban született, idők során régiséggyüjtéshez is kezdett s Párisban meglehetős jó körülmények között élt, hiszen Páris polgármesterének leányát vette el feleségül. Halála után hagyatékából került az állítólagos Petőfi-fénykép több műtárggyal együtt Kengyel Géza mérnök tulajdonába. Ez a fénykép 10×6 cm. nagyságú úgynevezett vizitkép s teljes nagyságban ábrázol egy fiatal férfit. A kép N. Stockmann et L. Troché temesvári fényképész műtermében készült s a kép hátlapján ceruzával olvasható ez a jegyzet: „Petőfi, 1844". Ez a jegyzet minden hozzávetés szerint Pajor Pál kezétől származik.

Az adatokat és a fényképmásolatot, amely egy fiatal férfit ábrázol, francia szabású ruhában, csokornyakkendővel, hegyes francia cipővel, szürke, kockás nadrággal s egy redingotszerű kabáttal és ami különös, magyaros pörge kalappal, a Petőfi Társaság bemutatta két kitűnő irodalomtörténésznek, Császár Elemér egyetemi tanárnak és Pintér Jenőnek. Mind a két tudós egymástól függetlenül megvizsgálta a képet és kijelentette, hogy az semmiesetre sem Petőfi fényképe. Petőfi életrajzi adatai szerint sem 1844-ben, sem azelőtt, sem az után nem járt Temesvárott s így ott nem állhatott fényképezőgép elé. Az sem valószínű, — állították — hogy a Stockmann és Troché cég valamelyik fényképésze úgynevezett vándorkörúton készítette volna a képet, mert olyan fejlett technikával dolgozó fényképész-műterem, mint aminőt a fénykép mutat, akkoriban, a fényképészet kezdetén, egy magyar vidéki városban nem lehetett! Mind a kettőjük véleménye tehát oda csúcsosodott ki, hogy a kép nem Petőfi fényképe (Császár Elemér szerint annál kevébbé, mert nálunk 1844-ben csak a daguerreotypiát ismerték — ez pedig fotográfia) s minthogy annak beküldője fényképtechnikai érvekre is hivatkozott, azt a tanácsot adták, hogy fényképészszakértők tisztázzák a kérdésnek ezt a részletét.

Közben a Szombathelyen megjelenő „Vasi Szemle" című folyóiratban Pavel Ágoston dr. „Magyar szenzáció 1937-ben" címmel cikket írt, s az egész ügyet nyilvánosságra hozta. Az állítólagos Petőfi-fényképpel foglalkozott ezután a napisajtó is s ezért kell itt a nyilvánosság előtt feltárni az egész anyagot. Kengyel Géza adatai szerint a kép nem daguerreotypia, hanem Talbot-papíron készült Talbot-eljárással, amely éppen abban az évben, tehát 1844-ben került forgalomba. Augusztus végén Szombathelyről Haber Henrik fényképész-

től kapott szakvéleményt a Petőfi Társaság. Haber Henrik, aki kétségtelenül látta a kép eredetijét, véleményében kétségbevonja a kép eredetiségét azon az alapon, hogy 1844-ben, amikor a kép készült volna, a fényképezés még az egész világon és különösen Magyarországon embriókorát érte. A kép úgynevezett vizítalakú 10×6 cm. nagyságú. A felvétel rendes műteremben, festett háttér előtt, műtermi bútorok között készült. A kép vékony kartonra van ragasztva, a karton hátlapján pedig nyomtatott betűkkel van a cég neve feltüntetve. Ilyen technikai és üzletszerű adminisztrációval rendelkező műtermek pedig a 40-es években sehol nem voltak. Az első műterem Berlinben 1851-ben létesült, az első vizítképek pedig Drezdában 1859-ben készültek. Nem valószínű tehát, hogy Drezdát s a kémiai technika terén mindig híres németeket megelőzve, 1844-ben Temesvárott készült volna ilyen kép. Ezenkívül a szóbanforgó kép olyan részletfinomságokat mutat fel, hogy sehogysem készülhetett Talbot-féle eljárással, mivel ez a papír kemény és durvaszemcséjű képeket eredményezett. Valószínűbb, hogy a felvétel kolonium-lemezre készült és albumin-papírra másolták. Ezt a lemezt azonban csak 1850-ben fedezték fel, amikor Petőfi már halott volt.

Haber Henrik szombathelyi fényképész véleményétől függetlenül a Petőfi Társaság előkelő fővárosi fényképészekhez is fordult. Vajda M. Pál véleménye szerint a kép stílusa és technikája arra vall, hogy jóval a 60-as évek után készült, mert csak akkor kezdték alkalmazni a hátteret, viszont a kép hátterének stílusa francia munkára vall. Vajda M. Pál még kifejezte azt a gyanuját is, hogy a kép beöltözött fiatal férfit ábrázol, lehet, hogy valamilyen előadásról, de semmiesetre sem készült 1844-ben. Megmutatta a képet a Petőfi Társaság Koller tanár utódjának, Szenesnek is, aki szintén a kép fejlett fényképészeti technikájára hívta fel a figyelmet. Végül dr. Gyulai Ferenc műegyetemi fotolektor fényképésszel vizsgáltatta meg a fénykép másolatát társaságunk. Ő szakvéleményét a következőkben foglalta össze. Magyarországon 1844-ben talbottypia még nem készült. Ebben az időben nálunk csak a daguerreotypiát ismerték, illetve készítették. A francia Daguerre 1837-ben találta fel a róla elnevezett eljárást s 1839-ben mutatta be Franciaországban. Az ő eljárása negatív képeket eredményezett. Fox Talbot 1839-ben találta fel a róla elnevezett talbottypiát és csak 1841-ben hozta nyilvánosságra Angliában. Az ő eljárásával a mai fényképekhez hasonló pozitív képeket nyertek. A Petőfi Társasághoz beküldött fénykép nem daguereotypia, hanem fénykép. Már most, minthogy a két eljárás között lényegbeli különbség van, illetőleg a Talbot-rendszer sokkal egyszerűbb és kényelmesebb eszközökkel hozta létre a képeket, ha 1844-ben Magyarországon, hozzá egy vidéki városban ismerték volna, teljesen kiszorította volna a daguerreotypiát, amely meglehetősen hosszú és kényelmetlen expozícióval készült. Magyarországon azonban a 40-es, sőt az 50-es években is csupa daguerreotypia készült. Az eddig legrégibb daguerreotypia is, amelyet ismernek, 1846-ból való, ebben az időben

készülhetett e Petőfi-ház birtokában levő másolat eredetije is. Viszont a legrégibb magyarkészítésű talbottypia 1855-ből maradt fenn.

A megvizsgált fénykép háttere arra enged következtetni, hogy az csak 1860 után készült. A hátteret ugyanis csak a hatvanas években kezdték használni. A háttér stílusa francia munkára vall. Miután a megvilágítási idő hosszú volt, a felveendő személyt vagy leültették, vagy valami állvány mellé állították, hogy megtámaszkodhassék. Ez a támaszkodásra szolgáló állvány (balluszter), amely ezen a képen is látható, minden országban más és más volt. A vasból készült állványokat, mint ezen a képen is még a háttérrendszer bevezetése után is csak később kezdték alkalmazni. A vizitalakú képeket is csak a 60-as évek után kezdték használni. Fontos az is, hogy az úgynevezett retust Magyarországon Koller tanár alkalmazta először, ő is csak a 60-as években. A Petőfi Társasághoz beküldött kép pedig retusált, ami igen jól látható a hajnál, tehát ez is azt bizonyítja, hogy a 60-as években készülhetett. Megállapítható még az is, hogy a képet nedves állapotban, üveg mellett vágták ki és ragasztották föl, ami szintén azt bizonyítja, hogy a kép az 1844-es esztendőt jóval meghaladó technikával készült. Gyulai Ferenc dr. végső véleményét abban foglalja össze, hogy a kép 1860 és 70 között készülhetett és francia fényképész munkája.

Hátra van még a fényképész cég (N. Stockmann és L. Troché Temesvár) kilétének tisztázása. Ilyen, vagy ehhez hasonló cég bejegyzését a budapesti ipartestületnél nem lehetett föllelni s ezért a Petőfi-Társaság Temesvárra fordult, hátha ott az ipartestületnél vagy valamilyen városi hivatalos könyvben be van jegyezve a cég neve. A szakértők véleménye szerint, a kép francia stílusra vall. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy okvetlen Franciaországban készült. Lehetséges, hogy a N. Stockmann és L. Troché fényképészek Franciaországból származtak el és a 60-as évek után valahogy Magyarországra vetődtek és Temesvárott telepedtek le s magukkal hozták azt a francia stílust, amely a kép beállításán és a háttér-alkalmazáson a szakértők szerint föllelhető. De ez már mellékkérdés. Az már kétségtelenül bebizonyított tény, amit Császár Elemér és Pintér Jenő is állít, hogy a Petőfi-Társaságnak beküldött fénykép nem Petőfi fényképe. A két irodalomtörténettudós véleményét mindenben igazolták a fényképész szakvélemények, amelyek kimutatják, hogy a kép semmiesetre sem készülhetett 1844-ben, hanem jóval később, a 60-as és 70-es évek táján. Igy tehát, sajnos, szegényebbek lettünk azzal az illusióval, hogy előkerült volna Petőfinek egy lappangó, hiteles fényképe.

(g. j.)

*

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

HAVAS ISTVÁN: VAN ÉRTELME AZ ÉLETNEK

Közel negyedszáz novellát gyüjtöttem össze ebben a kötetben, témákat, életeseményeket, miknek megírása tollam alá kívánkozott. A cím jelzi tán azt a közös plattformot, melynek jogcímén egymás mellé sorakoznak.

A novelláról egyidőben azt beszélték, (az olvasók-e, vagy a lapok-e, nem is tudom,) hogy halálra ítélt irodalmi faj. Eféle bölcseségek néha útrakelnek, terjednek; gazdájuk alig van, egypár embert azonban megzavarnak útján. De nem tart ez a zavar se sokáig, mint ahogy nem igazság az a bölcseség sem, amelyet szárnyrakeltettek. A mai olvasó, akinek annyi a tennivalója, aki folyton siet, nem igen ér rá kötetes műveket olvasni. Az a rövidebb lélekrajz, életszemlélet, amit a jól megszabott novella feltárhat, mintha jobban felelne meg szellemi igényének, vagy tán életbeosztásának! A novella, rajz, ha pillanatnyilag igénytelennek látszik is, tömörségével, vagy részletességével, az esemény élesebb beállításával és tán a lelki tendencia frappánsabb kiemelésével: különálló és önálló műfaj, létjogosultsága nemcsak történeti, de mai is.

A novellát nem az olvasók unták meg, hanem az ujságok, a napilapok járatták le, no meg a papiroshiány, amikor két-három hasábnyi kurtaságba kényszerítették, ebbe a prokruszteszágyba s eltűnt hol a feje, hol a lába, sokszor csak a csonkja maradt meg. Néha a teljes értelmetlenség jellemezte, az a felületesség, amibe olyik lelkiismeretlen lap nem egyszer belezuhan. A mozi öli a drámát, a hírlap az irodalmat, a gyáripar a művészetet. Ezek csak látszólagos tünetei az elkapatott kornak, felforgató tömegnek, vagy tán azt mondhatnám: a tömeg-félműveltségnek.

Ami valóban szép, az örökké az fog maradni, irodalomban, művészetben egyaránt. Sőt, a kiábrándulás teljessége és visszahatása fog elkövetkezni a felületes, rosszízlésű tömeggyártással, a beteg dömpinggel szemben, a Szép javára, mely örökké keresett és megbecsült valami lesz. Miért hullana és pusztulna el a dömping harcmezején éppen a novella? Hát a csipkebokor szépsége eltűnik a drabális fűzfa nagysága mellett? Az orgonabokrok létjogosultsága is természeti törvény, amely mindenkor annál jobban érezteti hatalmát, minél inkább eltávozik tőle az ember.

Nem a regény ellen beszélek, csupán a kisebb jellegű elbeszélést, a novellát védem. A regény az emberi indulatok óriási seregszemléje, nagy lélekdimenziók feltárása, korok ép oly igaz területe, jogos eszköze, mint a dráma, vagy a dal. Ha van ma a kultúrterületeken valahol baj, (és van, elég nagy és sok,) azt mind a tőke mohó előretörése és durva önzése okozza, az a megrészegülés, amelyben a megtévesztett jelenkor embere sínylik.

Erről a szenvedésről épúgy lehet novellát írni, mint regényt, dalt vagy drámát.

Én novellát írtam, arról, ami megragadott; a művészet, a veleérző ember szemével néztem be egy-egy mélységbe, zugba, dzsungelbe. Mit láttam, megmondja majd az olvasó, meg a haragos, vagy igazságos kritikus.

HARSÁNYI ZSOLT: ÉS MÉGIS MOZOG A FÖLD

Regényem alaptémája nagyon kényes volt, annál is inkább, mert a katolikus egyház egy tényéről van szó és én protestáns vagyok. Már pedig, ha egy másvallású beszél, annak persze mingyárt más a tónusa és máskép fogják fel azt, amit mond. De meg vagyok győződve, hogy tárgyilagosságom vitán felül áll a legkatolikusabb olvasó előtt is. Könyvemből kiviláglik például, hogy *az Egyház, hivatalosan, soha nem mondott tudományos képtelenséget.* Az Inkvizíció valóban kimondta, hogy a föld áll és a nap forog, de — az Inkvizíció sohasem jelentette az Egyház hivatalos álláspontját. Ilyen tudományos képtelenséget sem a pápa aláírása, sem zsinati határozat nem szentesített sohasem. Galileinek tehát nem a saját egyházával, hanem egyháza szervével: az Inkvizícióval volt konfliktusa. Az én felfogásom szerint tehát módjában volt tudományos meggyőződését magában továbbra is fenntartania, de ugyanakkor jó katolikusnak maradnia. Fontos ugyanis hangsúlyozni, hogy Galilei — számtalan fennmaradt adat tanusága szerint — hívő és buzgó katolikus volt és én ilyennek is rajzoltam. Az aztán a nagy tudós emelkedett szellemére jellemző, hogy protestánsokkal is meleg barátságot tudott fenntartani, mégpedig abban az időben, amikor a vallási ellentétek szinte ádázan szétválasztották az embereket. Van a könyvnek egy olyan katolikus alakja, aki minden konfliktustól ment. Ez Galilei leánya, aki *Maria Celeste* néven klarissza-apáca lett. Ennek az apácának az alakját azzal a tisztelettel és szeretettel írtam meg, amelyet, vallástól függetlenül, az igazi hit és a szentségig emelkedett jóság iránt kell éreznie minden éplelkű embernek.

Regényem főhőse élnivágyó és az életnek roppant örülő ember volt. Feltétlen hedonista. Noha lelki közössége nem volt asszonnyal: szerette a nőt, kívánta a testi örömet. Roppant szerette a bort. Annyira, hogy tudományos vitairatokban ellenfelei kor-

helységére is céloztak. Szeretett jól enni, szerette a társaságot, szerette a barátokat. Egyszóval: nagyon jól tudta élvezni az életet.

Ez az ember nem született vértanunak... Bizonyára szebb lett volna, ha az Inkvizíció előtt keményen kitart a maga tudományos álláspontja mellett és máglyára hagyja magát küldeni. De akitől ezt kívánnók: 70 éves volt, súlyos izületi gyulladás kínozta, sokat szenvedett egy igen nagy sérvtől, összetört, elcsigázott, erőtlen, könnyen síró aggastyán volt, aki — mindenáron élni akart!

A tudomány szempontjából mindenesetre hasznos volt, hogy hősi gesztusra nem került sor, mert miután egy római templomban megtagadó esküre kényszerítették és firenzei házának foglyává tették: ott írta meg „Új tudományok" című könyvét, amelyről nyugodtan elmondható, hogy a 2000 esztendeje — Aristoteles óta — mozdulatlanul álló tudományos gondolkodási rendszert felébresztette és empírikus irányba terelte. Azt lehet mondani, hogy a modern tudománynak ez a könyv volt az első megmozdulása. És van valami kísérteties abban, hogy Galilei pontosan Michelangelo halálakor született, viszont pontosan az ő halálának órájában született Newton...

Az a műfaj, amelyet én alkottam magamnak: nagyon furcsa. Sokan írnak olyan irodalmi életrajzokat — világnevek is —, de én úgy érzem, hogy a valóság és regényesség adagolásában saját keverési módszert találtam fel. A valóságban sohasem teszek erőszakot. A rendelkezésre álló életrajzi adatok alapján egyetlen mondatát sem lehet kétségbevonni annak, amit írtam. De a fantáziának mégis tág tere nyílik a közök kitöltésében, meglévő adatok megvilágításában, fenn nem maradt összefüggések megkeresésében. Az ilyen munka akkor jó, ha meggyőző. És én azt hiszem, hogy amit írtam, azt el lehet hinni.

FELEKI SÁNDOR: HOGYAN ÉLJÜNK NYÁRON, TÉLEN, KIS VERSEKBEN ELMESÉLEM

Ki ne emlékeznék vissza még meglett férfikorában is egy-egy csengő versre, melyet mint gyermek tanult meg s mely mint hűséges barát, kíséri őt egész életen át. Sok örömben és sok szomorúságban lehetett része az évek változása alatt, de a kis vers ott cseng-zsong lelkében s gyakran varázsolja vissza a gyermekkor édes napjait. A prózai olvasmányok, akármily szépnyelvűek voltak is, és akármily bölcs tanácsokat osztogattak is, az idők viharában ködként szétfoszlottak, de a zengő versbe foglalt szavak elkísérnek egészen a sírig. Erre gondoltam, amikor már évek előtt kezdettem különböző gyermeklapokban és az egészségüggyel foglalkozó folyóiratokban verses formákba öltöztetett kis költeményeket írni, amelyekben kicsinyeket és nagyokat az egészség megóvásáról szóló jó-

tanácsokkal iparkodtam ellátni. Igyekeztem főleg úgy írni, hogy ezen kis versek ne legyenek unalmasak, száraz pedagógiai és orvosi műszavakkal népszerűtlenné váló „tananyag.“ Az volt a célom, hogy ezen versecskék kicsinyek és nagyok szívében helyet találjanak s hozzájáruljanak ahhoz, hogy gyermekeink egykor a magyar hazának hasznos és egészséges polgáraivá nőjjenek fel. Úgy véltem, hogy erre kettős jogcímem van: mint versírónak és mint tiszti orvosnak, akinek hivatása az egészséget fenyegető veszedelmekre figyelmeztetni a kicsinyeket és nagyokat. Sok ilyen irányú költeményt írtam a különböző lapokba és sok ilyirányú felolvasást tartottam az Országos Közegészségi Egyesületben, valamint a Teleiában. Mélységesen megindított, amikor láttam, hogy egyszerű munkásemberek mily hálásan köszönik meg ezen kis költeményeket s milyen meleg szeretettel fogadják azokat. Ezen apró versek idővel nyolcvanra szaporodtak fel s úgyszólván mindenféle egészségi ártalomról megemlékeztek. Valóban az egészség Kis Kátéjának nevezhetem e gyüjteményt, mert intelmeket ad a legkülönbözőbb egészségi ártalmakkal szemben való viselkedésre.

Az ilyirányú kis versek megírása nagy óvatosságot kíván. Vannak orvosi kényes témák, melyeknek verses alakba való öntése ellen a költészet múzsája tiltakoznék és vannak egészségi témák, melyek ha nem is kényes természetűek, de laikusok részére nem valók s azok verses formába való öltöztetésük által humorosakká, sőt nevetségesekké válnának. Egy bizonyos középutat kellett találnom, hogy sem a költészet múzsáját, sem Aesculapot sérelem ne érje.

A télen ezen apró versekből a rádióban vagy negyvenet olvastam fel. Meglepő volt a hatásuk. Már másnap a rádiónál tömegesen kérdezősködtek, hol kaphatók e kis költemények s engemet is igen sokan, az ország különböző részeiből, sőt külföldről is, interpelláltak, hol szerezhetik be ezen poémákat. Az egészségvédelem terén nagy és áldásos munkásságot kifejtő „Népegészségügyi és Munkásvédelmi Szövetség“, melynek elnöke *Lukács* György dr. nyugalmazott kultuszminiszter és igazgatója *Szántó* Menyhért nyugalmazott államtitkár, felkértek arra, hogy engedjem át a nyolcvanra növekedett kis verseket kiadás végett a jelzett szövetségnek. Készséggel tettem e kívánságnak eleget, mert tudtam, hogy ez úton az egészségügynek jó szolgálatot teszek. A nyáron jelent meg a szépen kiállított verses füzet hetven képpel illusztrálva, nem kevesebb, mint negyvenezer példányban s már e kiadás kifogyóban van. Tíz fillérért adja a szövetség a kis munkát s ez biztosítja széles elterjedését. A füzet kiadása az érdemes, derék szövetségnek nagy áldozatába került, de hasznos szolgálatot tett a közegészségügynek.

Szívből kívánom, hogy a sok jó tanács gyermekek és felnőttek lelkében fogékony talajra találjon s csendüljenek fel a kis versek minél gyakrabban az élet örömei és gondjai között.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

A PETŐFI-TÁRSASÁG mélységes fájdalommal eltelve adja tudtul nagyrabecsült, szeretett elnöke

PEKÁR GYULA

m. kir. titkos tanácsos

augusztus 20-iki elhunytát.

Tizenhét évig volt a Petőfi-Társaság elnöke, Petőfi kultuszának soha nem lankadó őre, a nemzeti irodalom harcosa és felvirágoztatója, közéletünk és nemzeti ügyeink zászlóvivője itthon és hatalmas nyelvtudásával külföldön. Tettereje, egész élete férfiasan vallott eszményeinek megvalósításában folyt le. Tolla, beszédei, külföldi útjai a hit ragyogó sugarait lövelték a magyar milliók szívébe, kiknek sorsát jobbá tenni volt lelke nagyságos álma.

Volt miniszter, államtitkár, országgyűlési képviselő, számos hazai és külföldi kitüntetés birtokosa, a M. Tudományos Akadémia levelező, a Kisfaludy-Társaság rendes tagja, több tudományos, politikai és társadalmi egyesülés elnöke.

Az ország halottjaként az ág. h. ev. egyház szertartása szerint augusztus 23-án, délután ½5 órakor temettük az Iparművészeti Múzeumból (IX., Üllői-út 33—35.) s a hamvakat a Kerepesi-úti temetőben adjuk át az anyaföldnek, a székesfővárostól adományozott díszsírhelyen.

Egyénisége, érdemei, haza- és emberszeretete örök nyomot hagytak Társaságunk és az ország életében.

Budapest, 1937. augusztus 20-án.

PEKÁR GYULA HALÁLA ÉS TEMETÉSE

Pekár Gyula halhatatlan emlékezetű elnökünk augusztus 20-iki váratlan halála mélyen megrázta valamennyiünk szívét, akik e Társaság keretében odaadó szeretettel csüngtünk nemes alakján. De mélyen érintette a lapokban közölt hír az országot, főkép a politikai, irodalmi és tudományos világ munkásait, akik közelebbről ismerték nagy emberi és írói kvalitásait, s akik seregestől siettek ravatalához, leróni a tisztelet és szeretet hálaadóját.

Az orozva jött halált, mely egy tudőgyulladás képében tört a daliás termetű férfiúra, nem tudta elhárítani sem a tudomány tökéletes felkészültsége, sem a hitvesi szeretet példaszerű, odaadó ápolása. Elragadta őt attól az íróasztaltól, melyen írói alkotásainak oly igen gazdag sorozatát teremtette meg s hozzáfogott épp most annyiszor megálmodott és dédelgetett *Csaba* regényéhez, hún trilogiája befejező művéhez.

Javában dolgozott nagy művén, amikor érezni kezdte betegsége föllépté. Megfázott. Minthogy állapota komolynak tűnt, orvosai tanácsára kedden beszállították a budapesti

Herzog klinikára, ahol megállapították, hogy a kiváló író-politikusnak rosszindulatú tüdőgyulladása van. Csütörtökön estefelé szívgyengeség lépett fel, írja a Budapesti Hirlap, a nagybeteg jóformán állandóan aludt és az orvosok közölték a hozzátartozókkal, valamint *Havas* Istvánnal, a *Petőfi Társaság* főtitkárával, hogy *Pekár Gyula* állapota válságos.

A főtitkár sietett a nagybeteg halálos ágyához, de ott már csak a zokogó, szerető feleséget s a megtört családtagokat találta, akik a haldokló ágyát körülvették. A halál az éjfélen túl egy félórával bekövetkezett, Szent István ünnepének első órájában.

Az ország közvéleménye halála hírének megrendítő hatása alatt érezte meg valóban Pekár Gyula zsenijének óriás és sokoldalú értékeit s nem volt senki, aki fájdalmasan ne ejtette volna ki az ismert és szeretett nevét, melyet a toll, a szó hatalma és a tettek gazdag sokasága vont be a maradandóság örök fényével.

Temetésének méltó megtartását Társaságunk, melyhez minden más intézmények közül a legközelebb állott, indította meg s vezette végig *Császár* Elemér alelnökkel az élen, *Havas* István főtitkár és *Gáspár* Jenő titkár. Köszönetet kell mondanunk a m. kir. kormánynak, mely őt az ország halottjának nyilvánította s *Rákóczy* Imre miniszteri tanácsossal történt megállapodásunk szerint az Iparművészeti Múzeum díszcsarnokában augusztus 23-án, hétfőn délelőtt felravataloztatta s aznap délután fél öt órakor országos pompával eltemettette a Kerepesi-úti temetőben, a székesfőváros díszsírhelyén.

A virágerdőből kiemelkedő katafalkot már délután négykor körülvette a gyászoló közönség, búcsúpillantást vetve a Jókai-lepellel borított koporsóra, melynek lábainál ott ékeskedtek az egykori elismerés trófeái, az érdemrendek, az I. o. magyar érdemrend, az I. o. olasz koronarend, a finn Fehérrózsarend, a török császári érdemrend nagykereszteje a csillaggal.

A közel száz koszorú közt ott volt a *magyar királyi kormány* pálmája, *József királyi* hercegnek és *Auguszta* hercegasszonynak, *Anna* királyi hercegnőnek és *József Ferenc* kir. hercegnek, a Petőfi Társaságnak, a Kisfaludy Társaságnak, a magyar evangélikus egyetemes egyháznak, a Nemzeti Egység Pártjának koszorúja, virágot küldött a *japánok magyarbarát egyesülete*, koszorút: a Tudományos Akadémia, *Herczeg* Ferenc, az országgyűlés képviselőháza, *Hóman* Bálint miniszter, a kultuszminisztérium, *Kovács* Sándor püspök, *Császár* Elemér és neje, a Luther Társaság, a *finn követség*, *Behidj* török követ, az *észt követség*, a magyar újságíró intézmények és igen sok testület, társaság és közéleti alakulat.

Künn az utcán, a múzeum környékén, óriás közönség sorakozott, mely bent a díszcsarnokban már nem juthatott helyhez.

A családtagok, élükön a nagyasszonnyal, Pekár Gyulánéval és az elhúnyt fivérével Pekár Imrével, a koporsó jobboldalán foglaltak helyet. A baloldal első soraiban ültek *József* és *József Ferenc* királyi herceg, *Auguszta* és *Anna* kir. hercegasszony, *Röder Vilmos* honvédelmi miniszter, h. miniszterelnök, *Bornemisza* Géza ipar- és kereskedelemügyi, *Hóman* Bálint vallás- és közoktatásügyi, *Lázár* Andor igazságügyminiszter,

Perényi Zsigmond báró koronaőr, *Bárczy* István miniszterelnökségi államtitkár, *Rákóczy* Imre min. tanácsos, a miniszterelnökségi sajtóosztály főnöke, *Tasnádi Nagy* András államtitkár, a kultuszminisztérium valamennyi főtisztviselője; *Traeger* Ernő min. osztályfőnök, *Baranyay* Zoltán miniszteri tanácsos, a külügyminisztérium részéről; *Kripp* József báró osztrák követségi tanácsos, *Behidj* Erkin török követ, Goston *Maugras* francia követ, Stoil *Stoilloff* bolgár követ, *Da Vinci* gróf olasz követ, Taulo *Sutinen* finn ügyvivő, Richard *Jöffert* észt ügyvivő; *Kovács* Sándor evangélikus püspök, mint az egyetemes egyház képviselője, *Hász* István katolikus tábori püspök; az országgyűlés tagjai közül: *Balogh* Elemér, *Ivády* Béla, *Mayer* János, *Pesthy* Pál, *Zsitvay* Tibor, *Putnoky* Móric, *Láng* Boldizsár báró, *Galánthay-Glock* Tivadar, *Schandl* Károly, *Tóth* Pál, vitéz *Martsekényi* Imre, — a képviselők küldöttségét *Tahy* László képviselőházi alelnök vezette; *Lukács* György, *Hegedűs* Loránt volt miniszterek, *Rapaich* Richárd lovassági tábornok, a honvédség főparancsnokának helyettese, vitéz *Jánky* Kocsárd lovassági tábornok, *Lamotte* Károly helyettes polgármester, *Ferenczy* Tibor rendőrfőkapitány, *Fáy* István debreceni főispán, *Kiss* Endre kecskeméti polgármester.

Küldöttséggel volt képviselve a Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság, *Kéky* Lajossal az élen, a Külügyi Társaság, a Magyar Luther Társaság; Debrecen szab. kir. város, a debreceni Tisza-egyetem a Tisza István tud. társaság és a Csokonai Kör: *Pap* Károly egyetemi tanárral az élen, a Pen Club, a TESz, a Iuláni Társaság, a Magyar Ujságírók Egyesülete, a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete, a Magyar Athletikai Club, a Hollós Mátyás Társaság; a Külügyi Társaságot *Eőttevényi* Olivér és *Csekonics* Iván gróf vezetésével képviselte nagyobb küldöttség, az ujságírókat *Márkus* Miksa vezette. Ott volt Bonyhád választó kerületének küldöttsége és könyvkiadójának, a Singer—Wolfner-cégnek képviseletében *Barta* Antal dr.-ral az élen háromtagú küldöttség.

A Petőfi Társaság tagjai közül megjelentek a temetésen az elnökséggel az élen: *Császár* Elemér alelnök, *Havas* István főtitkár és *Gáspár* Jenő titkár; a tiszteleti tagok sorából: *József* kir. herceg és *József Ferenc* kir. herceg ő fenségeék, *Hegedüs* Loránt, *Pap* Károly és *Raffay* Sándor; a rendes tagok közül: *Bán* Aladár, ifj. *Bókay* János, *Dutka* Ákos, *Falu* Tamás, *Földi* Mihály, ifj. *Hegedüs* Sándor, *Mariay* Ödön, *Petri* Mór, *Pintér* Jenő és *Vályi Nagy* Géza.

Távollevő vagy betegeskedő tagtársaink pedig sürgönyileg vagy levélben vettek részt a közös gyászban. Többen virágot és koszorút is küldtek.

A gyászszertartást *Raffay* Sándor bányakerületi evangélikus püspök végezte, lelkész-kísérettel.

Beszédéből megörökítésre kívánkozik a következő részlet:

„Pekár Gyula igyekezett mindenkor mindenkinek felelős számot adni a belé vetett reménység felől. A megélhetés küzdelmeiben nem kérgesedett el a lelke, *ideáljait mindvégig megőrizte.* Álmodozó, kedvesen közvetlen, rajongó lélek lakott Pekár Gyulában és *most együtt gyászolnak koporsójánál a költészet, a nemzeti gondolat, a minden szép és jó kultuszának géniuszai.*

— Egyik leghívebb szolgáját gyászolja benne a költészet géniusza s a

nemzet angyala is gyászol, mert amikor csonkára nyomorították a hazát, *Pekár Gyula az elsők között állott a jövőért dolgozó magyarok sorába* és munkateljesítménye szerint is fejjel magasodott ki, reményt sugárzott, hódított a magyar igazság számára idebent és a külföldön. A *Bandholz* tábornokok és a *Romanelli* ezredesek lelkében nemcsak a részvétet, de a *segítőerőt is fel tudta ébresztení hazája iránt.* Képzeletének és hazafiságának ösztönzésére fordult a turáni gondolat felé és ezzel is szolgálni, bíztatni akart. *Evangéliumi papi ősök késő ivadéka volt,* aki az egyéni felelősség öntudatának súlyos, mégis felemelő terhét hordozta.

A m. kir. kormány nevében *Tasnádi Nagy* András búcsúzott tőle, az egykori összekötő minisztertől, majd a kultuszállamtitkártól. „Elbúcsúzom, mondotta, a kiváló kultúr-férfiútól, aki *egész lényében, külső habitusában és lelke világában maga a kultúra volt.*

— Pekár Gyula azok közé a közéleti férfiak közé tartozott, akikhez hasonlót sokat kívánt nemzetének *Széchenyi* István; forró hazaszeretete, ragaszkodása a messze Keletre, regék országába nyuló történelmi multunkhoz, nagy munkakedve, alkotnivágyása, nyugateurópai kultúrája — a szó legjobb és legnemesebb értelmében — adták meg egyéniségének tartalmát.

— *Magyar volt és európai volt.* Gondolatai gyakran szálltak messze Ázsia síkjaira, hogy kutassa a magyar multnak, a magyar léleknek rejtelmeit, romantikára hajló lelke turáni álmot álmodott és mégis azon fáradozott, hogy a magyar nemzetet az európai népcsaládba, a magyar kultúrát az európai kultúrába harmónikusan belehangolni segítse.

— Jobb, nemesebb, igazabb szív aligha dobogott a magyar közélet zajában, jobb, igazabb szív, amely gyűlölni nem tudott, de tudott igazán híven, a sírig szeretni.

— Ami munkát vállalt — és menynyit vállalt magára —, azt mindig lelkesedéssel végezte, a maga hasznát nem kereste, de boldog volt, ha másoknak, ha nagy, szent ügyeknek, ha nemzetének használhatott. Irodalmi, társadalmi, egyesületi tevékenységét mások fogják méltatni, de el kell mondani nekem is: *nem felejthetjük el férfias magatartását az 1919-es ellenforradalomban és kemény helytállását akkor, amikor a Nemzeti Múzeumnak nemzeti kincsei forogtak veszélyben.*

— Most elhagy bennünket s amikor eltávozik körünkből, szép férfias alakját képzeletben mégegyszer végigsímogatja tekintetünk. Annyi jócselekedeteért áldott kezét gondolatban mégegyszer megszorítja baráti jobbunk s az örökkévalóságba elkíséri és vele marad tiszteletünk, barátságunk, szeretetünk.

A Petőfi Társaság, valamint a Kisfaludy-Társaság és a M. T. Akadémia nevében *Császár* Elemér alelnökünk vett búcsút — beszédét egész terjedelmében közöljük e füzet élén.

Pesthy Pál ny. miniszter a Nemzeti Egység Pártja nevében vett búcsút; idézzük beszédéből ezt a részt:

Nemzeti eszme alatt *Pekár* Gyula nem azt az ideált értette, amely a háború után a türelmetlenség jegyében jelentkezett az egyes államokban, ő maradéktalanul a történelmi magyar nemzeti eszme híve volt, amely ezt a nemzetet ezer éven át a legádázabb sors közepette is fenntartotta. Izzó lelke rajongásával mutatott rá, hogy egész mai magyar életünk alapja: a vérszerződés, amelyben a hét magyar vezér önzetlenül

lemondott egyéni jogairól, egy akarattal fejedelmet választott s ezzel megteremtette a magyar nemzet egységét. A szentistváni gondolatot abban látta, hogy a magyar fajnak nemzetiségeivel együtt egységes nemzetet kell alakítania s a kereszténység jegyében európaivá kell átalakulnia. Ezért *Pekár* Gyula már mint fiatal képviselő a szabadelvű párthoz csatlakozott, majd Tisza István munkapártjába lépett be s az 1919-es, nehéz idők elkövetkeztével, élete kockáztatásával is belement az ellenforradalomba, hogy a nemzeti eszmének és szentistváni gondolatnak érvényt szerezzen. Közismert, hogy mint összekötő miniszter megmentette a nemzet javait s mint későbbi kultuszállamtitkár minden erejével azon volt, hogy a külföld előtt bebizonyítsa a magyar faj életrevalóságát és kultúrfölényét. Orbi et urbi, a magyar feltámadásért küzdött! Életével, fenkölt ideáljaival, politikai következetességével, odaadó szolgálatával örök példaként ragyog előttünk s a magyar nemzet nagyrabecsülését érdemelte ki.

Paikert Alajos államtitkár, a Turáni Társaság és a Magyar Külügyi Társaság,

Lovik Károly a Magyar Ujságírók Egyesülete, az Otthon Írók és Hírlapírók Köre, a Magyar Pen Club, valamint a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete, *Ilovszky* János kormányfőtanácsos, a Fehér Ház Bajtársi Egyesület, *Ember* Sándor országgyűlési képviselő a MAC régi gárdája, *Balogh* Elemér felsőházi tag, a Nemzeti Torna Egylet megbízásából mondott búcsúztatót.

Mindenik szónok beszédében kiemelte azt a sokoldalúságot, önzetlenséget, erős nemzeti érzést, törhetetlen magyar hitet, férfias bátorságot, amely Pekár Gyula közéleti, irodalmi, politikai és társadalmi szereplését jellemezte. Elsiratták benne az eltávozott jóbarátot is, aki mint ember legszebb megtestesítője volt a görögök férfiideáljának, a szép léleknek és az erős, egészséges szép testnek. Mindenki hangoztatta, mekkora vesztesége a magyarságnak Pekár Gyula elhunyta.

A beszédek elhangzása után elindult a gyászmenet, végig a József-körúton, a Rákóczi-úton, a Fiumei-úton a Kerepesi temetőbe. Pekár Gyula kitűntetéseit négy pirosbársonypárnán vitték. Számtalan autó követte a halottasmenetet és a gépkocsikban a családtagok, valamint az előkelőségek foglaltak helyet. A temetőben a sír előtt újabb egyházi ima következett, amit *Grünwaldszky* Károly evangélikus lelkész mondott. A koporsót megindító gyászének hangjai közben bocsátották le az anyaföldbe.

Ezután a sírdombra rakták a koszorúkat, amelyekből egész máglya gyült össze és a sír fejéhez tűzték az egyszerű fakeresztet e felírással: rozsnyói dr. Pekár Gyula élt 70 évet. És a lassan leszálló nyárvégi alkonyatban *Tasnádi Nagy* András kultusz-államtitkár, a kormány képviselőjének vezetésével még sokáig állták körül a sírt a társadalmi és közéleti előkelőségek, a család tagjai, s az irodalom munkásai. És *Császár* Elemér alelnök vezetésével mi, a Petőfi-Társaság képviselői, akik vezetőt, irányítót, jóbarátot, csaknem mindent veszítettünk az elhúnytban. Még egy utolsó halk búcsúszó, még egy utolsó meghatott ima, még egy utolsó részvétnyilvánítás a megtört özvegynek és a nagy temetés véget ért. Már egészen sötét volt az augusztusi este, mikor az utolsó gyászoló is eltávozott a sír mellől, amely mindig zarándokhelye marad a Petőfi-Társaságnak.

A RÉSZVÉT

Meg kell emlékeznünk néhány igen meleg és tárgyilagos hangú nagyobb cikkről, mely elhúnyt elnökünkről megjelent. Ilyen az *Új Idők* (névtelen cikkíró), a *Napkeleté, Gáspár* Jenő cikke, a kolozsvári *Pásztortüzé: Gyulai* Farkas cikke, a *Tolnai Világlapjáé* vezető helyen, névtelen író cikke, az erdélyi *Hírnöké,* Jánossy Béla cikke.

Az özvegyen maradt Nagyasszonyhoz a részvéttáviratok megszámlálhatatlan mennyisége érkezett — a társadalom legszélesebb köreiből —. Belőlük ki kell emelnünk Horthy Miklós kormányzó úrét, aki éppen külföldi útját kezdte meg:

Özvegy Pekár Gyuláné Őnagyméltóságának. Őszinte sajnálattal értesültem férje elhúnytáról. Mélyen átérezve a súlyos veszteséget, amely elköltözésével az egész magyar közéletet érte, feleségem nevében is legbensőbb részvétemet fejezem ki.

Horthy.

Részvéttáviratot küldött a külföldön tartózkodó *Darányi* Kálmán miniszterelnök is, a következő szöveggel:

— Fogadja Nagyméltóságod nagynevű férjének, Pekár Gyula titkos tanácsos, országgyűlési képviselő és volt miniszternek elhalálozása alkalmából őszintén átérzett igaz részvétem kifejezését. Pekár Gyula halála a szépirodalomnak épp oly súlyos vesztesége, mint a magyar politikai életnek, mert mindkét téren igaz magyar lelkének és kiváló teetségének legjavát áldozta nemzetének.

Rőder Vilmos helyettes miniszterelnök, honvédelmi miniszter a kormány nevében a következő táviratot küldötte:

— Pekár Gyula m. kir. titkos tanácsos, országgyűlési képviselő, volt miniszternek, a kiváló politikusnak és írónak haláláról mély megrendüléssel vettem tudomást. Fogadja Nagyméltóságod politikai és szépirodalmi életünk e kiválóságának elhúnyta alkalmából úgy a magam, mint a m. kir. kormány nevében őszinte részvétem nyilvánítását. *Rőder* Vilmos, a miniszterelnöki teendők ideiglenes ellátásával megbízott m. kir. honvédelmi miniszter.

Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter részvéttávirata:

— Mély megrendüléssel értesültem férjének tragikus elhúnytáról. Fogadja Kegyelmes asszonyom ezen súlyos gyászában őszinte mély részvétem nyilvánítását. *Hóman* Bálint.

A Petőfi-Társaság elnökségéhez érkezett nagyszámú részvéttávirat és levél sorából megemlékezésre kívánkoznak a következők: *József* kir. herceg, a M. Tud. Akadémia, a Kisfaludy-Társaság nevében *Voinovich* Géza, a Vallás- és Közoktatásügyi minisztérium elnöksége: *Velics* Lajos miniszteri tanácsos, *Ugron* Gábor az Orsz. irodalmi és művészeti Tanács elnöke, a debreceni Tisza István tud. egyetem Rektori hivatala, *Karafiáth* Jenő főpolgármester, *Preszly* Elemér főispán, *Szendy* Károly polgármester, *Németh* Antal a Nemzeti Színház, *Márkus* László az Operaház igazgatója, *Konkoly-Thege* Gyula a Statisztikai hiv. elnöke és neje, *Némethy* Károly a Közművelődési osztály elnöke, *Kiss* Ferenc az Orsz. Színművészeti Akadémia igazgatója, a Társadalmi Egyesületek Szövetsége elnöksége, *Kovács* Sándor püspök a M. Luther-Társaság elnöke, a Debreceni Csokonai Kör elnöksége, *Kiss* Endre a kecskeméti Katona József Társaság elnöke, *Tonelli* Sándor a szegedi Dugonics Tár-

saság elnöke, a Gyöngyösi István Társaság elnöksége, *Gálos* Rezső a győri Kisfaludy Kör elnöke, a Pápai Jókai Kör elnöksége, a szolnoki Verseghy-Kör elnöksége, *Zoltán* János a Kiskőrösi Petőfi-Kör elnöke, a M. Athletikai Club elnöksége, az Orsz. Polgárisk. Tanáregyesület elnöksége, a Singer és Wolfner irod. intézet elnöksége, *Kristóf* György és *Gyulai* Farkas levelező tagok Kolozsvárról, *Järventaus* Arvi kültag Finnországból, Franco Vellani *Dionisi* kültag Bécsből, *Kemény* György kültag Detroitból.

Mikor Pekár Gyula végső óráihoz közeledett, a haláltusa jelentkező küzdelmében még egyszer felült ágyán, fölállott s menni akart.

— Megyek — mondotta — Csabához megyek. Meg kell írnom...

A daliás test utolsó reflexe, a daliás lélek utolsó szava volt ez. Az utóbbi hónapokban eszményeinek minden ereje és szépsége a Csaba élő nevében, el nem múló alakjában forrt eggyé. S pár óra mulva lelke már ott szállt Csaba vitézei közt, akik visszatérnek.

PEKÁR GYULA IRÓI PÁLYAFUTÁSA

Egyenes folytatása volt Jókai romantikus pályafutásának, írja nekrológjában az egyik lap és mondotta Császár Elemér is a ravatal előtt. meleg és mélyen járó búcsúbeszédében. Elsősorban a magyar mult színes emlékei, regényes hősei felé fordult szerető figyelemmel, s bár szép sikerei voltak a színpadon is, elsősorban regényíró volt, született elbeszélő és mesemondó, aki színes képzelete szárnyán valósággal magával ragadta olvasóit. Ritka tudása, széleskörű ismeretei folytán minden regénye valóságos kortörténelmi tanulmány is volt. De nemcsak mint író és poéta, mint a Petőfi-társaság elnöke is fontos szerepet töltött be a nemzeti irodalom fejlesztése terén.

Pekár Gyula 1867 november 8-án született Debrecenben. Atyja Pekár Imre, kiváló tudós és közgazdász volt, akit az általa feltalált pekározásnak nevezett lisztvizsgáló eljárásáért az Akadémia tiszteleti tagjává választott.

Pekár Gyula a középiskoláit Debrecenben és Budapesten, részben Amerikában, Bostonban végezte el. A bécsi, majd a budapesti egyetem hallgatója volt s az utóbbin szerezte meg jogi doktori oklevelét. Utána Párisban négy éven át, nagyrészt a Sorbonne-on esztétikai, történeti és humanista tanulmányokat végzett, majd hosszabb tanulmányút során bejárta Európát, volt Kisázsiában és Északamerikában is. Bírói pályára készült, de kinevezése után rövidesen otthagyta a bíróságot és munkásságát azóta egészen az irodalomnak, a politikának és a társadalmi tevékenységnek szentelte. 1891-ben volt az, amikor Justh Zsigmonddal találkozva, mélyebb barátság fejlődött ki köztük s döntő lett pályáját illetőleg. Markáns, elegáns alakját, közszeretetben álló egyéniségét ott láttuk az íróvilágban, a politika terén, a hazafias mozgalmak élén éppenúgy, mint a hozzánk látogató külföldiek körében; számos külföldi útján, ahol csodálatos nyelvtudásával (hét nyelven beszélt és szónokolt), a magyar ügynek mindenkor nagy szolgálatot tett.

E helyen főkép írói munkásságára mutatunk rá.

Előbb a *Pesti Naplónak*, majd hosszú ideig a *Budapesti Naplónak* volt novellistája, később a *Budapesti Hirlap*-nak s újabban a *Pesti Hirlap*-nak tárcaírója, az *Uj Idők*-nek főmunkatársa. Mint szépíró, igen termékeny és változatos volt, főképpen novellákat írt, de regényeket és drámákat is, többnyire modern tárgyú novellákat, de szívesen fordult a multhoz is, különösen a francia rokokóvilághoz, a XVII—XVIII. század magyar históriájához s a magyar Biedermeier-korhoz. Romantikus lelke vonja a misztikus, csodálatos, szövevényes történetekhez, de újabban mind több és több realizmus, mélyebb magyaros szín és szellem, derű és humor megnyilatkozott költészetében. Önállóan megjelent elbeszéléskötetei: *Dodó főhadnagy problémái* (1894); *Homályban* (1894); *Az aranykeztyűs kisasszony (1897); Az esztendő legendája* (1889); *A jukkerleány és egyéb elbeszélések* (1899); *Pasztellek* (1902); *Rokokó-idyllek* (1902); *Delilah nyoszolyája* (1903); *A szultán árnyéka* (1905); *Vitézi románcok* (1907); *Atalanta csókja* (1908); *A frigiai sapka* (1900); *A kölcsönkért kastély* (1910); *A szerecsenek összeesküvése* (1911); *Vénusz könnyei* (1912); *Lacika mamája* (1913); *A szép Pongrátzné krinolinja* (1917); *A mezítlábas grófkisasszony* (1918); A *bresztováci szent, Topáz királyné, Magyar költők szerelmei* (1920). Regényei: *Lavina* (1895); *Hatalom* (1897); *Livió főhadnagy* (1902); *A liliomos asszony* (1903); *Tatárrabság* (1909), melyet az Akadémia 1910-ben a Péczely-díjjal tüntetett ki; *Az amazon királynő* (1920); a *Talizmán, Attila* stb.

Drámái a Nemzeti Színházban kerültek színre, ezek: *Mátyás és Beatrix* (történelmi dráma, 1904); *Drághy Éva esküje* (történelmi tragédia, 1911); *A kölcsönkért kastély* (vígjáték 1914), amelyből *A hamburgi manyasszony* című ismert daljátékot írták s amely épp most került filmre. Továbbá *A magyar* (drámai költemény, 1920); *Danton* (1920).

Az Akadémia *A kölcsönkért kastélyt* 1915-ben, a *Dantont* 1921-ben a Vojnits-díjjal koszorúzta.

Mint tudományos ismeretterjesztő filmíró is sok sikert aratott. *Spanyolország* című darabjával megteremtette nálunk az „Uránia-genret", a vetített képekkel kísért tudományos fölolvasásokat, amire őt nagy műveltsége, széles látóköre, ismereteinek gazdagsága s könnyed, eleven előadókészsége egyenesen hivatottá tették. Tizenegy Uránia-darabot írt, köztük az elsőn kívül *A tánc, A párisi asszony, Napoleon* száznál több előadást értek meg.

Írói érdemeit a Kisfaludy- és Petőfi-Társaság 1901-ben rendes, az Akadémia 1911-ben levelező tagsággal tüntette ki. A Petőfi Társaságnak 1920 óta elnöke volt.

PEKÁR GYULA A PETŐFI-TÁRSASÁG ELNÖKI SZÉKÉBEN
(1920—1937.) *

Herczeg Ferenc utóda a Petőfi-Társaság elnöki székében, 1920-ban Pekár Gyula, akkori alelnök lett, aki a forradalmakat követő nehéz időkön átvezette a társaságot mai megállapodott helyzetébe. Irodalmiakban gazdag multja, nagy nyelvismerete, külföldi összeköttetései tá-

* Ez a jellemzés nagyrészben *A Petőfi-Társaság hatvan éve a magyar irodalom szolgálatában* c. munkából való, melyet *Császár* Elemér és *Havas István* írt.

mogatták abban a hivatásos, nagy munkában, mely rá, mint a társaság elnökére várt. Az ő elnöksége idejére, 1923-ra esett a Petőfi-centenárium, melyet méltóan és maradandóan kellett megrendezni. „És Pekár, írja róla egy cikk, fáradtságot nem ismerő, lankadatlan buzgalommal erejét és idejét ennek a kultusznak szentelte, melyben a nemzetbecsületnek egyik legfényesebb dokumentumát látta. Már jóval az ünnep előtt lelkesítette a közönséget szárnyaló megnyitóiban kötelességére, majd annakidején úgyszólyán minden nagyobb hazai Petőfi-ünneplésben részt vett; külföldi, párizsi szereplése pedig felejthetetlen."

Itt történt 1923 január 26-án, hogy Jean de Bonnefon francia kültagunk buzgólkodására Párizs világhírű egyetemének: a Sorbonne-nak 5000 embert befogadó óriási termében Petőfi-emlékünnepet rendezett. És Párizs kitett magáért. Nemcsak a Sorbonne terme telt meg zsúfolásig. Az utca is ünnepelte a Petőfi-Társaság elnökét: Pekár Gyulát, — kocsija alig tudott keresztültörni az őt éltető tömegen. Ő volt az ünnep szónoka. Az ünnepi beszéd, melyet francia nyelven tartott és Paulay Erzsi szavalata, aki francia nyelven Petőfi-köteményeket adott elő, magával ragadta a megjelent előkelőségeket meg a nagyközönséget s másnap kétszázhatvanhét francia lap írt a Petőfi-ünnep diadaláról. Pekár beszédét pedig teljes egészében közölte a Sorbonne hivatalos folyóirata, a Revue des cours et conférences. A Petőfi-ünnep és a francia nemzet hódolata a költő lángszelleme előtt, törte át a világháború rettentő gyűlöletfrontját először s megnyiltak az ő nevére nemcsak az antant-városok kapui, de lakóinak szíve is.

A párizsi ünnep a Rákóczi-indulóval kezdődött. Az elnöki emelvényen Pekár elnökölt, mellette ült jobbról De Monzie szenátor és Bonnefon, balra Appel rektor és Strowsky, a Sorbonne tanára. Beszédet mondtak Pekár ünnepi beszéde után: Tisseyre képviselő, De Monzie, Strowsky, majd a Theatre Francais színészei: Sylvain és neje Jan de Bonnefon fordította Petőfi-verseket adtak elő, s folytatták: Du Minil és Vellini kisasszonyok, Signoret, Ducos úrnők, Roger Gaillard és Mme Morens. Paulay Erzsi magyar ruhában lépett a dobogóra s tomboló hatást idézett elő Petőfi két francia nyelvre fordított versével: az Egy gondolat bánt engemet és a Szeptember végén cíművel. A francia költők: Maurice Rostand, Jean Sarment és Mme Delarue Madrus Petőfi-ódákat mondtak. A közönség lelkesedése határtalan volt.

Ne vágjunk azonban az események sorrendje elé.

A forradalmak áldatlansága, a megszállás és Trianon gúzsbakötése a megcsonkult országot a kétségbeesés szélére juttatták. Kirabolva, kimerülve vergődött a kínban, s hová menekül ilyenkor az elgyötört nemzeti lélek? Irodalmához, melyben ott van az Isten, az élet, a nagy családdá egyesültek elveszthetetlen hite. Akik a megalázás és nyomorúság ez éveit átéltük és elszenvedtük, nem feledhetjük el, mit éreztünk akkor!

A Petőfi-Társaság volt talán az első, mely az ősi hit és fény melegével megnyitotta kapuit, s költőinek ajkán fölcsendült a magyar ének a feltámadásról. Az Akadémia felolvasó terme zsúfolásig telt meg ismét közönséggel s a szomorú emberek, akik tört kedéllyel átlépték a küszöböt, felfigyeltek a lelkes han-

gokra, az új énekre, mely bús volt, mint az ő szívök, de nem volt hit nélkül, művészi melegség nélkül való. Herczeg Ferenc beszéde a sajtóról, annak nemzeti feladatairól, Pekár Gyula elnöki megnyitója a főváros magyarságáról, Danta időszerű emlékezetéről, majd 1922 március 12-én, a Petőfi-centenárium bejelentéséről — a gyönyörön túl a talpraállás enyhületét is árasztották a szívekbe.

Petőfi születésének századik évfordulója körülbelül oly helyzetben találta a nemzetet, mint 1859-ben a Kazinczy Ferenc centenáriuma, mikor a leigázott magyarság először adott életjelt arról, hogy van benne élni hit, jog és erő.

Az egy évig (1922 júl. 1-től 1923 júl. 1-ig) tartó kegyeletes ünneplést a Petőfi-Társaság rendezte és irányította mindvégig, Pekár Gyulával az élén, aki ekkor mutatta meg talán legigazabban, hogy mennyit tud és mernyit bír dolgozni. Mert az elnöknek itt ez a tulajdonsága is döntően hatott. Nemcsak szellemileg, de fizikailag is nagyot cselekedett. Ahol tenni kellett, mindenütt ott volt s mindenütt az első volt. Buzgalmárak eredménye volt, hogy az országban egy éven át zengett Petőfi szava és kigyúlt, a vigaszra szoruló országban, éltető, örök szelleme.

Petőfi kultuszának ez a közvetlen, eleven átélése hatott a közéletre, az irodalomra, az ifjúságra, de hatott a Petőfi-Társaság életére is. A társaság hivatalos felfogása, mintegy elvi álláspontja az lett, hogy az idegenességtől, az adoptált külföldi szellemtől ment nemzeti irodalom támogatása elsőrendű hazafiúi kötelesség s ennek a hivatásérzetnek minden megnyilatkozásában kifejezést is adott. S kivált elnökünk használta fel a nagygyűlési és egyéb ünnepi alkalmakat arra, hogy hitvallást tegyen irodalmunk igazi hivatása mellett s lekösse társaságunkat a legtermészetesebb és legszentebb eszmények szolgálatában. Már első elnöki beköszöntőjében is (1921 március hó 13-án) a fővárosnak sok tekintetben kifogásolhato magyar lelkiségével bírálóan foglalkozott. Ezt tette a Petőfi-ünnepeken túl 1923 október hó 21-én a Madách-ünnepen is, melyet a társaság a nagy költő centenáriumán tartott, az 1925 márc. 15-iki nagygyűlésen is, melyen Jókai lángszellemének ugyancsak centenáriumi ünnepén hódolt; az 1925 november 15-iki Széchenyi-ünnepen, az 1926-iki nagygyűlésen, Rákóczi halála 190-ik évfordulóján, az 1928., 1930., 1931., 1932., 1933., 1935. és 1936-iki nagygyűlési megnyitóiban, természetesen a nagyhorderejű elviségnek mindenkor újabb és újabb oldalait világítva meg. E lelkes beszédek gondolatmenetéből alakul ki az alábbi eszmesor, mely a tiszta irodalmiság talajáról a nemzeti eszmények régiójába emelkedik. Megkíséreljük itt legfontosabb pontjaiban bemutatni.

Az irodalmi közvélemény kötelessége az idegenből importált gyanus irányzatokat figyelemmel kísérni s azoknak ellenállani. Eddig az ázsiai és európai érdekáramiatok ütközői voltunk, évszázadokon át, majd védtük a keresztény Európát: Ázsia és a Balkán ellen, most pedig az örökkön nyugtalanító *világszellem* dúlja értékeinket s meg akar fosztani a természetes haladás és emberiesség egyetlen létfeltételétől: magyar jellemünktől, kialakult nemzeti ethnikumunktól.

Felforgató törekvéseik a társadalmi és szellemi területeken mindenütt jelentkeznek, de talán sehol sem oly mohósággal, mint az irodalom, a

költészet mezején. A lelki életre oly mélyenható költészet birtokbavételére van szükségök, mert az erkölcse- és lelke-vesztett nép kész prédája minden mákonynak, ópiumnak. Európai külsőben, modern technikai mezben jönnek eszméikkel; minden igyekezetökkel becsmérlik a „maradiságot" (értsd: a nemzeti hagyományokat). Nem kegyelmeznek már a Petőfi-kultusznak sem. Petőfit duhaj nacionalistának állítják be, költészetét pedig, mely a legtisztább forrásból: az ősnépiből emelkedett fel az örökemberi magasságokba, a biedermeieri korlátoltság, e szürke igénytelenség megnyilatkozásának minősítik s alacsony színvonalára helyezik, amint azt egy hirhedt irodalomtörténet kísérlete mutatja.

A szélsőséges, s idegenségök miatt modernnek tetsző költőirányzatok a művészet tágas köpenyében járják meg útjokat, hogy elrejtsék romboló szándékukat, Petőfi, Arany meg kicsinyítését, egy darabig dícsérve Adyt, de ha majd ő sem lesz elég dekadens számukra, eldobni őt is, aki mégis csak vall némi sorsközösséget ezerév óta itt élő, küzdő véreivel. Törekvés ez arra, hogy az itt közösségben élő népek lelkében az évszázak alatt kifejlődött jellem, megállapodott világnézet, kiforrott hit meggyengüljön, kátyúba jusson s a hamis útra jutással a szép szellemi szerelvény is tönkremenjen.

Minden nép, melyet az idegenből csempészett álszellem járma megtipor, elveszti termő és termelő erejét; ösztönei meglazulnak, letargikus passzivitásba süllyed s beáll a meddőség kora. Ha csak nem jön ismét egy lángész, amint jött az irodalomban Vörösmarty és Petőfi, akik a gonosz álmesterkedések egész rendszerét halomra döntik. A lángelmék azonban nem minden időben jelentkeznek. Évek, évtizedek nemzedékei görnyedhetnek a hamis utakon s ezalatt pusztulnak az energiák és kezdődik az elsatnyulás, az elkorcsosodás. Csak látszatra, számra nézve van termelés, lángja, melege azonban nincs; és nincs csirája, hogy az a lélektalajba hullva, ott megfoganjon, virulást fakasszon, hangot, derűt, színt vagy kedvet élesszen.

A csempészett szellem a dekadencia kultusza: felszínessé, frivollá teszi a művészi termést, hatásában romboló és veszedelmes, katasztrófába sodorhatja ismét a nemzetet, amint ez a világháború végével meg is történt, midőn az összeomlás zűrzavarában, ennek a kártevő irányzatnak akkor is előre dolgozó pionirjai kerekedtek felül. A mi bűnünk volt, hogy elnéztük és eltűrtük földalatti és földfeletti munkájukat. Ezért kellett bűnhődnünk.

A PETŐFI-KULTUSZ VEZÉRE

A Petőfi-kultusz jelentősége, vallotta Pekár, napról-napra nő. Egészséges nemzeti talajból eredő, erkölcsi világrenden alapuló, az emberszeretet tiszta forrásaiból fakadó, művészformáiban egyre nemesedő, őszinte magyar költészetre van itt, ezen a hazai földön szükségünk. Költészetre, amely az emberekben eszményt, hitet kelt, a lelki tökéletesedés vágyát éleszti, állandó fogékonyságban tartja s az örök-szép termékenyítő világba eljuttatja. Az ember mindenkor vágyott rá, hogy szelleme útján üdvözülhessen. Csapások súlya alatt nyögve, igazság-

talanságra kárhoztatva: kétszeres ma ez a vágyunk. A Petőfi-kultusz az irodalomban mindig ebben csúcsosodott ki, szinte miszteriumszerű tudatalattisággal szolgálta és szolgálni fogja a ma és a jövendők magyarságának boldogulását és haladását.

Pekár Gyula ezen gondolataiban, amelyek beszédeit és tetteit irányították, korszerűség és tapasztalatból, megfigyelésből leszűrt jövőbelátás nyilatkozott meg. S felfogásában osztozott az egész társaság.

Ami pedig a társaság tagjainak írószabadságát illeti, hangoztatta és vallotta Pekár, az teljesen érintetlen, mint minden művészszabadság, melyet mesterséges korlátok nem teszélyezhetnek. De mint minden nemzetfenntartásra rendelt és megbecsülésre számító maagsabbrendű intézmény, sem a nemzet, sem a megszentelt Petőfi-kultusz hagyományaivai szemközt nem helyezkedhetik, amit író tagjainak sem szabad elfeledniök. Nem is teszik, ennek tudatával lépnek be ide; ez ennek a társaságnak szellemé, most már hatvan év óta. Herczeg Ferenc az 1912 január 6-iki nagygyűlésen, mikor már a világháborút megelőzően jelentkeztek a szellemi kilengések, elnöki megnyitójában mondotta: „A tehetség nem pótolja a nemzeti érzést. És aki magyarul ír, de nem érez magyarul, annak tehetségéből nincs haszna sem az országnak, sem az emberiségnek. Annak tehetsége a természet efemer játéka, gyorsan ellobbanó lidérefény a mocsárban. A Petőfi-Társaság kulturális és irodalmi érdeket véd, midőn kötelességének tartja a nemzeti érzés ápolását."

A társaság a hagyományokat tisztelő Pekár vezetése alatt Petőfi kultuszát mindig rendületlen szeretettel szolgálta, valamint azokat az irodalmi tradiciókat, melyeket Petőfi megjelenése keltett egykor szellem világunkban s melyeket már az első elnök: Jókai a nemzet nagy helyeslése mellett a társaság életében szentesített. Az alapszabályok nyelvén ez a feladat így van megrögzítve. Cél: a Petőfi-kultusz ápolása, a magyar szépirodalom, esztétika és kritika fejlesztése és terjesztése, nagy költőink emlékének és hagyományainak őrzése.

Pekár előljáró buzgóságával folytatta a társaság a vidéki nagygyűlések megtartását. Nem számítva a Petőfi-centenárium idejét, amikor igen sok helyen egészben, vagy képviseletben kellett megjelennie, a későbbi meghívásoknak is szívesen tett eleget és Pekár sohasem hiányzott egyetlen egyről sem. Így fogadta vendégül a többi közt Szeged, Miskolc, Sopron, Pápa, Abony (Abonyi Lajos századik születési évfordulóján), Eger, Szolnok, Győr, Nagykanizsa, Tapolca (ahová Bacsányi János és felesége hamvait Társaságunk a linzi temetőből hazahozatta), Bonyhád és Závod (ahol emléktáblával jelölte meg azt a házat, melyben Váradi Antal született).

Megülte a társaság születése félszázados évfordulóját 1926 március 14-én tartott nagygyűlésén. A nevezetes eseményt Pekár Gyula megnyitójában örömmel jelentette be az Akadémia dísztermében egybegyűlt nagyközönségnek. Ünneplő szavaiból azonban csakhamar kicsendült a határozat, hogy a társaság, hálát adva a Gondviselésnek munkája elért sikerén, e napon önmagát nem óhajtja semmiféle ünneplésbe bevonni, e nagygyűlési napot a Rákóczi Ferenc dicső emlékezetének szenteli. Róla emlékeztünk tehát halála e százkilencvenedik évfordulóján, akit Pe-

tőfi oly lángolóan énekelt meg s aki az önzetlen hazaszeretetnek örök példája leszen itt. A gyönyörű elnöki megnyitó után a szereplők Benedek Elek, Csathó Kálmán, Lampérth Géza, Lázár Béla, Pintér Jenő, Szathmáry István valamennyien Rákóczi-ról vagy a kuruckor más alakjairól emlékeztek meg.

Az évfordulót maradandóan megörökíti *A Petőfi-Társaság ötven esztendeje 1876—1926.* c. 236 oldalas mű, melyet Császár Elemér, Lampérth Géza, Petri Mór és Sas Ede szerkesztettek s melyet a társaság a maga költségén adott ki. Azonkívül a Singer és Wolfner-céggel kötött szerződésünk értelmében tagtársaink írásaiból 18 kötetet számláló irodalmi könyvsorozatot jelentettünk meg.

Országos ünneppé tette a társaság 1934 november 11-én a Petőfi-ház fennállásának huszonötödik esztendejét. Az ünnep egész műsorát,, melyet Gáspár Jenő múzeumőr rendezett, a Rádió is közvetítette a közönségnek. Pekár Gyula ünnepi beszédében köszöntötte a közönség üdvözlése után a házat: „Üdv a Petőfi-Háznak, a legnagyobb magyar költőlángelme e gondolatszentélyének, melyben a két ikerlélek, Petőfi és Jókai emlékei oly ihletően ölelkeznek! Mert kell-e szebb ötlet annál, minthogy a Petőfi-ház annak a Jókainak lakóházából kelt ki, akit a magyar Tyrteus oly jósszerűen ‚lelke megmaradt felének' nevez. Szépek, magasztosak a többi költőházak, poétamúzeumok is, de nézzetek körül ebben a szentélyben: a legszebb embercsodák világa ez, mely híven tükrözi vissza a legrejtelmesebb csodát: Petőfi életét. Ime, itt vannak a kiskőrösi Betlehem alázatos bútorai, melyek közt a lángész mint koldusszegény kisgyerek megjelenik, hogy csakhamar az isteni felruházások aranypalástjába öltözzék!"

Herczeg Ferenc arra a kérdésre, hogy mit érez a Petőfi-ház huszonöt éves jubileumán, így felelt ott az ünnepen: „Azt az örömet és elégtételt, amit az ember a jól sikerült munka láttán érez. Ez a ház, mely Jókai Mór emlékeit is őrzi, bizonyára a leggazdagabb írói múzeum, mely Európában látható. Nem veszem ki a firenzei Dante-házat és a frankfurti Goethe-házat sem. A Petőfi-ház tulajdonképpen az 1848-as szabadságharc tökéletes ereklyetára, a szabadságharcnak nem katonai, hanem szellemi vonatkozásait tekintve, olyan kincseket tartalmaz, hogy bűnt követ el minden magyar ember, bűnt önmaga ellen, ha nem nézi meg.

A Petőfi-ház jelentőségét egy nagy francia költő határozta meg találóan. Jean Richepin, az akadémikus, kevés idővel a ház megnyitása után vendégünk volt. Miután végignézte a gyüjteményeket, ezt mondta: „Így csak igazi kultúrnemzet tudja megbecsülni a maga kedves költőjét."

Pekár idejében támasztottuk fel a régi Koszorút, egykori népszerű lapját a társaságnak. 1934 október hó 1-én jelent meg első száma, melyet Császár Elemér elnökletével: Gáspár Jenő, Havas István és Lázár Béla szerkesztenek. Megindítottuk a *Magyar Regények* c. könyvsorozatot s életre keltettük a pártoló tagok intézményét, mely évről-évre folyton gyarapodik azóta.

A Petőfi-kultusz jelentősége Pekár Gyula elnöki ténykedésében úgy jelentkeeztt, mint amely megérdemel minden fáradozást, küzdelmet. Petőfi nemcsak lánglelkű költő, nemcsak a

nyelvnek és a költői formáknak úttörő mestere, milliók gondolat- és érzésvilágának megszólaltatója, hanem a legtisztábblelkű ember, a legönzetlenebb magyar, nagy embereszmények hőse, a tettek elszánt katonája. Küzdelme, egész élete úgy tekint ránk, mint a kristályok kristálya, a gyémánt. Eszméiből, költészetéből az emberboldogítás nemes szándéka sugárzik felénk, fölkelti hazafias és szociális érzéseink egész regiszterét; magához ölel, megindít, megjavít és ebben rejlik összeforrasztó, egyesítő ereje, melynél emberiségnek, nemzetnek, népnek nagyobb kincset nem adhat az ég. Ilyen csodálatos harmóniájú költő még a legnagyobb nemzeteknek is alig jutott az istenség kegyéből.

A vezérnek, Pekár Gyulának alakját ez a hit és tudat beragyogja az el nem múló élet halhatatlan fényével.

PEKÁR GYULA EMLÉKEZETE

a Petőfi Társaság ezévi szeptember 19-iki ülésén

Az Akadémia felolvasó terme már 10 órakor megtelt közönséggel, holott csak fél 11-re hirdettük a gyászülés idejét. A terem szokatlanul csendes, a szemekben komoly érzések tükröződnek. Mikor az elnökség *Császár* Elemérrel, az alelnökkel élen belép, már nincs hely a teremben, alig tudják elültetni az újabban érkezőket.

Az emelvényen ott áll Pekár Gyulának a *Kisfaludy-Strobl* Zsigmond alkotta mellszobra, alatta van az elnöki asztal, melyen a főhelyet Császár Elemér alelnök, a Társaság ezidőszerinti vezetője foglalja el. Mellette Havas István főtitkár és Gáspár Jenő titkár, az emelvény mögött félkörben pedig a tagok ülnek, szinte teljes számban.

Az elnök bevezető szavaiban megindultan emlékezik meg a gyászról, mely a Petőfi-Társaságot elnökének váratlan elhunytával érte. A közönség állva hallgatja végig az elparentáló, meleg szavakat. Egy percnyi csend következik, mindenki befelé fordítja tekintetét, a szívébe s ez az egyetemes nagy érzelemhullám az eltávozott Pekár Gyulát idézi fel a hallgatóságban, mely annyiszor látta és hallotta őt onnan szólani, ahol már csak művészi ércmása áll.

Aztán leülnek, az elnök köszönti a megjelenteket: *Tasnády-Nagy* András államtitkárt, aki a kultuszminiszter, *Némethy* Károly tanácsnokot, aki a polgármester: *Szendy* Károly nevében jött el, a társaságokat és egyesületeket, köztük a Luther-Társaság nagyszámban megjelent tagjait. A család nevében a gyászoló özvegy: Pekár Gyuláné és a rokonság jelent meg, *Pekár* Imrével, az elhunyt öccsével együtt, akik az elnökséggel szemben foglaltak helyet.

Az elnök ezután előadja művészi formában, mélységes gondolatokkal megírt emlékbeszédét, melynek csak egy-két részletét ragadjuk itt ki. Pekár Gyula igazi fórumember volt, egész élete a nyilvánosság előtt folyt le és kitűnt mindenütt, a sportban éppen úgy, mint az irodalomban, a politikában, a diplomáciában és a társaséletben. Hogy melyik volt az igazi eleme, nehéz volna megítélni, mindenesetre a higgadt utókor másnak fogja látni, mint a szen-

vedélyes, izgatott jelen. Ő maga mindenekelőtt írónak vallotta magát. Igazi romantikus volt, gazdag képzeletű, könnyen hevülő kedélyű, és minden nagyért, jóért, szépért lelkesülő szívét vonzotta a romantika merészsége, lendülete és nagyvonalúsága. Életének legnagyobb diadalait talán a politikában aratta. Hatalmas, öles termete Toldy Miklósra emlékeztetett. Arany János szobrán Strobl-mester Toldy alakját Pekár Gyuláról mintázta. És ebben a hatalmas, erős testben galambszív lakott, amely felemelte a szegényt, a nyomor láttán elérzékenyült és segítségére sietett a szenvedőknek. A Petőfi-Társaság vezetőjét, elnökét és legfőbb pártfogóját vesztette el benne, a nemzeti katasztrófák után ő szervezte újjá a Társaságot és általános megbecsülést szerzett neki.

A beszéd megragadta a hallgatóságot egészében, aminek megnyilvánulását, a forró tapsot percekig hallottuk. Utána *Havas* István főtitkár az elhunyt betegsége, halála és temetése körülményeiről számolt be. Ezek az adatok a *Koszoru* jelen számában mind megjelentek. *Gáspár* Jenő titkár Pekár befejezetlenül maradt utolsó regényéből, a *Csababól* olvasott fel egy nagyobb részletet. Megindult nagy érdeklődéssel és pietással fogadta a közönség. *Szathmáry* István előadta Agyagfalvi Hegyi István, Gyökössy Endre és az általa írt ódaszerű verseket, melyekben fölcsendült a Pekár Gyula iránt érzett szeretet, megértés költőszava, a fellobbanó láng, amit ő gyujtott s amely nem fog itt kimúlni soha. A hosszantartó taps után *Lázár* Béla három részletet olvasott fel abból a Pekár-életrajzból, melyet mostanában készített el nagy, elmélyedő gonddal, a Társaság kérésére, mely elnökét ezzel a művel akarta ez évi novemberben, születése hetvenedik évfordulóján ünnepelni. Az újszerűen feltárt adatokat, a sokoldalú pálya gazdag megvilágítását nagy hálával vette az ünneplő hallgatóság.

A közönség eltávozása után zárt ülésen a Társaság elhatározta, hogy az elnöki széket csak ez év decemberében tölti be s addig az elnöki teendők végzésére Császár Elemér alelnököt kérte fel.

Az elnökválasztás módozatait a Társaság tagjai az október 10-iki zárt ülés előtt fogják megbeszélni s erre az ülésre már itt is felhívjuk figyelmüket.

*

Az ünnepről sok távollevő kimentést kért, mint *Preszly* Elemér, Pestmegye főispánja, *Karafiáth* Jenő, Budapest főpolgármestere, *Márkus* László, *Gulácsy* Irén, *Jankovics* Marcell Pozsonyból, *Forbáth* Sándor Londonból, M. S. *Samsonov*, az orosz menekültek képviselője stb. Közölnünk kell azonban az egyik kimentést, *Voinovich* Gézáét, a Kisfaludy-Társaság elnökéét, aki a következő szép táviratot küldte: „Nagy sajnálatomra nem tudok résztvenni holnap a Petőfi-Társaságnak: nagyrabecsült és szeretett elnökünk emlékére tartandó ülésén. Nagyra tartottam nagy műveltségét, egyéniségét és munkáit, közéleti buzgalmát. Hálával néztem a Petőfi-Társaságért és a Petőfi-kultuszért végzett nagy munkásságát, melyért a Kisfaludy-Társaság hálája is illeti s az egész társadalomé. A Kisfaludy-Társaság átérzi a veszteséget, mely a testvér Petőfi-Társaságot elnöke halálával érte s magát is vesztesnek érzi. Elháríthatatlan nehéz akadály gátol abban, hogy holnap ottlehessek azok közt, akik emlékének áldoznak. *Voinovich* Géza.

Elhúnyt elnökünk megrendítő haláláról a tudományos, irodalmi és társadalmi egyesületek sorra megemlékeztek, s valamennyiben nemcsak az elismerés ragyogó szava, hanem a szeretet és a fájdalom őszinte hangja is megcsendül.

Október 4-én a M. T. Akadémia ülésén, 6-án a Kisfaludy-Társaságban *Voinovich* Géza elnök méltatta érdemeit; október 5-én pedig a Turáni Társaság tartott alapító elnöke emlékezetére nagyszabású ünnepet, melyet *József Ferenc* kir. herceg, tiszteletbeli tagunk, mint védnök nyitott meg, és rendkívül meleg szavakkal szólt arról a nagyszabású munkáról, melyet Pekár Gyula különösen az összeomlás óta kifejtett. Utána *Paikert* Alajos, majd *Bán* Aladár ünnepelték az elhúnyt emlékezetét. Bán Aladár a férjével jelenlévő finn követ feleségének: Onni Talas úrnőnek kifejezte a Társaság nevében köszönetét azért, hogy Pekár Gyuláról a finnek egyik legnagyobb lapjában oly elismerően megemlékezett. *Agyagfalvi Hegyi* István, *Gyökössy* Endre és *Szathmáry* István Pekár-verseit báró Szentkereszthyné Nyegre Rózsi szavalta el.

Ugyanezen a napon a M. A. Club régi gárdája elzarándokolt Pekár Gyula sírjához s *Nagy* Emil ny. igazságügyminiszter vezetésével megkoszorúzta frissen hantolt sírhalmát. A kegyeletes ünnep után pedig az Országos Kaszinóban tartott rendkívüli közgyűlésen *Nagy* Emil emlékbeszédet mondott Pekár Gyuláról.

PETŐFI HALÁLÁNAK 88. ÉVFORDULÓJA

Ez évi július 31-én mult nyolcvannyolc éve annak, hogy Petőfi örökre eltűnt a fehéregyházai csatasíkon. A hazai sajtó javarésze megemlékezett a nevezetes évfordulóról, s hírt adott arról, hogy fehéregyháza sík-ján ötezret meghaladó zarándok erdélyi magyar áldozott a nagy Petőfi emlékének.

Előttünk volt Erdély két legnagyobb magyar napilapjának ünnepi beszámolója, vezércikkek, tudósítások és képek a leigázott testvérek csendes ünnepéről. A *Keleti Ujság* képei egyikén egy székelyudvarhelyi 86 éves lakatosmester arcképét mutatja be, Papp Gyuláét, aki apró, hatéves unokájával megkoszorúzta a közös sírt. Az öreg, de még mindig szálas, egészséges férfiú harminckilencedik éve, hogy megjelenik minden esztendőben ezen a helyen.

Az idén vasárnap, augusztus 1-én tartották meg az évforduló ünnepét, mely alkalommal az *Ellenzék* és a *Keleti Ujság* lelkesítő vezércikkeket írtak, a következő napokon pedig részletes tudósítást. Eszerint „az erdélyi magyarság eddig nem tapasztalt mérhetetlen tömegekben zarándokolt el a fehéregyházai síkra, hogy a gyászos emlékű csata 88. évfordulóján a legnagyobb magyar költő szellemének hódoljon".

Továbbá pedig ezt mondja a *Keleti Ujság:* „Petőfi nem alkuszik; ha élne, a beteg korszak vásári lármájában fennen kiáltaná a maga és népe igazát. És az erdélyi magyarság egyik legelső feladata az volna, hogy újra meg újra adja ki Petőfi költeményeit, juttassa el minden család asztalára. Hadd legyen ott mindenütt a Biblia mellett a Magyarok Bibliája".

Bizony, mondjuk mi, ez volna minden szép ünneplés legszebb szankciója. De ilyesfélét mondott *Gyárfás* Elemér szenátor, az erdélyi ünnep szónoka is, a fehéregyházai síkon:

„Ma olyan időket élünk, midőn korszellem és világi hatalmasságok a felnövekvő nemzedéket új utakra akarják terelni, eltávolítani mindattól, ami szent volt a szülőknek s kiölni a lelkükből minden kegyeletet a mult iránt. Ha volt korszak és nemzedék, melynek kiáltó szóval kell prédikálni a ragaszkodást a szülőház, az édesanya és édesatya s mindaz iránt, ami szent, drága és féltett volt a szülőknek s a szülői házban, úgy éppen ma s éppen az utánunk következő nemzedéknek van erre a legnagyobb szüksége. A mi fiainknak kell Petőfi örökszép verseiből megtanulniok s mindig észben s ébren tartaniok mindazt, amit a szülői házban, az édesatya komoly szavaiból s az édesanya meleg szívéből megismertek."

Megfogadják-e erdélyi testvéreink a szónok bölcs intelmét, vagy csak zengő szépszó fog maradni!

Idehaza, mint minden évben, *Kiskőrös* ülte meg Petőfi halála évfordulóját megindító szeretettel. A költő szülőházában a zarándokok virággal árasztották el a kis szobát, amelyben Petőfi először pillantotta meg a napvilágot. A házikó homlokzatára gyászlobogót tűztek ki. A város előljárósága megkoszorúzta a költő új bronzszobrát, a *Petőfi-Irodalmi Kör* és a *MANSz* helyi csoportja pedig az öreg szobrot, az ország legrégibb *Petőfi*-szobrát ékesítette fel virággal. Úgy érezzük, hogy nemcsak a város, hanem a kiskőrösi *Petőfi*-kör érdeme is ez.

*

Megjegyezzük itt, hogy a fehéregyházai névtelen hősök turulos síremléke alján két bronztábla volt elhelyezve, melyen Petőfi *Szabadság, szerelem* c. verse 11 nyelven volt ércbetűkbe vésve. Most a segesvári Magyar Kaszinóban őrzik a többi Petőfi-relikvia közt.

AKI BESZÉLT MÉG PETŐFIVEL.

A Csongrád melletti *mámai* réten van egy nyárfás tanya, ott lakik *Rozmis* András nyugdíjas tanító, írja a Pesti Hirlap tudósítója a lap ezévi július 6-iki számában. Ez az öreg úr ismerte és személyesen is beszélt egykor Petőfi Sándorral. A jó tanítónak éppen 105. születésnapját ülték meg s az ünnepre kiment hozzá egész családja. A tudósító is ekkor látogatta meg s így írja le azt, ami minket is közelebbről érdekel.

*

Kiülünk a nagy diófa alá. Megered a beszéd és mindenki csak az ő ajkát lesi áhitatos csendben... Előmutatja megsárgult, tépett keresztlevelét.

Horváth Mihály csanádi püspök, a híres történetíró és kultuszminiszter keresztelte meg, amikor még elsőéves káplán korában nyári szabadságát töltötte idehaza.

Rozmis maga az élő történelem. Elmondja, hogy még nem volt egészen tizenhat éves, amikor felöltötte a honvédgúnyát. Pesten mint tanítóképzőst érte március idusa. Ott állt az első sorban, amikor a Nemzeti Múzeum előtt először felhangzott a Talpra magyar! *Petőfi* szavalata megpezsdítette a vérét, egy óra múlva ő is ott hullámzott a diadalmas ifjúság karjaiban — feszülő mundérban.

— Ismerte Petőfit? Milyen volt? kérdezzük egyszerre tizen is, huszan is.

— A Múzeum előtt fogtam vele először kezet. Feketehajú, villogószemű gyerek volt a fiatal Sándor... Olyan volt, mint a tűzszikra...

— Máskor nem találkozott vele?

— Dehogynem, sokszor. Segesvár előtt, még szokszor láttam. Utoljára azzal búcsúzott el tőlünk, hogy „... fentebb, északon még találkozunk, fiúk...“ Nem láttuk többet...

Könnycseppek lepik el a szemét és néhány percig mindenki hallgat, a kegyelet néma szavával emlékezik mindenki...

*

Megjegyezzük azonban, hogy Rozmis András ez évi augusztus 8-án, ünneplése után egy hónap múlva meghalt. Hagyatékában sok értékes *Petőfi* és *Kossuth* relikvia volt, s azokat a csongrádmegyei múzeumra hagyta.

LAUKA GUSZTÁV ÚJ SÍREMLÉKE

A nagybecskereki *Magyar Közművelődési Egyesület* augusztus 22-én d. e. 11 órakor kegyeletes ünnepet ült, melyre elnöke, *Várady* Imre, a Petőfi Társaságot is meghívta, mert amint írja, harmincöt évvel ezelőtt, pontosan 1902 augusztus 23-dikán halt meg Nagybecskereken *Lauka* Gusztáv, koszorús költő, Petőfi Sándor kortársa, az egykor országszerte ismert író, aki a Petőfi Társaságnak megalakítása óta tagja volt. Az érdemes író a nagybecskereki róm. kath. temetőben nyugszik, ahol szentelt hamvai felett egyszerű, dísztelen sirkő emelkedik, amely azonban a hosszú idő alatt úgyszólván teljesen elporladt, a felírás rajta olvashatatlanná vált, úgyhogy a magyar írás egykori kiváló alakja évek óta szinte jeltelen sirban alussza örök álmát.

Egyesületünk elhatározta, hogy Lauka Gusztáv sirján új sirkövet állít, hogy ebben a városban, amelyben élete alkonyát eltöltötte és a magyar irodalmat jelentékeny művekkel gazdagította, az egymásra következő nemzedékek előtt hirdesse halhatatlan érdemeit.

A Lauka új siremlékének felavatása Nagybecskerek magyarságának felejthetetlen, szép napja lett.

Társaságunk az ünnepre való meghívást szeretettel köszönte meg Várady Imre elnöknek s *Pekár* Gyula elnök és *Havas* István főtitkár aláírásával, levéllel üdvözölte ez alkalomból az egyesületet s a nagybecskerekieket, a többi közt így:

„Ha Lauka Gusztáv nem is írta volna meg könyvtárt kitevő sok művét, ha nem is kacagtatta volna meg soha vidám beszélgetései során környezetét és barátait, megérdemelné, mint Petőfi egykori melegszívű társa, halhatatlanságának egyik első hódolója is azt az ünneplést, amit az egyesület, s az ottani magyarság emlékezetének nyújt. Abban a nagybecskereki sirban egy mosolygó művészlélek porhüvelye talált örök pihenőre, akik meg körülállják a sirt, akár tényleg, akár lélekben, mint pl. mi, az egész Petőfi-Társaság, egy világháború viharától, az élet nagy csapásaitól megütve, szomorú arccal fordulunk a felvirágozott hant felé, s a megújhodott siremlékre csüggesztve szemünket, mint új ánteuszok: a földtől, a kőtől, a halott halhatatlan szellemétől felüdülve, építjük tovább örök terveinket s várjuk, hogy a szeretet, megértés világszelleme árassza el az emberi szíveket.

Az egykori jókedvű poéta, Társaságunk alapító tagja, még sirjától sem bocsát el minket szomorúsággal. Tán ezért is tisztelték meg önök új emlékkel sirját, ezért látogatnak el hozzá hámvaiban is, mert hívő lelke mosolyogva szerette az embert, a testvért, a világot.

Áldott legyen emléke!“

MADÁCH SZOBRÁNAK LELEPLEZÉSE

Balassagyarmaton, 1937 szept. 19-én.

Az egyesült Nógrád és Hont vármegyék közönsége halhatatlan szülöttjének, Madách Imrének, szobrot állított s azt a fentjelzett napon fényes ünnepség keretében átadta a nyilvánosságnak. A szobor Sidló Ferenc alkotása. A szoborbizottság és az ottani Madách-Társaság a Petőfi-Társaságot is meghívta az ünnepre: *Baross* József alispán és *Visnovszky* Rezső alelnök aláírásával. Koszorúnkat és üdvözletünket *Bodor* Aladár rendes tagunk vitte el és adta át, annak a hagyománynak kifejezésével, amellyel Társaságunk Madách emlékét ápolja. Tiszteletbeli elnökünk, *Herczeg* Ferenc a leleplezésre *Nógrád napja* címen vezércikket írt a Pesti Hirlapban, melyből ezt a megragadó részt közöljük:

Madách Imre emléke mindenképen rászolgált a legnagyobb polgári kitüntetésre, a nyilvános helyen állított emlékszoborra. Az ő koponyájában élt és gondolkozott minden idők egyik leghatalmasabb magyar agyveleje. A sors azt a feladatot bízta rá, hogy választ keressen azokra a tragikus kérdésekre, melyek az emberiséget ősidők óta gyötrik és a válasz, melyet a Hová? és Miért? kérdéseire talált, komor gránithegyként emelkedik a magyar élet fölé és hirdetni fogja a magyar szellem erejét mindaddig, míg egyáltalán irodalom lesz a világon. Mindazt, amit Madách az Ember Tragédiája előtt írt, előkészületnek vehetjük élete nagy és halhatatlan művéhez.

Legyen ez a nagy és igaz elismerés Társaságunk hódolata is a Madách-ünnepen.

CSÁSZÁR ELEMÉRT JELÖLTE A PETŐFI-TÁRSASÁG EGYHANGÚLAG ELNÖKÉNEK

Pekár Gyula elnök augusztus 20-án bekövetkezett halála után az első ülésen, amely szeptember 19-én volt, gondoskodni kellett arról, hogy az új elnök megválasztásáig legyen valaki, aki a Petőfi-Társaság megbízásából az adminisztratív teendőket végezze. Ezt az intézkedést elsősorban is vagyonkezelési ügyek tették szükségessé, mert a Társaságban az a vélemény alakult ki, hogy az új elnököt kegyeleti okból csak decemberben válasszák meg, negyedévvel az elnök halála után. A szeptemberi ülés éppen ezért egyhangúlag úgy határozott, hogy az ügyek vitelével mint elnökhelyettest, *Császár* Elemér alelnököt bízza meg és egyben felkérte, hogy decemberre hívjon össze elnökválasztó rendkívüli közgyűlést.

Az elnökhelyettesi megbízás után megbeszélések kezdődtek a Társaságban, hogy kiben találják meg azt az utódot, aki Pekár Gyula örökségét átveheti és a Társaságot ugyanazon csapáson, ugyanazon szellemben vezeti, mint az elhúnyt elnök vezette 17 éven keresztül. Több tanácskozás után a Társaság tagjai abban állapodtak meg, hogy elnökjelölő értekezletet tartanak és ezen foglalnak állást ebben a kérdésben.

Ez az értekezlet az október 10-iki zárt ülés előtt volt a Magyar Tu-

dományos Akadémia Képtermében. Az értekezleten *Pintér* Jenő rendes tag elnökölt, aki kifejtette, hogy a fontos tisztség betöltésénél lehetőség szerint egyhangúan kell a Társaságnak döntenie s olyan elnökjelölt személyében kell megállapodnia, aki nemcsak a Társaságban, hanem kifelé is tekintély s aki méltó arra, hogy a Petőfi-Társaságot a nemzeti irodalom őrszolgálatában tovább vezesse. A maga részéről dr. *Császár* Elemér alelnököt ajánlotta elnökjelöltül.

Többek hozzászólása után a Társaság jelenlévő tagjai *mindenben hozzájárultak Császár Elemér alelnök elnökké jelöléséhez.* Egyhangúlag az volt a vélemény, hogy Császár Elemér 17 éven keresztül, mint alelnök legelső és legmeghittebb munkatársa volt Pekár Gyula elnöknek, ezen kívül mint esztétikusnak, kritikusnak és irodalomtörténésznek országos neve van, a Pázmány Péter Tudomány Egyetem bölcsészeti karán Gyulai Pál katedrájának betöltője, akit éppen erre a tanévre egyhangúlag választott meg a bölcsészeti kar dékánnak. Mindenben méltó lesz tehát Jókai Mór, Herczeg Ferenc és Pekár Gyula örökségének betöltésére.

Az értekezlet határozatát *Pintér* Jenő vezetésével háromtagú küldöttség tudatta a távollévő Császár Elemérrel, akit megjelenésekor harsány éljenzés fogadott a teremben. Császár Elemér megköszönte a beléje helyezett és a személyének előlegezett bizalmat, s a *jelöltséget elfogadta.* Az elnökválasztó rendkívüli közgyűlés december hónapban lesz, míg az esetleges részleges tisztújításra a Társaság márciusi közgyűlésén kerül sor.

PETŐFI EZREDE SOPRONBAN EMLÉKMŰVET AVATOTT.

A volt 48-as gyalogezred, melyben Petőfi mint „zöldhajtókás, sárgapitykés közlegény" szolgált, szeptember 26-án a Sopron-lövérben emlékművet avatott. Az ünnepen a Petőfi-Társaság képviseletében *Vályi Nagy Géza* volt jelen, aki az ötszázas terítékű díszebéden Petőfit méltató lelkes emlékbeszédet mondott.

SURÁNYI MIKLÓS EMLEKTÁBLÁJA.

Ünneplő nagy közönség jelenlétében leplezték le a Centrál-kávéházban, szeptember 26-án *Surányi* Miklós, egykori kiváló tagtársunk bronzreliefjét. *Kéky* Lajos, a Kisfaludy-Társaság titkára emlékbeszéde után hullott le a lepel a művészien sikerült arcmásról. A nagyszabású emlékbeszédből kiemeljük ezt a néhány igen szép mondatot: Surányi emberismeretre törekedett, s úgy nyilatkozott, hogy az embert csak nagyon bölcsek, nagyon öregek, vagy a korán kiábrándultak ismerik helyesen. Ő a kiábrándultak közé tartozott. Sötétnek látta az életet, kiábrándult az emberekből, s lelkének nemesebb vágyait bizalmasabb, szűk körben élte ki. A kávéház tükörablakán keresztül megértő és megbocsátó mosollyal nézte, mint rohannak kicsinyes érdekeik után embertársai. Ebben a kávéházban pihent meg fáradt lelke, új ösztönzéseket nyert a kávéházi asztal mellett anélkül, hogy művészlelke leszállott volna azokból a magaslatokból, ahol otthonosan érezte magát. Pályája végén egy titáni lélek titokzatos világába mélyedt, s ennek rejtélyei izgatták képzeletét. Fájdalmas veszteségünk, hogy a kegyetlen végzet nem engedte teljes egészében megoldani feladatát.

Mészáros Győző, a Centrál-kávéház tulajdonosa vette át Surányi emléktáblakettjének gondozását, *Surányi* Miklós özvegye és két leánya köszöntték meg ezután *Kéky* Lajos és *Mészáros* Győző szavait. A megjelentek közt ott láttuk: *Bethlen* Margit grófnőt, *Traeger* Ernó miniszt. osztályfőnököt, *Haász* Aladár min. tanácsost, sok írót és művészt. Társaságunk képviseletében *Harsányi* Zsoltot és *Havas* István főtitkárt.

KOMÁROMI JÁNOS HALÁLA

A Kerepesi temető halottasháza okt. 9-én hatalmas gyászoló közönséget látott falai közt, akik valamenynyien Komáromi János szeretett társunk végtisztességére gyűltek egybe. A napsütéses őszi napon a halottasház előtti téren folyt le a szertartás, melyet *Szabolcska* László ref. lelkész végzett. Az operaház gyászkarának éneke után *Lendvai* István a *Magyarság* szerkesztősége, *Rédey* Tivadar a Kisfaludy-, *Gáspár* Jenő a Petőfi-Társaság, *Szekula* Jenő pedig az újságíró-intézmények nevében búcsúztak tőle. Magasztalták emberi és írói nagyságát, szelídségét és igazságszeretetét, megértését és őszintén nagy hazaszeretetét. Elbúcsúztak tőle a pataki diákok is, akik közül jőve lett Budapesten csakhamar országos nevű író, Sárospatak hűséges, megindító szavú énekese.

Komáromi János hosszas szenvedés után október 7-én halt meg. Társaságunkat odaadó szeretetével tüntette ki mindenkor, tagsága első évétől, 1921-től kezdve. A Petőfi-ház lelkes és munkás múzeumőre is volt 1923—1929 őszéig. A felolvasó asztalnál gyakran szerepelt s egy-egy remekének bemutatása után hálásan köszönte meg a felzúgó tapsot, azzal a meleg tisztafényű mosollyal, mely annyi közvetlenséggel ragyogott fel jóságos arcán. Akik tanúi voltunk szereplésének, példaszerűen szép életének, részesei eszményien megvalósult barátságának, birtokosai szeretetének, sohse fogjuk elfeledni, míg élünk. De itt marad azontúl is emlékezete, mely nagyértékek tündöklésével tovább fog élni, hatni, termékenyíteni hátrahagyott negyven művében.

Társaságunk képviseletében a következők kísérték el utolsó útján: Hegedüs Loránt tiszteleti tag, Havas István főtitkár, Gáspár Jenő titkár, Agyagfalvi Hegyi István, Babay József, Bán Aladár, vitéz Bodor Aladár, Gyökössy Endre, Petri Mór, Pintér Jenő, Szathmáry István, Szőllősi Zsigmond és Terescsényi György.

A temetés után való nap, október 10-én tartott ülést a Társaság, amelyen megjelent elhúnyt tagtársunk özvegye, leánya és rokonsága is. *Császár* Elemér alelnök elnöki megnyitójában búcsúzott Komáromi Jánostól. A beszédet, amelyet a közönség kegyelete jeléül állva hallgatott végig, itt közöljük:

— A hűvös, borongó koraősz, előrevetített árnyéka a természet közeledő pusztulásának, évszázadok óta mély, fenyegető szimbolum — szimboluma az *ember* haldoklásának. Nekünk, a Petőfi-Társaságnak, az idei kora-ősz, fájdalom, több volt szimbolumnál: a halál sötét árnya ezúttal nemcsak fenyegetett, hanem meg is jelent közöttünk. Hat hét távolában két hideg, komor napon kiragadta sorunkból két társunkat, augusztus 20-án nagy elnökünket, október 7-én pedig egy kedves rendes tagunkat,

Komáromi Jánost. Férfikora delén alattomos kór támadta meg szervezetét; életereje, romlatlan vére évek során át hősiesen küzdött ellene, de a világháború borzalmaitól megviselt test végül is kifáradt, s fiatalon, 46 éves korában összeomlott. Tiszta lélek, jó ember, hivatásának élő és az irodalmat mindennél többre becsülő író dőlt ki vele sorainkból, s a fájdalom, amelyet elvesztésén érzünk, annál sajgóbb, mert egész valója és minden írása színmagyar volt. Komáromi János a magyar földből sarjadt, ősei, magyar jobbágyok, nemzedékek hosszú során át a Bodrog öntözte földet lakták, a honfoglaló hadaktól és a kurucoktól megszentelt tájat, s maga is ezeket a Bodrog-vidéki nyílt szívű, nyílt eszű magyarokat keltette legszívesebben életre regényeiben és novelláiban. Valami csodálatos, egész lelkét betöltő szeretet élt benne a magyar föld, a magyar faj, a magyar nép iránt, s azzal a páratlan nyelvérzékkel és nyelvkészséggel, melyet Isten különös jóságától kapott, vonzó és megható képeket rajzolt a magyar földről és a magyar sorsról, s ezeket a képeket benépesítette szeretett hőseivel, olyan magyar parasztokkal és magyar urakkal, akiket ő fedezett fel, akiknek különös lelki adottságait, sajátos jellemvonásukat az ő éles szeme ismerte föl. Naiv, szinte gyermeki örömmel merült bele történetükbe, akár képzeletében támadtak, akár a históriából emelte ki s ebből az egészséges örömből fakadt írásainak varázsa: az érzés melege és közvetlensége, az előadás üdesége és bája.

... A Bodrog ezüstösen csillogó habjai még csobognak, a szél még fúj a Vihorlátról, a fenyves még zúg — de Komáromi János már nem hallja. Mi sem halljuk többé kedves társunk szelíd hangját, nem mosolyog ránk szép kék szeme, eltünt visszahozhatatlanul életünkből — de emlékét megőrizzük szeretettel, kegyelettel.

Ülés végén *Császár* Elemér alelnök személyesen is kifejezte részvétét az özvegynek s a családnak.

TORKOS LÁSZLÓ ALAPITÓ TAG 98 ÉVES.

Október 2-án egyetlen életben lévő alapító tagunk, *Torkos* László családi környezetében megülte 98. születésnapját. E ritka szép életkor magas határán szeretettel és ragaszkodással gondolva érdemes személyére, üdvözöltük a Társaság nevében. Torkos László szellemileg még mindig friss, eleven, csupán hallása gyengült meg s némileg látása. Egészséges másküllönben s vidáman beszél érdekes múltjáról.

A TAGOK LEGÚJABB MUNKÁI ÉS KITÜNTETÉSEI.

Balla Ignác, Olaszországban élő magyar író, Társaságunk rendes tagja, az olasz nyelvnek is íróművésze, olasz könyvet írt Magyarországról. Kiváló tagtársunk, aki sok magyar mű olaszra fordításával is nagy érdemet szerzett már eddig, ez új művével, a *Ungheria e gli ungheresi* c. több, mint kétszázötven oldalas, pompás kiállítású könyvével újabb nagy szolgálatot tett hazájának. Könyvének egyes fejezetein mindenütt végigvonul, mint vezérszólam, két nagy szempont. Az egyik: hogy az olasz olvasóban megerősítse annak a barátságnak hitét, amely a magyar nemzetet az olaszhoz fűzi, a másik: rávilágítani arra a sorstragédiára, amellyel a trianoni békeparancs Magyarországot sújtotta.

Mussolini aláírása és köszöntő szavai a könyv első lapján, mintegy hitelesítő pecsétet ütnek ezekre a nemes magyar-olasz kapcsolatokra.

Bókay János r. tagtársunk: *Szakits helyettem* címmel vígjátékot írt, melyet a *Belvárosi Színház* szeptember 18-án nagy sikerrel adott elő.

Harsányi Zsolt: *És mégis mozog a föld.* Galilei életének regénye. 3 kötet.

Hevesi Sándor: *Színház.* A szerzőnek a XX. század színházáról szerzett tapasztalatai. 1 kötet.

Molnár Ferenc *Delila* c. vígjátékát a Pesti Színház ezévi szept. 17-én adta először, s azóta a Vígszínház is műsorára vette.

Petri Mór: *Naplemente fáklyalángja* címen legújabban írt költeményei jelentek meg, Fáy Dezső művészi illusztrációival. 1 kötet.

Feleki Sándor: *Hogyan élünk nyáron-télen, kis versekben elmesélem* c. egy kis verskötet.

Havas István főtitkárnak novelláskönyve jelent meg a könyvpiacon. A könyv címe: *Van értelme az életnek.*

Preszly Elemér tiszteleti tagunkat Fót község közgyűlése díszpolgárává választotta meg.

A Frontharcosok október 3-iki ünnepén, melyre harmincnyolcezer tűzharcos vonult fel, kegyeleti fáklyáját *József* kir. herceg gyujtotta meg. Társaságunkat az ünnepen *Szathmáry* István képviselte.

A DUGONICS-TÁRSASÁG GYÁSZA.

Meg kell emlékeznünk a szegedi Dugonics-Társaság, melyet ebben az évben nagy gyász ért, meghalt köztiszteletben és szeretetben álló elnöke: *Szalay* József, aki az irodalomnak és a művelődésnek nem csupán Szegeden, hanem az egész országban egyik kiváló harcosa volt. Húsz esztendeig volt elnöke a Dugonics-Társaságnak, melegszívű és őszinte munkása Szeged kultúrájának, kihez a magyar írók legkiválóbbjai benső barátsággal ragaszkodtak. Hagyatékában hatalmas kéziratgyüjtemény és hasonló könyvritkasággyüjtemény maradt, olyan, amely a leggazdagabb magyar polgárnak is díszére válhatott volna. Temetése Szegednek őszinte gyásza volt, megjelent ott a város vezetősége, nagyja és kicsinye egyaránt. Április 28-án temették el a szegedbelvárosi temetőben. Ravatalánál *Tóth* Béla polgármester a város, *Tonelli* Sándor a Dugonics-Társaság, *Várkonyi* Hildebrand pedig a Ferenc József egyetem nevében mondott búcsút. A mi baráti részvétünket pedig fejezze ki ez a rövid, de őszinte megemlékezés.

A szerkesztő bizottság elnöke:
CSÁSZÁR ELEMÉR.

A bizottság tagjai:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 15.

Budapesti Hirlap nyomdája. — Felelős nyomdavezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjáélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1937 MÁSODIK FÉLÉVI ILLETMÉNYKÖTETEINK:

Július: *Zsigray Julianna:* Egy férfi, két nő.
Augusztus: *Havas István:* Van értelme az életnek.
Szeptember: *Sásdi Sándor:* Ősz felé.
Október: *Székely Tibor:* Magányos úriember.
November: *Nagy Lajos:* Három boltoskisasszony.
December: *Surányi Miklós* posthumus kötete.

*

A köteteket kiadóhivatalunk:
Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 16. sz. küldi el.

A Koszoru, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszoru kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrássy-út 16. Távbeszélő: 1-266-83.

Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Császár Elemér: Pekár Gyula. (Tanulmány.) 65

Petri Mór: Versek. (A ritornell, A Keringő diadala.) 72

Terescsényi György: Bakacsi bevásárol. (Elbeszélés.) 73

Baja Mihály: Őszi búcsúzás a Nagyerdőtől. (Költemény.) . . 77

Bán Aladár: Dalmady Győző költészete. (Tanulmány.) 79

Feleki Sándor: A nádpálca. (Verses elbeszélés.) 85

Gáspár Jenő: Séta a Petőfi-Társaság temetőjében. (Tanulmány.) . 88

Szathmáry István: A soproni fenyvesekben. (Költemény.) . . 94

FIGYELŐ: Szerecsenmosdatás. *(Dr. Lázár Béla.)* — A tízéves Baumgarten-díj. *(G. J.)* — A könyv válsága. *(L. B. dr.)* — Kritika az Újvilágból. *(ő.)* — Költő sorsa. *(l. b.)* 95

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: *(Kállay Miklós:* Godiva, fehérgalamb és Magóg fiai. — *Jankovics Marcel:* Kikötők. — *Gyökössy Endre:* Harminchárom mese fiúknak, lányoknak.) . . . 108

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE . 111

UJ FOLYAM
★
IV. KÖTET
★
2. SZÁM

BUDAPEST
★
1938 JANUÁR
★
ÁRA 1 P

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

PEKÁR GYULA

ÍRTA: CSÁSZÁR ELEMÉR

Multis ille bonis flebilis occidit,
Nulli flebilior, quam mihi.
Horatius.

Ott állottam Pekár Gyula ravatala mellett, láttam, amint leeresztik koporsóját a sír mélyébe, hallottam a reá hulló rögök kopogását, — mégsem tudok beletörődni abba a gondolatba, hogy örökre elvesztettük. Ismételten rajta kapom magam, hogy úgy gondolok rá mint az élőre: mikor íróasztalom mellett ülök, az az érzésem, hogyha fölpillantok, magam előtt látom mosolygó arcát; ha a visegrádi erdőben sétálok, szinte várom, hogy egy hatalmas tölgy mögül elém kerüljön — s fájdalmas érzéssel döbbenek a sivár valóra. Hiába, nem hallom ezentúl meleg, bársonyos hangját, nem néz többé reám jóságos, hűséges szemével... Halálával egy negyedszázad zavartalan harmóniája omlott össze számomra, egy negyedszázad, amelynek együtt éltük át minden örömét, minden búját; s a csapás annál megrendítőbb volt, mert váratlanul ért. Pekár Gyula életének hetvenedik évében is sudár dalia volt, az erő, az egészség, a férfiasság szimbóluma, szívében az alkotás láza, kezében a toll, hogy papírra vesse gondolatait, készülő regényének, a *Csabá*-nak jeleneteit. A szív megszakadt, a toll kihullott a kézből, az ősmagyar trilógia befejezetlen marad...

Pekár Gyula élete azóta, hogy ifjúvá ért, a nagy nyilvánosság előtt folyt le, maga igazi fórum-ember volt. Mindenhol szerepelt, ahol közönség volt: az atlétika salakpályáján és a fölolvasó-széken, szónoki emelvényen és kortes-hordón, a zöld és a fehér asztalnál, a sima parketten, mint táncos és mint *causeur* — kitűnt mindenütt, a sportban csakúgy, mint az irodalomban, a politikában és a diplomáciában csakúgy, mint a szalonokban.

M. TAKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Melyik volt az igazi eleme, melyik téren örökítette meg legmaradandóbban nevét? Magától tolul elénk a kérdés, de ne bolygassuk. Ma még nincs meg hozzá a történelmi távlatunk, másfelől a friss seb égető fájdalma elhomályosítja tiszta pillantásunkat. Egyébként is épen Pekár Gyula munkáját nehéz ma tárgyilagosan megítélni. Alig van írónk, akinek személye körül olyan magasra csaptak a rokon- és ellenszenv hullámai, s az ő erős egyénisége, határozott világnézete akaratlanul is szélsőségekbe lendítette a róla kialakult nézeteket. Azt a hitemet azonban ki merem mondani, hogy a higgadt utókor sok tekintetben másnak látja majd, mint az izgatott, szenvedélyes jelen, az elismeri majd olyan érdemeit, amelyek ma nem élnek bent a köztudatban.

Annál érdekesebb az a kérdés, hogy *mi* volt alapjában Pekár Gyula. Ha megkérdezhetnők őt magát, bizonyára azt felelné rá: író, s az írót látta benne a közvélemény is. Az is való, hogy erejének javarészét költői munkásságára áldozta, — ez volt az ő igazi szerelme, amelyhez mindig visszatért, ez volt az a cél, amelyért mindent áldozatul tudott volna dobni. Költészete két tekintetben, anyagával és szellemével, sajátos helyzetet foglal el az utolsó emberöltő irodalmában: anyagában olyan változatos, szellemében viszont annyira egységes, mint kevés más magyar íróé. Tárgyért, akárcsak mestere, Jókai, bejárta a két világot, a valót és az elképzeltet, amazt a sokezer éves multtól a legfrissebb jelenig, a mesés Keletről a messze Nyugatig, emitt elkalandozott a kísértetiesnek, a misztikusnak, a fantasztikumnak világába, s amit ott talált, azt a romantika szellemében formálta mesévé. Őt romantikusnak hívta el a lelki valója, — ha előtte föl nem találták volna a romantikát, ő akkor is romantikus lett volna. Azzá tette nemcsak gazdag képzelete, hanem könnyen hevülő kedélye is, minden nagyért, jóért, szépért lelkesedő szíve, s vonzotta magához a romantika merészsége, lendülete, nagyvonalúsága. A romantika szárnyait csak akkor csatolta le, ha komikus indítékokat dolgozott föl, a magyar életből, jobbára a magyar népéletből. Ritkán, mert becsvágya igazi kielégülését a történeti tárgyú és tragikus alkotásokban kereste. Azt mondják, hogy minden komikusnak titkos vágya tragikus szerepekben föllépni — tragikus színészről sohasem hallottuk, hogy Böffen Tóbiás vagy Szellemfi szerepét akarta eljátszani! Pekár Gyulát is, mikor Beöthy Zsolttal felismertük páratlan hu-

morát és nagy érzékét a komikum iránt, hiába iparkodtunk átlendíteni ebbe az irányba. Elnézően mosolygott rajtunk, hogy ennyire félreismerjük őt. Joga volt hozzá. Hivatkozhatott nagy történeti regényeinek, a Péczely-díjat nyert *Tatárrabság*nak, a *Tízezer mérföldes sárkány*nak, az *Attilá*nak nagy sikereire, történeti tragédiájának, a *Danton*nak kettős diadalára, az akadémiai koszorúra és a Nemzeti Színház 25 előadására.

Az író palástját fölcserélte időnként Pekár a politikus köpenyével — inkább kényszerűségből, mint szíve szerint. Egyenes lelkéhez, szókimondó természetéhez nem illett a politika csalafintasága, fínom ízlése visszadöbbent a politikai élet durvaságaitól. De ha maga vagy még inkább mások úgy látták, hogy a nemzetnek szüksége van az ő hűségére és kitartására, szónoki képességeire és törhetetlen hazafias érzésére, vállalta a feladatot és becsülettel meg is felelt neki. Küzdött és dolgozott, kint az országban és a bizottságokban inkább, mint a képviselőház termében, de félreállt zokszó nélkül, ha helyét másnak szánta a vezér. Mégis, bár vérbeli politikussá sohasem vált, életének legnagyobb diadalait a politikának köszönhette, s politikai munkásságával használt legtöbbet hazájának. Külföldi szereplésére gondolok. A nagy nemzeti katasztrófa után ismételten járt kint Franciaországban és Olaszországban, hol a magyar kormány megbízásából, hol a külföld hívására, s személyes megjelenésének varázsával, pompás nyelvtudásával, ragyogó ékesszólásával határtalan lelkesedést keltett maga iránt — Olaszországban a magyarság iránt is. Kevés diplomata szerzett külföldön nemzetünknek annyi jó barátot s a magyar igazságnak annyi megértést, mint Pekár Gyula, a magyarságnak cím és megbízólevél nélkül külföldet járó nagykövete.

Íme a kérdés: író volt-e lényege szerint Pekár Gyula, vagy politikus? Meglepő lesz a felelet, amellyel a kérdést eldöntöm: Pekár Gyula *elbeszélő* volt, elbeszélő a szó eredeti értelmében. Az elbeszélő tehetség volt az ő *faculté maîtresse*-e, s ez ő benne olyan mértékben volt meg, mint Mikszáthban az anekdotázó tehetség. Páratlan művészettel tudott előadni mindent, amit átélt, szabatosan és logikusan, kereken és színesen — a legkitűnőbb elbeszélő volt, akit életemben hallottam. S mivel mozgalmas életében igen sok érdekes esemény történt vele, előadásával lekötötte, sőt lebilincselte hallgatói figyelmét; ha meg humoros históriákat adott elő, akkor valósággal extázisba hozta közönsé-

gét. (Mégis csak helyesen gondoltuk, hogy gazdag komikus ér buzogott benne!) Hatása alól nem tudta magát kivonni a legkövetelőbb, legkritikusabb hallgatóság sem: mikor a hétfői akadémiai vacsorák után átvonult a társaság a Gresham-kávéházba, ősz tudósok, csillagászok és botanikusok, filozófusok és nyelvészek sereglettek köréje, hogy gyönyörködjenek azokban a párizsi, mármarosi, bácskai „esetek"-ben, amelyeket utolérhetetlen könnyedséggel, kacagtató humorral, csodálatos jellemző erővel adott elő és olyan formában, hogy szóról-szóra le lehetett volna nyomatni. Örök kár, hogy nem fogadta meg szavunkat és nem írta le történeteit — kitűnő dolgai mentek így veszendőbe, legélesebben kirajzolódó figurái. A legszínesebbnek legalább itt örökítsük meg a nevét: Herskovits Alter ez, a miniszterekkel bizalmaskodó s a törvény betűjével (és szellemével!) ismételten ellentétbe került mármarosi főkortese.

Az elbeszélő tehetséget az előbb Pekár Gyula *faculté maîtresse*-ének neveztem. Joggal. Vajjon írásművészetének legértékesebb eleme nem az a *Lust zum Fabulieren*-e, amely őt a mesemondás fejedelmének leghívebb tanítványává avatta? Sőt én úgy látom, hogy azoknak a nagy sikereknek, amelyekben mint a szalonok emberének része volt, gyökere szintén ez az adománya. Pekár Gyula pompás *causeur* volt, s ami csodálatos, egyformán tudta mulattatni a társaságot nagy urak és külföldi diplomaták termeiben és falusi kocsmák ivójában — de nem csevegéssel, szellemeskedéssel, ötletekkel, hanem elbeszélésekkel (vagy életbölcselkedéssel).

Minderről majd elfogulatlanul ítél a jövő, s arra vár az a föladat is, hogy kijelölje azt a helyet, amely munkásságának értéke szerint a magyar irodalomban megilleti Pekár Gyulát. Van azonban egy föladat, amelyet nekünk kell elvégezni, azoknak, akik vele együtt éltünk és dolgoztunk; ez: megrajzolni Pekár Gyula *emberi* képét. Írói jelleme meg van örökítve műveiben, a politikus alakját rekonstruálni lehet nyomtatásban megrögzített beszédeiből és az ujságok beszámolóiból, de emberi valóját, lelki alkatát, úgy, amint közöttünk, a mindennapi életben jelentkezett, nem mentheti át más az utókorra, mint a kortársak emlékezete. De az emlékképek ereje egyre gyöngül, sorra elhalványulnak vonásai, siessünk!

Pekár Gyula, az ember, öles, arányos termetével, hatalmas testi erejével Toldi Miklósra emlékeztetett. Sajnos, a hason-

lat érdeme nem az enyém, észrevette már Stróbl mester: Arany János szobrán Toldihoz modellt keresve, Pekár Gyuláról mintázta az alakot. De ebben a hatalmas testben éppoly gyöngéd lélek lakott, mint a XIV. század hősében, aki könyörtelenül lesujtotta az idegen bajnokot, de könnyekig megindult egy szegény özvegy nyomorúságán. Pekár is, aki maga volt a megtestesült erő, akinek az ökle mint acélpöröly sujthatott volna le ellenségeire, nagy erejét sohasem használta támadásra, kerülte az összeütközést, mert jól tudta, hogy akire ez az ököl lesujtana, annak „csontjai ítéletnapig sem forradoznak össze". A szegényt, az elesettet viszont megszánta, a nyomor láttára valósággal elérzékenyült — kérés nélkül segítségére sietett a szenvedőknek, jó szívvel is, jó tettel is.

Az erőből rendszerint bátorság fakad. Bátorságáról Pekár Gyula nemcsak irodalmi csatározásaiban tett tanuságot, sorompóba lépve a nemzeti eszmény mellett s a romboló törekvések ellen, nemcsak a magán- és közélet nehéz küzdelmeiben — legtöbbet kockáztatva akkor, mikor házát az ellenforradalmárok gyülekező helyévé tette — hanem az ország színe előtt is, így 1919 őszén, amikor lélekjelenlétével, határozott föllépésével Bandholz tábornok útján megvédte a Nemzeti Múzeum féltett kincseit. Én magam is hálával tartozom barátomnak bátorságáért. Fölizgatott tömegben voltunk egyszer együtt ketten. Félreértés és rosszindulat ellenem hangolta a kedélyeket, már életemet fenyegette a kitörő szenvedély. Ekkor fölpattant mellőlem, elém ugrott, fölemelte öklét, egyet kiáltott, de szörnyűt, — s meg voltam mentve. S ebbe a bátor emberbe a galamb lelke szállt, ha barátai ostromolták kérésekkel. Nekik nem tudott nem-et mondani, legmerészebb kéréseiket sem tagadta meg. „Miért ne teljesítsük — ez volt a szavajárása — ha olyan nagyon kívánják!" Ezzel a szólammal csöndesítette le méltatlankodásomat, mikor egyik irodalmi társaságunkba be akart segíteni egy tiszteletreméltó, derék úriembert, akinek azonban az irodalomhoz édes-kevés köze volt.

Az ellentétes vonásoknak ez a harmónikus megbékülése általán jellemző volt Pekár Gyula egyéniségére. A két legmélyebbreható ellentét-párt azonban alig hiszem, hogy valaki is észrevette. Az egyik a következő. Pekár Gyulát az imént úgy mutattam be, mint fórum-embert, akinek éltető eleme a nagy nyilvánosság. Ez puszta látszat! A legboldogabb akkor volt, ami-

kor hatalmas dolgozószobájában (félig könyvtár az, félig múzeum) íróasztala előtt ült, egyedül, vagy kint járt a természetben, szintén egymaga, vagy igen kevesed magával, puskával a vállán, vagy virágot szedve. (Gyönyörű csokrokat tudott kötni vadvirágból — díszei lehettek volna bármely virágos bolt kirakatának.) Itt, a magános természet világában, ember nem járta helyeken volt igazán otthon — emlékezzünk meg hálával arról a három tájról, amely zaklatott lelkének nyugalmat, boldogságot adott. Régebben, a béke éveiben, Lussin szigetén talált leginkább önmagára, a San Giovanni kopár gerincén vándorolva, vagy lent az Adrián egyik kis szigetről a másikra úszva (bevallom, némi aggodalommal úsztam nyomában: az adriai cápa nem mese!); majd mikor szeretett tengerét elzárta előle a világháború, szlavoniai hatalmas birtokukon, amelynek egyik végétől a másikig nem tudtunk eljutni egy nap alatt, a tölgyeknek és bükköknek ebben a birodalmában, meredek hegyoldalakon, rohanó patakok mentén, ciklámenes völgyekben; végül, élete utolsó két évtizedében, Leányfalván, az elzárt és csak neki megnyíló rengetegben. A másik csalóka látszat: az ő társas volta. Bizonyára szerette a társaságot és szerette az embereket, barátja meg annyi volt, mint talán senkinek ebben az országban, s a tegeződés kérdésében nagyobb demokratát nem ismert ez az ország — az a vasalt nadrágú ember, akit nem szólított per te, elküldhette volna hozzá megbízottait: szívéhez azonban igen kevés embert engedett közel, szinte fél keze ujjain megszámlálhatná az ember a választottjait, igazán a szívébe meg éppen csak egyet zárt, feleségét. Valójában csöndes, magános embernek született ez a látszólag nyughatatlan világfia.

A többi ellentét, melyet a mélyebben néző fölismer Pekár Gyula egyéniségében, már jobbára magára vonta eddig is a figyelmet. Ilyenek: Pekár műveltségét Nyugaton szerezte, nemcsak az iskolában, — tanult Amerikában, hallgatott a párisi Sorbonne-on — hanem az életben is; lelke megtelt a Nyugat eszméivel, ízlésével, stílusával: mégis igazi magyar volt, rajongója nemzetének és fajának, sőt a magyar nagyságról, a magyar dicsőségről álmodozva, Keletre szálltak gondolatai, el Japánig, s a turanizmustól, a sárga faj összefogásától várta a magyarság föltámadását. Romantikus gondolat, de romantikus volt egész lénye, s nemcsak a költészetben szárnyalt a felhők közé: mégis ez a költői, csupalendület-lélek el tudott merülni a tudomány

mélységeiben is. Nemcsak rendkívül sokat olvasott és tanult, hanem bámulatosan sokat tudott is — világirodalmi, történeti és művészettörténeti ismeretei olyan széleskörűek voltak, hogy becsületére váltak volna a szaktudósnak is. Az Uránia-színház számára írt darabjai, amelyekkel megteremtett nálunk egy új műfajt, a vászonra vetített drámát, sajátos, de értékes vegyületei ennek a kétirányú lelki tevékenységének, s a tudomány talán nagyobb szerepet játszik bennük, mint a költészet. Tudományos műveltségének legszebb emléke bizonnyal a *Cervantes*-ről adott írói arcképe — ez a tanulmány számot tesz a spanyol regényíró százados ünnepének rendkívül gazdag irodalmában.

A sors kedvezése, meg a maga megfeszített munkássága jó ideig gondtalan létet biztosítottak neki, fényes otthont és nagyúri életet — talán az egyetlen magyar író volt, akit inas és szakács szolgált ki — de a mellett oly egyszerű és igénytelen volt, mintha parasztkunyhóban született volna. Irodalmi, társadalmi és politikai sikerei már korán magasan kiemelték az írók sorából, tekintélye egyre nőtt, akadémikus lett, a Petőfi-Társaság elnöke, a pesti legelőkelőbb társaságok gavallérja, miniszter, Mussolini arcképével és sajátkezű, hosszú levelével tisztelte meg — mindez nem tette gőgössé, szerény maradt, mint egy kezdő író. Sőt, és ez a költők körében páratlan jelenség: tűrte a kritikát. Zúgolódás nélkül vette, ha figyelmeztettük készülő műveinek valamilyen hibájára, s rendszerint meg is fogadta a jó szívvel adott tanácsot. Aki tudja, milyen hálátlan feladat „írók barátjá"-nak lenni, az megérti, milyen nagyra becsültük ezért a megértő viselkedésért Pekár Gyulát.

Ez az egész ember, az erőnek és a gyöngédségnek, a bátorságnak és a jóságnak, a merész lendületnek és az elmerülő mélységnek nemesen csengő ötvözete, most már a multé. Halálával nagy küzdelmek hullámai simulnak el: aki olyan erős egyéniség volt és olyan határozott volt a világnézete, aki olyan szeretettel csüngött hazáján s úgy tudta gyűlölni azt, amiben hazája romlását látta, az óhatatlan a támadások pergőtűzébe kerül. Vele szemben állást kellett mindenkinek foglalnia — szerették vagy gyűlölték, közömbös nem maradt senki. A harc elültével elpihennek a szenvedelmek is — a mienk is, azoké, akik Pekár Gyulát nagyon szerettük. De milyen árat fizetünk érte! Elvesztettük leghívebb barátunkat s vele egy fényes elmét, egy szeretetreméltó embert, egy igaz férfit.

Versek

Írta: Petri Mór

A ritornell

Ritornell: visszatérés, csak betét,
Elő-, utószám hangszeres zenében.
Bárhova tedd, de érthető beszéd.

Multból csengő kristály ötvözetek.
Lesz közönségünk? Majd talán akad,
De azt se bánom, ha ráfizetek.

Amit akartam, el sohase rejtém.
Világosak a formavésetek,
Nem leszek fejtörősdi kusza rejtvény.

A Keringő diadala

Tudom, hogy diadalra jut
Sok minden, minden, ami jó volt.
Kedves keringőm újra fut.
Tudom, hogy diadalra jut.
Míg egyszer csak tilos kaput
Talál a vad tánc s annyi hóbort.
Tudom, hogy diadalra jut
Sok minden, minden, ami jó volt.

BAKACSI BEVÁSÁROL

ÍRTA: TERESCSÉNYI GYÖRGY

Majdnem kerek öt pengője volt. Az ötödik hete gyüjtötte, takarította. Most elindult, hogy bevásároljon.

— Legelőször is lisztet! — döntött és betért egy termény-üzletbe.

Hatalmas papírzacskóban öt kilogramm kalácslisztet méretett ki és leszurkolt érte kereken egy pengő és hetven fillért.

— Most valami kis húst, — kapta el a vásárlás láza és örömében akkora szeletet hasíttatott le egy mészárszékben, hogy két pengőből mindössze kilenc fillért számoltak vissza neki.

— Hohó! Vigyázat! — kapta rövidszárra megbokrosodott vágyait. Az utcán megolvasta pénzét és megállapította, hogy már csak egyetlen pengője maradt ezüstben, a többi néhány hatosnyi apró. Mégsem tudott ellenállni, hogy valami kis édességet ne vásároljon a gyermeknek. Ez újabb harminchat fillér költséget tett ki egy cukorkaüzletben. Bakacsi kipirult arccal sietett ki a boltból és nekiiramodott az útnak, hazafelé.

Egy sarkon dohánytőzsdét vett észre és a látványra hevesen megdobbant a szíve. Valami negyedik hónapja nem szívott semmit, lemondott erről az élvezetről is. Most mégis kellene venni legalább két pakli zöldnégyest. Csak az ünnepek alatt fogja szívni és takarékoskodik a kotorékkal.

— Node, most már vége! — vágta el a további vásárlások útját és végigsietett az utcán. De a szép, tükörablakos boltok csak nem akartak elfogyni. Az egyikben nem árultak mást, mint különféle formájú muzsikákat. Megállott a kirakat előtt és pihentetés örve alatt megbámulta a szebbnél-szebb harmonikákat, citerákat, hegedűket, trombitákat. Eszébe jutott, hogy neki is volt legénykorában egy jeles, zengőhúrú asztali citerája. Hová is lett az a citera? Istenem... Ezüstös vonatú sugárból volt kifeszítve rajta a gé-hang. Ruganyos meggyfapecekkel kellett pattogtatni a húrokat, balkézzel pedig, lúdtoll segítségével kicsalni a hangok sokaságát, lépcsőzetesen csúsztatva a tollat a réznyergek harántvonalai között.

Szédelegve ballagott tovább.

De megintcsak útbaesett egy másik bolt. Ebben gyönyörűbbnél gyönyörűbb ruhaféléket árultak. A baboskendők és a

meleg blúzok, a karmantyúk és a téliharisnyák valóságos garmadája volt felöntve, kirakva, elrendezve a hatalmas tükörablakban. Eszébe jutott a szegény asszony és a gyermek. Régi rongyokban járnak, keshedt, ezerfoltos jószágokban.

— No, jól van akkor. Ballagjunk tovább.

Egy veresvilágítással hivalkodó hatalmas vaskereskedés előtt már dühösen és szinte ellenségesen állott meg. A kirakatban mindenféle nagyságokból összeválogatva, bögrékből, tálakból, fazekakból és bödönökből megformált gyönyörű vár ékeskedett. Nem lehetett elmenni mellette pihentetés nélkül. Itt, egy félreeső sarokban észrevett egy nagyon, de nagyon szép, mázas, vérpiros, kisebbfajta bögrét. Rá volt írva az ára: ötvenhárom fillér.

Bakacsi fejébe vérhullám szaladt fel és a vesztükbe rohanók szédületével szinte bebukott a boltba.

A segédek csodálkozva hajoltak feléje a pultok mellől. Szégyenében és hogy zavarát elpalástolja, nagy, erős hangon parancsolta elő a kiválasztott árut.

— Azt a kis pirosat akarom! Amelyiknek ötven fillér az ára!

— Ötvenhárom fillér... — tette szelíd szóval elébe a segéd a bögrét.

Reszketett a keze, amikor a pénzt leolvasta. Az árut becsomagolták, zsebregyűrte és kitámolygott.

Egészen sötét volt már és a veres boltban elvakult szeme alig bírta meglátni a járdát. Csomagjaival bukdácsolt és szédelgett, mint a berúgott ember. Más csomagosok is elhaladtak mellette és valamennyi ház ablakszeme ragyogott, szikrázott a kiáramló fényességektől. Alig haladt néhány utcányit, a város vége felé nagyobbacska tér nyílott ki eléje. A téren fáklyafény imbolygott és maga sem tudta hogyan, egyszerre csak ő is ott állott az embercsoportban. Egy kövér asszony karácsonyfákat árult ottan. Elkésett emberek vették körül. A környéken valami nagy gyár lehetett, onnét rajzottak elő a munkások és az árus asszony őmiattuk ütötte fel itt a helyét. Már fogytán volt a halom, a munkások nem is nagyon alkudoztak. Kihúztak egy kis fát, hónuk alá csapták és kifizették. Bakacsi letette a batyut és odabökött egyre.

— Mi az ára ennek a hitványkának?

A kofa rávágott a szemével s odavetette:

— Pengőhúsz!

Mintha a fenyőfa tűi az ujjába meredtek volna, úgy eresztette el az ágát.

— Drága, — motyogta bánatosan és visszahúzódott.

Ekkor zizegő, kövér pelyhekben megeredt a hóesés. Már ekkorára gyenge fagy pillézte be a járda tocsogóit, a hópelyhek nem olvadtak el s a földön, meg a háztetőkön percek alatt vastagodni kezdett a szűz, makulátlan szőnyeg. Bakacsi egyszerre csak azt vette észre, hogy az asszony eladja utolsó fácskáját is, eloltja gyertyafáklyáját, ami egy átlátszó papirosból összecsavart tartóban égett mellette.

Megint vállára kanyarította a tarisznyát, jól eligazította a mellére lógó terhet, amiben a hús, meg a liszt volt összekötözve. Az út csakhamar szabad mezőségbe kanyarodott el. Szántók, ugartörések, betakart szőlők között a jólismert irányba tartott.

A hóesés nem szűnt meg, sőt inkább erősödött.

Egy domb, egészen alacsony domb következett. Ismerte ezt a dombot, a város, meg a falu határa volt. Itt rendszerint meg szokott valamiért állani, most is lábához eresztette a csomagjait. Hullongált a hó és a füle mellett nagyon finom hangon zizegtek a hópihék. Egyszerre csak a dombtető felől, egészen tisztán, átható, nem nagyon hangos kiáltás foszlott el a hózizegésben. Mintha nevén szólította volna valaki, hívogató, lágy szelídséggel.

— Má... tyáá... ás!

Végigfutott a hideg a hátán. A havas éjszakában semerre sem látszott egy teremtett lélek. A fák ágai között pillézett a hó.

Jó darabig várt, fülelt, körülvillogott. Semmi.

Ebben a pillanatban a dombtető felett, magasan, mintha valami megzörrent volna. Mátyás szemei nem vehették észre, de a lelke megjelenítette a százszor látott képet. Az egyszerű rajzolatot, amely mindig ott áll azon a ponton és mert mindig jelen van, olyan a létezése, mint magányos szobában az óraketyegés.

— Azám, — suttogta gyermekesen és otthagyva csomagjait, átlépett az árkon. Közelebb ment, hogy szemével is meggyőződjön róla, hogy csakugyan ott van-e?

Ott volt.

A korhadó gerendán vékony körvonalban megtetszett az egyszerű bádogalak. A szent test kitárta karjait, mintha át

akarta volna ölelni az éjszakát, meg a havas ürességet. A favágó félrehajtotta fejét és levéve sipkáját, mély alázattal felnézett rá.

Imádkozni nem tudott és nem is érzett mást, csak valami különös könnyűséget. Egy darabig még ácsorgott ottan, felpislogott a feszületre. Nézte, nézte a festett, félrebillent szakállas arcot. Az arc pedig merően lebámult rá a magasba emelt képek sápadt titokzatosságával.

Megborzongott és el akart menni. De fázott és kevéssé reszketett a lába. Csizmaorra a mély hóban beleakadt valamibe. Ágbog, egy kis bokor lehetett. Lehajolt, hogy elhárítsa.

Hát uramfia! Egy fiatal, fenyőforma fácska van ottan... Olyan, mint valami borókabokor, egy kisebbfajta thujafa. Alighanem jámbor, öreg asszonykezek ültették ide, az útszéli kereszt alá... Ki látott még ilyen csodát, ebben a hófúvásos, néma éjszakában...

— Lám csak. Nini, — motyogott bajúszába a favágó és mintha Ővéle akarna szót érteni, megint felnézett rá.

Szél csapott át a tájon és tisztán ki lehetett venni, hogy a fej mozdult, bólintott, kétszer is előre... aztán ismét mozdulatlan maradt.

A favágó most már nem tétovázott egyetlen percig sem. Lenyúlt a fácska tövéhez, szétkaparta a havat és markának erős roppantásával letörte és a szívére szorította.

Aztán elballagott.

Őszi búcsúzás a Nagyerdőtől

Írta: Baja Mihály

Kijöttem hozzád, szép Nagyerdőm,
Hogy elbúcsúzzam tőled,
Lehet, hogy ily szép napsütésben
Nem látlak soha többet.

Lehet, hogy több tavaszt nem érek
S hiába zöldelsz újra:
Víg muzsikásod, hol leszek már?
S az indulód ki fújja?

Már itt a tél, a kertek alján
S én nem tudom, mit érzek,
Úgy fáj nekem a hervadásod,
Az elmúlás, a végzet.

Te voltál titkaim tudója,
Nekem nincs más barátom,
Hallgasd meg hát, ha most előtted
A szívemet kitárom.

A boldogságot én kerestem,
De boldog sose voltam.
Egy vígaszom volt, mit tagadjam:
Álmodtam és daloltam.

Amíg a nyár virágszüretje
Tartott, víg volt a nótám,
Bólintgató lombod, virágod
Szerelmesen hajolt rám.

De itt az ősz, de itt a tél,
Fogytán a dal szívemben,
Csak sírdogálunk, szép Nagyerdőm,
Napestig mind a ketten.

Az őszi szél a gyászharangot
Csak húzza, egyre húzza,
El-elhal itt-ott néma csendben
S megint rákezdi újra.

Minthogyha messziről zokogna
Valami fájó lélek, —
Virágból szemfedőt borít rá
A tovatűnő élet.

Ködfátyolán át mintha látnám
A sírom is megásva:
Temess el engem, szép Nagyerdőm,
Hogy senki meg se lássa.

Ne hallja senki az utolsó
Dalt, mit suttogva mondok,
Csak hulljatok keblemre lágyan
Aranyló, hű falombok.

Vessétek meg a nyoszolyámat
Elomló rózsaágyon,
Takarjatok be éjszakára
Hogy szívem meg ne fázzon.

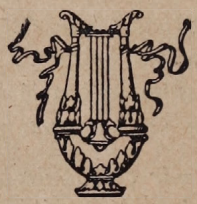

DALMADY GYŐZŐ KÖLTÉSZETE

ÍRTA: BÁN ALADÁR

A Petőfi-Társaság pár évvel ezelőtt elhatározta, hogy időnként visszatér egy-egy elhúnyt költőnk emlékéhez s annak rég elnémult lantját ismét megszólaltatja a mostani nemzedék gyönyörűségére s az igaz magyar dalmondás kultuszának ébrentartására. S kinek a költészete volna erre érdemesebb, mint Dalmady Győzőé, aki Petőfivel rokonszellem s akinek poézisa főként azokat a lelki tulajdonságokat tükrözi, amelyek a legnagyobb magyar lirikust jellemzik. Irodalmi felfogását és Társaságunkhoz való viszonyát igen találóan fejezi ki maga a költő „Szépirodalmi élet" c. visszaemlékezéseiben: „Ifjú író barátaim sokszor kértek a Petőfi-Társaság alapítása napjaiban, lépjek az alapítók közé én is, tartsak velök, menjek velök, így többre megy a nemzeti irodalom, többre megyek én is, de meg furcsa is lesz, ha éppen én hiányozni fogok. Legyek alelnöke az új Társaságnak... De nem vállalkoztam. Megmaradtam kizárólag a Kisfaludy-Társaság tagjának, azt gondolva, elég nekem egy társaság is, ha híven akarok eljárni minden dolgában. És miért szorítsak ki az új társaságból másokat, akik még semmiféle társaságba be nem juthattak? A verseny a két társaság között éppen azt kívánja, hogy itt is, ott is mások legyenek a tagok. Fődolog, felébreszteni ezen úton is a közönségnek, a nemzetnek érdeklődését és részvétét irodalma és költészete iránt, mert a nemzet csak addig fog magyar maradni, míg híven megőrzi magyarságát s fenntartja és előre viszi irodalmát."*

Dalmadynak nemcsak költészete, hanem emberi alakja is megérdemli a kegyeletes megemlékezést. 1836-tól 1916-ig terjedő élete — amint annak fővonásait és legrejtettebb bizalmasságait a saját naplójegyzeteiből megismerjük — képe a mult századi magyar úriember és köztisztviselő tiszteletreméltóan egyszerű és nemes pályafutásának, melyhez az erkölcsi fogyatkozásnak árnyéka sem fér. Hivatalában, mint pestmegyei árvaszéki tisztviselő, majd elnök évtizedekig lankadatlan buzgalommal munkálkodott az árvák javán s mint magánember családjáért, népéért és hazájáért híven áldozott a nemes érzések és a költészet

* Dalmady Gy. költői és prózai munkái. 1856—1914. Budapest, 1936. IV. kötet, 299. l.

oltárán. Ő csakugyan átérezte azt a magyar igazságot, hogy nincs más valódi tudás, mint a természet ismerete s más valódi erkölcs, mint a szeretet. Ezt az igazságot tükrözteti élete és költészete egyaránt.

Bár az utóbbi évtizedek rohanó irodalmi élete a szárnyasgép gyorsaságával ragadja magával az olvasóközönségnek új és az idősebbek előtt gyakran érthetetlen érzelmekkel és hangulatokkal telített lelkét — mégsem mondhatjuk, hogy Dalmady költészete teljesen a feledés homályába merült volna, mint annyi kortársáé. Csak a mult évben jelent meg egy terjedelmes és ritka irodalmi pontossággal szerkesztett mű, amely költőnk munkáit és alakját mindenha meg fogja őrizni az elmúlástól azok számára, akik az újabb alkotások mellett a letűnt korok szellemi értékeiben is gyönyörködni tudnak. „A vármegyei tisztviselők irodalmi és művészeti Gyöngyösi István-Társasága" „Dalmady Győző költői és prózai munkái 1856—1914." címmel 4 kötetet adott ki, főkép kiváló tiszteleti tagunk: *Preszly Elemér* buzgólkodására s a költő, nagy atyja emlékéhez mindenkép méltó fiának: *Dalmady Ödönnek* értékes jegyzeteivel *Gorzó Nándor* gondos szerkesztésében.

A költő méltatásában két időszakot különböztethetünk meg. Az egyik első versgyüjteményének megjelenésétől, 1862-től haláláig terjed. Költészetére a figyelmet főleg *Jókai Mór* irányította e gyüjteményhez írt elismerő előszavával s ugyanez alkalomból behatóbban foglalkozott vele a korán elhúnyt kiváló esztétikus, *Zilahy Károly*,[1] később a jeles irodalomtörténész: *Széchy Károly*,[2] de főleg *Bereczky Imre*.[3] A kisebb jelentőségű ismertetéseken és irodalomtörténeti méltatásokon kívül irodalmunkban hosszú ideig csak elvétve találkozunk költőnk nevével, akkor is az említett esztétikusok megállapította méltatások alapján. Új lendületet jelent e tekintetben a Kisfaludy-Társaságnak *Sajó Sándor* szerkesztésében megjelent 1922-iki kiadványa,[4] mely a költőnek négy régebbi gyüjteményéből készült. Ennek a megjelenése adott alkalmat, hogy Sajó Sándoron kívül több jeles írónk ismét Dalmady költészetéhez forduljon, köztük *Brisits Frigyes* (Élet, 1922. évf.), alelnökünk: *Szász Károly* (Budapesti Hirlap, 1923.), majd születésének 100. évfordulója alkalmából

[1] Zilahy Károly munkái, II. köt. 1866. — [2] Dalmady Győző, irodalmi tanulmány. Kolozsvár, 1890. (Küiönnyomatban is.) — [3] Dalmady Gy. élete és költészete. Trencsén, 1903. (121 oldal.) — [4] Dalmady Gy. költeményei, 1856—1914. Budapest, 1922.

MTAKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Harsányi Zsolt tagtársunk (Bud. Szemle, 1937.) s legújabban *Császár Elemér* elnökünk (Uj Idők, 1937. 29. sz.). Mindezek közül részletességükkel főkép Széchy és Bereczky munkái válnak ki. Az idevágó esztétikai értékelés első alapjait ugyan már Zilahy K. lerakta, de minden oldalról beható vizsgálat, sőt kutatás tárgyává csupán ők tették Dalmady pályáját és költészetét. Tárgyi megállapításaikhoz nehéz volna valamit hozzáfűzni; csupán az esztétikai értékelés mondhat itt még újat s azért e szerény megemlékezés főleg arra törekszik, hogy a költő összes műveinek áttanulmányozása s a bennük való elmélyedés alapján megállapítani próbálja: a költőnek mely alkotásai állják meg mindenkor a tűzpróbát az esztétika kérlelhetetlen ítélete előtt.

Dalmady költeményeinek száma az említett 1936-i kiadás szerint 821 — köztük kb. 30 műfordítás. Ilyenformán valóban termékeny költő. Hisz pl. Berzsenyi összesen 130 verset írt, a töredékeket is beszámítva és Petőfi, ki tekintve életének rövidségét, klasszikusaink között a legtermékenyebb, 815-öt. Ha azonban az értéket tekintjük, számadati alapon sem állítható Petőfi mellé. Ezen nem is ütközhetünk meg, hiszen a magyar lirikusok fejedelme valódi világirodalmi csoda. Hogy azonban tehetséges költő volt, kétségen felül áll, ezt minden bírálója elismerte; ám, hogy ez a tehetség mily mértékű, az más kérdés. Arra, hogy igazi költőnek mondhassuk, teljesen rászolgált sikerültebb alkotásaival s így a magyar Parnasszust az ő nemesen egyszerű alakja is mindenkor ékesíteni fogja. Költői termése koszorúhoz hasonlítható, amelyben a közönséges zöld levelek közül illatozó, tarka virágok mosolyognak elénk s így kielégít bennünket, mert ki követelné, hogy minden koszorú csupán virágból álljon? Hisz a nagy Petőfinek buja gazdagságú verskoszorújában is akadnak egyszerű, igénytelen levelek, amelyek csak arra hivatottak, hogy mintegy összekötő anyagul szolgáljanak a sok szédítő pompájú virág tömött sorában.

Dalmady verseinek túlnyomó része már a szerző életében megjelent gyüjteményekben s így bírálóinak alkalom nyílt szemlét tartani rajtuk és kiemelni azokat, amelyek szerintük kitűnnek az átlaganyagból. Így, teszem, Bereczky 16 versét dícséri, mint teljesen kifogástalan alkotást; Sajó Sándor, kinek célja úgylátszik az volt, hogy részletes képet nyujtson a költő egyéniségéről, 189 verset válogatott össze kötetébe — 23.3%-ot —. én pedig minden melléktekintettől elvonatkozva, jól megfontolt

esztétikai mérlegelés után 65 oly verset — kb. 8%-ot — találtam, amelyet líránk kétségtelen nyereségének tartok. De ezek között is fokozatok vannak. A 65 verset 3 csoportba osztom; az elsőbe teszek 41 költeményt, melyek az említett szempontnak — t. i., hogy irodalmunk nyereségének tekinthetők — megfelelnek; a másodikba sorozok 15-öt, ezek az átlagosan sikerült magyar lírai termékek közül kimagaslanak, s végül a harmadik csoportba 9 verset, amelyek véleményem szerint világirodalmi viszonylatban is a lírai költészet gyöngyei közé tartoznak.*

Az, hogy szigorú kritika mellett is ily tekintélyes számú alkotás állja meg a helyét, bizonyítéka annak, hogy költőnk nem hiába pengette a lantot. Kár, hogy az önbírálat hiányzik nála, mert ezzel sokkal előkelőbb hely jutott volna neki a magyar Parnasszuson, mint így.

A teljes kiadást pontosabban szemügyre véve, még néhány érdekes megfigyelésre juthatunk. Először, hogy Dalmady pályája 58 évre terjed, azaz húszéves korától 78. évéig; tehát csak a rettenetes fordulat, a világháború némította el őt. E végleges kiadás három kötete tartalmazza összes költeményeit, magától a költőtől származó időrendi beosztásban. Az I. és a II. kötet 27 év (1856—83) termését — 516 verset — foglalja egybe, mely értékre nézve is hasonlíthatatlanul felülmúlja a III. kötetnek 30 év termését képviselő 305 versét. Dalmady költészete — ellentétben pl. Tompáéval — nem felfelé ívelést, hanem hanyatlást mutat. Legtöbb sikerült költemény található a pályája első 8 évét felölelő I. kötetben (13.10%), már kevesebb a 18 évre terjedő II-dikban

* E versek a következők: *1. csoport:* az I. kötetből: Víg cimborák. — A borozó öreg. — Fülemüledalra. — A szalmakunyhó. — Dal a huszárokról. — A vén harcos. — Játszó gyermek. — A szerelmes betyár. — A fonó meséje. — Egy angyal emléke. — Az akác. — Pokol népe. — Kerti idill. — Feltámadunk! — Az első tánc. — A fürdő leány. — Ábrándok ideje. — Csak magyarok legyünk! — Erdőben. — Kedvesem szeme. — Az ítélet. — A II. kötetből: Az apai ház. — Erdei dalok, VI. — Egy lánynak, aki nekem kártyát vetett. — Az ősi ház. — Mátkámnál. — A násznapon. — Az első nap. — Szerelem és halhatatlanság. — A reggel. — Fáninak. — Gyermekkel játszó leány. — Szép magyar lány. — Összeírtam száz meg száz dalt. — Gyermekét sirató anya. — A tassi templomban. — A III. kötetből: A régi királyok. — Gyermek imája. — A fellegekhez. — Pálya végén. — Erdei gyalogút. — *2. csoport:* az I. kötetből: Már látszik a falu. — Nyári reggel. — Imádkozó angyal. — A boldog királyné. — Szerelem és barátság. — Kertben. — Kis unokahúgom emlékkönyvébe, I. — A II. kötetből: A kis zsámolyon. — Ne ítéld el kedvesedet. — A szerelemről. — Találkozás fiammal. — Holt gyermek felett. — A tűzhely. — A völgyi ér. — Vesd meg az idegent. — *3. csoport;* az I. kötetből: Éji furulyaszó. — Daloló leányok. — Árvaság. — Gyöngysor kedvesem könnyeiből, V. — A II. kötetből: Simonffy Kálmánnál. — A holt madár. — A templom és a gyár. — Apám koporsójánál, I. — A III. kötetből: Anyai könny.

(9.60%), míg a III., legtestesebb kötet e tekintetben majdnem sivár képet mutat. (A friss költői ihletet nála mindjobban valami sajátszerű bágyadthangú verselő kedv váltja fel.)

A jótulajdonságok, melyek Dalmadynak helyet biztosítanak irodalmunkban, azok, amelyek az igazi költőre nézve mindenkor és minden viszonylatban a legjellemzőbbek és legmaradandóbb értékűek. Ő elsősorban lírikus, közelebbről dalköltő, mint ezt már Széchy K. megállapította, s így rá is alkalmazhatók azok az esztétikai követelmények, amelyeket főkép az alanyi költőben keresünk. Néhai nagynevű alelnökünk, *Ferenczi Zoltán* a Petőfi-századosünnepre írt „Petőfi" c. jeles könyvében legnagyobb lírikusunk műveinek elemzése alapján az egyszerűségben és az őszinteségben találja meg a kiváló lírai tehetség nyilvánulásának legfőbb ismérveit. Az őszinteséggel szorosan egybefügg az a jelenség, hogy a költő és műve egy. Az összes említett bírálók megegyeznek abban, hogy ezek a tulajdonságok Dalmadyban jellemzően megvannak s épp ebben a körülményben keresik költészete rokonvoltát Petőfiével. Alaptulajdonsága az egyszerűség, mint ezt maga így állapítja meg egyetlen hexameteres versében:

Egyszerű formákat kedvelnek gondolatim, mert
Egyszerűek maguk is... (III. 56. l.)

A remekműveknek ez a legszebb vonása annyira megvan benne, hogy gyakorta túlteng (mint ezt már első jelesebb bírálója, Zilahy K. észreveszi, mondván: „nála... gyakran válik... az egyszerű üressé vagy köznapivá és sajátságos egyhangúvá"). Újabb ismertetői közül Sajó Sándor fejezi ki ezt legvilágosabban: „hevülékeny lelke olykor megtéveszti önmagát; egyszerűsége pongyolasággá, verselése muzsikátlanná lesz; más dalaiban viszont annál jobban esik a tartalomnak és a formának az érzés ihletétől meleg és lágy harmóniája". E szavak elvezetnek költőnk másik főtulajdonságához, az őszinteséghez, aminek irodalmi megbecsülésében szintén Petőfi jelent új korszakot. Régebbi költőink érzelmeiket legtöbbször elvontan, képzelt lények és helyzetek hangulatából merítve fejezték ki. Első kivétel etekintetben Balassi Bálint, majd az ő hatása alatt Koháry István. Petőfi volt az első nagy költőnk, ki a lírát és az életet csupán szoros ölelkezésben tudta elgondolni — ilykép költészete nem is lehetett másféle, mint őszinte. Dalmady e részt szorosan Petőfihez csat-

lakozik; költészete életének hű tükre, sőt naplójegyzetei (IV. köt.) is oly őszinték, hogy valósággal gyónásként hatnak kivált a Sebestény Szidóniához való szerelmi viszonyának ecsetelése, melyről Császár Elemér találóan mondja: „Csodálatos történet ez a szerelem, tele misztikumokkal — érdekesebbet regényíró képzelete sem találhat ki.“ — Szinte csodálhatjuk azt a finom érzékenységet, amellyel sorsának minden változására és eseményére nyomban visszahat, sokszor meg sem várva a műalkotáshoz szükséges érzelmi lehiggadást és kialakulást. E túlságos könnyűségből ered aztán nyelvének és verselésének néha művészietlenségig menő egyszerűsége, mely már a próza határát érinti.

Pedig Dalmady, ha megvárja az ihlet szerencsésebb pillanatát, igazán művészit tud alkotni s hangulatának mélysége még kevésszámú románcszerű elbeszélőversében is meglep és gyönyörködtet.

Nagy termékenysége mellett tárgyköre meglehetősen szűk. Nemzet és haza, szeretet és szerelem s a természet szépségei költészetének fő forrásai; ezek mellett megihleti némelykor a vallás, a nemzet és az emberiség sorsa és némi bölcselkedő, megnyugvó világnézet. Ez utóbbiban Széchy az ú. n. „egyezményes“ bölcselet hatását igyekezett kimutatni, de nem nagy eredménnyel. A költeményeiben itt-ott felbukkanó bölcselkedő gondolatok aligha egyebek, mint iskolai tanulmányainak visszhangjai. Azt, hogy filozófiai tanulmányokkal behatóbban foglalkozott volna, műveiből nem lehet kimutatni.

Dalmady érdemét nemis a filozófiai eszmék kultuszában kereshetjük, hanem az élet közvetlen benyomásainak őszinte, mesterkéletlen kifejezésében. Ez a tulajdonsága pedig tiszta erkölcsi felfogásának és igaz magyar lelkületének a hajtása. Kedves, vonzó egyénisége és költészetének természetes bája megérdemli, hogy necsak emléke, hanem művei is éljenek nemzete lelkében. Ezt pedig úgy lehetne elérni, ha kimagasló alkotásaiból egy tetszetős formájú, esetleg illusztrált szedetet adnánk az olvasóközönség kezébe. Ha ez az óhaj megvalósulna, legszebb eredménye lehetne e szerény megemlékezésnek.

A NÁDPÁLCA

— Verses elbeszélés —

Irta: Feleki Sándor

Vagy negyven évig tanította
A sok falusi gyereket.
Jó Isten, évre ér be gyorsan,
Mint száraz lomb leperegett.

És eljött most a búcsúóra.
Pálcája kezében remeg.
Könny hull le arcán
s könnyben áznak
A szomorú gyermekszemek.

A kis diákok szétoszolnak
S ő katedrájára ledűl.
Nádpálcáját szorítja kézben,
Ez a vagyona egyedül.

Egy hosszú élten ez kísérte,
A táblán ezzel kopogott,
Ha magyarázta az ábécét.
Gyönyör volt ez és nem robot.

A negyven év alatt meghajlott,
Sok baj meggörnyesztette őt
S hű pajtása, pálcája szintén
Kopott s kisebb, mint ezelőtt...

Csöndes, kihalt a tanterem már.
Elővesz selyempapírost
És hű barátját óvatosan
Pólyázza szépen abba most.

Szeme még egyszer simogatja
A falai tábláknak sorát
S viszi haza, a kis szobába,
A pálcát, a vén cimborát.

Az el nem hagyta jóban,
rosszban,
Bárhogy fordult a sorskerék,
Vele majd otthon úgy beszélget:
Be rég volt, emlékszel-e még?

Tanító volt atyja is egykor,
De már sok éve lenn pihen.
Ő adta neki ezt a pálcát
És szólt könnyezve, szelíden:

„Fiam, ha egyszer meghalok
majd,
E pálca a tied lehet.
Nem büntettem meg soha véle
A csintalan, vad gyereket.

Vele mutasd diákjaidnak,
Hol Nyugat, Észak, Dél, Kelet.
S ha egyszer megkopott,
öreg lesz,
Ne dobd el, kérlek, félre tedd!

Valaki régen vette nékem,
Hej, mennyi, mennyi év előtt,
Nekem a kezdő tanítónak
S nagyon, nagyon szívemhez nőtt.

Anyád, kitől kaptam, halott rég,
De hogyha érinti kezem,
Melegét porladó szívének
Én rajta mindig érezem“...

Esténként a selyempapírból
A nádpálca előkerül.
Mesél neki, ő meg hallgatja
S a könnye egyre, egyre dűl.

S szól: „Mit atyád,
az öreg mester,
Vagy negyven éve rád hagyott,
Mikor szemét lehúnyta, nem sok,
Egy pálca volt s az én vagyok.

Haló hangon ezt súgta néked:
A nádpálcámra jól vigyázz!
Mint engem, úgy kísér
majd téged,
Ha öröm ér, vagy hogyha gyász.

S katedrádra először léptél,
Melyen atyád is oktatott
És ott volt reszkető kezedben
Örökséged, ott volt a bot.

Mikor iskolánk lángban állott,
Rég volt s felednem nem lehet,
A tűzpokolból száz veszéllyel
Kimentettél te engemet.

S mesél tovább: Öreg barátom,
A tavaszra emlékszel-e?
Forró szíved a boldogsággal
S ezer virággal volt tele.

Milyen csodás menyasszonyod
volt!
Kezedben hogy remegtem én!
Bűvös világ kapuját láttad,
Mögötte napfényes remény.

A fali táblán kopogtattad
Akkor az ábécét velem.
Be szeretted volna betűzni
Akkor e szép szót: Szerelem!

Minden, minden reád mosolygott,
Az iskolapad, a diák.
Kiáltani akartad volna:
Be gyönyörű ez a világ!...

És múltak évek. Öreg lettél.
A bús napra emlékszel-e?
Keserves, fájó könny
szemedben —
Rád tört özvegység éjjele.

Hű hitvesed a sírba zártad,
Szíved vonaglott, remegett.
Akkor is tartottál kezedben
S könny gyűlt a pápaszem
megett...

Egy nap jóságos, tiszta lelked
Keserves hírre felriadt:
A háborúban, csatatéren
Vérzett el egyetlen fiad.

Most sem tudod, hogy hol
a hantja,
Rajt tán csak a fagyos szél dalol
S e szél szívedig ér sikongva:
Ki tudja hol? Ki tudja hol?

Ki tudja hol? Ki tudja merre?
Mely pusztán vagy zord
szirtfokon?
Ki könnyel áztatná a hantját
Nincs jó barát és nincs rokon.

És hány diákod elsirattad!
Ez itt esett el, az amott.
A harctereken szerteszéjjel
Hány drága, drága szent halott!

Azoknak énvelem mutattad
Az ábécét te egykoron
És azt, hol a tenger s a folyam
S a sok magasló hegyorom.

És nem maradt melletted senki,
Csak én, a kopott pálca még.
De nem tartott már oly szilárdan
Kezed, mint egykor játszva, rég.

Csak néztél rám borús
szemeddel:
Mit tegyek pajtás, mondd nekem!
Elfordult tőlem Isten is már —
Nincs hitvesem, nincs
gyermekem!

S hazám sincs. A térképen végig
Utad, pálcám, hiába jár.
Alig indultál, visszafordulsz,
Oly szűk, megnyirbált a határ.

Megsimogattál, mintha szólnál:
Elhagy minden, ne hagyj te el!
S úgy éreztem, hogy fonnyadt ajkad
Reám meleg csókot lehel...“

A pálca soha ki nem fárad,
Mi mindenről tud s mit mesél!
S nem zavarja mesemondásban
Se forró nyár, se hideg tél.

A pálca lehet néma másnak,
De ő megérti, mit susog,
Szavából nőnek néha rózsák,
Máskor sötétlő ciprusok.

A vén tanító csak hallgatja,
Míg beköszönt az éjsetét.
Nem zárja le akkor sem álom
Elfáradt, könnyes két szemét.

Magányos, árva éjszakákon
Meséli a multak dalát,
S a gond árnyékát űzi messze
A hűséges, öreg barát.

A mult, a mult fáradt lelkének
Hej, hányszor, hányszor feltűnik
S pálcájával kíséri újra
Éltének víg s bús betűit.

S veri vele megint a taktust,
A könny szeméből egyre dűl
S száz gyermek hangját hallja ismét:
Hazádnak rendületlenül!

*

Egy őszi este asztalára
Borulva csöndesen pihen.
Most is a pálca volt a társa,
A vén pálca, más senkisem.

Oly sápadt arca s keze reszket
És a szederjes ajakon
Pár elhalóan suttogó szó:
A pálcát itt nem hagyhatom!

Nem hagyhatom, nem hagyhatom itt!
Ezt ismételte még szava. —
A pálca kiesett kezéből
S ráhullt az örök éjszaka.

A pálca mintha sírna halkan:
Öreg, jó gazdám ébredezz!
A mesének, amelybe kezdtem,
Jaj, látom, vége, vége lesz!...

A faluban mindenki tudta:
A pálca kincse, mindene.
Úgy is temették. Hadd nyugodjon
A sírban társa is vele.

Mit kezdene a pálca nélkül?
Nem volna nyugta se talán.
Egy élten át őnéki az volt,
Mi kard katona oldalán...

Bolyongok künt a temetőben,
Halkan a fonnyadt avaron.
Vigyázva lépek, hogy valahogy
Szép álmát meg ne zavarom.

A hanton fehér őszi rózsa
S piros-sötét georginák,
Miket ide könnyezve tett le
Valamely hálás, jó diák.

„Tanított negyven évig.“ Így szól
Sírján az egyszerű kereszt.
S nap-nap után rajt pintymadárka
Csengő, kedves nótába kezd.

Azt zengi: Boldogan nyugodhatsz,
A pihenőd csak szép lehet.
Hisz sok ezer, kire vigyáztál,
Szívében hordja képedet.

Most ott aluszik egymás mellett
A két hűséges, vén barát.
S az őszi szél dudolja nékik:
Jó éjszakát! Jó éjszakát!

SÉTA
A PETŐFI-TÁRSASÁG TEMETŐJÉBEN

ÍRTA: GÁSPÁR JENŐ

Azt mondják, nincs a világon még egy nép, amely úgy tud ünnepelni és temetni, mint a magyar. Valóban, szeretjük a pompát, örömünkben és gyászunkban egyaránt s a két végletes érzés kifejezésére két olyan régi szavunk van, mint az áldomás és a zomotor. Talán még a messzi Ázsiából hoztuk a végletes érzések kifejezésének ezt a két módját, vagy talán azért fejlődött ki a magyar népnél az ünneplés és a temetés parádés szertartása, mert a nemzet is ezer év óta napkelet és napnyugat között a kevés boldogság és a sok szomorúság végleteinek hullámverésében él. Nem tudom, így van-e a dolog, de az bizonyos, hogy valóban tudunk ünnepelni és temetni, de azt is meg lehet állapítani, hogy az ünneplések és a temetések után könnyen tudunk felejteni is. Annyi magyar erény mellett ez a hiba jutott eszembe, amikor ennek a tanulmánynak keretében elindultam barangolni 159 írói sírdomb körül. A Petőfi Társaság halottainak temetőjéről van szó.

A Petőfi Társaság a másik két írói fórum: a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság mellett a legfiatalabb. Hatvanegy esztendeje, hogy fiatal írók tömörültek a Petőfi-kultusz országos ápolására, a nemzeti szellemű irodalom népszerűsítésére és az írói barátság szép gondolatának gyakorlati megvalósítására. Hatvanegy esztendő nem is olyan nagy idő, talán egy átlagos emberi élet, de a Társaság ez alatt az idő alatt 1937 végéig, 159 tagját temette el. A halottak között vannak fényes, nagy nevek Kossuth Lajostól Jókai Mórig, Apponyi Alberttől Jászai Mariig, Arany Jánostól Prohászka Ottokárig, Ambrus Zoltántól Szabolcska Mihályig, Bartha Miklóstól Vass Józsefig, Bársony Istvántól Vargha Gyuláig, Benczur Gyulától Hubay Jenőig, Beöthy Zsolttól Pekár Gyuláig, Berzeviczy Alberttől Surányi Miklósig, Endrődi Sándortól Kozma Andorig, Reviczky Gyulától Gárdonyi Gézáig, Gyóni Gézától Harsányi Kálmánig, Mikszáth Kálmántól Móra Ferencig, Kaas Ivortól Rákosi Jenőig. Írók, költők, művészek, tudósok és kritikusok

pihennek ebben a nagy magyar szellemi temetőben, amelynek határai valóban a Kárpátoktól az Adriáig, a Vág völgyétől a Barcaságig terjednek. A 159 halott közül 99 Budapesten van eltemetve a különböző temetőkben, egy: Gyóni Géza, a krasznojarszki hadifogoly-temető némán egymás mellé sorakozó fakeresztjei alatt pihen, a többi 59 pedig a régi és a mai Magyarország díszes és kevésbbé díszes temetőiben.

Soknak emléke és sírja fölött megtörött a magyar bűn: a könnyen feledés átka, díszes mauzóleumok, kifejező síremlékek, gondozott, ápolt sírok árulják el, hogy a név és a szellem varázsa nem halt meg gyászpompával. A nemzeti kegyelet és megemlékezés vagy a rokoni szeretet sokszor, vagy legalábbis évente egyszer, Mindenszentek napján fölkeresi a nagy elhunytakat, imádságot mormol sírjuk előtt, a megemlékezés mécsesét meggyujtja és virágokkal hinti teli porhüvelyük takaróját. De a nagy többség, akiknek nevét már elfeledték, vagy akiknek rokonai és barátai szintén elhaltak, más vidékre költöztek, vagy a világháborút követő nagy nemzeti megpróbáltatások idején közéjük és szeretteik sírja közé kemény határokat vontak a békeszerződések, nem dicsekedhetnek márvány obeliszkekkel vagy bronz szobrokkal, délszaki növényekkel vagy egyszerű virágokkal sem, ők az elfelejtett sírok és elfelejtett írók birodalmába tartoznak. De van valami vigasztaló ezen a téren is.

Az írókat meg szokták azzal vádolni, hogy nemcsak életükben marják egymást, hanem ez a marakodás és gyűlölködés átterjed a temetők kapuján is. Az utóbbi évek megtanítottak arra, hogy ezen a téren is van kivétel. Pintér Jenő, a kiváló irodalomtörténész és tudós, a budapesti királyi tankerület főigazgatója, még 1924-ben igen kedves, megható és kegyeletes gondolatot valósított meg. A budapesti temetőkben kijelölte egy-egy írónak a sírját s a sír gondozását rábízta valamelyik fiú- vagy leányközépiskolára. A sírok között vannak olyanok is, amelyek nemzeti irodalmunk nagyságait takarják, de ezeknél is jólesik, a serdülő ifjúság gondossága, figyelme, az, hogy Halottak napján vagy a nagy halottak születési évfordulóján eljön a magyar ifjúság a temetőkbe és hódol az elhunytak emlékének. De ott, ahol nincs hivatalos nemzeti kegyelet és gyász, ahol nincsenek többé családtagok vagy jóbarátok, ott kétszeresen jólesik a figyelem, hogy serdülő magyar ifjak állnak díszőrséget az elfelejtett író elfelejtett sírja előtt s hogy gyengéd, fiatal leány-

kezek gyomlálják ki a gyomot a sírokról és ültetnek egyszerű, szegényes, de annál szebb virágokat a korhadó fejfák alá, vagy a besüppedt sírkövek fölé.

Pintér Jenő évről-évre bővíti gondosságát elfelejtett írótestvéreink sírjai körül. Évről-évre nő az ifjú gárda, amely ápolja azoknak a szellemét, akiknek tolla maradandó vagy kevésbbé maradandó barázdákat írt a nemzedékek lelkébe. Így kapta meg gondozásra az Erzsébet-nőiskola a Petőfi-család sírját és síremlékét a Kerepesi-úti temetőben, a Petőfi Társaság többi halottjai közül az I. kerületi Attila-utcai állami Werbőczy István-gimnázium a Rákosi Viktorét, a Markó-utcai állami Berzsenyi Dániel-gimnázium a Csepreghy Ferencét és Szigligeti Edéét, a Markó-utcai Bólyay-gimnázium az Endrődi Sándorét, a Bulyovszky-utcai Kemény Zsigmond-gimnázium az Ábrányi Emil, Bartók Lajos, Degré Alajos, Komócsy József sírját. Arany János sírjánál minden esztendőben a Barcsay-utcai állami Madách Imre-gimnázium növendékei hódolnak, Jókai Mór és Bartha Miklós sírját a tisztviselőtelepi Széchenyi István-gimnázium növendékei keresik fel, Csiky Gergelyét a kőbányai Szent László-gimnázium. Pósa Lajos sírját is ez a gimnázium gondozza.

De kijut a gondosság Balázs Sándor, P. Szathmáry Károly és Vadnai Károly sírjának is. Ezeket a Reáltanoda-utcai községi Eötvös József-gimnázium vette pártfogásába. Zempléni Árpád sírja a Horánszky-utcai községi Vörösmarty-gimnáziumnak jutott, Győry Vilmos sírjának gondozásáról a Vilma királynő-úti evangélikus gimnázium gondoskodik, Beöthy Zsoltéról a Lónyay-utcai református gimnázium. Az Andrássy-úti Mária Terézia-leánygimnázium az egykor divatos nőírónak, Beniczkyné Bajza Lenkének és a bánatos hangulatok népszerű költőjének, Reviczky Gyulának sírját ápolja, tartja rendben és borítja el évről-évre virágokkal. Volt alkalmam személyesen is meggyőződni arról, hogy a fiatal fiúk milyen komoly önérzettel és büszkeséggel állnak díszőrséget azoknak a sírjánál, akiknek irodalmi és irodalomtörténeti jelentőségét nemrégiben tanulták meg, s hogy bájos gimnázista leánykák milyen finom szeretettel és gondossággal takarítják a rájuk bízott sírok környékét, gyomlálják a gazt, ültetik a virágot, művészi csoportokban helyezik el a csokrokat. Pintér Jenő, a budapesti tankerület főigazgatója, büszke lehet diákjaira és diáklányaira és a gondolatra, amelyet

tizenhárom évvel ezelőtt kezdeményezett s amelyből olyan szépen sarjadnak ki a megemlékezés virágai.

A Petőfi Társaság mindenkori krónikása a főtitkár, aki az elmult évtizedek történelmét feldolgozza és a jelen adatait följegyzi az utókor számára. A Társaság fennállásának hatvanadik évfordulója alkalmából a jelenlegi főtitkár, Havas István, a kitűnő költő, amikor szemlét tartott az élők sorain s a sajnos, egyre szaporodó sírhantokon — hiszen az elmult esztendőben is hat tagtársat kellett elbúcsúztatni, Pekár Gyula elnököt, Hubay Jenő tiszteleti tagot, Madai Gyula, Teleki Sándorné grófné (Szikra), Juhász Gyula és Komáromi János rendes tagot — fölfedezte, hogy 159 halott közül ötnek sírja vagy el van hanyagolva, vagy nincs kellőleg gondozva. Négyé, a Szana Tamásé, Abonyi Árpádé, Inczédy Lászlóé, Vértesi Arnoldé a Kerepesi-temetőben van, az ötödiké, Vértesi Gyuláé a farkasréti temetőben. Pedig mind az ötük valamikor ismert név volt a magyar irodalomban s közülük Szana Tamás különösen nagy szerepet vitt, mint a Petőfi Társaság első főtitkára, aki harminc évig töltötte be ezt a fontos széket. Öt sír és öt író. A sírokat mindjárt Pintér Jenő főigazgató figyelmébe ajánlotta Havas István főtitkár és Pintér Jenő, minthogy hatásköre az új tanügyi közigazgatás következtében kibővült, ezúttal polgári iskoláknak osztotta ki. Szana Tamás sírját a VIII. ker. Jázmin-utcai községi polgári leányiskola kapta, Abonyi Árpádét a VIII. ker. Tisza Kálmán-téri polgári leányiskola, Inczédy Lászlóét a VIII. ker. Práter-utcai polgári leányiskola, Vértesi Arnoldét a VIII. ker. Dugonics-utcai polgári leányiskola és a Vértesi Gyuláét az I. ker. Böszörményi-úti polgári leányiskola.

Az öt író sírját már a mult Halottak napján fölkeresték a polgári iskolák növendékei s elhelyezték rajtuk a kegyelet virágait. Most már el lehet mondani, hogy a Petőfi Társaság 159 sírdombja közül azok, amelyek Budapesten vannak, megfelelő ápolásban és gondozásban részesülnek, de tudunk arról is, hogy vidéken is meggyujtja a kegyelet a maga mécseit az írósírokon s még az elszakított területek magyarsága is gondol a rája bízott sírokra. Egyetlenegy sír van a messzi szibériai Krasznojarszkban, amelynek felbontására már évekkel a Gyóni Társasággal együtt mozgalmat indított a Petőfi Társaság s remélni lehet, hogy a világháború költőjének, a tragikus sorsú Gyóni Gézának hamvai is hazai földbe kerülnek hamarosan. De nem

elég csak a sírokra gondolni: e megemlékezés során illő lesz, ha rövid ecsetvonásokkal megrajzoljuk annak az öt írónak lelki arcképét is, akiknek sírjáról az előbb beszéltem s akiknek emlékével kívánom befejezni ezt a kegyeletes sétát a Petőfi Társaság halottainak temetőjében.

Szana Tamásról kell először szólani azért is, mert három évtizeden keresztül volt egyik vezetője a Petőfi Társaságnak, s azért is, mert nagyműveltségű és széles látókörű író volt. Mikor 1876-ban megalakult a Petőfi Társaság s az első alapítók, akik közül már csak egyetlenegy van életben, a magyar írók nesztora, a 98 éves Torkos László, vezérnek Jókai Mórt nyerték meg és szervezőnek Szana Tamást. Szana Tamás olaszos és franciás műveltségével, s főleg művészettörténeti szakismereteivel vonta magára a közfigyelmet, ilyennemű munkáival szinte úttörő volt a magyar irodalomban. De a nagyközönségnél nem művészettörténeti könyveivel volt döntő sikere, hanem a Szendrey Julia irodalom megteremtésével. Az újonnan alakult Petőfi Társaság, amely zászlajára elsősorban a Petőfi-kultusz ápolását írta fel, összegyüjtötte az egész országból a lappangó Petőfi-relikviákat s így nem térhetett ki a nagy kérdőjel elől sem: ki volt tulajdonképpen Szendrey Julia, a költő hitvese, a feleségek felesége? Szana Tamást is izgatta ez a nagy titok, kutatott-keresett s ő írta meg az első életrajzot Szendrey Juliáról, amely igyekezett belevilágítani ennek a bonyolult női léleknek rejtelmeibe. Mint szervező, egészen 1906-ig állt a Petőfi Társaság élén s a Petőfi-kultusz nem egy kezdeményezésének és ünnepének ő volt a lelke. Zömök, nagybajúszú alakjára még talán emlékeznek néhányan Budapesten és a vidéken is,. ahol gyakran megjelent lelkes barátaival és Petőfi lábnyomai után kutatott. 1908-ban halt meg.

Igen termékeny író volt Abonyi Árpád, aki a kolozsvári egyetem jogi fakultásának elvégzése után néhány évi kolozsvári hírlapírói munkával és eredménnyel jött fel Budapestre. Itt az Ország-Világban, a Fővárosi Lapokban, később a Magyar Hirlapban, Magyarországban és végül a Pesti Hirlapban dolgozott. A novella, a regény és a színmű volt igazi területe. A századforduló nem egy színlapjának nem egy eredeti és fordított darabja alatt az ő neve ékeskedett. Történelmi drámáit és népszínműveit szerette leginkább a közönség. Igen népszerűek és híresek voltak a bosnyák életből és a boszniai okkupáció

tárgyköréből vett elbeszélései. Az ifjúsági irodalomban is jó nevet vívott ki magának. 1918-ban halt meg. Inczédy László író és hírlapíró Szarvason született. Jogot végzett ő is, majd hírlapíró lett s Holló Lajos lapjában, a Magyarországban lépett a nyilvánosság elé. Később a Magyarország szerkesztője volt. Vezércikkeit szerette a függetlenségi eszmékért hevülő közönség, bár ő a szíve legtitkosabb mélyén költőnek vallotta magát. Versek című kötete 1892-ben jelent meg. A kritika is nagy elismeréssel fogadta és a Petőfi Társaság is tagjai közé avatta. Írt egy kisebb elbeszélő költeményt is Nővérek címmel. Csendes, visszavonult életet élt, s 1902-ben bekövetkezett halála után szarvasi szülőházát emléktáblával is megjelölték.

A két Vértesi, Arnold és Gyula, elsősorban novellista volt. Abban a boldog korszakban éltek, amely a novella virágkora volt, a boldog, háborúelőtti időben, amikor a papírinség még nem korlátozta a napilapok és a folyóiratok terjedelmét s amikor a mai, úgynevezett három- vagy négylábas tárcanovella, ez a csonka és torz irodalmi valami még ismeretlen volt. Gyulai Pál a novellát egyik legművészibb és legkerekebb műfajnak tartotta és a század fordulóján az írók előszeretettel is művelték ezt a műfajt és a közönség is szerette. Egykori följegyzések szerint a rekordot Vértesi Arnold tartotta, aki boldogan ünnepelte meg ezredik novellájának megjelenését. 1911-ben halt meg, közvetlenül a világháború kitörése előtt és a sors megkímélte attól, hogy az elkövetkező évek inséges sajtóviszonyai között lássa a novella halálát. Fivére, Gyula, aki egyébként pedagógus volt, már nem volt ilyen szerencsés. Az ő munkaterülete is a líra mellett a novella, de ő megérte a világháborút, a két forradalmat és a trianoni években halt meg, 1925-ben. Neki a folyóiratok és a napilapok már kevesebb helyet adhattak s ez nagy fájdalommal járt, hiszen Vértesi Gyula a novella aranykorában lett író, hogy őszülő fejjel megelégedjék a három- és négylábas tárcanovellákkal.

Ezzel sétánk a Petőfi Társaság temetőjében véget is ért. És befejezésül meg kell vallanom, hogy nincsenek is elfelejtett sírok és elfelejtett írók. De nem is szabad, hogy legyenek. Horatius óta minden író, aki tollat vesz a kezébe, hiszi és vallja: Non omnis moriar. És így van ez rendjén. Amíg van egy mondat, amelyre az emberek évtizedek vagy évszázadok múlva is felfigyelnek, amíg van egy-egy idézet, amelyet nemzedékek szájról-

szájra adnak, amíg van egy dal, amely ismeretlenül is cseng a levegőben, amíg van egy-egy rím, amelynek hallatára öregek szíve megdobban és fiatalok szíve felfigyel, amíg van mohos sírkő, amelyen az elfakuló betűket gondos kezek kitisztítják s amíg van egyszerű mezei virág vagy tépett őszirózsa a temetők kapujában, amelyet kegyeletes kezek, ha mindjárt idegenek is, de elhelyeznek a süppedt sírhantokon, addig minden író elmondhatja magáról, hogy nem halt meg egészen s addig valóban nincs elfelejtett sír és nincs elfelejtett író.

A soproni fenyvesekben

Irta: Szathmáry István

A leghívebb, ősi város,
És vidéke bűvös-bájos:
A soproni fenyvesekben
Elbolyongva, álmodozva
Elveszett hazámra leltem.

Az erdőnek minden fája
Visszavisz a régi tájra:
Mintha újra gyermek lennék
S felvidéki fenyvesekben
Vadvirágot, epret szednék.

Szentegyház a fenyves erdő
Néma csöndje. Zúgva-zengő
Szélvihar az orgonája.
Így is, úgy is a nagy Isten
Égbe szökkenő csodája.

És az illat, édes illat,
Mely tüdőmig, szívemig hat,
Ez a fenyves erdő lelke,
A hogy Földanyánk varázsló
Balzsamul belélehelte.

Meddig, merre tart a sétám?
Alkonyatra véget ér tán,
Felfelé visz céltalan cél.
Ilyen a mi életünk is,
Nincsen hívebb mása ennél.

S íme, ébren álmodozva
Feljutottam egy oromra,
Messzi tájra, földre nézek:
Emitt napsütötte falvak,
És amott hófödte bércek.

S már kisért a régi átok,
Torz határ az, amit látok,
Szinte gúnyt űz a sebünkkel:
Kismartonnak ősi fénye,
Fraknó vára merre tűnt el?

Hej, soproni fenyves erdő,
Csak te zúgj... zúgj... légy kesergő,
Néma csönded altató dal.
Buzdíts szent munkára, tettre
Felviharzó riadóddal!

F·I·G·Y·E·L·Ő

SZERECSENMOSDATÁS. Az 1937. évi könyvnapnak egyebek között egy olyan munkát is köszönhetünk, mely a történetírás álorcájában politikai eszmekört csempész be az irodalomba, olyan eszmekör dicsőítését, melynek 1919-et köszönhetjük.

Jellemző, hogy a pillanatot a szerző időszerűnek vélte. Most van alkalma arra, gondolta, a mai eszmezűrzavarban, melyet jobbról és balról egyazon mohósággal kavarnak fel, hogy megvédhesse multbéli szerepét azoknak, kiknek részben a mai helyzetet köszönhetjük, mert mint magvetők, oly eszméket vetettek el, melyek 1919 óta ugyan lappangtak, de most, hol nyiltan, hol álruhában, újra felszínre törnek. Itt az ideje, gondolták *Nyugaték*, nem hogy mea culpázzanak, hanem, hogy melldöngetve, *ősökül* jelentkezzenek.

Ez az alapgondolata Schöpflin Aladár könyvének, melynek félrevezetésre szánt címe: *„A magyar irodalom története a XX. században.“* Ez a „történelem“ kizárólag a *Nyugat* nagyságának, zseniteremtő erejének, eszmetisztító munkájának beharangozását szolgálja. Hiszen, ha a vezetők, — írja álnaivan, — részt is vettek a vörös forradalomban, csak mint ártatlan báránykák állottak az események forgatagában, nem is tudták szegények, mi történik körülöttük. (263. l.).

Mi ez, ha nem szerecsenmosdatás?

Ezzel szemben minden más törekvés, minden más eszmény, a nemzeti gondolat minden megnyilatkozása, minden még oly hű munkása, elítéléssel, legalább is lebecsüléssel találkozik. Nincs irodalmunkban, de a külföldön is alig, olyan irodalomkritikai tanulmány, mely a tárgyilagosság álorcájában ilyen elfogultsággal tárgyalná a más véleményen levőket és hozsannázna a maga kis köréhez tartozóknak, minden kritikai őszinteség híjján.

A maga álláspontjának igyekszik aztán nagy feneket keríteni és visszamegy a XIX. század közepéig, folyton ősöket keresve. Ezért Vörösmartyt és nem Aranyt emeli zászlajára, mert Vörösmartyban nyelv-felforgatót lát, Aranyból burzsujt csinál, viszont Petőfiben csak a forradalmárt méltatja. Nagyon mellékesen tárgyalja Jókait, folyton Gyulaira hivatkozva, (pedig alapjában Péterffyből merít). Mikszáthoz sem tud kapcsolatot teremteni. Főérdeme szerinte az, hogy az anekdotát *beemelte* az irodalomba (45. l.), — nem, valóban nem ez Mikszáth főérdeme. Az anekdotát már Mikszáth előtt beemelték az irodalomba. A kérdés sokkal inkább az lehetne, hogy Mikszáth mennyiben emelte be művésziebben?

Az Adyt közvetlenül megelőző *ivadék* megítélésében (nemzedék helyett használja e szót, általában szóhasználata ingatag), kirívó egyoldalúsága már tobzódik. Herczeg Ferencről immel-ámmal beszél, itt-ott elvetve a súlykot, (a *Pogányokat* teszem panoptikumszerűnek mondja, a *Bizancról* pedig azt, hogy „paradigmája lehetne a dialektikai drámának"). Ábrányi Emil verseiről, csak mint *szavalmányokról* emlékezik meg, kijelentve, hogy nem lehet ezekből az évekből egyetlen olyan verset sem említeni, mely megmaradt volna: hát a *Pán halála,* a *Tüzek,* a *Várlak, várlak, visszavárlak,* a *Szent-galleni Herribald,* ezekre már nem emlékszik? Pedig Endrődyről megállapítja, hogy nem egy dalát ma is éneklik. Amit aztán Bródy Sándorról, erről az *elavult* íróról mond, az egyenesen elképesztő. Csak annyit ismer el, hogy utána messzebb lehetett elrugaszkodni a polgári magatartástól (69. lap) és ez nála írói érdem! Szabolcska idővel *ellaposodott,* pedig éppen, élete utolsó korában, Temesvárt írta a legmegrázóbb verseit, Schöpflin nem ismeri sem Iványi Ödönt, sem Baksay Sándort, de még Petelei Istvánt sem, az egyénien művészi nyelv e nagy mesterét, kiről pedig a *Magyar Írók* c. régebbi kötetében megállapította volt, hogy Petelei olvasását belső életének eseményei közé számítja ma is. De Schöpflin elfeledkezik, — ha érdeke, — a saját megállapításairól is. Bársony Istvánnál, Benedek Eleknél nem veszi észre nyelvük tőzsgyökeres erejét, mert eziránt nincs semmi érzéke. De hogy is méltathatná ez az itész a magyar nyelv szépségét, aki maga ilyeneket ír: „kisdolgok inkább esnek a *kezére ügyében*" (84. lap), „történelemmel való állásfoglalás, (84. lap). „Az úri osztály világnézetének és érdekeinek irányába esett" (85. lap), „Mindíg egy végre jut ki", (91. lap), „Ő gyökeret nem ereszt, hanem *akaszt*", (180. lap), „Érzi a szó *hamvát,* (183. lap), s. i. t. Az ilyesmikkel *megbizonyolotta,* hogy a nyelv esztétikai jellegéről aligha jogosult ítéletet mondani. Egyébként annyi az idegen szó a könyvében, hogy szinte elvész mellettük a magyar: a sok konvencio, abszolute, modulacio, reakcio, konszodidáltság, attitude, frontálitás, konfliktus, publicisztika, tradicio, kompromisszum, apparátus, analitikus, komplikácio, kontur, diszparitás, asszociáció stb. stb. csak úgy hemzseg benne, pedig mindegyiket ép nyelvérzékkel könnyen lehetne magyar szóval helyettesíteni. De Istenem, ez *purizmus* volna, ezt pedig ő lenézi, ahogy lenézi a gentryt, ahogy egyre megrója az „uri rendet", amiért gyűlölte a szervezett munkásságot és ki akarta zárni a nemzet közösségéből. Az egyik állítás épp oly igaz, mint a másik. Tudjuk, hogy a marxista elveken fölnevelkedett munkásság maga akarta kizárni magát a hazaffyasnak gúnyolt érzésekből, át kellett élnie, magának a szociáldemokráciának, azt a sok mindent, hogy végre tisztábban lásson.

De tulajdonkép, mi köze van mindennek az irodalomtörténethez, alkotott vajjon a szervezett munkásság valamely olyan művet, melyre a kritikának fel kellett volna figyelnie? De Schöpflin az írókat egyre politikai szempontból ítéli meg. Jobb- és baloldali irodalmat különböztet meg. A baloldaliakat aztán megkülönböztetett

figyelemben részesíti, ahelyett, hogy kizárólag a művészit és a nem művészit figyelné. De Schöpflin még a tartalomesztétikánál tart. Véges végig az író gondolatkörét vizsgálja, a művészi szempontok teljes elhanyagolásával. Kivéve persze, mikor a *Nyugat nagyságá*ról van szó. Ott lelkendezik.

A *Nyugat* keletkezésének és eddigi szerepének történetét bőven írja, de nem a történetíró tárgyilagosságával, hanem az öndicsőítés hangoskodásával. Eleve mindent tagad, amit ellene felhoztak és felhozhatnak. Amit a *Nyugat* akar, amit csinál, — az mind remekbe készült. A *Nyugat* a haladást képviseli, politikai eszméivel éppen úgy, mint irodalmi alkotásaival. Minden hagyományt felforgatni szándékolva. Pedig idézi Beöthy Zsolt szavát az *igazi* konzervativizmus lényegéről (122. lap): „A multtal való kapcsolat fenntartására, mondotta Beöthy, a történeti folytonosság megőrzése, a hagyománynak és benne a nemzeti léleknek éltető élete, egyáltalán nem a maradiságot jelenti. Ne is jelentse soha. De jelenti azt, hogy az emberi haladással eljövendő eszmei és formai változások, népünk pszichologiájának, történetének és irodalmának tanusága szerint, nemzeti valónkat nem fogják kiforgatni magából, hanem ennek természeti erejével, sajátos feltételeivel fejleszteni és erősíteni." Hogy *erre* kell a hagyomány tisztelete, hogy *ez* az igazi konzervatizmus: azt minden tisztánlátó elismeri. A *Nyugat* nem így értelmezte. A nemzeti gondolatban foggant hagyományt egyszerűen ki akarta irtani az irodalom szövetéből. Légüres térben vagy idegen klimában: de újat akart minden áron. Ez a szempont vonul végig Schöpflin könyvében is.

Messze vezetne, ha azt a sok-sok elfogultságot gombostűre szúrnók, amit Schöpflin irodalomtörténete hőseiről összeeszkabál: így mikor Osvátról,, a *Nyugat* első szerkesztőjéről, lapokon át lelkendezik, arról az Osvátról, kinek egyetlen kritikai tanulmánya sem maradt ránk, kijelentvén, hogy ő a *legkiválóbb* magyar kritikus, miközben nem veszi észre, hogy nevetségessé válik. Az sem utolsó dolog, mikor kijelenti, hogy mivel nem lehet tudni, mi a nemzeti szellem, legjobb, ha kihagyjuk a vitából. Hiszen ami új, az természetesen eleinte szokatlan, később megszokás folytán éppen az lesz a nemzeti. Mivel tehát a *Nyugatot* már megszoktuk, *ő képviseli ma a nemzeti szellemet* (153. lap). Ez a nyakatekert okoskodás iskolapéldája. Elfelejti, hogy kutyából szalonna sohasem lesz.

A *Nyugat* nagy értéke szerinte az is, hogy életet lehelt az epigonságban kiszáradás előtt álló magyar irodalomba, megnyitva előtte a külföldi szellem beáramlásának lehetőségét és a haldoklóba vérátömlesztést hajtva végre, újra életre élesztette. Azonban a vérátömlesztés is csak akkor sikerül, ha az új vér a beoltandóval egyazon vérsejtcsoporthoz tartozik, ami az irodalmi hatásnál azt jelenti, hogy az új a nemzeti hagyományokhoz való hozzákapcsolódásra alkalmatos legyen. A *Nyugat* azonban előzetes vérvizsgálat mellőzésével csak úgy ontotta az idegen eszmeáradatot reánk, válogatás és mérlegelés nélkül, ami aztán — 1919-re vezetett. Ezt a tényt

még Schöpflinnek sem lett volna szabad elhallgatnia, hacsak legcsekélyebb érzéke volna a tárgyilagosság iránt, vagy ha csak a tárgyilagosság látszatát meg akarta volna őrizni. De az ő hozsánnájában, — mellyel körül zengi a *Nyugatot* és hőseit, — mindebből semmi sincs.

Schöpflin könyvének nagy meglepetése az a mód, ahogy Adyval foglalkozik. Megállapítja, hogy élete eltékozolt élet, hogy költészetének *problematikus* az értéke, hogy nem volt forradalmár 1919 értelmében, hogy költészetének egésze több, mint egyes versei. Szerintünk ellenkezőleg, vannak igen nagy számban kimagasló alkotásai, de írói képének egésze meg sem közelíti csúcsteljesítményeit. Jellemző, hogy költészetét ebben a mondatban foglalja össze: „*A pillanat hatásaira való reagálásából való funkció.*“ Ez az ő kritikai nyelve. Amellett egyáltalában nem is illik Ady-ra, ki sosem volt impresszionista, nem volt, mint írja „élete bizonyos órájának rímekbe foglalója.“ (Ez inkább illik Hazafi Verai Jánosra.) Ellenkezőleg. Ady minden érzését szimbólummá emelte és éppen ez átírás folytán lett sokszor zavaros. Ahol azonban érzés és gondolat összhangba került, ott éri el igazán a maga színvonalát. De Schöpflint bántja, hogy Adyt a jobboldal kiakarta sajátítani. Ezért a *Nyugat* felhagyott az Ady-kultusszal, sőt egyenesen támadta. Kosztolányi kezdte, Babits folytatta és Schöpflin hideg „*éremmetszete*“ most befejezi. Mi az igazi oka e Pálfordulásnak? Az, hogy csak hátterül akarja használni két nagy hőse, Babits és Móricz megdicsőítéséhez.

A Babits-fejezetben, nagy lelkendezésében, a csodabogarak százait írja össze: „Vannak költők, — írja — kik csak akkor költők, mikor írnak“ (121. l.), mikor pl. . . . . ebédelnek, akkor micsodák? Vagy egy másik bomba:„ Vannak páratlan konkrét képei, mert az elvontat konkrét, a konkrétot elvont képekkel tudja kifejezni.“ Tehát Babits konkrét-költő is, elvont-költő is, szóval univerzális lángelme, kihez csak Vörösmarty fogható. (Ez nála azt jelenti, hogy több Aranynál, Petőfinél, mindenkinél). Ami Babits tolla alól kikerül, az mind remek. Remekek regényei, tanulmányai, fordításai, minden sora megnyilatkozás. Pedig ha túlzás is volt Szabó Dezső pamfletje a regényíró Babitsról, volt valami magja állításainak, mert tudákosság, képzavar és alaknemlátás jellemzi Babitsot a regényírót és ha Szabó *rímhorgony-játéknak* gúnyolja verseit, valami igazság ebben is lappang, mert Babits a szavakkal és rímmel való játékot oly szenvedéllyel űzi, hogy az már mesterkedés és nem művészet. Végül Schöpflin már nemcsak azt, amit Babits írt, de amit cselekszik is — tökéletesnek tartja. A Baumgarten-díj körül való eljárását, mikor azt (mint eddig, s az imént újra) majdnem kizárólag a *Nyugat* íróinak mellékjövedelmévé teszi, helyeslőleg fogadja. Természetes, hiszen már ő is többször belemarkolt.

Móricz Zsigmondról azt állítja, hogy ő fedezte fel az irodalom számára az igazi parasztot, hogy nem típusokat rajzol, de lelkiállapotokat (ez nála persze ellentét), hogy őse a mai falukutatóknak

(ami persze nagy érdem Schöpflin szemében), mindebből máris kitetszik, mily hamis szempontokkal közeledik ő egy íróhoz, egy regényíróhoz, egy emberteremtőhöz és ezek után jogos-e az a kijelentése, hogy Móricz a tetőpontja a mai elbeszélőirodalomnak (234. l.)? Hiszen sehol, egy szóval sem igazolta.

Azok az „éremszerű kis képek", melyeket két hősa mellé helyez, csupa elrajzolt játékos csecse-becse. Talán maga sem veszi őket komolyan. Azok is, akikről szólnak, nagyon elégedetlenek. Az egyik eszmetársa azt írta róla, hogy „egy elhajított ócska bádoglemezből különb hangokat csal ki a szél, mint aminőkkel a schöpflini lélek süket bádogja a hozzá közel álló művészek érintésére rezonál." (Szép Szó. V. kötet 61. lap.) Hallgassunk meg egy pár sükedt bádoghangot. Előbb azonban fölteszem a kérdést: két hőse, Babits és Móricz mellé harmadiknak vajjon kit állít? Elek Arturt, akit mind képzőművészeti kritikust az egekig emel. Mint novellistát a finomság megtestesítőjének nevez. Mely joggal állít ő valamit a képzőművészetről? Egy sora se árulja el hozzáértését. Az ellenkezőjét annál inkább. Így ott, ahol azt mondja Elekről, hogy legközelebb az impresszionista stílus áll hozzá, Elekhez, aki egész életén át a zárt kompoziciót sürgette, bizonyság amellett, hogy Eleket sem olvasta, vagy ha olvasta, nem értette meg. De dícséri, mert Elek Artur ott volt a *Nyugat* megalapításánál és ott van ma is. Ez neki untig elég.

Hát még kiket dícsér? *Füst* Milánt (kiről kijelenti, hogy amit elmond, azt előtte úgy még nem érezte senki, de mikor felsorolja ezeket az érzéseit, kiderül, hogy csupa közhely). Mellette nagy költő neki *Gellért* Oszkár, ez a „megrendítően gyöngéd", ugyanakkor „súlyos" poéta, (gyöngéd, mert a fiatal lánykákat arra figyelmezteti, hogy szemük, szájuk, tenyerük, homlokuk meztelen, súlyos, mert az anyaság legszebb himnuszát ő írta. De Petőfi óta majd minden magyar költő megénekelte anyját. Más minőségérzékű kritikus kellene ahhoz, hogy megállapítsa: ki énekelte meg a legszebben?) Kimagasló alkotások szerinte *Erdős* Renée szekszuális versei, melyeket a fiatalság *gyönyörködve* olvasott. (Hát ezt meg hogy értsük?) Az is jó, amit *Szép* Ernőről állapít meg, hogy bánatos költő, de bánata alatt a szív derüje lappang. (Hát az meg milyen bánat, amely alatt derű lappang?) *Kemény* Simonnál azt látja, hogy nyelve *elegáns*, (pedig Kemény éppen nem elegánsá csiszolja a nyelvét, hiszen azt Pázmány Péteren művelte ki.) Aztán dícséri Kemény szerelmi líráját. Tudvalevő, hogy Kemény az a lírai költő, aki még sosem írt szerelmes verset. Idézetei tehát, ahol nem mások megállapításait idézi, ilyen suták. Másokat idéz? Csak Ignótust vagy Babitsot, — az egyoldaluság szobrához született model ő.

Bámulatos mennyire dédelgeti azt, aki szociálista, oktobrista, volt kommunista, vagy legalább is emigráns volt. De hiszen az a meggyőződése, hogy igazi író *csak* baloldali lehet. Szegény Göthe vagy Arany nem voltak igaziak? Ő csak baloldalit tart *komoly* írónak. A komoly szóval azonban baj van. *Karinthy*-t pl. komoly író-

nak nevezi. Miért? Mert komolyan veszi művészetét, vagy az író az, akit művészetéért kell komolyan venni? Nem, Schöpflin szerint azért, mert komoly tárgyakról ír. A forma neki mindig Hekuba! Mikor kegyesen megemlékezik *Laczkó* Gézának jeles Zrinyi regényéről, furcsálja annak régies nyelvét, mert régi írásokon alapul. Már pedig a régi írás papírosnyelv, nem az élet nyelve és ezt érzi ki ő Laczkó stílusából. Papírosnyelv? Mert régi írókat tanulmányozott? Minden régi író élettelen? Hiszen már a Halotti beszéd sem az. Horváth János a hangzatából is jól ható magyarságot érzett ki, az élőbeszéd természetességét. Hát még a későbbiek, Magyari, Pázmány, Heltai, mind-mind papírosnyelven írtak? Úgy látszik Schöpflint nem szabad szószerint venni.

Akire haragszik, arra csak egy szava van: *dilettáns*. Ezt Szabó Dezsőre is rámondja, annak a Szabó Dezsőnek a nyelvére, kinek képzeletdús változatosságát még azok is elismerik, kik ízléstelenségeitől borzadoznak. Mi akkor Schöpflin nyelve, ha a Szabó Dezsőé dilettántizmus?

A női írókról is megemlékezik. Elsősorban Babitsné Török Sophie-ről (aki „Zenei áradás" és eléri néha a nagy költészet magaslatát. Néha? Mely mérséklet!) Kaffka Margitért kritikátlanul rajong, kijelentve, hogy nincs ilyen asszonyíró se nálunk, se az egész világon. (Szóval Lagerlöf, szóval Undset, szóval Collette, szóval Virginia Woolf stb. stb. eltörpülnek Kaffka mellett.) Így dobálódzik ő az ítéleteivel!

Bámulatos az a nyugalom, mellyel a nem a *Nyugat* köréhez tartozó írókat vagy lesajnálja, vagy agyonhallgatja, elsősorban a hazafias költőket, az egyetlen *Végvári* vállát veregeti csak meg, a többi neki mind *frázispuffogtató*. Van azonban egy kivétel. Kicsoda? *Babits* Mihály, a pacifista. Ő a *Nyugtalanság völgyében* felbontotta a formát. Ritmusai azonban nemcsak nagyobb szabadságot, hanem nagyobb megkötöttséget is adnak. (265. l.). Óh ez a *forma-Herkules!* Íme egy formátlanság, mely egyszerre szabadság és megkötöttség. Ha van fából vaskarika, úgy ez — az.

A kritikusok között Riedlt néhány sorral intézi el, a többit agyonhallgatja, csak Babitsot és uszályhordozóit, természetesen önmagát is, emeli ki, (ez utóbbit többízben). Meglepő, hogy Németh Lászlót, kit „problematikus" tehetségnek nevez, mivel dícséri? Azt mondja róla, hogy „ízzel és illattal teli" a nyelve. Ha ezt az ő papírosstílusáról el lehetne mondani, mindent, de mindent megtudnánk neki bocsájtani.

Az új regényírók — Babits mellett — mind eltörpülnek. Földinél és Zilahynál is csak tárgyukat nézi. Zilahyról ezt mondja: „Realista író a maga módján." Mi persze éppen erre a „maga módjára" volnánk kíváncsiak. Hogy keletkezett, milyen lett, mennyit ér? Márainál is a tárgyait sorolja föl, aztán hozzáfűzi, egyszerű kijelentő mondatban: (Márai) „Teljes új világképet teremtett a maga számára." Ezt még Kantról sem lehet elmondani. Neki is volt apja

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

(ezt a közhelyt Schöpflin is idézi egyhelyt, franciául, persze hibásan). Márai nem is törekszik új világképre. Megelégszik a kanti etika alapján való szemlélődéssel, bátor hangon. Rosszabbúl járt *Csathó*, igen rosszul *Móra*, ki neki *terjengősen* beszél, (de milyen ízes nyelven! Ezt persze Schöpflin nem tudja méltányolni, nincs meg hozzá a külön érzékszerve. Ahhoz éreznie kellene a magyar nyelvet.). *Surányival egyenesen rosszindulatúan bánik* és hozzáteszi, hogy *hasonlít* hozzá Gulácsy Irén, aki persze elbujhat *Kaffkája* mellett.

Végül legyen szabad személyes kérdésben is felszólalni. A felszólaló személy nem én vagyok, nem a Petőfi-Társaság és nem a társaság valamelyik tagja, hanem önök tisztelt olvasóim, kik bizonyára már hallották volt néhai elnökünk *Pekár* Gyula nem egy magasan szárnyaló elnöki megnyitóját, vagy tagavató beszédét, mely felejthetetlen maradt a tagnak, akiről szólott és a hallgatóságnak, melyet elragadott, talán olvasták valamelyik mesternovelláját, vagy nagyszabású regényei közül akár a *„Tatárrabságot“*, akár az *„Amazon-királynőt“*, akár a *„Tízezer mérföldes sárkány“*-t, vagy az *„Attilát“*, mely utóbbit a Petőfi-társaság a Jókai-díjjal tüntetett ki. Nos, e sorok olvasójának nevében tiltakozom Schöpflin azon állítása ellen, mellyel Pekárról könyvében megemlékszik. Egy mondat az egész. „Amit meg lehetett tanulni, megtanulta.“ Ez az állítás azt a tagadást rejti magában: amit azonban nem lehetett megtanulni, ami isteni ajándék, a költői tehetség, a képzelet szabad szárnyalása, minderről Pekárnál beszélni sem lehet. Mire alapítja ítéletét? Hiszen mikor 1910-ben az Akadémia a *Tatárrabságot* kitüntette, három olyan bíráló ítélete alapján, minő Herczeg, Mikszáth és Beöthy, akkor Schöpflin a *Nyugat*-ban hallgatott róla. Ugyanazt tette, mikor regényei, melyeket fentebb felsoroltunk, megjelentek. Úgylátszik egyiket sem vette a kezébe. De azért ebben a most megjelent történelmi könyvében, egy mondatba zsúfolva, megtagad tőle mindent, érzést, képzeletet, alakító erőt, embergyúró képességet, hiszen csak azt tudja, amit meg lehet tanulni, — utánzó, tehetségtelen. Íme a schöpflini kritika igazi képe.

Schöpflin újabban azzal védekezik, hogy ő csak egy essayt írt és így joga van szempontjait megválogatni. Mondjuk, hogy igaza van. Csakhogy akkor kötelessége lett volna ezt nyiltan bevallani. Ha csak a *Nyugat* íróit akarta osztályzatokkal ellátni, ne mondta volna munkáját történelemnek. Az igazság, ha nem teljes, akkor nem igazság, — ezt mondta ki a büntetőtörvényszék egy elfogultnak megbélyegzett történeti munka ítéletindokolásában. Ez a tétel Schöpflin ítéleteire is áll. Könyve a nem teljes igazságok gyüjtőhelye.

Abból a képből tehát, melyet Schöpflin a XX. század irodalmáról rajzol: egy folyóirat és e folyóirat munkatársainak ízléstelen földícsérése válik. Ha felsorolnók azoknak a neveit, kiket egészen vagy félig kihagyott, talán még az is kiderülne, hogy éppen ők a XX. század irodalmának legjobb munkásai. Az agyonhallgatottak

azonban vigasztalhatják magukat: jobb, hogy nem írt róluk. Az ő éremművészeti műhelyéből csupa elferdült, csupa nyomorékká stilizált arckép került ki. Beteggé formálta saját nagyjait is. Akikhez nem nyult, legalább megőrizhették épkézláb voltukat. Akiket tollára vett, azok attól koldulhatnak. (*Dr. Lázár Béla.*)

A TÍZÉVES BAUMGARTEN-DÍJ. Ez év januárjában érte meg tízéves jubileumát a Baumgarten-díj. amellyel kapcsolatban annyi bíráló és támadó cikk jelent meg a magyar sajtóban. A jubileum alkalmából a legfőbb kurátor, Babits Mihály nyilatkozott, felsorolta az évente megismétlődő díjkiosztás statisztikai adatait és természetesen dícsérte a kuratórium annyit támadott eljárását. A statisztikai adatokból kiderült, hogy tíz év alatt száz írót jutalmaztak évjáradékkal és különböző apróbb pénzösszeggel. A nyilatkozó főkurátor természetszerűleg hallgatott azokról a szépséghibákról, amelyekben a Baumgarten-díj kiosztása évente meglehetősen bővelkedik s a főkurátori díj mellé igyekezett elkönyvelni az önmaga által megállapított érdemeket. Anélkül, hogy irígyelnők azt a száz írót, aki tíz esztendő alatt a meglehetősen nagy és szép évjáradékban részesült, kénytelenek vagyunk a jubileum alkalmából az alapítvány kezelésének módját tárgyilagos bírálattal illetni.

Babits Mihály nem beszél arról, hogy a Baumgarten-díj pénzügyi megalapozása annak az irodalmi klikkrendszernek, amelyet leginkább a Nyugat és a köréje csoportosult írók honosítottak meg a magyar irodalomban. Már maga az a tény, hogy a kuratórium többsége a Nyugathoz tartozik, kellő fényt vet arra a tárgyilagosságra, amellyel ezt a máskülönben nemes szándékú alapítványt kezelik. És ha visszatekintünk a tíz esztendő megjutalmazottjaira, láthatjuk, hogy elsősorban is a Nyugat írógárdája kapott jelentős anyagi támogatást s csak az utóbbi években, a jobbról-balról egyaránt elhangzó támadásokra szánta el magát a kuratórium, hogy olyan írókat is jutalmazzon, akik nem tartoznak a Nyugat csoportjához. Ez a kényszerű tárgyilagosság azonban már nem tudott odáig fejlődni, hogy az egyetemes magyar irodalomból válogassa ki a megjutalmazandó magyar írókat s így például a nemzeti irodalom képviselői nem dicsekedhetnek azzal, hogy rájuk hullott volna a kuratórium kegyének sugara.

Azt sem lehet elhallgatni, hogy az alapítvány összege fölött rendelkező bizottság nem egyszer önmagáról sem feledkezett meg s tagjait is kitüntette évjáradékokkal. Babits Mihálynak az alapító levél külön járadékot engedélyezett minden esztendőre, de rajta kívül is kaptak a bizottság tagjai nem egyszer jelentős összeget. Így aztán érthető, hogy a magyar írói világ, amely az első esztendőkben olyan nagy lelkesedéssel tapsolt a Baumgarten-díjnak, hovatovább egyre fanyarabb mosolygással kritizálta a kuratórium eljárását minden esztendő januárjában, mikor a díjkiosztás esedékessé vált. Különösen nagy volt az elkeseredés legutóbb, amikor egyik költő, aki öngyilkosságot követett el, halála után kapta meg azt az

évjáradékot, amelynek előzetes birtokában talán nem vetette volna magát a vonat elé. Emlékszünk olyan esetre is, hogy egy másik költő nem fogadta el a neki juttatott kisebb pénzösszeget akkor, amikor a kuratórium tagjai évjáradékot kaptak. Mindezek a jelenségek valóban szomorúak és túllépik a szépséghibák határát. A Baumgarten-díj kuratóriuma készíthet számszerűleg pontos kimutatásokat, de tízesztendős működése fölött ott lebeg a kritika, amely azt mondja, nem mindenben sáfárkodott tárgyilagosan és az alapítványtevő szellemében. (*G. J.*)

A KÖNYV VÁLSÁGA. Duhamel könyvével kapcsolatban szóltunk már arról a nagy felzúdulásról, melyet a francia írók rendeztek abból az alkalomból, hogy a francia fiskus szeme a könyvön megakadt. A front populaire pénzügyminisztere abból a kátyúból, melybe beleesett, mikor a munkások sallárium át magasra tornászta fel, semmibe véve a közgazdasági élet tanulságait, — aminek hatása a frank állandó zuhanása, — ebből a kátyúból úgy akart kikecmeregni, hogy a könyvek után 6% felárat szed, sőt kimondatta a kollégájával, a kereskedelmi miniszterrel, hogy a könyvkereskedések hétfőn is zárva tartandók. Az Odeon galériája tele van könyvkereskedői fülkékkel. Hétfőn kihalt a galéria. A Szajna partja tele van könyvszekrénnyel. Hétfőn a lelakaltolt szekrények előtt néptelen a Szajna-part, csak az unatkozó könyvkereskedősegédek lézengenek körülöttük, vihogva és kárörvendő arccal bámulva a véletlenül arra ténfergőkre. Miért éppen a könyveket üldözik? Hát mit üldözzenek? Van-e olyan politikai rendszer, mely kizárólagos uralomra törve ne a könyvtől féljen legelőbb? Omar kalifától kezdve máig a könyvpusztítás az egyetlen módszer eszmék terjedésének — ha csak ideiglenes — megakadályozására. Párizs nem állít fel máglyát, Párizs szűnnapot rendel az árusításra, abból indulva ki, hogy ilyképp a megdrágított könyv vásárlásáról lassanként leszoktatja a közönséget. Mint Oroszországban, szeretné ő is állami kezelésbe fogni a könyvkiadást, hogy csak azt és csak azok írhassanak, akik erre engedélyt nyernek. Hogy könyvekkel kelljen hadakoznia? Nem elég a sok párttal? Ilykép kitalálták a segédek szociális megsegítését, szegények, csak nem fognak, vasárnap után, hétfőn is dolgozni? Menjenek kétnapos hétvégi pihenőre. Ha a 6% nem lesz elég, megduplázhatják, különben is a francia könyv a legolcsóbb az egész világon. Ha a németeknek volna egy Bergsonuk, nem lehetne 5 pengőért vaskos könyvét megvásárolni. Tanulni akarnak a németektől. A papír ára emelkedik, drágul jon meg a könyv is.

Érthető, hogy ez a gondolkozási mód felette felháborította az írókat. Duhamel vészkiáltásának visszhangja támadt. Az akadémikusok siettek ellene legelőbb állást foglalni. Marcel Prevost — kinek művei millió példányszámban terjedtek el — azzal biztatja ugyan magát, hogy az ujságtól nem kell félteni a könyvet. Egy Omar kalifa elégethette az alexandriai könyvtárt, de ujságpapírból

mindnyájan csináltunk már fidibuszt. Ez igaz. De nem erről van szó, Marcel úr! Minekutána ön már eladta a könyveit, élete utolsó esztendeiben nem akar izgulni. Aztán, bánja is ön, ha Duhamel regényeit hétfőn nem vehetik meg, — az ön regényeit kedden bizonyosan megveszik. Lám, a *Demi-vierges*-ekkel is lehet valaki francia akadémikus, eladhatja százezres példányszámban — üsse a kő, ha 6%-kal meg is drágul. Persze, mondja, örülni éppen nem örül neki, de azért a könyv élni fog, s jön majd olyan kormány, mely egy tollvonással eltörli a könyv ellen való merényletet tartalmazó rendeleteket. És ezzel rágyujtott egy cigarettára. Nem úgy a másik akadémikus, Maurice Donnay. Hogyan, ő is akadémikus? A francia kabaré egykori ünnepelt pikantéria-szállítója? Donnay felháborodik azon, hogy 6%-os pótadóval sujtják az arckrémet és Bergson műveit, — megáll az ember esze ilyen butaság láttán! — kiált fel. Egy kalap alá vonni a szükségleti cikket a szellemi termékkel, melyet hosszú évek szigorú magábamélyedése hozott létre — iszonyú! — Igy jajveszékel Donnay, nem akar a dolog mélyébe tekinteni, nem veszi észre, hogy nem az arckrémet akarja az uralom sujtani, hanem a Bergsonokat, a gondolkodókat, nem bánja ő, ha a bohózatíró nem rémüldözik a 6%-on, de azt akarja, hogy a szabad szelleműek alkotásaitól lehetőleg visszariassza a vevőket. Erről van szó, — Donnay úr, — igaza van önnek, hogy a könyv — ellenkezőleg — pártfogást érdemelne, de ez a beszéd falrahányt borsó, a front-nak más a meggyőződése. Most azután jön Paul Valéry, a bölcs, a maga nagy nyugalmával. Ő is akadémikus, de kijelenti, őt a kérdés nem izgatja. Csak a nagy példányszámot elért írók izgulhatnak. Az ő kis közönsége hű lesz hozzá akkor is, ha a könyvét hétfőn nem veheti meg. De a 6%-ért ő is izgul. Azt mondja: ahol a szellemi munkát ilyen buta és szigorú büntetéssel sujtják, láthatjuk, hogy mibe veszik ott a kultúrát. Nem erről van szó, Monsieur Valéry. Fáradjon át a szomszédba és kérdezze meg Oroszországot járt barátját, André Gide-et, hogy van-e könyvkiadás Oroszországban? Noha Oroszországból való visszatérése óta a bolsevizmusba vetett reményei megcsappantak a nagy Gide-nek, de azért fel fogja önt világosítani, hogy soha annyi könyvet nem adtak ki Oroszországban, mint a bolsevista uralom alatt. Kérdés: milyen könyveket? Ahogy megváltoztatják a színpadon a klasszikusokat, az orosz nagy írókat, ahogy azt a *Temps*-ben írta le nemrég egy, az orosz viszonyokat ismerő író, kitekerik a nyakát Schillernek és Gogolnak, úgy, hogy bolsevista tanok hirdetőivé lesznek, — Schiller, a *Geben sie uns Gedankenfreiheit, Sir!* szerzője — akkép bánnak ők a klasszikus regényekkel is, hazaiakkal és idegenekkel egyaránt. Az így kifordított műveket terjesztik a propaganda minden eszközével. Ezt akarná a front populaire is, — Monsieur Valéry, dehogy akarják a kultúrát védeni, — a maguk eszméit terjeszteni, erre jó a könyv, de csak erre. Abel Hermant is az rémíti, hogy a kettős szűnnap leszoktatja az embereket a könyvvásárlásról. Mert — mondja — az lehetetlen, hogy úriember gallér nélkül menjen ki az utcára, de könyvet na-

gyon könnyen nélkülözhet. Úgy? Itt tartunk. Már nagyon könnyen nélkülözhetjük a könyvet? A kitűnő regényíró, a nagy és éles megfigyelő ilyennek látja a mai franciát, nos, akkor ott már nem sokat segít, ha eltörlik a kettős szűnnapot, s hétfőn is árusítani fognak a könyvkereskedésekben és a Szajna partján. Ahelyett, hogy hétfőkön kirándulnának a könyvkereskedő segédek, cigarettázni fognak a boltokban, nagy unalmukban, mert senki sem fogja őket háborgatni. Azonban a nagy példányszám, melyet a francia regények címlapjain olvasunk, nem ezt bizonyítja. Abel Herman megnyugodhat. Nemcsak gallért vesznek a franciák, — könyvet is. Ez az egész mozgalom tükörképe a jelennek. Egy nagy kultúrnép izgalmait tárja elénk, mely elvesztette a kellő nyugalmat a dolgok velejének megértésére, a sok politizálás — főleg a hosszantartó győzelmi mámor — fölkavarta idegeiket. Reméljük, hogy végre is megnyugodnak. Majd csak belátják, hogy a frázisok mögött sok a ferdítés. Mutatja ezt Gide példája. Itt az ideje, hogy mások is kövessék és a nagy kiállítás orosz pavillonjának számsorait megtanulják helyesen olvasni. Mert ha milliószámra nyomják is az egyoldalú szellemben összeeszkábált könyveket, az ilyen hamisítvány — nem kultúrfejlesztő erő. Ellenkezőleg, lélekgyilkosság. *(L. B. dr.)*

KRITIKA AZ UJVILÁGBÓL. A pesti színházi nagyipar egyik jellegzetes képviselője, miután az utóbbi esztendőkben darabjait balsiker kísérte a pesti színpadokon, áttette működési terét Amerikába. Nem hiába tartozott a nagyiparhoz, Newyorkban kötött ki s ott is a színházairól híres Broadwayon. Barátai és üzlettársai fanyar szentimentalizmussal búcsúztatták és a sorok közül kicsengett a remény, hogy nem kell félteni a színpadi szerzőt, Amerikában is megállja a helyét. A Broadway egyik színházában elő is adták azt a színművet, amelyet a nemzetközileg is megszervezett budapesti színházi üzleti szellem Bécsbe is áttelepített. A newyorki bemutatót is olyan balsiker érte, mint a budapestit és a bécsit. A bemutató után megszólalt Newyork egyik legtekintélyesebb kritikusa és enyhén szólva kikérte az amerikaiak nevében, hogy a budapesti színpadok minden selejtes áruját most Newyorkban helyezzék el és lehántotta azt a dicsfényt a színpadi szerző fejéről, amelyet az üzleti szolidarítás és a baráti támogatás rakott oda. Ugyanakkor a kritikus elmondta véleményét a budapesti színházi nagyiparról is, amelyről pedig a fővárosi lapok szeretik azt hangoztatni, hogy az egész világon ismert és elismert. Az egész dologban az a legérdekesebb, ami ezután történt. A drámaiparos sietve áttette működési terét Hollywoodba, ahol úgylátszik nincsenek olyan szigorú kritikusok s ahol a filmszcenáriumoknál elnézőbb a közönség is, mint a színpadi műveknél. Idehaza pedig egypár soros megemlékezésben elintézték a newyorki kritikát. Aratott volna csak sikert a darab, hetekig zengtek volna az ünneplő trombiták és ünnepelték volna a világhíres budapesti színházi termelést. Így pár vállveregető sorral könyvelték el, hogy a színházi kritika még na-

gyon kezdetleges fejlettségnek örvend az Újvilágban. Hiába az üzlet üzlet és kedvéért néha egyes dolgokról jó hallgatni. (—ő.)

KÖLTŐ SORSA. A költő a vonat elé dobja magát, hogy szétszaggassa; a festő kipusztitja családját, feleségét, lányát, unokáját, hogy aztán főbe lőjje magát. Eközben halk zsolozsma zúg felénk Párizsból, hol egy húsz év előtti vasúti szerencsétlenség áldozatául esett költő emlékét frissítik. Emile Verhaeren a háború alatt Párizsba menekült belga földről, hazája ekkor német megszállás alatt állott, s ő hangos jajveszékelést rendezett a húnok ellen, kik germán dühvel gázoltak át hazáján, romba döntve nagy kultúrértékeket, a flamand szellem remekeit, melyekért a költő szíve zokogott. Németországban a költő elégiájára felháborodás visszhangzott. Hogyan, Verhaeren jajong, mikor germán faja élethalál küzdelemben áll, hogy megvédje életét? Az a Verhaeren, kit, mikor francia nyelvrokonai hangos pátoszát gúnyos mosollyal kísérték, nevettek heves és lüktető ritmusú szavalatain, — ahogy a francia kritika jellemzé költészetét, — a német nép kebelére ölelt. A germán szellem megérezte benne a rokonszellemet és költőik dicsőítették, a fiatal Zweig kötetre menő rajongó kritikát írt róla, melyben alig hangzik fel az ellenvetés egy arasznyi árnyalata, lefordították összes verseit és bekebelezték a német kultúrába. És ez a hála? Mint örjöngő szórja átkait a németek felé, megtagadva minden mult-emléket, keresztül gázolva baráti kapcsolatokon, mert hazája földjét barbár horda tartja megszállva. Párizsba megy, az ellenséghez menekül, a germán szellem árulója lett. Megtagadja hát önmagát? A vad erő, a mindent magával sodró lelkesség, a szédítő láz, az élet féktelen szeretete, — mind olyan tulajdonság, mely sértette a francia ízlést, — megértésre talált Németországban. Amit a franciák germán mellékzöngék visszhangjának néztek, azt a németek faji megnyilatkozásnak vették. Mikor Verhaeren, mint nálunk Kosztolányi, gyermekkori emlékeiből és álmaiból naív egyszerűséggel felszálló balladákat formált, a franciák költészetük megtagadását, a németek a *des Knaben Wunderhorn* újból való megzendítését érezték ki belőle. És ezt, a francia zománc alól egyre jobban kiütköző germánflamand édes érzést, kéjjel szürcsölték. Annál is inkább, mert maga a költő, a nagy német taps hallatára, akaratlanul is közelebb érezte magát a német szellemhez, mint a franciához. Így tartott ez a háború kitöréseig. A költő flandriai faluban lakott nyáron, Párizsban télen, beutazta tavasszal a német nagyvárosokat, s baráti köre egyre tágult. A háború falusi házában találta. Mintha szíven szúrták volna. A németek barátságosan közeledtek feléje, de ő durván eltolta magától a feléje nyujtott kezet, véresnek látta, hazája gyilkosainak nézte őket és mihelyt tehette, menekült Párizsba. Ott azután riadókat fújt, habzó szájjal írt, gyűlölködő átkokat szórva hazája elnyomóira, az egykori barátokra, kik, szerinte, a germán erdők vad állapotban élő barbárjaivá vedlettek át. A franciák most felfedezték, hogy nemcsak nyelve, de szelleme is francia. A belga

barátság görögtűze rátűzött Verhaeren homlokára. Verseinek összkiadása jelent meg. Újra kiadták a Minne, nagy belga szobrász, s Rysselberghe, belga festő illusztrálta köteteit. Felolvasására tolongott a közönség, mert Verhaeren remek szavaló volt és versei egyenesen felolvasásra készültek, a hangos szó számára, a maga lélegzetvételének ritmusát öntötte szabadon lihegő versformáiba. Akkor is felolvasás tartására ment Rouenbe és sietett vissza Párizsba, családjához. Kissé elkésve érkezett az állomásra, a vonat már megmozdult, Verhaeren rohant, felugrott a mozgásban levő vonatra, mely francia szokásként hirtelen nekilendült és ő lecsúszott, a vonat kerekei elkapták, s három napi kínlódás után meghalt. Egész Franciaország gyászolta. Németország néma maradt. Húsz év telt el. A franciául író germán szellemét átokkal sújtották és nevét ott tabu kiejteni. Fordításban megjelent műveit megsemmisítették. A gyászos évfordulón sem bocsátottak meg neki. Számukra meghalt. A francia lapok kegyelettel emlékeztek meg róla. Ezzel vége. Az a nagy hűhó, mellyel Németországban fogadták, — persze régen, a világégés előtt, — melyet azelőtt a franciák olyan skeptikus mosollyal kísértek, úgylátszik örökre elviharzott. Mert Verhaeren nem az a nagy költő, akinek Zweigék tartották. Hiányzik belőle sok minden, de főkép egy: *líra.* A nagy hang mögött nem érezni a nagy érzést. Ami fűti a lihegve ziláló sorokat, nem az átélt élmény mélysége és titokzatos erők felszínre törése, hanem egyszerűen az értelmi felismerések felzúgó viharzása. Ebben nagy mester. Ha franciául írnék, azt mondtam volna: *artisan,* nem mesterembert jelent, de olyan mestert, kinél a technika a fontos, nem az áradó érzés. Így a költő sorsát a külső események döntötték el, emberi és irodalmi sorsát egyaránt. De ezek a külső események átfonták a lelke belső eseményeit is, mint inda a fát, hogy eggyé váljanak, bár egységessé nem nőhettek össze semmikép. Ki tudja, ha ösmernők, legalább is ilyen részletesen, a magyar költő, a magyar festő életkörülményeit, nem találnók-e meg náluk is ezt a sorsszerűséget, a külső és belső események ilyetén kapcsolatát, összefüggését, egymásba fonódását, mint esemény indító, formáló, alakító, sőt kényszerítő erőt? Hiába. a költő és a sorsharag egy anyaméhből született...

És ha most kérdjük: mit lehet ez ellen tenni? Felelősségre vonható-e egyén, közösség, valaki? Ki a hibás? Mindenki a maga szerencséjének kovácsa? A külső viszonyok esküdtek össze? Csupa kérdés, melyre nincs felelet. *(l. b.)*

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

KÁLLAY MIKLÓS: GODIVA, FEHÉR GALAMB ÉS MAGÓG FIAI

Közel egymásutánban két művem is került nyilvánosságra: egy regény és nem sokkal utána egy színdarab. A regény címe Magóg fiai, a darabé Godiva, Fehér galamb, a színpadra csak rövidített formájában került. A regény is és a darab is középkori tárgy, még a század is közel esik egymáshoz, a darab valamivel korábbi, mint a regény, amelynek végső fejleményei a XIII. század elejére esnek.

De egyébként is van rokonság a regény és a darab közt. Egyik sem marad meg pusztán a reális világ keretei közt, hanem természetfölötti erők is belejátszanak az emberi történésbe. Mind a kettőben az ember magasabb rendeltetéséről van szó. A regényben is, a darabban is a jó és gonosz küzdelme folyik az emberért s az ember küzdelme a jóért, a gonosz ellen.

Godiva című darabom középpontjában egy megátalkodott, vesztébe rohanó lélek megmentéséről van szó, Angyal, Sátán és Halál mozgatják azokat a szálakat, amelyeken emberi sorsok függnek s embersorsok sodródnak egymás felé, hogy pokollá vagy mennyé változtassák egymás számára az életet. A legszilajabb, szinte minden emberi formájából kivetkőzött erőszak áll szemben a leggyöngébb, legtisztább türelemmel. Végül a gyöngeség győzi le az erőt, földöntúli hatalmú áldozatával. Godiva feláldozza önmagát, a saját és első szerelme boldogságáért, az ifjú lovag pedig feláldozza két szeme világát, hogy megmentsék a kárhozat szélén tátongó Leofric gróf lelkét.

A darabot, amelyet modern misztérium formájában írtam meg, régóta hordozom magamban. Megírásához 1936 nyarán kezdtem egy gyönyörű helyen. Fenn a Szepességben, a bolgár cár egykori vadászkastélyában, amely ma a szepesi püspök úr tulajdona, hatalmas üveges verandán, zúgó fenyvesek között ötvöztem a túlvilági követek szavait és a földi szereplők beszédét. Prózában írtam a darabot, de tulajdonképen vers ez a próza, mindenki érezheti, aki hallja. Sokszor szinte önkéntelenül jambusokba lendül. Nagyon szerettem a témát és szeretem a darabot is. Remélem, hogy a közönség is megszereti.

Regényemben, a Magóg fiaiban, annak a küzdelemnek a történetét írtam meg, amelyet III. Ince pápa, Fulco toulousi érsek, Szent Domonkos és Montforti Simon vívtak a virágzó délfrancia tartományokra ránehezedő sátánhitű, manicheus szekta ellen. Ennek a szektának felbukkanását, gyors és pusztító terjedését, majd makacs védekezését mondja el a regény rövid, szaggatott, de annál drámaibbra sűrített fejezetekben. Arra is törekedtem, hogy megéreztessem a rokonságot, e között az életet, magántulajdont, jó tett érdemét tagadó eretnekség és a mai lelkiragály között, amely éppen

olyan romlással fenyegeti az emberi civilizációt, mint fenyegette a XII. és XIII. században a albigensek manicheus fanatizmusa az egész nyugati kultúrát.

JANKOVICS MARCEL: KIKÖTŐK

Talán nem is érdekel senkit, hogyan és miért született meg valamely könyv. Az embernél is maga az ember érdekel, nem az, hogyan és miért vált emberré!

Az élet keserű vagy legalább is fanyar, pedig a világ szép, mindenütt szép. Legfeljebb a szépségek úgy viszonylanak egymáshoz, mint a hegyóriás és a domb, — a fatörzs és a fűszál saját szépsége. Mert az élet annyira fanyar, mindig boldog voltam, mikor a világot járhattam. Ez az egyetlen, ami elfelejteti azt, ami fáj. Ezért szeretek annyira a Földközi-tengeren bolyongani. Már a tengeri levegő illatából tudtam, hogy melyik görög sziget táján hajózunk; vagy megütött a *maquis* ámbrája és tudtam, hogy közel van Korzika . . . Meghitt lett minden messze derengő part, meghitt és kedves minden, amiről akár vakító déli verőn vagy csillagfényes éjszakán a habverés mesélt. Ilyenkor mindig odamenekültem a fedélzeten, hol nem volt senki, — azaz ketten voltunk: a Földközi-tenger varázsa meg én. A csönd benépesítette körülöttem a magányosságot azokkal, akikkel a kikötőben találkoztam. Ennek a könyvnek mindegyik alakját igazán láttam. Sokan voltak. Élénk olaszok, mogorva katalánok, álmodozó keleti emberek, szomorú oroszok... Valamennyi érzett valamit, amit talán nekem el nem mondott, vagy ha elmondta volna, talán én nem értettem volna meg nyelvét. De így megértettük egymást, mert talán nekik ugyanaz fájt, ami nekem, vagy ugyanannak örültek, aminek én . . .

Otthon sokszor nagyon elhagyottnak éreztem magamat. Ez természetes. Az ember lefelé hajló útján egyre jobban egyedül marad. Még mindig erős meggyőződéseim is voltak — és ez is azt jelenti, hogy magamra *kell* maradnom . . . Ilyenkor csöndes sarokba húzódom és eljöttek hozzám, akikkel találkoztam messze földön és ott, hova a köznap gondja és prózája űzött, mintha ők diktálták volna nekem ezt a kis könyvet, arról a tengerről, mely a világ civilizációjának kék tava, azokról a partokról, melyek a világ országútját szegélyezik. Én meg írtam, írtam, amit látatlanul diktáltak nekem. Írtam, mert meggyőződésem szerint csupa igazat súgtak. Én pedig ez életben még aligha írtam, vagy mondtam valamit, ami ne lett volna hitem és meggyőződésem.

Ennyi az én kis írásomnak története. Sok keserves órán vigasztalódtam a sorok írásával, mert nem hagytak el azok az igénytelen, idegen emberek, akikkel a kikötőkben találkoztam, nem hagytak el akkor, mikor igen-igen sokan eltávoztak tőlem . . .

Csöndes sarokban írtam, ahol a gondolatokon kívül soha más nem volt velem, mint az, akinek nevére e könyvet címeztem. Aki minden körülményben velem van.

GYÖKÖSSY ENDRE: HARMINCHÁROM MESE FIÚKNAK, LÁNYOKNAK

Harminchárom esztendeje írtam első mesémet. Az Én Ujságom részére íratta azt velem Pósa Lajos. Ő beszélt rá engem is éppen úgy, mint Jókait, Mikszáthot, Sebők Zsigmondot, Rákosi Viktort, Herczeg Ferencet, Lőrinczy Györgyöt, Móra Ferencet, Havas Istvánt és még igen sok magyar írót arra, hogy gondoljak a magyar gyermekekre is és írjak elbeszéléseket, meséket, mondákat, regényeket, verseket, tréfákat a gyermekeknek is az Én Ujságomba.

Boldog vagyok, hogy hallgattam Pósa Lajosra. Boldog vagyok, hogy az elmúlt 33 esztendő alatt nem hagytam cserben a magyar gyermekeket. Állandó munkatársává lettem a Pósa alapította gyermek-ujságnak s *tíz* regényt írtam a kisebb és nagyobb gyerekeknek, *három* könyvben jelentek meg nekik írt elbeszéléseim, *kettőben* verseim és most *harmadik* meséskönyvemet is karacsonyfájuk alá tehettem.

Mindig meleg gonddal írtam a gyerekeknek. Azt vallom én is, amit Rákosi Viktor mondott élete utolsó évében orvosának. Ez az orvos ugyanis csak azt akarta megengedni Rákosi Viktornak, hogy ha már minden áron írni akar: írjon a gyerekeknek meséket. Rákosi Viktor csodálkozva kapta fel fejét s ezt kérdezte orvosától:

— Doktor úr, gyerekeket könnyebb gyógyítani, mint felnőtteket?

— Nehezebb, sokkal nehezebb! — szólta el magát az orvos.

— Hát írni is nehezebb a gyerekeknek, mint a felnőtteknek!

És ez igaz. Mindig ezt érzem, ha gyemekeknek írok valamit. Ilyenkor nagyon-nagyon vigyázok minden mondatomra, vigyázok jelzőimre, képeimre. Az elbeszélés hangjára, a leírás színeire, a jellemzés módjára. A történetek tárgyára. Versben a verssorok tiszta muzsikájára, a rímek természetes jóhangzására. Szóval arra törekszem, hogy lehetőleg rám ne olvasson a gyermek — a legőszintébb és legjobb bíráló, a leghálásabb olvasó — ilyen, vagy olyan hibát. Meg ne zavarjam lelkét. El ne keserítsem. De könnyenhívővé se tegyem. Arra törekszem, hogy az a drága gyermek pl. egy-egy mesém elolvasása után szeresse jobban az életet, az életben a szépet, a munkát; a földet, ahol született; szüleit, akik őrizik, nevelik; a tanítót, aki tanítja, az orvost, aki gyógyítja; a parasztot, aki kenyerét termeli, az iparost, aki ruháját csinálja; a papot, aki Istenhez vezetgeti. De ne kiabáljon rá egy mesémből se — a tanulság és mégis szívébe suhanjon hiánytalanul.

Csak a hittel és öntudatos művészettel megírt, előre gyermekeknek szánt és egészen jól sikerült vers, elbeszélés, regény, mese, monda, tréfa való a gyermekeknek. De az ilyen írást elolvashatják — a felnőttek is. A gondos szülők el is olvassák a gyermeknek vett könyvet mindig. S ha minden szülő ilyen gondos szülő volna, sok haszontalan, limlom könyvet ki kellene szórni a gyermekszobákból.

Vigyázunk mi, magyar írók, a magyar gyermekek lelkére. Úgy írjunk mindig nekik, hogy csak — a legjobbat kapják tőlünk. Én — amennyire erőm és tehetségem segített — úgy válogattam most is új könyvembe 33 mesémet. Hányszor elolvastam újra és újra, míg egyre-egyre azt mondtam: Ez talán jó lesz!

Így készült új könyvem a hihetetlen felelősség súlya alatt.

A 172 oldalas könyvet *Kiss Farkas Imre* festőművész 10 képpel díszítette. Ez a 10 kép — úgy érzem — együtt él meséimmel.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

CSÁSZÁR ELEMÉR A PETŐFI-TÁRSASÁG ÚJ ELNÖKE

Ezen a helyen, kivételesen, a mi legbensőbb dolgunkról kell beszámolnom, a mult évi december 12-iki rendkívüli közgyűlésünkről, amelyen a nagyérdemű Pekár Gyula elhalálozásával megüresedett elnöki széket töltöttük be. A ma oly hiányos taglétszámunkból is harminchárman jelentek meg, hogy az okt. 10-iki értekezleten egyhangúan jelölt *Császár* Elemér alelnök, az alapszabályok 18. §-a értelmében titkos szavazattal megválasztassék.

Jelen voltak a következő tiszteleti és rendes tagok: *Herczeg* Ferenc, *Havas* István, *Agyagfalvi Hegyi* István, *Falu* Tamás, *Bán* Aladár, *Czóbel* Minka, *Terescsényi* György, *Vályi Nagy* Géza, *Pintér* Jenő, *Bókay* János, *Dutka* Ákos, *Gyökössy* Endre, v. *Bodor* Aladár, *Voinovich* Géza, *Földi* Mihály, *Harsányi* Zsolt, *Szathmáry* István, *Lázár* Béla, *Pap* Károly, *Petri* Mór, *Kállay* Miklós, *Szőllősi* Zsigmond, *Mariay* Ödön, *Csathó* Kálmán, *Márkus* László, *Gulácsy* Irén, *Horánszky* Lajos, *Zádor* Tamás, *Bónyi* Adorján, *Preszly* Elemér, *Szécsi* Ferenc, *Gáspár* Jenő és *Feleki* Sándor.

A közgyűlést *Herczeg* Ferenc tb. elnökünk vezette, akit erre előzőleg a Társaság felkért. Megnyitván az ülést, jelentette, hogy az az alapszabályok kívánalmainak minden tekintetben megfelel, elrendelte a titkos szavazást, a névsor olvasására Gáspár Jenő titkárt, a szavazatok ellenőrzésére és megszámlálására Havas István főtitkárt kérte föl. A szavazás megtörtente után jelentette, hogy a leadott 33 szavazatból *Császár* Elemérre 33 esett, kimondta tehát határozatképpen, hogy ő lett a Petőfi-Társaság egyhangúlag megválasztott elnöke s felkérte *Voinovich* Gézát, *Csathó* Kálmánt és *Pintér* Jenőt, hogy hívják meg a közgyűlésre.

A terembe lépő Császár Elemért lelkes taps fogadta és Herczeg Ferenc következő klasszikus üdvözlése:

— *Méltóságos elnök úr, tisztelt és kedves barátunk!*

— *A Petőfi-Társaság Téged az elnökletem alatt megejtett titkos szavazással egyhangúan a Társaság elnökévé választott. Midőn most átadom Neked Jókai Mór székét, tudatában vagyok annak, hogy a korszak, amely ma a Társaság életében kezdődik, az irodalom tiszteletének, a komoly kötelességtudásnak és a baráti szeretetnek korszaka lesz. Mert hiszen Nálad senki mélyebben nem tiszteli a nemzeti irodalmat, senkit nem tölt el komolyabb kötelességérzet, senki Nálad — és ezt személyes tapasztalásból mondom — senki Nálad nem lehet jobb és hívebb barát. Szívemből kívánom, viseld sokáig jó egészségben szép tisztségedet és kívánom, a Te elnökséged ideje legyen a magyar irodalom és a magyar nemzet virulásának fényes korszaka!*

A közgyűlés tagjai megindultan hallgatták a nagy író jelentős szavait, melyekre a lelkesedés lecsilla-

pultával Császár Elemér a következőképpen válaszolt:

— *Hálásan köszönöm a tekintetes Társaságnak azt a kitüntetését, hogy engem egy akarattal abba a székbe emelt, amelyen előttem Jókai Mór, Herczeg Ferenc és Pekár Gyula ültek és hálásan köszönöm tiszteleti elnökünknek azokat a szívemhez szóló szép szavakat, amelyekkel engem elnöki tisztembe beiktatott. Megvallom, meg vagyok illetődve, hogy tisztségemet a legnagyobb magyar író kezéből veszem át, az a férfiú üdvözölt először, akitől Gyulai Pál után a legtöbb szellemi okulást és a legnagyobb lelki gazdagodást vettem. Azok a szavak, amelyeket most rólam mondott, életemnek egyik legszebb, talán éppen legszebb emléke marad.*

— *A megtisztelő választást tehát nagy köszönettel elfogadom, de — s ezt már hangoztattam több ízben — nem aggodalom nélkül. Megvetem az álszerénységet és kimondom bátran: tudom, hogy van egyéniségemben egy és más, ami ha nem is méltóvá, de alkalmassá tett a Petőfi-Társaság vezetésére — viszont épp oly jól tudom, hogy az elnöktől joggal megkívánt lelki adományok közül igen sok hiányzik belőlem, úgyhogy még reményem sincs arra, hogy méltó utóda lehessek nagy elődeimnek. Ami erőmtől és időmből telik, azt megteszem a Társaság javára, de ha úgy látjátok, kedves barátaim, hogy ez nem elég, ha azt veszitek észre, hogy nem váltom be a hozzám fűzött reményeket, félreállok, sőt akkor is, ha találtok, akár a közeljövőben, nálam hivatottabbat az elnöki méltóságra. Félreállok — s ezt őszintén, szavaimat megfontolva mondom, — készséggel, bántódottság nélkül, mert meggyőződésem szerint a Petőfi-Társaság elnöksége nem arravaló, hogy egy ember személyes becsvágyát elégítse ki, a Petőfi-Társaság elnöke a közügy szolgája, hivatása, hogy közreműködjék mindannyiunk féltett kincsének, a magyar irodalomnak fölvirágoztatásában — s a nemzeti ügyre vonatkozólag ma is áll a római jog követelménye: salus rei publicae suprema lex esto.*

— *Hogy milyen irányban és milyen szellemben kívánom szolgálni mint elnök a magyar irodalmat, azt hiszem, nem kell ezen a helyen hosszan fejtegetnem. Ismertek, tudjátok rólam, hogy határozott irodalmi fölfogásom és szilárd elveim vannak s azt is tudjátok, hogy fölfogásom és elveim azonosak a Petőfi-Társaságéival. Határozottak és szilárdak ezek, mert nem elméletből szűrtem le őket, hanem úgy sarjadtak ki nemzetünk sajátos helyzetéből. Más, hatalmas, boldog nemzetek megengedhetik maguknak azt a fényűzést, hogy az irodalommal kapcsolatban a tiszta irodalmiság álláspontjára helyezkedjenek s azt egészen a l'art pour l'art elv szolgálatába állítsák, nálunk azonban, csekély számú és szegény, létünkben fenyegetett magyarok körében, az irodalom hivatása nem lehet pusztán a szórakoztatás, még a legnemesebb értelemben vett szórakoztatás sem, nálunk a költészet igazi hivatására a művészi szép megvalósításán kívül egyszersmind lélek-nevelő és nemzetnevelő erő is kell, hogy legyen: arra szolgál, hogy erősítse a magyar érzést, fokozza fel a nemzeti öntudatot, vértezze föl lelkünket arra a nagy küzdelemre, amelyet létünkért állandóan vívnunk kell. Ebben az irányban, ebben a szellemben kívánom vezetni a Petőfi-Társaságot, — ehhez kérem, kedves barátaim, mindannyitok támogatását.*

Ez a vallomás nemcsak a tudós esztetikus- és írónak, nagyhírű egyetemi professzornak a szava, hanem a Pe-

tőfi-Társaság elhivatott elnökének állásfoglalása. Aki annyira tudja, mint mi, a Petőfi-kultusz tudatos katonái, mit jelent a *Ma* zürzavarában a magyarságot összefogó ezen kultusz, melyben Társaságunk ereje oly tisztelet-reméltó szándékkal megnyilvánul, az tud szívből örülni e szavak jelentőségének és igaz értelmének. Úgy érezzük, hogy a Petőfi-Társaság a fényes nagyok nyomdokain új lépésekkel ismét előbbre fog menni.

PETŐFI KULTUSZA

Kolozsvárott, *Kibédi* Sándor ujságíró: *Szeptember végén* címmel „költői elbeszélést" írt 3 felvonásban, 7 képben s az nyomtatásban is megjelent: Kolozsvárott 94 lapon. „Tizenegy esztendeig hordtam magamban ezeket a dolgokat, írja különös egyéni nyomatékkal a szerző, a nyáron pedig megírtam azt a Szeptember végén-t és benne azt a Pila Anikót, aki Petőfi e legszebb versének ihletője volt."

Mi úgy tudjuk, az irodalomtörténet és az egész világ is úgy tudja, hogy a *Szeptember végén*-nek ihletője Szendrey Júlia volt, nem pedig a nevezett Pila Anikó, a koltói cigánylány, aki élt ugyan, de akinek állítólagos Petőfi-szerelméről egyetlenegy komoly adat sem maradt fönn s ha kering erről némelyes mendemonda, annak előidézője főkép Jókai egyik 1876-ból való verse, mely azonban teljesen a fantázia s a romantika merész szüleménye volt.

Az *Erdélyi Múzeum*-ban, melyet *György* Lajos kolozsvári tagunk szerkeszt, *Kristóf* György szintén kolozsvári tagtársunk, az ottani egyetem magyar nyelv- és irodalmi tanára, egy 28 oldalas esszében, Gyulai Pálra emlékeztető esztétikai lendülettel: valósággal szétszedi Kibédi Sándor téves és ízléstelen felfogását, megírván a *Szeptember végén*-nek gyönyörű méltatását. A koltói cigánylányról pedig azt mondja, hogy „már Jókainál is alkalmas arra, hogy a nyilt valóságot elhomályosítva, a Petőfi tiszta egyéniségére árnyékot vessen. Költői színjátékunk pedig már nem is csak afféle alkalmat adó indíték, hanem kész vétek. Petőfi jellemének és költészetének ízléstelen rongyokba való burkolása, beszennyezése. Még vékony mentségül is alig lehet Jókaira hívatkoznia. A mások tévedése nem igazolója a költészetben sem az utóbb elkövetett ízléstelenségnek, vagy éppen bűnnek. Tiltakozik ellene az irodalomban is kötelező morál, az irodalmi erkölcs és felelősségérzet. A művelt ízlés."

Nekünk igaz örömünk, hogy kolozsvári tagtársaink megvédik ott Petőfi szeplőtelen szellemét. Az önkényes, valótlan elferdítésekkel szemben pedig a Petőfi-Társaság a leghatározottabban tiltakozik.

A második Petőfi-cikk a *Tükör* ezévi novemberi számában (V. évf. 11. sz.) jelent meg *Illyés* Gyula tollából: *Petőfi halála* címén. A folyton felmerülő Petőfi-legendákkal szemben főleg a segesvári csatában jelenlevő szemtanu: Lengyel József orvos ismert adataira és báró Heydte osztrák ezredesnek Albrecht főherceg felszólítására írt jelentésére támaszkodva a szerző is kimutatja, hogy Petőfi a fehéregyházai csatasíkon esett el s ott van eltemetve a közös sírban. Heydte ezredes hivatalos jelentése, mely Petőfi halála után csak 80 évvel

lett közismert s melyet Deák Imre dr. fedezett fel a bécsi titkos archivumban s addig teljesen ismeretlen volt a magyar kutatók előtt, néhány pontban teljesen megerősíti az egykori katonaorvos: Lengyel József adatait s így amaz úttörő kutatás eredményét is, melyre Ferenczi Zoltán nagyérdemű egykori alelnökünk annak idején eljutott. Társaságunk álláspontja is mindenkor ez volt, más, az adott körülmények között, nem is lehetett. A cikk gondos és világos következtetésekből formálódott ki, őszinte örömmel számolunk be megjelenéséről.

A tiszteletreméltó Mária Dorottya-Egyesület vezetősége *Berta* Ilona elnöklete alatt 1937 november 21-én a Csalogány-utcai tanítónőképző díszteremben, bensőséges, népes Petőfi-ünnepet rendezett, a meghívón ezzel a mottóval: Tegyük zarándokhellyé Kiskőrösi! Az elnöklő Berta Ilona, aki felvetette ennek a jeligének nagy jelentőségét, sokezer magyar szívóhajának adott őszinte hangot. A műsor gazdag számaiból kiemeljük *Zoltán* Jánosnak, a kiskőrösi Petőfi-kör elnökének „Petőfi lelke Kiskőrösön" c. értekezését, *Barsi* Ödön rádiórendező és *Sebestyén* Erzsébet tanár és szerkesztő szavalatát, akik Petőfi-költemények művészi előadásával ragadták el a hallgatóságot.

Kiskőrös, mint minden évben, most is ünnepi díszbe vonta a Szilveszternap éjfelét, amikor úgyszólván az egész város közönsége kivonult Petőfi szülőházához s költeményeinek szavalatával, dalainak éneklésével s ünneplő beszéddel hódolt halhatatlan szülöttje kisded háza előtt. Az ünnepi beszédet ez évben *Szabó* Vilmos lelkész mondotta. *Kiskunfélegyháza* szintén ünnepelte a költőt születésének 115-ik évfordulóján. Az ünnep rendezésének érdeme az ottani *Petőfi dalosköré*, melynek elnöke méltatta Petőfi nagyságát.

JÓKAI KOMÁROMI SZOBRA

Jókainak, Társaságunk első elnökének, aki 28 éven át vezette azt a boldogulás útján, szülővárosa: Komárom szobrot emelt s azt nov. 28-án leplezte le. A trianoni magyarságnak nemcsak életjele, hanem manifesztációja is ez a szobor. Jelentősége, hogy testvéreink ott összetartanak s az adott nehéz keretekben is folytatói annak a kultúrának, amelynek egyik halhatatlan világítóoszlopa Jókai Mór volt. 66 magyar egyesület tette le a szoborra koszorúját. A szobor létrehozásának főérdeme a *Jókai Egyesületé*, melynek elnöke *Szijj* Ferenc dr. éveken át fáradozott megteremtéséért. Jókai alakját *Berecz* Gyula szobrászművész öntötte ércbe; a költő javakorának teljében ül a haraszti kőből faragott talapzat padján és mesél. A szoboravató beszédet *Jankovics* Marcell mondotta, aki a pozsonyi Toldy-kör elnöke és Társaságunknak levelezőtagja, koszorúnkat pedig lelkes beszéd kíséretében ifj. *Hegedüs* Sándor tagtársunk tette le, aki egyébként az ünnepről ülésünkön is beszámolt.

Jankovics Marcell többek között ezeket mondotta a szoborleleplezésen:

— Mi, a mai időknek árvái, legjobban tudjuk, hogy nem állott meg az idők kereke. Tudjuk, hogy az ízlés nem az írótoll percegésével halad és változik, hanem a repülőgép zakatolásával és a rádiószikrák pattogásával. Mi tudjuk legjobban, hogy ez a szegény élet milyen bonyolult, hogy

útvesztőjéből a problémák spanyol lovasai és drótakadályai közül nemcsak a köznapi ember nem bír kitalálni, hanem a lángszellemű írók izgalma sem. Ezért mi e szobor alól elriasztjuk az átértékelőket, az ikonoklasztákat, a képrombolókat, mert annak, aki írásaiban reményeket osztogatott, csak a legnagyobb hála jár és nem epigon-kritika, — annak, aki csak fényt osztott, az utókortól csak fény jár vissza és nem epigon-bírálat.

— Nekünk, magyaroknak ez a szobor több, mint hála, kegyelet, vagy ünneplő emlékezés jele. Nekünk ez a szobor búcsújáróhely, hol nehéz órákban meggyujthatjuk gondolatink örökmécsét, meglobbanthatjuk nehéz órákban érzéseink szövétnekét, hogy hazavigyük a köznapok sötétségébe, mint a monda szerint a firenzei fegyverkovács, aki a szent sírnál gyújtott fáklyát féltve, óva vitte hazájába.

— Nekünk, magyaroknak a szobor nemcsak ércbe vagy márványba formált művészet, hanem erőforrás, melyhez úgy járulunk, mint a görög hitrege hőse, aki erősebb bajnokkal viaskodott és ahányszor a másik földre sújtotta, az anyaföldtől új erőt kapott és talpra ugrott. Mi is e szobor előtt a magyar géniusz e hitregéjének hívő pogányai vagyunk, akik erőt kérünk az ére- és kőemléktől, mert tudjuk, hogy a multak géniusza — a jövőnk is.

— Nekünk Jókai szobra *élő szobor*, mert ő él szívünkben. Nekünk ez a szobor *cselekvő szobor*, mert a jóság és a szépség vígasztaló betűje a legnagyobb jótett. Ez a szobor *alkotó szobor*, mert Jókai tovább alkot a lelkekben.

Ifj. *Hegedűs* Sándor a következő beszédet mondotta:

— A Petőfi Társaság nevében jöttem, hogy lerójam előtted hálánkat, kedves rokon. A te lángelméd szította életre azt a tüzet, melyből Társaságunk megszületett. Ezt is te adtad a magyar nemzetnek, hogy hirdesse ikerlángelméd, Petőfi Sándor dicsőségét. Te, aki pazar kézzel szórtad kincseidet a magyar közönségnek és egyben féltve őrködtél azon, hogy szeretett társad, Petőfi Sándor emléke is virrasszon a magyar sors felett, Komárom város szülöttje voltál. Itt ringott bölcsőd egy kedves ház alatt és az Istenek a tehetség bőségszaruját ontották reád és szárnyat adtak, hogy repülj az emberek felett. Repülj fantáziád erejével, mely tündérek kegyeként szállott reád, hogy bekalandozd a multat, bejárd a jelent s átröppenj a jövőbe is, megírva mindent, amit csak a multból képzeleted felidézni képes, amit a jelenből szemed meglát s amit a jövőből jós lelked megérez. Ragyogó lelked, tüneményes fantáziád arany virágokat termelt, melyek a regény romantikus formájában virágoztak ki lelkedből. Nincs a magyar történelemnek mozzanata kezdve az előidőktől, egészen napjainkig, amelyet te nem vetítettél volna fantáziád révén, hogy idézd a régi szellemet és erősítsd a jelent. A legtávolabbi vidékeket, kezdve a Pólustól, az elsüllyedt világrészig, az Óceániáig, mind felkereste lelked és mindenünnen hozott valamit, amivel gazdagabbá tette a magyar nemzetet. Komárom — Komárom — mikor rád gondolok, hallom tülkölni az Aranyember vontatóhajóinak ködkürtjét, mely a ködön át is hirdeti az életet. Ez Jókai hangja, mely áttör minden zivataron és ködön át és hirdeti a világ népeinek, hogy van egy kis nép, a magyar, amelynek azonban a lelke nagy s amely az egész világot

megajándékozta lángelmékkel. Ebben van a te halhatatlanságod, Jókai Mór, amely átrepül országhatárokon és hirdeti nemzetünk dicsőségét. És a te halhatatlanságod, a mi újjászületésünk, mert nép, mely dicsőt, magasztost így magasztal, van abban élni hit, jog és erő.

— Mélyen meghatva állok önök előtt, hogy köszönetet mondjak úgy a Petőfi Társaság, mint a család nevében az önök lelkében megszületett gondolatért, mely ma ércalakban hirdeti az önök háláját és Jókai halhatatlanságát. És egybe is vannak önök forrva, nem lehet elszakítani Jókait Komáromtól, sem Komáromot Jókaitól. Ebből a talajból nőtt fel, innét indult világútjára és mindig idejött vissza a hír, mely hirdette a világnak, hogy Komárom városa egy lángelmét küldött az egyetemes emberiségnek, hogy gazdagabbá tegye az emberek lelkét, mosolyt és bájt csaljon az arcokra, lelke erejével. Kelet meséjét folytatta ő és felvette a szálat ott, ahol az czeregy meséje elszakadt és mondta tovább a mesét és mondja most már az idők végéig. Úgy bugyog föl ajkán a mese, mint az őserdők alján a nagy Amazon folyó forrása, mely aztán kiszélesülve megy az Óceán felé és ott beolvad a végtelen tengerbe, az örökkévalóságba. Így indult el útjára a komáromi fiú, hogy bejárja a világot, dicsőséget hozzon nemzetének és Komáromnak, szülővárosának. Egy babérerdőt gyüjtött élete folyamán és ez most mind ráhull Komárom városára, mert ez a város adta őt nekünk, magyaroknak és minden népeknek. Áldás emlékére, örök dicsőség Komárom városára.

KÉT SZÉKFOGLALÓ
(PRESZLY ELEMÉR ÉS TERESCSÉNYI GYÖRGY)

Az 1937 dec. 12-iki ülésen tartotta meg székfoglalóját *Terescsényi* György. Bevezetésül felolvasta megemlékezését *Géczy* Istvánról, akinek a helyére választatott meg. A megemlékezés így szól:

Egy magyar fogalomtárban — (a lexikont talán így lehetne elnevezünk. Lomtár... eszmelomtár, fogalomtár) — két sor áll a neve mellett:

Géczy István, 1859, színműíró, szinész. A gyimesi vadvirág. Az ördög mátkája.

Tíz szó. Egy név, egy szám, két cím. Más semmi.

A betűk manója, a huncut tréfacsináló, a sorok között vigyorgó fiókördög mintha incselkednék az emberrel és ezt súgná a fülébe:

— Látod, itt van a sírja. Én temettem így el. A véletlen és a sors. Olvasd csak el még egyszer és engedd át magad a kósza révedésnek: Géczy István, író. A gyimesi vadvirág... Géczy István ,szinész. Az ördög mátkája...

Van valami kifürkészhetetlen, valami varázsszerű és mélyen megdöbbentő az ilyen véletlenekben. Fanyar mosoly rántja össze az ember ajkát, felpillant a könyvből, nevek és sorsok villannak el előle s valami keserű érzés szorítja össze a torkát. Hát igen... Géczy István, az író és a szinész...

Most azonban nincs helye az ilyen játszadozásnak. Ebben a rövid emlékezésben követni szeretném a minden tekintetben érdekes és értékes életpálya főbb vonásait s megkísérlem egy életmű szétágazó részeinek összefoglalását.

Garamszeghy Géczy István 1859 május 11-én a borsodmegyei Alsóábrányon született ősi nemesi családból. Középiskoláit Budapesten és Kassán végezte s hajlamai a festőművészi pályára vitték. Családja anyagi romlása után, huszonegy éves korában, felcsapott szinésznek és tizenhét esztendőn keresztül, legnagyobbrészt apró vidéki vándortársulatoknál működött. Bekóborolta az egész Nagymagyarországot s bizonyára ezek alatt a vándorlások alatt fejlődött ki benne az írói hajlam. 1936-ban halt meg, hetvenhét éves korában.

Ez már valamivel több egy életpálya összegezéséhez. Most már csak művei felsorolását kell hozzáadnunk és készen áll a végleges számla. Huszonöt színművet írt, jobbára népszínműveket. Öt munkát társszerzőségben Hegedűs Gyulával, Szávay Gyulával, Lampérth Gézával és Kiss Arnolddal. Négy művével szép sikert aratott, több ízben nyert tekintélyes összegű pályadíjat és egy ízben a Magyar Tudományos Akadémia nagydíját. Művészetének jellegét leginkább első főműve képviseli, ez őrzi nevének emlékét is. A gyimesi vadvirág.

Géczy István életművének ennél a végső számlájánál megintcsak felötlik és kísért a gondolat: A művészek sorsában, a napfényrekerülés esetlegességeiben, a tehetség felszínre jutásában mégis van valami kibonthatatlan, titokzatos elem. Ez az ember tizenhét évig bolyongott vidéki színtársulatoknál, elgondolható, milyen nélkülözések között, pajtákban és kocsmaszálákban ágálva, mint a nemzet napszámosa. Talán csak belül a szíve legmélyén érzi az elhívatottságot. Titokban figyeli a színeket, vési lelkébe a körülhullámzó arcokat, alakok és tájak képét, Egy szép napon tudomást szerez valami fővárosi pályázatról. A Népszinház tűzte ki, egy kereskedő, Ruszt József ajánlotta meg a szokatlan nagy díjat: kétezer koronát. (Micsoda idők és micsoda műpártolás! Boldog millenneumi korszak és néhai nagyszerű kereskedő-mecénások!)

A pályázatnak szokatlan feltételei voltak. A bírálók csak a pályázóművek tizedik előadása után jelölhették ki a nyertest. Géczy munkája előtt ifj. Bokor József „Mária bátyja" című népszínműve futott. Eléri ugyan a tizedik előadást. de a közönség és a bírálat érzi, hogy nem ez az igazi. Ekkor érkezik be Géczy műve. A gyímesi vadvirág!

Már a bemutatón, 1897 márc. 9-én megnyeri a csatát. A tizedik előadás után csakugyan megkapja a pályadíj háromnegyed részét, a negyedik-negyedre várnia kell a negyvenedik előadásig. El is érte a negyvenes sorozatot, később túllépett az ötvenen és sokáig műsoron maradt.

Az ismeretlen drámaíró egy csapással beérkezett!

Új embert láttak benne, aki életet hoz a halódó formákba és a valóság erejével telíti meg a lehanyatlott műfajt.

A siker után Porzsolt igazgatósága alatt Géczy a Népszínház irodájában nyer alkalmazást, sokak szerint főleg azért, hogy gondtalanul írhassa műveit és alkothasson a színház számára.

És Géczy hatalmas energiával lát munkához. Olyan termékenységet kevés írónál tapasztalunk, mint nála. A színház ugyanannak az esztendőnek őszén már hozza második darabját, az Ördög mátkáját. A bírálat valamivel hűvösebben fogadja. „A darab meséje komor és sötét — írják — valóságos Don Carlos Torockón."

Egy ideig mégis felszínen marad. Ékes népviseleteivel, a leánykérési-jelenetekkel, a betlehemi-népszokások beiktatásával, a csűrdüngölő táncokkal s két jeles cigány: Dankó Pista és Lányi Géza nótáival mégis őszinte érdeklődést kelt.

1900 szeptemberében kerül színre „Amit az erdő beszél" című népszínmű. A kritika hangja még mindig tiszteletteljes, várakozó: „Nem új motívumokkal dolgozik, — írja a legszigorúbb — ami megkapó benne, az a hangja s az a szívbéli erő, a bensőség, amely alakjain átizzik s amely annyira jellemzi Géczy művészetét".

Az író sorsában, mintha itt mutatkozna az első törés. Mintha nagynak érezné a vállalt feladatot és gyengének hozzá az önmaga erejét. Társszerzővel jelentkezik és 1904 februárjában Apostol címmel benyujtja népdrámáját. Talán ez a mű a legelső modern, szociális problémákat súroló magyar színdarab. Nem iránymunka, mert mondanivalóját az emberi szenvedélyek harcának ábrázolására szorítja le. Egyik kritikusa többek között ezt jegyzi meg bírálatában: „A mű értékes komolyságával belevág abba az irányba, amely egyedül vezethetett volna a Népszínház reneszánszához. De már későn jött arra, hogy hatásának ilyen eredménye legyen."

Későn jött... Géczy jött-e későn, vagy az idő szaladt előre... Ki tudna erre ma megfelelni?

Ime, az író életútját követve, hirtelen, milyen mélységek nyílnak ki előttünk és a hatvan év előtti törekvéseket mily eleven és érdekes analógiák kapcsolják össze mai szinházi és művelődési kérdéseinkkel. Idéznem kell az akkori megállapításokat, anélkül, hogy a sok tekintetben máig megfeleletlen kérdésre ebben a rövid beszámolóban választ akarnék adni.

„Mi segítene itten? — így hangzik a leglényegesebb és legkomorabb megállapítás. — Talán az, ha drámaíróink a régi formájában magát kiélt népszínművet a tiszta dráma s a modern vígjáték felé terelik. és érdeklődésük körébe vonják a magyar történelmi tárgyakat. Az operettet az opera felé kellene fejleszteni s a daljátékirodalmat a nemzetköziről a magyar talajra édesgetni."

Egy monográfiából veszem az alábbi idézetet s ez még az előbbinél is érdekesebb:

„Budapest a tömeges és még egyre tartó bevándorlások révén világóriássá növekedett. Nyelvében elmagyarosodott ugyan, de nem vált magyarrá lelkében is. A Színházaknak vállalniuk kell, hogy előadásaikkal a magyar nyelvű idegenek lelki elmagyarosodását is előmozdítsák. De mivel? A népszínművel? Ami jóformán már nincs is? Az operettel? Azzal, ami van? Avval csak az ellenkező hatást érik el s jó, ha a szinmagyar hallgatóból nem nevelnek nemzetközi hüllőt." Eddig az idézet.

Hatvan esztendő múlt el azóta és még mindig ez a probléma, ezeken a pontokon folyik a harc. Nos. a népszínmű azóta végleg lehanyatlott, de mi állott a helyére, az úgynevezett drámai közép műfajokban? A revü talán, a humoros korrajz, a helyzetkómikumban szétáztatott karriérhistória? Vajjon, szelídült-e a kép hatvan esztendő múltán, vagy még mindig egy helyben állunk?

Hát igen. Azóta sok mindent tisztázott az idő. A magyar drámaírás nagy diadalokat ért meg és hatalmas élőfába terebélyesedett. De a kérdés lényege ma is ugyanaz maradt, a

kifogások és az aggodalmak ma is ismételhetők: A nemzet legtisztább lelkületének erőteljes és bátor művészi ábrázolása a cél és a követelmény. Nagy társadalmi mélységekből feltörő hangok és helyzetek formába öntése, ábrázolása ma is a legnagyobb és legnemesebb írói feladat.

Géczy István bizonyára nem látta ezeket az elveket ilyen élesen, de kísérletei és jó ösztöne a tárgyak kiválogatásában, világosan erre utalnak. A gyimesi vadvirág és a többi mű régi, üde illatát bizony egy kissé szétfoszlatta az idő. De nézzük csak híres első munkájának három felvonáson keresztül változatlan díszleteit. Egy falurészt, valójában egy eleven utcát ábrázol a szín. A házak, a csűrök, a székelykapuk, a tornácok szinte maguk is szerepelnek. Minden hősnek, minden csoportnak háza, portája van itten. Szerepel a templom, a sziklameredély, a fenyőerdő s a messze távolban a havasok csúcsain a hajnali nap aranysugara reszket...

Festő alkotta meg lelkében ezt a képet és Géczy István művészetén végigvonul a tiszta, áhítatos táj és emberszemlélet, a külsőségekre irányított nagy figyelem és szeretet. Kevesen tudnak úgy színpompás csoportokat rendezni és mozgatni, mint ő. Valóságos Gyöngyösbokréta egy-egy betoldása, egy-egy képe. Bátran kimondhatjuk, hogy Géczy képzeletében a festői elem uralkodott és ez sok mindent megmagyaráz. A táj varázsa, a helyszín hűsége és élessége jellemzik művészetét. Nagy gondot fordít alakjainak természetességére, a népszokások eredetiségére, a búcsúk, a toborzók, a menyegzői szertartások lefolyásának pontosságára. Vőfélyeit és előmondóit az életből emelte be darabjaiba, a rigmusok és köszöntők együgyü frissesége néha azt a hatást keltik, mintha a szerző etnográfia tanulmányok, gyüjtések és pontos feljegyzések alapján dolgozott volna. Bizonyos, hogy műveit ezért fogadta oly nagy érdeklődéssel a bírálat és a közönség. Másrészt meg kell állapítani, hogy Géczy nem tudta magát kiszabadítani a milleniumi korszak színes zsúfoltságaiból, az érzelmesség sűrű és ózonos légköréből. Liszt, Munkácsy, Zichy, Jókai csillaga ragyogott akkor a széles magyar firmamentumon, a nemzet csalogánya énekelt és valami árjongó lelkesültség, az önnönmagától megmámorosodott nemzeti lélek géniusza repkedett a káprázó szemek előtt.

Ne csodálkozzunk azon, hogy Géczy István műveinek nagy része nem állotta ki az idők próbáját. sok kisebb csillag fénye olvadt bele abba a verőfénybe és abba a szikrázásba. Legmélyebb ösztönében mégis költő volt és tiszta szándékkal munkálkodott drámairodalmunk ugarföldjén. Nagy tisztelettel kell megemlékezni róla és arról a kitartó, áhítatos, sőt mohó és szenvedélyes alkotásvágyról, amely java férfikorától kezdve élete végéig égett benne.

Magas, egy kevéssé hajlott, finom és szerény alakja még sokunk emlékezetében él. Mindig mosolygó, nyílt szemében lelkes és naiv fény sugárzott. Derűs, nyugodt, szemlélődő öregkort mért ki számára a sors. Ha mellékerült az ember, mindig érezni lehetett, hogy az újabbkori magyar irodalom nagy idejének tanuja ő. Sokat látott és sokat élt át. Látta Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc és Ady Endre pályájának magasbaívelését. Elrobogtak mellette oly sokan, költők, művészek, drámaírók. El a színészek is, régi kollégái és kenyeres pajtásai. Ő a havasok alján maradt, áhítatba révedő tekintettel

és szelíd virágszemének jóságos pillantásával.

Géczy István azok közé tartozott, akik a csillagok előtt járnak, akik feltörik és megtárják a rögöket, akik indítanak és előkészítenek.

Őrizzük meg az emlékét kegyelettel.

* *

Ezután Terescsényi György felolvasta *Bakacsi bevásárol* c. novelláját, amely után Császár Elemér elnök a következő beszéddel fogadta taggá:

— Kedves Tagtársunk,

most fölolvasott novelláddal teljesítetted első kötelességedet a Petőfi-Társaság iránt: széket foglaltál közöttünk. Üdvözöllek mint Társaságunk teljes jogú rendes tagját, üdvözöllek a barátnak kijáró szeretettel és a kiváló elbeszélőt megillető tisztelettel. Ez a kiváló jelző nem afféle *epitheton ornans*, nem is udvarias szólam, ez megfontolt értékítélet — engedd meg mégis, hogy ne ezen a húron játsszam tovább: nem volna illő, ha innen, az elnöki székből, Társaságunk egyik tagját, tehát magát a Társaságot dícsérném. Én inkább más pontból szeretnék fénysugarat vetni Reád: az én megvilágításomban majd ugy állsz előttünk, mint mai irodalmunknak egyik legérdekesebb egyénisége. Igaz, hogy minden ember lelkivilága egy külön valóság, a filozófia nyelvén szólva sui generis valóság, de ezek a külön valóságok sok hasonló társuktól rendszerint csak árnyalatokban térnek el: a Te lelki világod gyökerében más, mint írótársaidé, valami egészen különös valóság. Különös az életed, a fejlődésed, az írásod, s ami páratlanul érdekes, ez a három tényező nemcsak szoros kapcsolatban állva egymást magyarázza — ez rendszerint így van a művészeknél — hanem a tényezők munkáját, egymásra hatásukat nálad csodálatos tisztán lehet látni. A nagy francia műbölcselő, Taine, aki egész elméletet kontsruált a művészi egyéniségek megértésére, elméletének igazolására keresve sem találhatott volna jobb példát Nálad. Ha ez ez ő hármas erőrendszerét (race, milieu, moment) hozzáalkalmazva a magam fölfogásához, a származás, a környezet, az életviszonyok hatását keresem egyéniségeden és írásaidon: sok mindent megértünk emberi és írói valódból. Lássuk.

— Vajjon, milyen vonások adják meg lelki szövedékednek és költészetednek különös jellemét? Úgy látom a következő három: a színmagyarság, az érdeklődés és az érzék a szegény emberek lelki mozgalmai és életküzdelmei iránt, és a törhetetlen optimizmus. Csodálkozzunk-e gyökeres magyar észjárásodon, fölfokozott fajszereteteden, nyelvednek tiszta, zengő magyarságán, ha tudjuk, hogy anyai ágon a magát magyarnál is magyarabbnak valló alföldi kunvérből, apai ágon pedig olyan dunántúli családból származol, amely eredetét a XII. századig vezeti vissza? Lehet-e más, szívében és elméjében, szavában és írásában, mint magyar, igazi magyar az, akire minden ősétől, századokon keresztül magyar vér, magyar temperamentum, magyar lelkiség szállt örökségként?

— A másik mozzanat, amely meghatározta fejlődését, a környezet volt. Akkor, amikor a lélek legfogékonyabb a benyomások iránt, gyermek- és serdülőkorodban, a nép egyszerű fiai közé vegyültél, abba a rétegbe, amely félig az alföldi parasztfajból, félig munkásokból került ki, gyermekek, de ügyefogyottak, szánalmasak, sőt koldusok társaságába is. Vajjon nem az ekkor lelkedbe rögződött képek és emlékek hatása alatt lettél-e Te a szegényeknek, a

magyar szegényeknek, parasztoknak és kubikusoknak, költője? Valóban novelláid hosszú, háromszázon tú! járó sora, és regényeid — az 1930-ban megjelent *Hősöktől* kezdve a *Lesz ahogy lesz*, a *Rétek*, az *Aranyhomok*, a *Merre van Napkelet* — mind ebben a világban mozognak: a szegény alföldi nép életsorsa elevenedik meg bennük, a magyar paraszt lelki profilja rajzolódik ki belőlük, s írásaid azokat az igénytelen problémákat villantják elénk, amelyek ebben a szegény világban halálos komolyságúvá súlyosodnak.

— De talán még a másik két erőnél is érdekesebb a harmadiknak, az életnek, munkája. Életed három évtizeden át mozgalmas és romantikus volt — de ne Byron pályájának romantikája jusson most eszünkbe. Te nem egy nagy név és nagy vagyon birtokosaként jártad a széles világot, szerelmeket és kalandokat hajszolva és dicsőséget szomjazva, a Te életed örökös küzdelem volt a szegénység árnyékában a mindennapi kenyérért — voltak napjaid, amikor alig tudtál belőle egy kis karajt szelni magadnak! Megpróbáltál sok mindent, voltál mérnökségéd s ellenséges, gyűlölködő szláv testvéreink földjén húztad a láncot, menekültél lovon vaddisznócsorda elől, küzdöttél a világháborúban, haslövést kaptál Doberdón, dolgoztál egy újságnál, hogy négy évi munka után egyszerre utcára kerüljön a szerkesztőség s vele Te is, egy évet töltöttél Párisban, de nem az Ady Párisában, a raffinált gyönyörök városában, hanem abban a kegyetlen ellenséges metropolisban, amely kizsarolja az idegent. A Te életed is örökös gyötrelem volt ott; hol napszámos voltál, hol gyári munkás, arabok és szenegálok társa, majd foglalkozás nélkül róttad a boulevardokat, vagy a Sainte Geneviève-könyvtár olvasótermében írtál — és mit írtál? Elbeszéléseket a tiszamelléki magyarokról és lírai szimfóniákat a szélmalomról, a napraforgóról, a gólyáról! Ime, Párisban, ahol akárhány magyar megszédül és elmerül az idegen világ imádatába, Te rádöbbentél költő voltodra és magyar voltodra. De ennek a másfél évtizednek küzdelmei és szenvedései, ez a mozgalmas élet, amelynek vie romancée-vá való kiformálásával még adósunk vagy, megedzette lelkedet is, ez alatt formálódott ki és erősödött törhetetlenné benned az az optimista világnézet, amely írásaidat élteti, a biztató, fölemelő hit fajunk és nemzetünk életerejében, ezóta lettél Te a magyarság rajongója és a szebb magyar jövendőnek hirdetője.

— Azzal az óhajtással, hogy valósuljon meg mindaz, ami nagyot és szépet Te a magyarságról megálmodtál és megénekeltél, nyujtom Feléd jobbomat és fogadlak a Petőfi-Társaság rendes tagjává.

Preszly Elemér t. tag, Pest vármegye főispánja az 1938 január 9-én tartott rendes havi felolvasó ülésen tartotta meg székfoglalóját. Ebből az alkalomból igen előkelő közönség gyűlt össze székfoglaló t. tag. tisztelőiből, barátjaiból és híveiből, amely nagy odaadással figyelte a felolvasást, amelynek címe „Deák Ferenc" volt. Az illusztris előadó részletesen vázolta Deák emberi és államférfiúi tulajdonságait, s az alkotmányosságról kifejtett munkásságát, s Deák Ferenc eszméi mellett tett hitet. A nagysikerű felolvasás után *Császár* Elemér elnök a következő beszéddel iktatta be Preszly Elemér t. tagot:

— Kedves Társunk,

nagy érdeklődéssel vártuk és nagy tanulsággal hallgattuk előadásodat,

amellyel — noha, mint Társaságunk tiszteleti tagja nem voltál rá köteles — elfoglaltad itt közöttük székedet. Tisztelettel üdvözlünk mi, a síklakók, Téged, aki a közélet magas csúcsáról szállottál le körünkbe — büszkék vagyunk, hogy az ország első vármegyéjének ura eljön közénk, hogy itt, felejtve a kormányzás és a politika gondjait, éljen a legtisztább, legemelkedettebb szellemi tevékenységnek a művészi szép szolgálatának. Szolgáltad azt már a vármegyén is, s az irodalom nagy ügyét még hivatali munkádban is bele tudtad kapcsolni: vármegyédet belevitted az irodalom nagy értékeinek tiszteletébe. Pest vármegye volt az egyetlen, amely a nemzeti klasszicizmus mind a három hősének, Petőfinek, Aranynak, Jókainak százados fordulóját megünnepelte s Tőled lelkesítve, Tőled irányítva, a politika viharai között is hódolt a szellem erejének, hogy megbecsülve irodalmunk multját, építse annak jövőjét. S a Te érdemed az is, hogy Pest vármegye hittel, lelkesedéssel szolgálja éppen azt az eszmét, amely Társaságunkat élteti, a Petőfi-kultuszt. Petőfi élete és egyénisége sok szállal hozzáfűződik Pest vármegyéhez — a Te egyik vezető gondolatod éppen az volt, hogy minél tudatosabbá tedd vármegyéd polgárságában ennek a kapcsolatnak tudatát.

— Mindez latba esett, amikor Téged Társaságunk tiszteleti tagságával tüntettünk ki — de, megvallom, elhatározásunk rugói mélyebben is rejlenek. Mi Benned, mikor magunkhoz kapcsoltunk, nemcsak az irodalompártoló nagyurat néztük, hanem az embert, a maga lelki szervezetével, a maga érzés- és gondolatvilágával. Ne értsenek félre. Akik ismerik Preszly Elemért, azok tudják, hogy egyike a legfinomabb, leggyöngédebb, legnemesebb lelkű embereknek, — de ezeknek az értékeknek, amelyek Téged vonzóvá tesznek, azok előtt, akiket barátságodra méltatsz, irodalmi súlyuk nincs. Az irodalom szempontjából az a fontos, hogy Te, noha 30 éve szakadatlanul a politika szolgálatában állasz, előbb, mint képviselő, majd, mint államtitkár s 16 éven át mint Pest vármegye főispánja, igazi valód szerint nem a fórum embere vagy, hanem az irodalomé, — aki hű képet akar rajzolni lelki arcodról, az ne az országház, vagy a vármegyeház zajos, viharos gyűléstermében mutasson be, hanem — dolgozószobád csöndjében, nem szónokolva, gesztikulálva, vagy az elnöki csengőt rázva, hanem könyvvel vagy tollal a kezedben. Bizonyos, hogy a két legszebb ajándék, amelyet születésedkor a jó tündér bölcsődbe tett, az irodalom szeretete és az írói hajlam volt.

— Korán ébredt mindkettő, amaz már gyermekkorodban, emez valamivel utóbb, mire húsz éves lettél, már több vers és elbeszélés alatt olvashattad nevedet. Majd magához vonzott a politika, de még a maga polipkarjaival sem tudta megfojtani Benned sem a műélvezőt, sem az írót — legboldogobb perceid azok, amelyekben levetve magadról a tógát, elrejtőzöl a költészet rózsaberkébe s lelkedet megnyitja a magyar- és világirodalom remekei előtt, vagy tollat fogsz s hol vezércikkekben világítod meg a bel- és külpolitika izgató kérdéseit, hol az igazi műértő finom érzékével méltatod Arany Jánost és Goethet, Liszt Ferencet és Lenaut, az *Embertragédiáját* és Herczeg Ferenc művészetét, a Nemzeti Színház munkáját és a Szépművészeti Múzeum jelentőségét.

— De ha szabad lelkednek legrej-

tettebb zugaiba egy pillantást vetnem: és úgy nézem, hogy mindezen, politikán, esztétikán, kritikán túl van még egy becsvágyad, a legnagyobb — s az igazi koszorú, amelyre vágyódsz, nem az államférfiúé, nem is a műbíróé, hanem a költőé. Árulóid azok az elbeszéléseid, amelyek hosszú évek folyamán sorjában nagyvilágot látnak legelterjedtebb napilapjainkban. Ezek, az egyszerű élet forgatagából éles szemmel kiemelt és biztos kézzel, belső igazsággal bemutatott történetek azonban nemcsak művészi törekvéseid mellett tesznek hitet, hanem igazolják hivatottságodat is, igazolják, hogy vannak Benned igazi elbeszélő értékek: érzékjellemző iránt, ábrázoló- és megjelenítő-erő, végül szív, amely összedobban másokéval és megdobogtatja a mienket.

— Kedves Barátom! Téged, akit eddig, mint *litterary gentlemant* ismert a köztudat, íme, maga közé von az írók társasága, megnyitja előtted egy új pálya sorompóit. Indulj el rajta. Aki olyan jól megállottad helyedet a politika küzdőterén, ahova a véletlen sodort, nem pedig akaratod: bizonyára megállod az új pályán is, ahova szíved vont. Ezzel a reménnyel, ezzel a hittel nyujtom át tagsági leveledet s üdvözöllek mint a Petőfi-Társaságnak teljes jogú tagját.

HERCZEG FERENC ÜNNEPLÉSE A NEMZETI SZÍNHÁZBAN

1937 november 15-én bensőséges ünnepi keretek közt adták elő *Herczeg* Ferenc klasszikus történelmi színjátékát, a *Bizáncot* századszor, zsúfolt ünneplő ház előtt. Az előadást megelőzve, a függöny előtt mondta el üdvözlő beszédét *Németh* Antal, a Nemzeti Színház igazgatója s méltatta a darab halhatatlan értékeit. Beszédében érdekes visszapillantást vetett a Nemzeti Színház és Herczeg Ferenc kapcsolataira. Negyvennégy évvel ezelőtt került színre a Nemzeti Színházban Herczeg Ferenc első darabja: A dolovai nábob leánya, amely négy évtized alatt 213 előadást ért el. Ezt követte a Három testőr, amely 38 év alatt 126-szor került előadásra. A Bizánc 33 év alatt futotta meg az utat a századik előadásig, az Árva László király pedig 16 év alatt érte el a 77-ik előadást. Herczeg Ferenc többi színdarabjaival együtt összesen huszonnégyet tesz ki azoknak a daraboknak a száma, amelyeket a nagy író a Nemzeti Színház számára írt és mindezeknek a daraboknak előadási száma 1100 estét jelent. Hangsúlyozta ezután dr. Németh Antal, hogy a századik előadás a Bizánc esetében nem ugyanaz, mint amikor a csupán szórakoztatásra szánt könnyű fajsúlyu darabok érik el ugyanezt a jubileumot. A Bizánc a könnyű sikerre éhes szerzők és az olcsó szórakozást szolgáló színdarabok korában az örökkévaló értékek fényes diadalát jelenti, Ime, egy komoly, súlyos szavú, mély emberi és magyar problémákat hömpölygető dráma évtízedek után is megtudja tartani a közönség érdeklődését.

Az első felvonás után a függöny mögött *Hóman* Bálint kultuszminiszter üdvözölte a szerzőt a mai szellemi élet nevében, mint költőfejedelmet. P. *Márkus* Emilia egy ezüst koszorút nyújtott át a Nemzeti ajándékaképpen, melynek egyes levelein Herczeg Ferenc egy-egy darabjának a címe ékeskedik. Az ünneplés Herczeg szellemes válaszával végződött.

JÁNOSSY BÉLA JUBILEUMA.

Kolozsvárott élő levelezőtagunk, *Jánossy* Béla harmincéves írói munkásságát ünnepelte az erdélyi magyarság november 17-én. A jubiláló írónak *Pozsonyi Kaland* című történelmi vígjátékát mutatta be az ünnep estéjén a kolozsvári magyar színtársulat. A daliás magyar idők nagysága és szépsége jelent meg a színpadon a hallgatóság előtt, mert a darab hőse Kolozsvár nagy szülöttje: Mátyás király, akinek ragyogó életéből egy vidám szerelmi epizódot mutatott be a szerző. Az előadás előtt a nyilt színpadon üdvözölte Jánossyt a Petőfi Társaság nevében tagunk: *Gyalui* Farkas, aki az Erdélyi Irodalmi Társaság tiszteletbeli elnöke is, és így ennek a nagy magyar missziót teljesítő irodalmi egyesülésnek üdvözlését is tolmácsolta. A makulátlan tisztaságú írót, a nemzeti hagyományok művész folytatóját s a jó ízlés ápolóját méltatta az ünnepeltben, aki válaszában rövid irodalmi vallomását adta, melytől, mint hangoztatta, elszakadni sohasem fog. Másnap 100 terítékű ünnepi lakomát rendeztek Jánossy Béla tisztelői, melyen az őszinte szív melegsége és lelkesedése még a megjelent néhány román előkelőséget is elragadta.

ARANY JÁNOS EMLÉKVACSORA.

A Kisfaludy-Társaság emlékvacsoráján 1937 október 22-én, Arany halála napján, az Arany-serleggel kezében *Ravasz* László emlékezett meg a nagy költőről. A Hungária-szálló különtermében rendezett ünnepen az irodalmi élet kiválóságai nagyszámban jelentek meg. A vendégeket *Voinovich* Géza elnök, *Csathó* Kálmán alelnök és *Kéky* Lajos titkár fogadták. A Petőfi Társaság nevében *Császár* Elemér elnök, *Havas* István főtitkár és *Gáspár* Jenő titkár voltak jelen.

Ravasz László beszéde mély hatást keltett a jelenlevőkben.

Hangsúlyozta, hogy Arany János lángelme volt, amit ő írt és kijelentett, az maga a magyarság. Vannak költők, akik akkorák, mint ő, de őt felülmulni, nála nagyobb lenni nem lehet. Vázolta Arany János pályafutását, s rámutatott arra, hogy a költő életében sokat küzdött, nyugtalan, zaklatott lélek volt, végigszenvedi a Beethoven tragikumát, de végigszenvedte Rembrandt-nak tragikumát is, — nagy tervei voltak, amelyek zaklatják, háborgatják... De betegsége csak testi életére korlátozódik, — így lesz Arany az örök dekadens örök ellentéte.

Aranyból igyekszünk megállapítani a magyarság fogalmát, a költő maga óriási egyéniségével a magyar életnek, sorsnak kiábrázolása, egy hozzáintézett örök, vigasztaló üzenet. Milyen biztató, felemelő üzenet, hogy Arany János a kezesség, ennek a magyar tehetséges fajtának ereje, szelleme életképessége mellett. Ő a tiszta magyar géniusz, a szépségek atyja, a csodák varázslója, aki életünket gazdagítja. Aranyt csak a magyar emberek értik meg, ő az egész világnak titok, de aki őt megértette, az magyarrá vált, aki előtt Arany lelke feltárul, annak feltárul a magyarság lelke.

A TAGOK KITÜNTETÉSE.

A pécsi Erzsébet Tudományegyetem október 16-án ünnepi közgyűlés keretében *Kornis* Gyulát, m. kir. titkos tanácsost a bölcsészettudományok díszdoktorává avatta. Üdvözlő sürgönyt küldöttünk.

A Nemzeti Színház új Kamaraszínházát ugyancsak okt. 16-án *Herczeg* Ferenc tb. elnökünk *Kék róka* c. vígjátékával nyitották meg, mely azóta állandóan műsoron van s már meghaladta 100-ik előadását. A 20 éves darabot okt. 22-én Berlinben is bemutatták a Komödienhausban, Olga *Csehova*, az ismert filmsztár érdekes alakításával. A német sajtó már megelőzőleg nagy elismeréssel méltatta a bemutató előadás jelentőségét s megemlékezett arról is, hogy a *Kék róka* világsikere útján most másodízben érkezett Berlinbe. Első előadása alkalmából Leopoldine *Konstantin* játszotta a főszerepet.

A *Szinyei Merse Pál Társaság* nov. 10-én a *Fészek* művészklubban ünnepi vacsorát rendezett *Lázár* Béla tagunk tiszteletére, aki huszonöt éven át volt az Ernst-múzeum kiváló igazgatója. A művész- és íróvilág jelesei gyűltek egybe a vacsorán, kiknek nevében *Csók* István köszöntötte Lázár Bélát, méltatva hatalmas munkásságát, mely nemcsak nagy értékekkel és sikerekkel volt tele, hanem szeretettel és optimizmussal is. Igy ismerjük őt mi is a Petőfi Társaságban, melynek nevében *Szathmáry* István tagtársunk lelkes költeménnyel üdvözölte. A szép alkalmi verset itt közöljük teljes egészében:

Mi a költő? Művész. S mi a művész?
Költő.
Az örök szépségért rajong mind a kettő.
S ha élte művében megvalósul álma,
Az örök dicsőség pantheonja várja.
Ez álom-királyság, mese-birodalom
Bírói székében ülni nagy hatalom
És nagy felelősség. S te, drága barátom,
E díszt választottad gyönyörű pályádon.
Amit elvégeztél, hatalmas a munka,
Tövissel s babérral volt behintve utja.
S mert az örök Szépért vívtad szent tusádat,
Elbukott a harcban, ki ellened lázadt.
Minden alkotásod szivárványos pompa,
Színeiben lángol, mintha festmény volna.
Nem is lehet másképp, mitől fényét kapja:
A művészi tudás és igazság napja.
Győzhetetlen fegyver, s örök dicsőséged,
Hogy ezzel neveltél egész nemzedéket.
Nevelted a művészt, hogy megnőjjön szárnya
És a közönséget, hogy szívét kitárja
A szép alkotásnak, hogy lelkét megértse.
Lehet-e munkának szebb jutalma, bére,
Mint a mai ünnep? Sokan, kik itt vannak
Nemzetünknek immár hírt, babért arattak
Túl a torz határon. A magyar piktura
Friss erőben indul új diadalútra.
S a dicső elhunytak szelleme is itt van,
Hogy tovább segítsen nemes harcaidban:
Látom büszke fejét Munkácsy Mihálynak,
Mányoki, Paál, Merse mind-mind erre járnak.
Nagy idők, emberek krónikása voltál
S örök a borostyán, mit fejükre fontál.
S ez írói gárda sem maradhat távol,
A mi szivüngben is büszke öröm lángol.
Mi a költő? Művész. S mi a művész?
költő.

Az örök szépségért rajong mind a kettő.
Petőfi szeplőtlen, tiszta lobogója
Alatt harcolsz velünk hosszú évek óta.
Nemes ez a harc is, hisz zászlónk a haza
És a szabadság szent verhetlen zászlaja.
És toll a mi bárdunk és lant a mi kardunk,
És eszméink mellett végsőkig kitartunk:
Fonjon újra eggyé az isteni remek,
Amit összetörtek gonosz kontár kezek.
Aki nem ezért küzd, az maga is kontár,
Akármennyi furcsa, cifra dalt dalolt már.
Tiszta magyar szívvel ezért szállsz Te sikra,
Lobogjon hát benned ez isteni szikra.
Lobogjon nem szűnő, dacos lázadással,
Gátakat elsöprő örök áradással.
S az Isten áldása legyen a munkádon,
Míg a célt elérjük, drága jó barátom!...

Kiss Ferencet, a Nemzeti Színház századik évfordulójának ünnepén, mint nagy sikereket ért régi tagot: *örökös taggá* nevezték ki.

Gyökössy Endrének: Vasárnapok és hétköznapok c. kötetét az ujpesti Vörösmarty Irodalmi Társaság a Vörösmarty-plakett odaítélésével tüntette ki.

TAGOK MEGJELENT MÜVEI:

Bókay János: Karosszék. Regény. *Szakíts helyettem,* vígjáték a Belvárosi Színházban és *A rossz asszony* c. dráma a Pesti Színházban.

Bónyi Adorján: *Viki.* (Film; a hasonló című vígjátékának átdolgozása.)

Földi Mihály: *A viszony.* Regény.

Gáspár Jenő: *A puszták fiai.* Történeti regény.

Gyökössy Endre: *Harminchárom mese.* Ifjúsági könyv.

Hegedüs Loránt: *A két Andrássy és a két Tisza.* Tanulmány.

Ifj. Hegedüs Sándor: *A kék Nilus.* Regény.

Jankovics Marcell: *Kikötők.* Utirajzok.

Kállay Miklós: *Godiva, fehér galamb,* misztérium a Nemzeti Színházban és *Magóg fiai.* Regény.

Kornis Gyula négy tanulmánya: 1. *Apponyi világnézete.* 2. *Az egyetemi oktatás főbb kérdései.* 3. *A humanizmus történeti alakjai.* 4. *Az élő Tisza István.*

TAGTÁRSAINK EMLÉKEZETE

1. PEKÁR GYULA.

Az *Uj Idők* okt. 31-iki számában *Császár* Elemér klasszikus emlékezése jelent meg, vezető helyen, Pekár Gyuláról, kinek főkép egyéniségét rajzolja meg a szerző és az ebből eredő hatását az intézményekre és emberekre.

November 8-án Társaságunk küldöttsége jelent meg Pekár Gyula sírjánál s arra koszorút tett. Ez a nap elhúnyt elnökünk hetvenedik születésnapja lett volna, nekünk lelkünkben már megtervezett ünnepünk, amelyen munkásságáról s barátai, különösen Társaságunk iránt érzett odaadó szeretetéről akartunk megemlékezni. Fájdalom, már csak kegye-

letünket tudtuk leróni: virágokkal és koszorúkkal borított sírján. A koszorút rövid beszéd kíséretében Havas István főtitkár tette le.

Le Vicomte Naokazu Nabéshima, a tevékeny japáni Petőfi-Társaság elnöke, Tókióból csak most tudta elküldeni részvétét Pekár Gyula elhalálozásán. A távol Kelet meleg szavait jóleső érzéssel és köszönettel fogadjuk.

A Budai Hollós Mátyás Társaság okt. 18-iki ülésén *Hennyey* Vilmos elnök adott kifejezést Társaságuk gyászérzetének s ugyanakkor Havas István főtitkár emlékezett meg róla, mint a Petőfi Társaság elnökéről, irodalmi vezéréről. Megemlékezett Pekárról a Nemzeti Kultúregyesület is nov. 4-iki ülésén Gy. Czikle Valéria elnök ünnepi szavaiban.

Itt említjük meg, hogy *Pekár* Gyulának a *Kölcsönkért kastély* c. filme a mult héten indult el a nagy siker útján.

2. KISS JÓZSEF.

1937 november 20-án este a budapesti *Lipótvárosi Casinó* díszterme-ben előkelő közönség ünnepelte *Kiss* József emlékezetét, aki Társaságunknak egykor érdemes tagja volt. A költő életéről és alkotásairól *Sebestyén* Károly tartott előadást, mely lebilincselte a hallgatóság figyelmét. Utána a költő verseiből *Tasnády* Ilona, a Nemzeti Színház örökös tagja és *Beregi* Oszkár színművész adtak elő szemelvényeket, melyeket a közönség áhitatos figyelme és tapsa jutalmazott meg. Dec. 11-én pedig a Zenefőiskola termében folyt le egy nagyszabású ünnep. Ezen *Kóbor* Tamás méltatta Kiss Józsefet s a kiváló színészek egész sora szavalta verseit.

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAI

A *Petőfi-Társaság* újabban jelentkezett pártoló tagjai:

Karajman László vszaki főtiszt, Kötegyán. Bodnár Béla MÁV. főintéző, Kötegyán. Elek Sándor ref. lelkész, Okány. Dr. Szilvásy Béla orvos, Sarkad. Dr. Vajda Sándor orvos, Sarkad. Dr. Kerekes Sándor ügyvéd, Sarkad. Dr. Schäffer László orvos, Sarkad. Dr. Bonczos László orvos, Sarkad. Dr. Baranyai Jenő körorvos, Okány. Papp Béni főjegyző, Komádi. Solcz Gyula gyógyszerész, Komádi. Ujhelyi István r. kath. plébános, Komádi. Dr. Árendás György közigazg. vezető, Szeged. Varga Mátyás áll. isk. igazgató, Szeged. Ballai István, Komádi. Lengyel Marianne okl. középisk. tanárnő, Budapest. Ábel Antalné magántiszv., Szolnok. Ábrahám Imre Antal vegyész, Budapest. Albisi Barthos Indár, tanker. kir. főigazgató, Budapest. Özv. Bernáth Kálmánné, Ujszeged. Béres Benő gimn. tanár, Kisvárda. Binzberger Tivadar magántisztv., Budapest. Bitó Ferencné, Cibakháza. Borbély Endre községi igazgató-tanító, Megyerytanya. Boros Zoltán, Szeged. Dr. Czabalay Kálmán fővárosi Közmunkák Tanácsának nyug. alelnöke, Budapest. Cecelits Benőné okleveles zenetanár, Budapest. Csillag Ferenc kegyesrendi gimn. tan., Rákosliget. Csillag Tamás kegyesr. gimn. tan., Rákosliget. Deutsch Irén, Tiszaluc. Faragó István mérnök, Budapest. Farkas András, Eger. Genesy Ká-

rolyné, Kisléta. Gősy Margit m. tisztviselő, Dévaványa. Gyulay László főisk. tan., Esztergom. Illés István káplán, Zagyvapálfalva. Istványi Rudolf Ferenc ny. kórh. ellenőr, Sényő. Dr. Kardos Mórné, Göncz. Kádár Béla min. tisztviselő, Budapest. Károsy Pál magántisztv. író, Csepel. Kellner János, Pécs. Dr. Sarkadi Kesztyűs Lajosné írónő, Pallagpuszta. Kövér Ákosné, Budapest. Id. Kövér Ákosné, Karcag. Koós Róza áll. polg. isk. tanár, Püspökladány. Dr. Kuli Lajos ref. lelkipásztor, Kisláng. Borszerewkai Lederer Henrikné ny. altábornagy neje, Budapest. Majoros Cornél gépészmérnök, Zalaegerszeg. Dr. Melczer Béla földbirtokos, Sajóörs. Mokosné Kalina Mária tanítónő, Békéscsaba. Mórotz Károly, Celldömölk. Németh Dezső gimn. tanár, Szentgotthárd. Özörényi Olga tanítónő, Szentlőrinc. Pécsy Mihály malomellenőr, Sopron. Perczel Mihály műszaki tisztv., Budapest. Purth Lajos ág. h. ev. tanító, Felsőnána. Dr. Schnitzhoffer Jánosné, Rajka. Tarján Ferenc MÁV. s. tiszt, Rákospalota. Tatzl Antal szállótulajdonos, Orosháza. Dr. Terényi Béla kincstári ügyész, Budapest. Titsch Vilma tanítónő, Budapest. Tomaschek Pál műegyet. hallgató, Budapest. Tóth F. Kálmán csoportvezető, Csepel. Törtely Fülöp gyáros, Hird. Urbányi Dezső főmérnök, Bánszállás. Ifj. Zimmerné, csikszépvizi Dániel Kató zeneszerző, Budapest. Árday László ref. lelkész, Mezőkeresztes. Bene Rózsa, Budapest. Biczó-Deák Géza, Halogy. Czelleng Irén, Kistarcsa. Géczy Lászlóné, Szombathely. Dr. Győrffy Lajos törvszki bíró, Szombathely. Dr. Hauber Károlyné polg. isk. tanár, Budapest. Dr. Horváth Tibor körorvos, Fajsz. Imreh Györgyné, Pördefölde. Kabók Gyula Imréné, Budapest. Komlóssy László főhadnagy, Kaposvár. Nagy Éva, Budapest. Murányi Jánosné, Kenyérmezőmajor. Onczay Gyula titkár, Mezőzombor. Perjés László városi főkertész, Nagykanizsa. Somogyi Ferenc, Komárom. Kiskámoni Szalay Herman, ny. bányafőtisztv., Budapest. Várszegi József egyet. hallgató, Budapest. Vizy Gyula, Tárnazsadány. Wagner Lajos tisztviselő, Vác.

A szerkesztő bizottság elnöke:

CSÁSZÁR ELEMÉR.

A bizottság tagjai:

GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Budapesti Hirlap nyomdája. — Felelős nyomdavezető: Nedeczky László igazgató.

MAK 128 KÖNYVTÁRA

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjáélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1938. évi illetményköteteink:

BARABÁS GYULA: ELVESZTETT ARCOK. *(Január hó.)* Az erdélyi irodalom értékes képviselőjének legújabb alkotása. Regényének hősei az erdélyi magyarok.

SZENTMIHÁLYINÉ SZABÓ MÁRIA: FELFELÉ (KÉT KÖTET.) *(Február hó—március hó.)* A béke boldog napjaitól kezdve, a világháború válságain át érdeklődéssel és együttérzéssel kísérjük figyelemmel sorstársaink életét.

BALASSA IMRE: MOLIÉRE. *(Április hó.)* A Napkirály kora, a XVII. század udvari és szerelmi intrikái elevenednek meg ebben a nagyszabású korrajzban, amelynek tragikus hőse a világ legnagyobb vígjátékírója, legkülönb színésze.

BÓKAY JÁNOS ELBESZÉLÉSKÖTETE. *(Május hó.)* Az európai hírű vígjátékíró elbeszélés-termésének legjava. Mindegyik elbeszélés egy-egy dráma.

KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: FÖLDI KÖDBEN. *(Június hó.)* Földi ködben megyünk előre. Minden anya szeretné, ha gyermeke a hegytetőre jutna: fénybe. Rozálka, mikor a gyermekét várja, végigéli a gyermek életét, megküzd érte, hogy megbékélt szívvel érhessen fel a hegyre: a jó Isten elé.

FALU TAMÁS: TISZTA VÍZ. *(Szeptember hó.)* Három ember mesteri kézzel szőtt története, csupa ötlet, finomság, bölcseség.

PEKÁR GYULA: ULTIMA CANZONE. *(Október hó.)* Pekár Gyula utolsó könyve, elbeszélő művészetének legértékesebb gyöngyszemei.

VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA: NE SÁRGULJ, FÚZFA (KÉT KÖTET.) *(November hó—december hó.)* A „Virágzik a mandula" című, páratlan sikert aratott katona-regény folytatása. A „Virágzik a mandula" eddig közel harmincezer példányban kelt el!

A Petőfi-Társaság az 1938. év folyamán TÍZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET *és folyóiratát, a „Koszorú"-t mindazoknak elküldi, akik évi 20 pengőt ajánlanak fel a Petőfi-Társaság pártolására.*

Ez a pártoló tagsági díj havi 2 pengős, vagy negyedévi 5 pengős részletekben is törleszthető.

A köteteket a pártoló tag részére, kívánságára beköttetjük, sötétkék egészvászon kötésbe, aranynyomással és ebben az esetben a bekötésért kötetenkint 1 pengő 60 fillért számítunk.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrássy-út 16. Távbeszélő: 1-266-83.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Császár Elemér: Az igazi irodalom (Tanulmány) 129
Vályi Nagy Géza: Versek (Márciusi rapszódia, Hallgatnak a sötét barázdák...) 135
Bodor Aladár: A fiatalok nem is sejtik (Elbeszélés) 137
Nadányi Zoltán: Versek (Piros-fehér-zöld, Lepkék) 145
Márkus László: A színház a nemzeti kultúrában (Tanulmány) 147
Zádor Tamás: Hattyúdal (Elbeszélés) 155
Agyagfalvi Hegyi István: Cifra Mári (Költemény) 162
FIGYELŐ: A toll a viharban *(G. J.)* — A hatvanéves Molnár Ferenc *(Hs.)*. — A legújabb Pintér *(—ő.)* 163
IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: (*György Lajos:* Az Erdélyi Múzeumegyesület háromnegyedszázados tudományos működése. — *Gáspár Jenő:* A puszták fiai. — *Pintér Jenő:* Magyar nyelvvédő könyv) . . . 167
A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE . 172

UJ FOLYAM
★
IV. KÖTET
★
3. SZÁM

BUDAPEST
★
1938 ÁPRILIS
★
ÁRA 1 P

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

AZ IGAZI IRODALOM

ÍRTA: CSÁSZÁR ELEMÉR

A mesés kelet nagyhatalmú kalifája elé a főbíró egy züllött, rongyokba burkolt embert vezetett.

— Uram — szólt a fölindulástól remegve a főbíró —, ez a hitvány alak — Alinak nevezi magát, mint Te — azzal kérkedik, hogy ő hatalmasabb Nálad. Üttesd le a nyomorult felségsértőnek a fejét!

A kalifa egy ideig hallgatott; szemében harag villáma helyett valami szelíd mélázás tükröződött. Majd jóságosan odafordult a dacosan előtte álló koldushoz:

— Miért gondolod, jó ember, hogy hatalmasabb vagy nálam?

— Mert Te, Ali ben Hamur, csak a testeken uralkodol, én azonban a lelkeken. Tied csak annyi, amennyit kezeddel megfoghatsz, szemeddel elérhetsz, egy kicsiny földi ország — az enyém a szellem végtelen birodalma, tudásommal átfogom a földet és az eget, a multat és a jövőt! Te csak fejedelem vagy, én tudós, én mindent tudok — és büszkén kidüllesztette horpadt mellét.

Az uralkodó, aki tudós ugyan nem volt, de ami sokkal nagyobb dolog, bölcs ember volt, rögtön fölismerte a hetvenkedő, nyegle szavak mögött a szédelgőt s csak ennyit mondott:

— Ha megfelelsz, te mindentudó, három kérdésemre, levetem magamról és nyakadba kanyarítom zöld palástomat, magamra öltöm condráidat s légy te a kalifa, én a koldus. Ha nem, tünj el nyomban a szemem elől, mert Allahra mondom, kiseprőztetlek országomból.

— Halljuk, ó nagyúr, a kérdéseket, akár háromszázat is.

— Csak hármat, amint mondtam. Mondd meg, röviden és határozottan: mi a levegő, mi a tűz, és mi az élet?

A rongyos Ali összerezzent, egy sunyi pillantást vetett a kitárt szárnyú ajtóra, s a következő percben már csak hült helye maradt a teremben.

Vajjon mi, a Petőfi nevét büszkén viselő irodalmi társaság tagjai, nem jutnánk-e a rongyos Ali sorsára, ha egy modern Ali

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

ben Hamur kérdésére meg kellene mondanunk, röviden, határozottan, mi — az irodalom?

Az irodalom tudósai, az egyik logikusabban, a másik kevésbbé, megállapították az irodalom körét és fogalmát, s ezekkel a meghatározásokkal beérheti az irodalomtörténet, amely az irodalmat lezárt folyamatnak, vagy éppen a multban egyszer adott jelenségek megmerevedett világának tekinti, nem boldogulunk azonban vele mi, akik benne élünk az irodalomban, akiknek számára az irodalom eleven valóság, sőt még több: szívünknek nagy, legnagyobb ügye.

Mi tehát az irodalom? Nem törekszem fogalmi meghatározásra, ez a tudomány dolga, hanem lényegben szeretném megragadni a kérdést, hatásában és jelentőségében bemutatni az irodalmat.

Az emberi szellem minden nyilatkozására, tehát az irodalomra is, akkor esik a legerősebb fény, ha a cél képzetének világánál tekintjük. S mi az a cél, amely felé mindennek törnie kell, ami embertől ered? Ez a cél, amint Társaságunk tiszteleti tagja, Kornis Gyula, megállapította, a nagy kultúrértékek szolgálata, a törekvés a három nagy emberi eszménynek, az igaznak, a jónak, a szépnek megközelítésére. Az igaz, a jó, a szép, az örök emberinek, a nemes értelemben fölfogott humanizmusnak ez az alapjában egy, csak jelentkezésében eltérő értékháromsága, az emberiség éltető Napja; belőle árad szellemvilágunkra minden fény, feléje szárnyal minden tiszta vágyunk, feléje irányul minden nemes törekvésünk. Az emberiség fejlődésének irányvonalát, emelkedését vagy sűlyedését a létben, az határozza meg, közeledik-e ehhez a fényforráshoz vagy távolodik-e tőle; haladásának és hanyatlásának egymást váltó fázisaiban, a földi lét legnagyszerűbb mozgása, az élet ritmusa lüktet.

Az igaz, a jó, a szép — amely emberi törekvés nem kapcsolódik bele szolgálatukba, annak az emberiség fejlődésében nincs jelentősége, az nem érték. Egyiket vagy másikat e három kultúr-eszmény közül kell szolgálnia nyilván az irodalomnak is. De melyiket? A köztudat azt tartja, hogy a szépet: az irodalomnak mint művészetnek* célja a szép megvalósításával, műalkotások teremtésével gyönyörködtetni az embert. Erre a fölfogásra a tudomány egész elméletet épített, a művészetek öncélúságát,

* Az irodalmat most, a Petőfi-Társaság célkitűzésével harmóniában, szűkebb értelemben veszem, egyjelentőségűnek a költészettel.

idegen szóval a l'art pour l'art elvét hirdetve. Lényege ennek a tanításnak, hogy a művészeteknek, így a költészetnek is, nincs más hivatása, mint ami valójából következik, tehát a szép szolgálata; a másik két kultúrértékkel nincs köze, az igazzal és a jóval szemben érdektelen. Ez a határozott, kiélezett tétel kihívta az ellenvéleményt, a műértők két táborra szakadva, ádáz harcot indítottak, s az teljes erejében áll ma is: az ellenfelek nem közeledtek egymáshoz, az ellentétes nézetekből nem szűrődött le megnyugtató igazság.

Ezt az igazságot szeretném én megtalálni s ezzel világot vetni az irodalom igazi mivoltára. Kétségtelen, hogy az irodalom világa a szép. Alkotásait szerzőjük művészi ösztöne hozza létre, s azok szépségükkel a közönség művészi érzékére kívánnak hatni. A szépség pedig mindig érzékeinken, szemünkön vagy fülünkön át lesz tudatossá — tehát formai természetű, pusztán a kifejezés, az ábrázolás művészetében határozódik. Ugyanaz a tárgy, egy hangulat, egy történet, egy jelenet, az irodalomban bemutatva egyformán tehet művészi vagy művészietlen hatást — melyiket teszi, pusztán attól függ, hogyan tudja megjeleníteni előttünk az író. Viszont: a kontár kezében silány mázolmánnyá torzul a legértékesebb anyag — gondoljunk az üres, nagyhangú szólamokban kipuffogó hazafias zöngeményekre; s a művész kezében remekké nemesül a köznapi tárgy is — gondoljunk annak a töpörödött, ráncoktól fölbarázdált arcú anyókának képére, amelyet Rembrandt festett édesanyjáról. Bizonyos az is: a költő nem tudós, hogy új igazságokat hirdetve tanítsa népét, és nem pap, hogy az erkölcsét építve jóra nevelje. Ha versenyre kel velük, a küzdelemben alul marad — nincs az a kitűnő költő, még a szigorú erkölcsi fölfogású Arany János sem, akinek munkássága az ethikum terén fölérne egy egyszerű, derék falusi pap életművével. Viszont legyen bár igazság vagy akár tudományos, megbízható ismeret valamilyen költői műben mázsaszámra, áradjon belőle a legnemesebb erkölcsi fölfogás: ha mindez nem a művészet tiszta köntösében jelenik meg, költői szempontból értéktelen lesz. A költészet világában a művészet az úr, minden költői alkotás értékét elsősorban és végső fokon a benne jelentkező művészi erő határozza meg.

Ennyiben a l'art pour l'art elve az irodalomban megtámadhatatlan. A költészet öncélúsága, a művészi hatás mint az irodalmiság kritériuma: esztétikai dogma. De itt pontot kell ten-

nünk. Amilyen igaz maga az elv, épolyan téves az a következtetés, amelyet belőle az elv fanatikusai levontak. Ha a művészet pusztán a szép világára korlátozódik, ha a másik két kultúrérték közömbös reá nézve, ha hivatása kimerül a gyönyörködtetésben, akkor nem tesz lényegbevágó különbséget, Beethoven IX. szimfóniáját hallgatjuk-e, vagy egy Strauss-valcert, a *Szózat*-ot olvassuk-e vagy a *Kék nefelejts*-et, Leonardo da Vinci *Utolsó vacsorá*-ját nézzük-e vagy Margitay Tihamér egy életképét, Michelangelo *Mózes*-e előtt állunk-e a római S. Pietro in Vincoli templomban, vagy kint a városligeti jégpályán bámuljuk Sonja Henie merész pirouette-jeit. A tetszés *mértékében* nyilván van eltérés, a páronként szembeállított művészi jelenségek közül az elsők bizonyára nagyobb hatást tesznek az emberre, de ami döntő, a tetszés, a hatás *minőségében* nincs különbség.

Nincs? Van, mégpedig rendkívül nagy! Azt a kétféle hullámzást, amelybe a jelenségpárok két fele lelkünket hozza — nem kell bizonyítanom — áthidalhatatlan mélység választja el. Vörösmarty megrázó ódája, hogy a bennünket legjobban érdeklő irodalmi párt ragadjam ki, nemcsak szebb, mint a másik, az az érzelgős kis dal, hanem *másként* szebb; nemcsak művészi értéke nagyobb, hanem más értékei vannak, s ezeket az értékeket, amelyek a *Szózat* hatását nemcsak árnyalják, hanem egészen más színűvé teszik, éppen annak köszöni a költemény, hogy benne értelmi és erkölcsi tényezők is belejátszanak a művészi erő munkájába. Az igazi irodalomban a szép, túlemelkedve önmagán, az értelemnek és az erkölcsnek: az igaznak és a jónak világába kerül át. Tudományos szárazsággal ezt úgy fejezhetném ki, hogy az irodalom a szépet az igaz világában, a jó szellemében valósítja meg.

Az igaz világában, mert minden költői alkotás, ha megérdemli e nevet, az ember világának a rajza, s így mindegyik föltár valamit földi létünknek abból a jelenségéből, amely mindennél jobban izgatja képzeletünket, a legnagyobb emberi misztériumból, a lélekből. Az író a maga fejlettebb psychognosisával, emberismeretével, mélyebben bevilágít az emberi lélek rejtett szövevényeibe, jobban megérteti működését, mint psychológiai ismereteivel a tudós, — Petőfi egy-egy dala vagy genre-képe, Mikszáth egy-egy rajza hívebb, találóbb képét adja a magyar paraszt lelkivilágának és lelki életének, mint akárhány néprajzi értekezés. S ha tudjuk, hogy minden emberi törekvésnek és tett-

nek, minden emberi elgondolásnak és alkotásnak rúgói a lelki életben működő erők: akkor fölmérhetjük azt a szellemi gazdagodást, amelyet az emberiség az irodalomnak, a lelki mozgalmak igazi megértetőjének köszön. Nincs túlzás abban az állításban, hogy az emberiség sokkal több lélekismeretet tanult Dickenstől a regényírótól, mint Wundttól a tudóstól. S nemcsak az egyes ember lelki világát, az egyéni lelket, hanem a közlelket, a kollektív lelki világot is az irodalom tárja föl előttünk a legközvetlenebbül. Egy nemzet szíve lüktetését a költő korábban megérzi, mint a politikus vagy tudós; a nemzeti vágy, a nemzeti fájdalom, a nemzeti lelkesedés hangjait zengőbben, szívhez szólóbban tudja megszólaltatni, mint amazok, — a nemzeti lélek tüzes ébresztői és leghívebb ábrázolói az írók voltak és lesznek. Aki egy letűnt kor érzés- és gondolatvilágáról képet akar kapni, az irodalomhoz forduljon — nincs az a tudományos munka, nincs az a politikai tanulmány, amely olyan éles képet adna a Bach-rendszer szellemvilágáról, mint Jókai regénye, az *Új földesúr*.

S amidőn az irodalom ily módon elénk rajzolja az emberi lelket — egy élő emberét, a költőét, a lirában, történeti vagy képzeletszülte hősökét az epikában és drámában — amint arra kényszerít, hogy beleéljük magunkat tőlünk idegen lelki világokba, egyszersmind ki is emel önösségünkből, elszakítja azokat a szálakat, amelyek a magunk egocentrikus világához fűznek. Átadva magunkat egy hangulatos költemény, egy érdekes regény, egy megrázó dráma varázsának, megfeledkezve érdekeinkről, szinte elveszítjük énünket, s átélve mások fájdalmát és örömét, megtisztulunk és megnemesedünk. Az a katharsis, amelyről Aristoteles *Poétiká*-jában a drámával kapcsolatban beszél, nemcsak a tragédia nyomán támad lelkünkben, ez a lélektisztító hatása megvan minden igazi költői alkotásnak. Hatásukra elcsitulnak a lelkünk békéjét földúló szenvedélyek, elülnek a nyugtalanító gondok és gondolatok, s elvonatkozva magunktól és a valóság prózájától, kibontakozik lelkünk nemesebb fele: jobbak leszünk, mint voltunk.

Irodalom, amely gazdagabbá, nemesebbé teszi lelkünket, irodalom, amely a legértékesebb szellemi munka, a képzelet szárnyán az élet mindennapiságából az eszmények világába emel — hova kerültünk a l'art pour l'art elvétől! De csak messzire kerültünk tőle, szembe nem kerültünk vele. Az irodalomnak ez a lélekgazdagító, léleknevelő hatása nem áll ellentétben a művé-

szetek öncélúságával, nem rontja le, csak kiteljesíti az elvet. Az a szogálat, amelyet a költő az igaznak és a jónak tesz, nem tudatos — öntudatlan szolgálat az, s éppen ezért olyan hatásos. Az irodalom művészi hatásra tör — e nélkül nincs irodalom — de ha több akar lenni, mint múló, percnyi gyönyörűség forrása, ha maradandó, lelkünket lenyűgöző hatást kíván tenni, akkor meg kell illetnie szívünket és elménket — s ennek nincs más útja, mint az igaz és a jó eszméjének belekapcsolása a művészet világába. S itt a felelet arra a nagy kérdésre, amelyet fölvetettem. Az irodalom az ember valójának, a kor szellemének, a nemzet érzésvilágának tükrözése írott alkotásokban, az emberi lélek nemesítésére, a szép megvalósítása által.

De vajjon nem szigorú ez a megállapításom? Hiszen így kiszorul az irodalomból az a sok száz- meg ezerszámra termő könnyű irodalmi portéka, amelyekkel el vannak árasztva a könyvkereskedők kirakatai és a színházak deszkái. Csilingelő dalok és kabaré-tréfák, olcsó szellemeskedések és limonádé- vagy kaviár-regények, léha vígjátékok és detektív-drámák, ezek a tiszavirágéletű alkotások, amelyek nem tudnak vagy nem akarnak az igazság és jóság világába emelkedni, s amelyektől a szerző sem vár többet, mint hogy egy-két órára szórakoztassák a közönséget — mindez nem irodalom? Magasabb szempontból nézve nem. Nem vetjük őket meg, még csak le sem nézzük, amint nem vetjük meg és nem nézzük le az emberiség egyéb szórakozásait sem, a bridge-et, a foot-ballt, a lóversenyt, a flörtöt. Szívesen elismerjük az ilyen szórakoztató irodalom élettani jelentőségét is: a nagy tömegeknek szükségük van az élet hajszájában, a mindennap kimerítő, izgató életküzdelmeiben ilyen idegzsongító játékokra. Bizonyára okosabb velük élni, mint amazokkal, amelyek pihentetés helyett még inkább fölkorbácsolják zaklatott idegeinket! Sőt azt sem tagadjuk, hogy időnként magunk is élvezzük az emberi szellemnek e fajta könnyű, szórakoztató termékeit — de irodalomnak, igazi irodalomnak nem tekintjük őket. Irodalom, igazi irodalom csak az a szép alkotás, amelyen átsugárzik a másik két kultúrérték.

Ezzel az irodalommal, az igazival, forrott össze a Petőfi-Társaság, ezt szolgálja közvetlenül vagy közvetve, alkotással vagy méltatással a Társaság minden tagja. Célt érünk-e, meg tudjuk-e valósítani, közel tudjuk-e vinni a közönség lelkéhez a szépnek, az igaznak, a jónak harmonikus egységét, nem tudjuk,

nem is fontos. A fontos az, hogy mindannyian tiszta szívvel, erős hittel dolgozzunk ebben az irányban, ebben a szellemben, azért az eszményért, amely bennünket összetart, az igazi magyar irodalomért.

Versek

Írta: Vályi Nagy Géza

Márciusi rapszodia

Vigadjatok, ha tudtok még vigadni, —
Virágos, nótás bárkán részegülten
Suhanjatok a gyönyörök taván, —
Kacagjatok — én nem tudok kacagni,
Míg sír hazám!
Szédüljetek bódító örvénytáncba, —
Engem nem ejt meg sátáni öröm:
Egy nagyhalottat virrasztok komorlón,
És gyászruhába öltözöm...

Harsogjatok víg, győzedelmi himnuszt.
Önámító toron;
Én vert hadakkal bujdosom...
Lélekvásáron kurjongassatok,
Leplezzetek bíborral — rongyokat,
Ámuljanak el süketek, vakok, —
Oh, én nem ülök talmi ünnepet, —
Oltárok romján, eszmények bukásán
Tépett lobogót lengetek...

Csak higyjetek az ájult, fülledt csöndnek
A süppedt párnák ringató ölén,
És örvendezzetek a mának — míg lehet —
S a fényjátéknak tespedő vizén, —
Én nem hiszem:
A csillogást, a boldog holnapot, —
Hazug a fény;
Én hallom már a távoli morajlást,
És vészharangot kongatok...

Viseljétek a szolgaság igáját,
Ha megszoktátok a gyalázatot;
Én lelkem mélyén titkon lázadok:
Szárnyam kibontom szellős rónaságon,

S a kék eget, a végtelent imádom, —
A nyilt harcokban megfutók cselédje
Puszták királyi népe nem lehet, —
Én dacolok, ha önkény járma vérez, —
Nekem fájnak a tátongó sebek,
Fel-feljajdulok villámos haraggal,
És rabbilincset tördelek...

Induljatok bár — csüggedt megadással
Egy új Mohács felé:
Én olvasok a csillagjóslatokból,
Hogy nem lehetünk az enyészeté!
Nem, nem megyek
Önásta sírba — soha veletek, —
Azok halnak meg csak, akik akarnak, —
Én — keblemet kitárom a viharnak,
S embernemjárta, gyilkos szirteken
Török előre — fajomért a célig,
S az élet jogát hirdetem...

Hallgatnak a sötét barázdák...

Hallgatnak a sötét barázdák;
Némák a porhanyó rögök, —
Fanyar, kesernyés illat terjeng,
Nehéz, fullasztó pára füstölög...
A föld: az élet lüktető szíve
Pihegve szunnyad öntudatlanul,
S a szertekúszó, lomha vererek
Üteme — tompa zsibbadásba hull...

Hallgatnak a sötét barázdák;
Lidércesek, riasztók álmai, —
Szeretnék vágyuk végtelenbe sírni,
S olyan kuszáltak arcvonásai...
Bús századok talánya ül redőin,
Az óriási szív láztól remeg;
Mért nem vihetnek dús vért minden szájhoz
A megbénított, tápláló erek!?

Hallgatnak a sötét barázdák;
A nagy vajudás csöndje tart tovább,
De már a mélyben friss erők feszülnek:
Napfényre törnek új kalászcsodák...
Már nemsoká zord igék sisteregnek,
Megszólalnak az elnémult rögök,
És vádolnak, ítélnek, törvényt tesznek,
S végzésük szent lesz és örök...

A FIATALOK NEM IS SEJTIK

ÍRTA: BODOR ALADÁR

— Ili?... Szóval Ilit gondoljátok nekem? — töprengett Bandi borús homlokkal. — Hát közelebbről nem ismerem, nem nagyon emlékszem rá, alig láttam párszor úgy futólag... De nincs kifogásom ellene. Házias, olyan régi jóvilágbeli lánynak látszik, remélhetőleg semmi olyan modern szamárság nincsen benne, külsejére is — amennyire emlékszem — egészen jóvágásúnak látszik, na de különben részemről úgyse lehet szó semmi válogatásról, meg, hogy holmi szerelemre és ilyes szamár igényekre gondoljak, túl is vagyok én már az ilyes szamárságokon, most az a fontos, hogy kikerüljek a csávából, mert barátom, így már tovább nem mehet. Amíg még ez az újabb fizetéscsökkentés nem történt, esetleg remélhettem volna, hogy ki tudom fizetni valaha az adósságaimat, föltéve, ha egész szép életemre beállottam volna igavonó baromnak. De az igazgatóim már-már arra is gondolnak, hogy egyáltalán kiteszik a szűrömet az adósságaim miatt, nem is véglegesítettek még, hiszen az ilyen ember előnytelen az egész intézet hírnevére... A fő szóval az, hogy megvan neki a jelzett hozomány-féléje, mert hiszen teljesen megbízom a ti lelkiismeretes utánanyomozásotokban, az utolsó fillérig pontosan vagytok értesülve, hiszen az ilyesmi az ember bőrére, életére megy. Csak aztán, kérlek, semmi derendócia, semmi olyas komédiák, hogy az embernek holmi nagy udvarlásokat kelljen csinálnia, semmi komolytalanságok, mint a régi naiv világban, mint például csevegések a művészetről a nyolcadik gimnáziumi tananyag alapján, meg könyvkölcsönzések, kótaforgatások a zongoránál, kirándulások hordárkodással, csókot lopni, amikor az embert magárahagyják, satöbbi, naugyebár, nekem az ilyen sületlenségek képtelenek, evvel neki is le kell számolnia... Napersze... Csak éppen, mégis, arra az egy csekélységre kérlek benneteket, még ha meg is van már beszélve és el is van intézve a legapróbb részletekig minden, — maga a nő, az Ili, az mégis ne tudjon mindent, hogy ő így ezennel el van már teljesen intézve. Ezt az egyet mégiscsak, annyi baj legyen, meg kell hagyni neki... Egyáltalán, ne is emlegessétek előtte az ügyet, majd én ma délután, mikor összehoztok vele, megmondom neki, és remélem, pár szóból is megérti, hogy hát nőül veszem, na. Hát így

csináljuk. Most pedig dolgom van, köszönöm az elintézést kedves mindnyájatoknak! Szervusztok.

*

— Bandi?... Szóval Bandit szántátok nekem? Az a csontos, katonás, nagy, barna fiú? Elég jó pofának látszik, kicsit tán korlátolt, de férjnek elég alkalmas lehet. Végül is lemondok immár minden válogatásról, persze, férjhez kell menni, belátom. Csak semmi romantikus, olcsó görögtűz, ezt engedjétek el nekem. Hozzátok ide ma délután az áldozatot, aztán majd én végzek vele, férjül kérem, remélem, nem mond nemet, csak hagyjátok különben rám, ezt én már csak értem... Semmi szemforgatás... Legföljebb, merthogy szegény mégiscsak férfi, és azoknak szegényeknek kell egy kis ilyesmi illuzió, hát kérlek, ne hozzátok tudomására, hogy az ő bőre ki van már részemre készítve. Jőjjön, mondjon pár bókot, ha már az ilyesmi olyan nagyon kell a férfiaknak, aztán majd rávezetem a házasság-megbeszélésre. Ne szóljatok hát neki, tudjátok, a férfiak, satöbbi. Na pá, most itt bemegyek papírszalvétát vásárolni.

*

Az uzsonnán tizenegyen voltunk, alig többen, mint máskor is, Ludaséknél, vasárnap délutánonként. Bandi meglehetősen megkönnyebbült kedélyűnek látszott, mulatságos hadifogolyélményeket mondott el. Ili nagyon jól festett a fokozottan szerény, de elegáns kertiruhájában. Maga töltötte ki mindnyájunknak a teát; aki ért hozzá, tudhatja, mennyi mozgásművészet van tizenegy tea kitöltésében. Uzsonna után bizonyos idővel egyszercsak olyas pillantást vetettem Bandira, mintha jelentettem volna: a kivégzést nem lehet tovább halasztani, — azzal kezdtük a fiatalokat magukra hagyni. Bandi azonban mintha nem értette volna meg a pillantásomat, nagyon el volt foglalva a Bauhaus-stílus kedélytelen túlságainak magyarázásával, amiben Ilinek élénk ellenmondásai voltak, holott alapjában ő is úgy találta, hogy a Bauhaus-stílus nem elégíti ki a kedély ősi hajlamait.

Mi főleg a Mamával és Tinka nénivel sétálgattunk a kertben, így Bandi és Ili számára nem maradhatott más hely, mint a lugas, ott foglalkoztak egymással jó későig, majdnem alkonyatig. Hazamenve aztán megkérdeztem Bandit:

— Na, hát simán ment az egész megegyezés?

— Ugyan kérlek, az ilyesmi csak nem megy olyan nyers, rövid letárgyalás formájában. Kivált az ilyen lánnyal, mint Ili, aki végülis ad az ízlésre és a kedély harmóniájára. Természetesen mégcsak odáig mentem, hogy rendkívüli érdeklődést mutattam iránta és foglalkozásai iránt.

— Hogyan, Ili foglalkozik is valamivel?

— Mégpedig igen komoly dolgokkal és igen alaposan. Sajnálom, hogy eddig olyan teljesen fölületes flapper-típusnak gondoltam, mint amilyenek a mai többi lányok. Mert persze, a ti megítélésetek után indultam. Igen örülök, hogy határozott ellenvéleményem lehet veletek szemben.

Elfojtott jóindulatú mosollyal, észrevétlenül oldalvást kémleltem az arcára:

— Szóval — tetszik?

Bandi kissé összeráncolta a szemöldökét:

— Nono, mindössze arról van szó, hogy örvendetesen csalódtam, ez a lány nem közétek való.

Gyöngéden búcsút vettem Banditól és elhatároztam, hogy másnap meglátogatom Iliéket is. Díszkötéses könyvet találtam Ilinek a kezében.

— Nono! Mit olvas?

Ilin palástolhatatlan bosszankodás látszott, mint akit egy kicsit rajtacsíptek:

— Anna Karenina... Bandi adta be ma reggel.

— És ez már a második kötet...

— Bandi, az a maga csökönyös barátja, roppantul erősködött rajta, hogy olvassam el. Én ugyan már olvastam, tizenötéves koromban, vagyis úgy öt-tíz évvel ezelőtt. De most igazán egészen másképpen látom, egészen rendkívüli emberi megnyilatkozás. Igazán magának sem ártana kissé...

— De nini, hiszen maga francia kiadásban olvassa!

— Igen, ha már újra elolvasom, kissé fölfrissítem a francia nyelvi ismereteimet is. Ugyanis Bandi is meglehetősen el van maradva franciában.

— És most együtt fognak gyakorolni?

Szinte unatkozón fölényes rendreutasító félpillantást vetett rám Ili:

— Na, hát ha éppen olyan bizalmaskodón kíváncsi, hát tudja meg: semmi szerelem, semmi szerelem, barátom. Bandi egy

fokkal, lehet, hogy jókora fokkal különbrendű embernek látszik maguknál, a maga egész társaságánál. Becsülöm a Bandi barátságát.

— Már egészen férjnek való.

— Mit akar evvel mondani? Sokkal többre tartom őt, mint hogy férjnek akarjam megfogni. Bizonyára ő is csak barátságra gondol velem szemben, én se gondolok egyébre.

— Nono, hiszen még nemrég arról beszéltünk, hogy...

— Eh, mit bánom, mit tudom én, hogy maguk miről beszélgettek! Nem gondolja, hogy utálatos vénasszony-tulajdonság férfiakat és nőket házassági tervekkel összehozni, összeboronálgatni?

— De Bandi esetleg...

— Kérem, ne üsse bele az orrocskáját! Egyáltalán nem akarom, hogy Bandi azt higyje, mintha én vele szemben házasságra gondoltam volna.

— De hiszen...

— Eh, az ember fölületesebb léha hangulataiban, esetleg sok minden bolondságot összefecseg a maguk fölületes társaságában. Nem is emlékszem rá... Azt mindenesetre megtiltom, hogy Bandi előtt bármit említsen, — egyáltalán mit tud maga?

Kezdtem úgy érezni, hogy az egész ügyből valóban nem tudok semmit. Oldalvást lestem kissé az arcába, aztán megkockáztattam:

— Ha Tolsztojt elolvasta, szabad lesz-e újraolvasásra ajánlanom Jókaitól...?

Azt hittem, erre, mint gúnyos tréfára, megsértődik, de nem akart észrevenni, vagy nem is vett észre semmi komolytalant, hanem egyszerűen felelt:

— Fölösleges, Bandi elhozta a könyvtárjegyzékét s kijegyezgettük, amit együtt fogunk elolvasni.

Roppantul fölöslegesnek éreztem magamat, búcsúztam és addig nem is mentem Iliékhez, amíg meg nem hívtak. Akkor is későn érkeztem, már uzsonna után voltak, Ili játszott a zongoránál és Bandi mellette állva, énekkel kísérte, közben pedig a kotta lapjait is forgatta. Később, eleinte bátortalanul, Ili is dudolni kezdett mellé, kiderült, hogy kitűnően összetalál a hangjuk, erre a fölfedezésre mindkettejüknek fényesen fölragyogott

a szeme, Ili mintha el is pirult volna, mikor odasúgtam neki, hogy kérek még egy kis teasüteményt. Valószínűleg nem értette meg ugyanis a súgásomat, azt hitte, Bandiról súgok valamit, vagy az együttes énekükről.

Mikor hazafelé mentünk kettesben Bandival, meg is mondtam neki:

— Kitűnően összetalál a hangotok, pompásan össze fogtok illeni.

— Össze fogunk illeni? Mi — összeilleni? Hogy érted? — nézett rám Bandi némi zavarral. — Csak nem arra gondolsz, hogy... Ugyan, de hebehurgya vagy! Egyáltalán azt se tudom, hogy tetszem-e neki? Rád éppen olyan barátságosan tekintgetett! Sőt ha meggondolom...

— Ugyan mi az ördögöt akarsz még most meggondolni? Hát nem akartad elvenni?

— Barátom! — és forrón megszorította a karomat — tulajdonképpen nem vagyok én odaillő egy ilyen komoly és finom rendkívüli értékű leányhoz. Semmi közönséges nincs benne, míg én, én... egy elvadult, műveletlen fráter...

Valóban úgy meredtem e pillanatban Bandira, mint a borjú az újkapura.

— De hát, te szerencsétlen... hiszen nyilvánvaló, hogy tetszel neki!

— Én — őneki?! Képtelenség! Egyáltalán nem hiszem, hogy belémszerethessen...

— De hiszen ezelőtt néhány nappal még azt mondtad, hogy te csak úgy ukmukfuk...

— Eh, ostoba voltam, vak voltam. De kinyílt a szemem és most már tisztán látom a helyzetet, mindent.

Ránéztem Bandira, és úgy tetszett, mintha a szeme teljesen zavaros volna és mintha nem látna három lépésnyire sem. Gondterhelte homlokkal folytatta:

— Azért kérlek szépen, úgy gondoltam, mivel jóformán sohase lehetek vele négyszemközt és az édesanyja meg az az undok Tinka néni is ellenem vannak, kérlek szépen, valamiképpen vedd rá őket, hogy valami kirándulást rendezzetek, ott aztán sikerül talán vele megértetnem magamat.

A kirándulás tervét a Mama és Tinka néni szívrepeső örömmel fogadták. Hiszen a mama már azon aggódott, de na-

gyon, hogy a Bandit valamiért nem fog lehetni megfogni Ili számára. Ámbár Tinka néni, aki valahogy kora révén is jobban ismerte a dürgést, biztatgatta a mamát, hogy ismeri ő ezeket a tüneteket.

Visegrádra határoztuk el a kirándulást. Ugyan hová is lehetne máshová? Az vesse ránk az első követ, aki még sohase tervezett szerelmi alapú kirándulást Visegrádra.

A hajó zsúfolt volt. Bandi is, de Ili is el volt keseredve, hogy mennyi profán, otromba frázisember lődörög a hajón, és csupa párosával. Próbáltam csillapítani fölháborodásukat és undorukat, de még a legszelídebb vigasztaló élceimre is megsértődtek s undorodtak tőlem is. Főleg az háborította föl Bandit, hogy némely „csiszlik" és „vizesnyolcas" elemek még csókolództak is a hajón, e durva és arcátlan látványra Bandi nem sajnált volna rendőrt hívni.

Mikor már a visegrádi erdőbe jutottunk, Bandi hozzámsomfordált és vészjósló hangon sziszegte:

— Távolítsd el az utamból az anyját s azt a másik vénasszonyt, különben összeváglak. Valami ügyes ürüggyel.

Az ügyes ürügy az volt, hogy megmondtam a Mamának és Tinka néninek:

— Na, most már álljunk kissé odébb, hadd csókolhassa meg Bandi Ilit.

Megfenyegettek édes szelídséggel, aztán boldogan kotródtunk az útjukból, minél messzebbre.

Úgy egy jó órai türelmetlen várakozás után, mivel még mindig nem mutatkoztak, visszalopóztam feléjük a sűrűben. Egy padon ültek mindketten, de elég távolban egymástól és Bandi a csók szimbólikus szentségéről vitatkozott Ilivel. Állandóan beszéltek, kínosan erőlködve, hogy megértessék magukat.

Jól sejtettem. Úgy mentünk vissza estefelé, hogy a csókig nem tudtak eljutni, s emiatt mindkettejük mélyen el volt keseredve. Legfeljebb addig tudtak eljutni, hogy a hajón hazamenet a fiatalok véletlenül egymásmellé kerültek s ott a sötétben Bandi titkon állandóan szorongatta az Ili kezét. Persze, borzasztóan úntam már őket és inkább elvegyültem a tömegben, mely dalolt, örült és csókolózott. Láttam olyan vidám fickót is, aki egy félórán belül legalább tíz nővel összeismerkedett és összecsókolózott; olyan volt ez a kutya fickó, akárcsak Bandi, mielőtt ebbe

a históriába belekeveredett. Kissé bátorítani igyekeztem ezeket az én szerelmeseimet is, de rettentően megsértődtek, Bandi még azt is sziszegte felém, hogy:

— Ezért még leszámolunk, gyalázatos, rosszindulatú konkolyhintő, titkos vetélytárs!

Másnap reggel csakugyan fölkeresett két közös barátunk és elégtételt kért Bandi nevében az Ili megsértéséért. Az állam leesett a csodálkozástól, de megéreztem, hogy Bandinak most vér és párbaj kell, tehát azt feleltem, hogy elragadtattam magam, mivelhogy őszintén szólva: engem is érdekel Ili és hogy magam is fegyveres elégtételt óhajtok.

Sietősen megverekedtünk. Ugyan most már igazán bosszantott a dolog, végül is a bőrömről volt szó. Azért hát a „rajta" után teljes jóigyekezettel jól rásóztam Bandi barátom alsókarjára. Magam a csuklóm fölött egy kis karcolást kaptam.

A párbaj után ellátogattam Iliékhez. Persze, ott találtam már felkötött karral Bandit és az arcán ott ragyogott tévesztethetetlen lángbetűkkal kiírva, hogy a csók végre hát megtörtént. A karomat gyöngédségből én is fölkötöttem s olykor sziszegtem is mellé. Ili olyan szemeket vetett rám, mint a méltán lesujtott Luciferre egy, az igaz ügyhöz hűnek maradott angyal.

Az első pillanatban, ahogy Bandival egymagunkra maradhattunk, bocsánatot kértem tőle újra is az Ili ellen elkövetett sértésemért, — máig sem tudom különben, hogy ez a sértés miben állott. Aztán kijelentettem, hogy ezennel még gondolatban is a legteljesebben lemondok Iliről. Bandinak a szeme szinte a könnyeivel birkózott, mikor kezemet megragadva suttogta:

— Barátom! Barátom! Én tudom, hogy mit jelenthet neked lemondani!

— Viszont, bocsáss meg, de megértheted, hogy egy-két évig legalább aránylag ritkábban leszek kedves körötökben, inkább távolabb tartom magamat.

— Hohó, az nem lehet! Az már nem! Sőt el kell árulnom neked valamit, amit bizonyára még nem is sejtesz.

— Ugyan mi lehet az?

— Képzeld: házasodom. Feleségül veszem Ilit. Mit szólsz hozzá?!

— Hihetetlen!

— Ugyebár csodálkozol. Az anyjának már céloztam is rá, de nem akarja megérteni. De, ha nem akar beleegyezni...

— Megszökteted!

— Akár arra is kész vagyok! Halld meg magad, nyomban itt, a füled hallatára meg fogom kérni a kezét! — mennydörögte halkan, hősi lángolásban. — Mert ugyanis, édes barátom, ez az amivel meg akarlak lepni: te leszel a násznagyunk, ne is ellenkezz, ezt neked szántam!

Bejött a mama Ilivel, és Bandi halálos hősi elszántsággal nekikezdett, hogy még Ili is belesáppadott:

— Asszonyom, ezennel nőül kérem Ili nevű egyetlen leánya kezét, igenis, és el vagyok szánva, hogy ellenkezés estén, ellenkezés esetén...

Nem fejezhette be szegény, mert akkor a mama már kicsordult könnyekkel homlokon csókolta, egyáltalán nem fejtvén ki semmi ellenkezést lánya férjhezmenetele ellen. És jött már Tinka néni is, aki már félóra óta leste a szomszéd szobában, félig nyitott ajtó mellett, hogy na, mikor jön már a lánykérés. Tinka néni mégjobban könnyezett, csak úgy csurgott, ő se fejtett ki semmi ellenkezést az Ili húga férjhezmenetele ellen.

A lakodalmon csakugyan én voltam a násznagy. Ádámmal és Évával kezdettem násznagyi pohárköszöntőmet, melyet úgy kaptam kölcsön az öreg Dani bácsitól, ő félszáz éve minden násznagyságakor ugyanezt szokta elmondani. Az ifjú pár feszült figyelemmel hallgatta szellemes köszöntőmet,, rendkívül mulattak az eredetiségén s végül őszintén elérzékenyedtek rajta. Lakodalom után az ifjú pár néhány napra Velencébe utazott nászútra, utána meg Balatonfüredre. Már egy boldog lev.-lapot is kaptam tőlük, olyan régi frázisokkal.

Versek

Írta: Nadányi Zoltán

Piros—fehér—zöld

Láttam zászlókat mindenféle színben
és láttam, hogy zászlórúd minden ember,
feje zászlógomb, minden színt lobogtat,
amit rákötnek. Láttam két szememmel,
csüggedve láttam, hogy hiába minden.

S amikor itt oláh csordák robogtak
és lengett a legcsúfabb trikolor,
kilencszázhúszban, mint strucc a homokba,
fejemet kábán fúrtam a romokba
és hittem és már egyebet se hittem:
bennünket a Sors ujja közt sodor
s hiába minden handabanda itten,
hiába forrong a földgömb, az ország,
az ember, mert a Sors intézi sorsát,
megoldja a táblán a képletet
és minden csak egyfélekép lehet.

És mégis egy kép, mint virág a gazból,
üdén virít a bús napok fölébe,
elmondom, mintha gyónnak pap fülébe,
el nem hallgatva semmit az igazból.
Kilencszázhúszban, egy bús reggelen,
Várad kövét koptattam kedvtelen,
tavasz volt, felhős égen kék szigetkék
és hirtelen szívemre szállt a vér:
egyik ablakba a paplant kitették,
zöld volt a párkány és piros a paplan,
közbül a paplan húzata fehér,
piros—fehér—zöld villog az ablakban!

Szent három szín, győzelmi kabala,
gyerekszememnek első itala,
pólyám, szemfedőm! Legszebb trikolor,
melyet pogány düh üldöz és torol
s ha három színét a leselgő ármány
összeolvassa a húgod ruháján,
bizony bűnhődik szörnyen és nagyon
a botozópadon.

Nem harci zászló, melyet vércsatakban
várfalra tűz negyvennyolc hőse, nem,
véletlen csínyje volt csak, ágyi paplan,
de négyszer-ötször mentem el alatta
és úgy merült színébe a szemem,
mint szarvas szája a hűvös patakba.

Lepkék

(Néhány szó a kislányomhoz)

A lepkéket ne bántsd. Mondtam neked.
Mireval ó ez? Még csak meg se ölni,
hanem bádogdobozba gyömöszölni,
csak úgy mulatságból, szegényeket.
Azok ép úgy szenvednek, mint az ember.
Ez a doboz, a cukros dobozod,
most tömve fájdalommal, félelemmel.
És ezt a gyötrelmet te okozod.

Már mondtam és most újra rajtakaplak.
És mindig onnan, a jázminbokorrul,
ahol szegények a legboldogabbak,
mindig onnan szeded le őket orvul.
A macska, az is így les a lepkékre,
láttam a multkor, hogy gyűlöltem érte,
hát téged akkor hogy szeresselek?

Jázminbokor, lepkék és ott a rém.
De nem a macska, nem. Egy kisgyerek,
kislány. Ne, most ne is karolj belém.

Meg kell hogy értsed, ez bűn, szörnyű nagy.
Szegény lepkéket, játszva libegőket
élve temetni. És te bántod őket,
mikor magad is szép kis lepke vagy.

Úgy félek én valami bosszutól.
Ki tudja, mikor és hogy ér utól.
Én téged féltelek. Az a szerencse,
hogy énnekem is fáj, ami ezeknek.
Az volna baj, ha nem fájna nekem se,
mulatnék én is rajta, hogy zizegnek
ott a dobozban. Ez a te szerencséd.
Hogy fáj nekem, apádnak. Ez a mentség.

Tanuld meg, fájdalomért fájdalommal
kell megfizetni, ha nem is azonnal.
Én már fizetem is a tartozást,
mert fáj nekem. És úgy tud fájni, lásd,
mintha magam is ott közöttük volnék,
velük együtt sötétben fuldokolnék.
Te engem is becsuktál most oda
s míg ki nem nyílik az a kaloda,
míg a lepkék ki nem repültek sorra,
vissza nem szálltak a jázminbokorra,
mindaddig én se láthatom az égi
kékséget, én se lehetek a régi,
nem lehetek szabad, nyugodt, vidám.

Engedd őket szabadon, Katikám.

A SZÍNHÁZ A NEMZETI KULTÚRÁBAN

ÍRTA: MÁRKUS LÁSZLÓ

A magyar nemzeti kultúra levegőjében nagyon sok életerős hajtás fonnyad el azért, mert a kultúra még csak egész mérsékelten magyar és még mérsékeltebben nemzeti. Hogy egy kultúra miért és mitől nemzeti, ezt akkor is nehéz lenne világosan meghatározni, ha tisztázott lenne magának a kultúrának fogalma. De hát annyira tisztázatlan, hogy nem beszélhetek addig tulajdonképenvaló témámról, amíg meg nem határozom, hogy milyen értelemben használom ezt a szót. Legtöbbször egymás helyett mondanak kultúrát és civilizációt, holott ez a kettő úgy viszonylik, mint a gondolat és a cselekedet. A kultúra szellemi energiái szabályozzák a civilizáció hatalmát és cselekvő realitását. Az emberi együttélést olyan törvények teszik lehetővé, amelyek a gyengéket védik és valami erősebb szankcióval kompenzálják az erősebbek nagyobb lehetőségeit. Az erkölcs tudatosodott parancsa a kultúra, az igazság, méltányosság, a jog, és a szolidaritás örök-től az emberi lélekbe helyezett kategoriájának belső megismerése Nem műveltség és nem művelődés, hanem emberség. Az embernek adott isteni rész fölülkerekedése az állati maradékon, az altruizmus többlete a nyers, ösztönös érzés fölött. A szociális ember tudatos kötelességvállalása a célszerű közösségért, az anarkisztikus egyén gáttalan szuverénitásával szemben. A kölcsönös engedményeken épült békés együttélés gondolati rendszere, mely a korlátlan egyéni érdek támadó és védekező harciasságát lefojtja. Tehát a rend kötelességekkel korlátozott szabadsága, mely civilizálja az egyéni hatalom ököljogát és zsarnokságát. Egyszer valahol azt írtam, hogy a civilizáció hozta létre a rádiót, a kultúra pedig vigyáz, hogy az ember emberségesen használja és ne zavarja vele szomszédai életét. Valóban, a kultúra a szellemi szankció, a civilizáció az anyagi hatalom.

A civilizáció a gondolat megvalósulása, a szellemi törvény alkalmazása a gyakorlatban, a praktikumokban értékesített megismerés. A civilizáció alkotja a rendtartó törvényt a kultúra elvei szerint, az élet könnyítő és boldogító berendezéseit a kultúra megismerései szerint. Az anyagi haladás eredményét termeli, amelyeket a kultúra útmutatásai és irányítása szerint épít bele az emberi közösségek egyre kényelmesebb és luxuriózusabb otthonába. A kultúra az eszme és a parancs, a civilizáció a rendszer és

a gép, amely működik. Hatalom a civilizáció, a sorson és az erőkön egyre győzedelmesebb ember hatalma, de csak addig boldogító, amíg nem öncélú, hanem végrehajtó hatalom, mely a kultúra akaratát és szándékait szolgálja. Az emberi haladás folyamata nem más, mint az erkölcsi törvény fokozatos tudatosodása az egymást váltó kultúrákban. Minden kor újra fogalmazta azt az ősi és mindig egy imperativuszt, az altruizmusnak és a békés megegyezésnek azt a belénk adott hajlamosságát, azt a képességet, mely a kötelesség-vállalás szükségességét, célszerűségét és az egyénre vonatkozólag is hasznosságát felismeri és aszerint rendezi el közöttünk a világot. Az erkölcsi parancsot minden kor újra fogalmazta mindig világosabban, tágabb horizontok távlatában, differenciáltabban. De voltak korok, nem ez a mienk az első, mikor az erkölcsi tudatosság elhomályosul, mert az ember megszédül a hirtelen fellendülő civilizáció hatalmának mámorában. Voltak már korok, midőn a civilizáció elszakadt a kultúra vezető pórázától és önös céljaira használta hatalmát. Már pedig az öncélú hatalom célja nem lehet más, mint az erőszak és a hatalmaskodás és működése nem járhat mással, mint a gyengék elnyomásával, az erősek harácsolásával, majd az elnyomottak keserűségével, a munka rabszolgaságával, osztályharccal, forradalommal, lázadással. A civilizáció olyan, mint a dinamit: a kultúra kezében áldott erő, mely utakat tör és megfékezi az elemeket, őrizetlenül hagyottan pedig katasztrófa, mely lerontja a művet és önmagát. Voltak már korok, midőn elhomályosult a sugárzó értelem és a gőgös értelmetlenség gyujtogatott. Az anyagi haladás tempója túllendül a szellemién és az új hatalom kontrol nélkül marad. A császári Róma érte meg azt a tragédiát, s palotái, eleganciája, inyessége, fürdői, orgiáinak kényes romlottsága, roppant szervezete, imperiálizmusa, hadi és ipari technikája, népének igényessége és nyomora, világhatalma, degenerált babonái, pretoriánusai, rabló prokonzuljai, sikkasztói, kozmetikusai, drága kuruzslói, milliomos táncosai, ünnepelt és lemészárolt gladiátorai, cirkuszai és elfajult sportja, buja pontomimjei, vízvezetéke, útjai, intrikái, korrupt szenátusa, demagógjai, lázadó nyomora és finom doktrinerjei, — ez az egész rengeteg civilizáció fékevesztetten pusztította a provinciákat, majd önmagát, mert az istenek értelmes törvénye elhomályosult és az ösztönök szentségét prédikálták a konjunktúrán hízó sötét, svihák perzsa mágusok. Félelmesen könnyű ezt a képet átfesteni maivá, jóformán csak a jelmezeket kell mo-

dernizálni. A luxusnak ma is a nyomor az árnyéka, a kuruzslókat átöltöztethetjük a tudomány kalandoraivá, pretóriánusait a párthadseregek és terrorcsapatok ingébe, hadiszállítóit frakkba és bundába, kocsihajtóit sofőrdresszbe, színészeit a filmsztárok pucér képeinek eleganciájába, a gladiátorokat véres boxbajnokok és csonttörő labdarúgók mezébe, a doktrinereket, a nép-boldogító svihákokat és bolondokat, a félkegyelmű vagy sarlatán tudósokat, a szájas demagógokat, a sikkasztókat, a harácsoló prokonzulokat egy vonással átrajzolhatjuk a háborús üzlet mai prominenseivé, és most is vörösen izzik körül a horizont és góg és magóg népe, mely akkor a friss barbárokat jelentette, ma is a határokon tolong, feketén, sárgán, esetleg forradalmi tömegek sokféle színeiben. És tudjuk, hogy akkor ennek az itéletnek nyomában nem a megsemmisülés jött, hanem az erkölcsi törvény új és szerintünk végleges megfogalmazása: Krisztus. Most Krisztus után megint csak Krisztus jöhet, a megújult kultúra és civilizáció elboruló éjszakájára megint Krisztus... vagy.. De most úgyebár a színházról van szó és valaki talán már azt gondolhatná, hogy elfelejtettem, miről akarok beszélni

Pedig erről akartam. A színházat elhelyezni a nemzet kultúrájában nem lesz nehéz és jóformán pár szóval teljesíthető, ha pontosan feltárjuk azokat a viszonylatokat, amelyek a színházat az emberiség szellemi funkcióihoz kapcsolják. A mi korunk tipikus hőse Japán, mely ősi kultúrájától messzire rugaszkodott egy neki teljesen idegen civilizáció pokoli tempójának részegségében. A nagytőke és a szoldateszka kietlen túlhatalma lépett a daimiók és szamurájok örökébe és a japáni lélek egy tiszta, nemes, de a fehér emberekhez képest passzív lovagi kultúrát egyelőre merőben másodlagossá minősített, Európa technikai civilizációjának hatalmában részesülvén. Most aztán mindjárt elérünk a nemzeti kultúrához, mely nem más, mint az emberiség egyetemes szellemisége kifejezve a nemzet egyéniségében. A nemzet nem faji, hanem kultúrális egység, mely úgy jött létre, hogy a földrajzi, történelmi, gazdasági viszonyok, és persze az összetevő fajták lelki adottságai, a hosszú együttélés egy zárt sorsközösségben, mindez valami kollektív egyéniséget alakít az egyének és generációk örökletes egymásbólkövetkezésében. A nemzet legjellegzetesebb kifejeződése a nyelv, s ennek műveltségében jelentkezik kultúrája legmeggyőzőbben. A nemzeti kultúra ugyanazt tartalmazza, mint az egyetemes kultúra, de elveiben, állásfoglalásában, civilizáló,

rendet és szociális békét teremtő módszereiben a nemzeti egyéniséghez alkalmazkodik. A japániak nemzeti kultúrája teljesen a japáni lélekhez igazodott, s úgy látszik, ebből a lélekből hiányoztak eleve azok az intuiciók, melyek az európai lélekben a technikai haladás csodáit gerjesztették. A japáni kultúra más fajta civilizációt indított, s most, midőn kritika nélkül az európait magába vette a japáni élet, a politikai és a gazdasági önvédelem szempontjából talán megerősítette magát, de nemzeti kultúrája hosszú időkre elbetegesedett, mintha idegen vérkép keveredik egy szervezet véréhez. A japánok nemzeti egyéniségét nem kedvezően módosította az európai civilizáció, — ez kétségtelen.

A magyar nemzet egyéniségének sem volt hasznára a sokszázados germán befolyás. A mi bajunk nem az, mint a japániaké. Mi nem egy hirtelen átvett idegen civilizációval jártunk pórul, hanem történelmünk odahelyezett a német szellemi terjeszkedés útjába és egyúttal megbénította kultúraképző erőinket azzal, hogy odaállított a népvándorlások ritkuló, de néha katasztrofálisan heves utóhullámai elé hullámtörőnek. Ezt mindenki tudja, itt csak arra utalok, hogy az a magyar lélek, aki lényegében pozitív, nyilt és valóságlátó, az magára vett egy világképet, mely csupa obstrukció, homály és szimbólum. Nemcsak kereszténnyé, de hosszú időre németté is keresztelkedtünk, s én azt hiszem, hogy a latin nyelv tartós uralmát az magyarázza, hogy a magyar lélek, ha már nem tudta kultúr-nyelvét megteremteni, ösztönösen ezt a holt nyelvet beszélte, nehogy németül kelljen szólnia. A magyar nemzeti kultúra ott kezdődik, mikor az első magyar magyarul kezdett írni, s ott válik valósággá, ahol irodalommá sűrűsödik a szórványosan felbukkanó írói tevékenység. Ez a kultúra sem tudott azonban máig kiszabadulni a német nyügből és azért nem olvas a magyar még mindig magyar írást, azért nincsenek normáink, melyekhez feltünő magyar értéket mérhetnénk, azért népszerűbb, mert eleve hitelesített az idegen, ezért kallódik el még mindig a legtörzsökösebb energia, — ezért kiáltott még Lázár István is a süket semmibe.

Már most bizonyítás nélkül, mert erre igazán nincs idő, felsorolom a következő axiomáimat. Minden nemzet rangját az a munka határozza meg, amivel az emberiség kultúrművében részesedik. Minden nemzet annyit ér, mint a kultúrája és annyi impériumra jogosult és olyan területen, amilyen fölényes a kultúrája és amennyire szét tudja fényét sugározni. Ennélfogva a

nemzeti kultúra nem csak presztízs, hanem államrezón, mert ettől függ a nemzet boldogulása a többiek közt, ettől helye a nap alatt és ettől függ civilizációjának rendtartó ereje. Minden tömeg annyira kormányozható, amennyire kultúrája eleven, minden tömeg olyan mértékben nép és olyan mértékű önkormányzatra jogosult, amennyire kormányozható. Vagyis igazi demokrácia csak magas nemzeti kultúrában lehet.

És most már és igazán befejezésül rátérhetünk a színházra. A színház fogalma sem éppen a legtisztázottabb. Aki ma látja, az az időtöltés, a szórakoztatás valamely előkelőbb, esetleg nem is nagyon előkelő tényezőjének gondolná, holott nem az, hanem művészet, tehát az emberiség kultúratermelő tevékenységének egyik nem is olyan mellékes ágazata. A kultúrát a vallás, a művészet és a tudomány termeli, ezek fogalmazzák meg az erkölcsöt korszerű nyelven és ezek alakítják ki a világképet, mely a kor emberének viszonyát az ideákhoz és a tapasztalásokhoz, szóval az együttélés feltételeit, és az uralkodó törvény elveit meghatározzák. A művészet azokat a jelenségeket dolgozza föl, amelyek fogalmilag hozzáférhetetlenek, s a realitások mögött sejtett erőket és összefüggéseket testesíti meg érzékeinkkel tapasztalható formákban. Átmenet a vallás és tudomány közt s nagyon tevékeny munkálója annak a szemléletnek, mely a közvetlen gyakorlati hasznosságon túl távolabbi célokat láttat, a lélekben vágyakat ébreszt fel olyan örömökre, amelyek nem a hatalom és az életben való felülkerekedés kielégüléséből következnek, hanem az emberi lélek emberibb adottságaiból. Abból a megismerésből, hogy vannak szellemi javak, melyek éppen úgy kellenek az ember boldogságához, mint az élet anyagi javai és amelyeket közösen birtokolhat, harc nélkül megszerezhet és amelyekkel eredendő önzését és harácsoló ösztöneit lefékezheti és emberiesítheti magasabbrendű kultuszokban. Az önzetlenség, az altruizmus, a közösség eszmei átélésének ethikai értékeit termeli, a szociális embert formálja a művészet és benne a színház, éppen mert nem szórakoztató ipar, hanem művészet.

A színház messzi mithikus időkben keletkezett, talán akkor, midőn a cro magnoni művelt ősember először eszmélt rá arra, hogy a környező világ szorongató titkaitól megszabadulhat, ha ritmusban, mozgásban megvalósítja azokat, — ha eltáncolja. Isten, a világ és az ember kapcsolatának nyomasztó sejtelmét próbálta megfogható jelképekben érzékeltetni a tánc, s ezt tette akkor is,

mikor a zene és szó valóságaival kiegészülve a görög tragédiában színházzá teljesült. Isten-tisztelet volt, már nemcsak a fő isteneké, hanem a hősök és félistenek kultusza, akikkel a közönség a költő és a színpad közvetítése révén érintkezett. A színház ez ma is, most már eszmék és eszmények kultusza, amelyben a közönség benső átéléssel résztvesz és nem mint idegen szemlélő figyel kívülről valami látványosságot. A közönség a költővel és a színpad kifejező készségében összefoglalt rendezői, színészi, mimikai, festői, architektonikus, plasztikai és fogalmi elemekkel együtt szerves összetevője a színháznak, s a mű azzal a rezonanciával válik befejezetté, mely a közönséget a kultuszba kapcsolja. Egy szimfónikus hangverseny sem szórakozás, hanem kollektív elmerülés egy örömben, s így a színház sem egyének külön viszonyba lépése valamely mutatvánnyal, hanem egyének áthasonulása egy magasabb közösségbe. A színház testvériesít, egyesít, megbékít és kiegyenlít, társadalmat épít, persze, ha jó színház, mert csak erről beszélek és nem arról, amivé időnként és mostanában is fajult. A jó színház többször vészelt át súlyos betegségeken, igazi arcát sömörök és kendőzések torzították el. A kultúrák története olvasható ki a színház történetéből, s aszerint, ahogy a költő kiszorul és az együttes összetevői közül valamelyik hipertrofikusan túlfejlődik, aszerint, hogy a színházat a színész, a rendező, vagy éppen a gépmester egyoldalú ambíciói bitorolhatják, biztos következtetéseket vonhatunk le a kultúrák akut válságait illetőleg. Erről e vázlatos utalások közt nem eshetik szó, csak a jó színházról, mely a művészet legközvetlenebb és legelementárisabb hatóeszközeivel sugalhatja a tiszta és tudatos erkölcsiséget, emelhet kultikus ihletével tömegeket olyan szellemi tájakra, ahol a belátás világosságában jelennek meg az erkölcs elvei és a kötelesség vállalása az egyéni szabadság igazi biztosítékának mutatkozik.

Most aztán könnyű megjelölni a jó színház helyzetét a nemzeti kultúrában. Midőn egyfelől felfogja és közli azokat a hatásokat, amelyek más kultúrákból hozzánk áramlanak, egyúttal a maga nemzeti érzésmódja és normái szerint ki is selejtezi a károsakat és a maga egyéniségébe hasonítja át, ami hasznos lehet. Közli a világirodalmat, de előbb meg is szűri és a hasznos maradékot adja át a nemzeti irodalom táplálására. Megteremti azt a kifejező formát, mely a gondolat leggazdagabb feltárására alkalmas, a magyar nemzeti lélek legsajátosabb kvalitásaiból művel ki stilust, mely nemcsak a legtöbbet tud átadni, de egy-

úttal, mint kínálkozó lehetőség a magyar költőt is buzdítja és bátorítja arra, hogy szabadon minden gátlástól, legmerészebb, legszokatlanabb és legmagyarabb mondanivalóit is ki merje nyilatkoztatni. A jó színház magyar nemzeti irodalmat serkent, s ebben az is foglaltatik, hogy nem csak létesíti a nemzeti kultúra eszméinek és eszményeinek kultuszát, hanem csiszolja, fejleszti és a kifejezés legmagasabb készségéig műveli ki a nemzet beszédét, a nyelvet, a nemzetnek és kultúrájának leglényegesebb és legjellegzetesebb formáját. Midőn szépenhangzó és az idegen remekműveket is teljes értékükben, de a magyar lélekből elvont stiluselemekkel közvetítő apparátust ad a költő kezére, egyúttal a közönség kritikáját műveli és öntudatosítja, hozzásegíti olyan normákhoz, amelyek szerint megmérheti és megítélheti, észreveheti és a maga ítéletével hitelesítheti az újszerű magyar értékeket. Bizalmat kelt a magyarságban és olyan szellemi éberséget és a magyar hangnak olyan visszhangot teremt, midőn a gondolat magyar közlőformáját létesíti, hogy ezzel a nemzeti kultúrát fel tudja emelni a világkultúrába, mert a nemzet ilyen művelten, ezen a színvonalon szemléli, értékeli és szereti a maga értékeit.

A legnagyobb tömegek művészete a színház így is, mikor még a film nem lett színházzá, illetőleg a színháznak kultúratermelő hivatásában fegyvertársává. A nemzeti kultúra hatalmas művelője és ezzel az érdemével szolgál rá a jó színház, hogy a kultúra válságai idején maga a közösség segítse létében, hogy állami színházakat tartson fenn az állam, midőn a magánvállalkozás érdekei nem azonosak a publikum lelkében elhalványult kultúrideálok szolgálatával. És ebből ismerjük meg az állami színház hivatását és kötelességeit, ami röviden úgy foglalható össze, hogy teljes, minden nagy feladatra felkészült, a költő, a rendező, a színész, a zenész, a mimikus, a képzőművész és a közönség arányos részvételével működő és ezekből az összetevőkből arányosan összetett jó színháznak kell lennie. Megértjük azt is, hogy miért nem szabad közel engedni az ilyen színházhoz az illetéktelen beavatkozásokat és miért veszélyes ellenség az a melldöngető hazafiaskodás, az az önmagát hitelesítő, patentírozó nemzeti messiáskodás, másfelől a snob dilettántizmusnak az a tolakodó fajtája, mely hivatottságot, tehetséget, tudást pótol és munkát kerül öblös szólamokkal, vagy magtalan esztetizálással. A nemzeti kultúra a nemzeti lélek legmagasabbrendű, a világkultúra legmagasabb szintjén jelentkező kifejeződése legyen, tehát a nemzeti

színház sem lehet helyén a nemzeti kultúrában, ha nem a legteljesebb és legtisztább színház. Nehogy félreértsenek, nem egy intézetről, nem egy házról, nem egy színházról beszélek, midőn nemzeti színházat mondtam. Nem a Nemzeti Színházról, mely ezt a szép nevet viseli, hanem arról a tevékenységről, mely létesíti a nemzet legmagasabb színházi kultúráját. Ahogy kultuszminiszterünk elgondolása szerint a Nemzeti Múzeum nem az az egy intézet, melynek ez a neve, hanem az adatgyüjtő és konzerváló tevékenységek egyeteme, melyben az összes múzeumok résztvesznek, éppen úgy a nemzeti színháznak része a mi állami drámai színházunk, de része az Opera és minden színház, mely ebbe a munkába kapcsolódni tud és része lehet egyszer a film, ha művészetté nemesül. A nemzeti színház a nemzeti kultúrát termelő színházak egyeteme és munkája, maga a magyar színházi kultúra. És ha most a magyar muzsika jár elől abban a kezdeményezésben, mely kultúránkat a magyar egyéniséghez fogja átépíteni, a nép ősi kifejező készletéből bányászván az építéshez kellő anyagot, akkor most a magyar zenés színháznak van módja legtevékenyebben dolgozni a nemzeti kultúrában. Más színházaknak a maguk erejével még mélyebbre kell ásni, hogy felszínre hozzák a népi anyagot és abból nemzeti kultúrát faragjanak s helyöket az határozza meg a nemzeti kultúrában, hogy mire mennek ezzel a nagy küldetéssel. Mert szép és nagy a színház küldetése: békét, rendet, testvériséget, öntudatos és művelt nemzetet kell kimővelnie, és létesítenie kell a nemzeti kultúra megelevenítésével a nemzeti munka biztosítékait, amely munka csak akkor termékeny, ha az egész emberiség munkájába kapcsolódik és csak akkor versenyképes és szabad, ha a belátásos erkölcs őrködik felette. A béke művelője a jó színház és lehet szép és izgalmas az élet úgy, ahogy Nietzsche mondja, lehet szép és izgalmas a veszélyes élet, Krisztus országa mégis ott van, ahol az élet emberséges, biztonságos és boldog, ahol az ember nem könyörtelen és kínokra elszánt hős, hanem boldog és emberséges ember.

HATTYÚDAL

ÍRTA: ZÁDOR TAMÁS

Ácsorognak... Nem tudnak tovább menni az árnyékot álmodó tó mellől. Nem tudnak kilépni a Borghese-kertből. Az arany reggel babérillatban fürészti őket.

Hallgatnak... Az asszony csendes, mert okos és tapasztalataival kormányozza magát. A férfi nem ilyen erős. Az élete javarészét betöltő munkája után pontot téve, körülnézett a jelenben és megdermedt. Nem bírta el a történelmi alkalom irodalmi lovagjainak bártáncát a ponyva alatt. És nem bírta el a történelem ellenségeinek harcüvöltését. A fagyos Budapestből elmenekült, de a langyos Rómában sem tud felszabadulni a torkára akadt szó.

Megriadnak, figyelő szemeket éreznek arcukon. Sötét ciprusszemek figyelik rebbenésüket a tulsó partról. Apró rubingolyók villannak rájuk a tovaúszó fehér és fekete hattyúk elevenpiros szemhéjai közül.

— Különös szemek... — néz az asszony az elúszó hattyúk után.

— Egyforma szemek és mégis különböző hatásúak — feleli a férfi az út márványporába süllyesztett tekintettel. — Megtanítottak, hogy a sötét, titokzatos tekintet nem belső rejtély, csak a fekete tollazat csalóka játéka.

Az asszony keze figyelmeztetően érinti a férfi kezét. A fekete hattyú a tulsó partnál kilép a vízből. Komikus, esetlen járással felmegy a lépcsősoron a gyógyító pogány isten, Aesculapius ittfelejtett temploma elé. Az oszlopok között visszavonul és megáll. Messze előrenyujtott nyakkal, szétnyitott szárnyakkal szembenéz a nappal.

Meghökkennek... Egyszerre fut át idegeiken a hattyúdal, a halál közelségének érzése. Kerekrenyílt szemekkel merednek a gyógyító isten templomára és feszülten várják a ritka pillanatot. A fekete hattyú behúzza nyakát, összecsukja szárnyait és ahogy jött, olyan esetlenül, komikusan visszasétál a vízbe.

— Adósunk maradt... — suttogja az asszony csalódással kevert megkönnyebbüléssel.

— Szegényebbek vagyunk egy elmaradt élménnyel — mondja lehangolódottan a férfi és már el tud szakadni az árnyékot álmodó mozdulatlan víztől. És ki tud bontakozni a Borghese-kert évezredes emlékei közül.

És mennek... Elmarad mögöttük a kert feltárt rácsos kapuja. Lassan eléjük áll és széles boltíve alá fogadja őket az antik Róma kapuja. Átmennek a Porta del Popolon, a forgalmas téren és belemosódnak a Corso Umberto embersűrűjének névtelenségébe. Száguldó autók kürtölnek el mellettük. A robogó autóbuszok rettenetes súlyukat éreztetik idegeikkel. Az asszony a kirakatokat nézegeti. Ékszerek, díszműáruk, a legújabb divat alkotásai, finom japán porcellánok, klasszikus hatás alatt vergődő kerámiák, fényképek, festmények, bérkaszárnyák közömbös és paloták érdekes ablakai hantolódnak el a szemében. A férfi idegeit a szagok, az illatok izgatják. Ezúttal elnéző, figyelmes az asszony kirakatszenvedélyével szemben. És az asszony is hálás. A legnagyobb könyvesbolt előtt megáll és a kirakatra mutatva, mosolyogva mondja:

— Itt is üldözi magát az irodalmi divat.

— Das Weg zum Capitolium — olvassa a férfi a legvaskosabb kötet címét és az állványon pillanatok alatt átcikázik a tekintete.

Ókori cézárok, középkori császárok és újabbkori imperátorok nevei süllyednek el a szemében. Minden név egy új tanulmányt, egy új történelmi regényt jelent. Európa minden országából Itáliába exportálták a legfrisebb irodalmi termést. Legtöbb mű Itália nyelvén kelleti magát. De sok olyan kötet is akad, mely megmaradt a születése nyelvén és így vár Rómában véletlen érdeklődőre. A férfi hirtelen az asszonyhoz fordult:

— Azt érzem, hogy figyelmességével csupán a korszerű felfogást akarja szembeállítani az én felfogásommal.

— Erre nem gondoltam.

— És mégis azon kell rágódnom itt a kirakat előtt, hogy a mai vélemény szerint jó ítélőképességgel és egy kis fantáziával mindenki írhat történelmi regényt. Nincs igazuk! És magának sincs igaza, ha azt akarja elérni, hogy felfogásomat helyesbítsem. Anatol France véleményén maradok. A tehetség energia és közöttük a történelmi visszateremtő erő a legnagyobb érték. Nem rendül meg a kor irodalmi divatjának hatása alatt a magamba és a tehetségembe vetett hitem. Kérem, halvány mosollyal se adja értésemre, hogy nincs velem egy véleményen, mert asszonyi hiúságát még nem tudtam teljesen kielégíteni. Nem vagyok hajlandó a mai eszközökhöz nyulni. Nem csapok zajt magam és a munkám körül. Nem nyilatkozom a nyilvánosság szá-

mára könyvhegyek tetejéről. Divathullám átcsaphat rajtam, de nem seperhet el, ha szembenállok is vele. Én megmaradok annak a csendesen dolgozó embernek, aki eddig voltam. Elmerülök a történelmi multban. Belemélyedek az okmányok lelkébe. Magambaszívom az adatok szellemét és így teremtem vissza a multat egyetlen cél érdekében. És ez az egyetlen cél mindig azonos azzal a nagy céllal, ami a feltárt kort a maga idejében hevítette.

— Én nem vitatkozom... — mosolyog az asszony kedvesen és tovább indul. A férfi csak pillanattal később ered utána:

— Én pedig egyre határozottabban azt érzem, hogy maga is a történelem és a történelmi művek ellenségeinek véleményén van. Maga is azt kívánja és kiáltja, hogy kilépni a züllött történelemből! Tévednek, mikor azt akarják, hogy lábunkat csak a szürke életben vessük meg. Mikor azt kívánják, hogy a mindennapi kenyérharcon túl csak a szerelemmel, csak a csókkal törődjünk, akkor is a történelem felé nyitják fel az utat. A történelem nem a cselekvésből és nem a heroizmusból, de az első érzésből, az első csókból született. És ahogy a magunk életéből, a magunk apró kis történetéből nem tudunk kilépni idő előtt, úgy a nemzet és az egész emberiség sem léphet ki a világtörténelemből a halál előtt.

— Megértettem... — mondja az asszony hűvösen. — Csak azt sajnálom, hogy egy pillanatig mégis megfeledkezett rólunk.

— Igen, igen, megfeledkeztem. Restellem... Hiába, Róma varázsa és a sorsunk ellen nem vértezhetjük fel magunkat eléggé. Róma már elénk tartotta varázstükreit. Jó néhányszor megtanultuk, hogy mi ketten a világ minden pontján megértjük egymást, csak Rómában vagyunk elégedetlenek, gyanakodók, türelmetlenek és udvariatlanok.

— Nem csodálom, hogy nem bírta tovább idegekkel.

Átmentek a Piazza Venezián és a Victor Emánuel emlékmű mögött kiléptek a köznapi életből.

A tulsó parton mentek tovább. Róma életének napsütéses oldalán. A széles lépcsősoron a Capitoliumra igyekeztek fel.

— És most maga mosolyog — jegyzi meg az asszony finom gúnnyal.

— Nem akarom, hogy más nézzen partrakerült fekete hattyúnak. Érzem, hogy ma esetlen, nevetséges a járásom ezen a széles és egymástól távoleső lépcsőfokokon. A gonosz játszik velem, hogy a lépésem aprózása helyett egyik lépcsőt a másik

után akarom venni. Lehetetlen, tudom, de még itt is le akarom győzni a távolságot. És mosolygok, mert felpillantottam a Museo Capitolino oldalfalára. A függönyök résén kikandikálnak a márvány császárfejek. Nekem már átjátszott kártyák. Antik regényemen már túl vagyok. És mégis vonzanak. Ugyan pillantson már fel maga is.

— Agrippina márvány-vállát nézzem?

— Gondoltam, hogy a szomszéd múzeumba vágyódik. Az én utam célja is a Palazzo dei Conservatori volt.

— Változatosabb, érdekesebb. Ott cigarettázhatik is a kertben az oroszlános szökőkútnál.

— Itt is cigarettázhatom a filozófus császár lovas szobra alatt.

— Mégis a Museo Capitolinoba megyünk?

— Agrippina márványválla a jó társaságba vonz.

Felérnek a Capitoliumra. Átélik a tetőrejutás varázsának gyönyörűségét. Végre... — érzi az asszony és egyszerűen természetesen látja a nap játékát, az életet. — Árnyékból jövünk... napsütésbe jutunk és árnyékba távozunk...

— Áldott tisztánlátás! — oldja idegeinek feszültségét a férfi, de összetett lelke csak szálaira bontja, több helyen megcsomózza a síma fonalat. — Keletről jövünk. A kezdet mélységéből csak az utolsó percek képét hozzuk magunkkal útravalóul. Süket kép, hangjával utolsó pillanatig adósunk az élet. Ráeszmélünk. Csak egy tétel vagyunk. Belesodródunk a forgatagba. Az élet ellentéte. Belcütközünk és kivágódunk a forgatagból a meredek elé. Megmásszuk a hegyet és a tetőn a csúcsteljesítmény nagy feladata elé torpanunk. De hogyan?! Maradt még elég ihletünk? Van még elég alkotó erőnk?

És mégis a csúcsra érkezettek derűjével nézik a cigarettafüstöt, hogyan kígyózik fel a lovasszoborra? A császár orra alatt foszlanak szét a füstkarikák. Mosolyognak a filozofus nyugalomban, mely lassan szétomlik rajtuk.

A Museo Capitolino udvarán az asszonyt megfogják az ókorból maradt egyiptomi oszlopfők. A férfi kelletlenül nyugszik bele, hogy minden szobrot újra tüzetesen megnéznek, az emeleti folyosón, a termekben. Tűri a Lédákat, a bacchansnőket és a capitoliumi Vénusra is van egy futó pillantása. Csak a múzeum homlokzatának első termében szakad el hirtelen az asszonytól. Az előző évek látogatásaiból maradt benne valami halvány emlék. Bizonytalanul emlékezett a helyzetre, mely két szobor vélet-

len elhelyezésével új meglátást igért. Agrippina ülőszobra mellé állt. Megsimogatta a vakítóan fehér márványt. Megcsodálta a finom arc fölényesen nyugodt kifejezését. A szobor láthatatlan tekintetének irányát kutatta fel. Agrippina a homlokzat hosszában három termen keresztül a haldokló Gallus szemébe néz. Csak felvillan és nyomban elmosódik közöttük a centaurok bronza és Epikuros bustójának derűje.

Az asszony meglepetten figyeli a férfi vizsgálódását. Csodálkozva látja, hogy Agrippina márványa mellől lázasan elsiet. Nyugodtan megy utána a termeken át és elhúzódik a haldokló Gallus mellől.

A férfi szorosan simul a márvány műremekhez. Közvetlen közelből nézi a leroskadt meztelen férfi töredezett vonalát. Fél karjára támaszkodik a haldokló. Oldalán tátong a seb, melyen át teste, lelke elvérzik. Végtelenül szomorú az arc az élet utolsó pillanataiban. A haldokló szemem erőben néz a termeken át az ülő asszonyszoborra. Agrippinára néz és az ölelkező tekintetekben elmosódik Homeros bustójának vaksága és a bronz centaurok sötét körvonala.

Róma felett elbúg a delet jelző sziréna. Mély szavába belekonganak a harangok.

— Az antik Róma helyesen ítélte a szellemek óráinak a délidőt. — Gondolja az asszony és az idő, a levegő, a hangok sűrűségét érezve megy lassan a férfi mellé.

— Új téma?

— Nem új... rezzen meg a férfi, de a következő pillanatban már megszállottan folytatja. — És nem római... Magyar téma. A meglátás azonban teljesen új! A szellemek óráinak varázsában ezek a szembenéző szobrok nem viselnek nevet. Az egyik csak anya és a másik csak egy a millió haldokló ember közül. Ezekben az órákban fantáziám tetszés szerint nevezheti és öltöztetheti ezeket a szobrokat. És én már a Krisztus utáni tizennegyedik század köntöseibe bujtatom az élet haldokló sebesültjét. És otthon vagyok! Magyarországon, a déli végeken és csak ezernyolcvanötöt írunk Krisztus születése után. László király uralkodása alatt. Bizanc alól megjön sebesülten a száműzött Salamon király. Átlépi a gyepüt és a közeli erdőbe vonul. Lépései megnehezülnek. Súlyos lépései alatt reccsen a száraz faág. Nyomában elnémul az erdő. Csak a tisztásig bírja. Csak egy harkály nem hallgat el. Az erdő tisztásán leroskadt és süket fülekkel hallgatja a

harkály szakadatlan kopácsolását. Pillanatra megenyhül. Kissé felemelkedik, félkarjára támaszkodik és nyitott fülekkel hallja a végzet kopácsolását. Merően néz az erdő sűrűjébe. A homályban alakok tűnnek fel tágrameredő szeme előtt. És a messzi idők története, a saját sorstragédiája az utolsó percekben lepereg előtte. Későn jött ember. Nem várt és nem kívánt. Megkésett születésével megbolygat és megbánt minden kiformálódott rendet, kikristályosodott nyugalmat és reményt. Lélekzésével, növekedésével mindenkit és mindent élesen szembeállít egymással. Királyatyjával szembe trónról álmodó nagybátyját. Magával szembe örökösödésre tanított unokatestvéreit. Anyjával, az orosszal szembe ellenfeleinek anyját, a lengyelt. A sötét indulattal szembe a legendás jóságot. És így indul az élet útján. Gyermekszemei előt elzúg a testvérharc. Látja atyját testvérkartól megsebzetten leroskadni és elmúlni. Látja nagybátyját, ünneplő fényben, pompában az összeomló trón roncsai közé zuhanni és nyomorultan elpusztulni. És látja, orosz anyjának végzetes cselekedetét a trón biztosítására. Ártatlan gyermekszemei előtt elviszik a hatalom zálogát, a nagyság biztosítékát, az Isten kardját messze idegenbe. És minden csak azért, hogy ő, a későn jött trónra jusson és uralkodjék. Megborzad, mikor felkent fején a koronával kilép az Isten házából és mögötte a székesegyház lángba borul. A pergő évek csalóka játékot űznek vele. Megmutatják előtte a siker útját. Átkergetik a hadak útján és Bolgárfehérvár alatt a dicsőség csúcsára állítják. Ebben a pillanatban megmozdul benne a sors és megmutatkozik előtte a végzet. Egy fellobbanó indulat, ez a sorsa. Egy beszámíthatatlan mozdulat, ez a végzete. És megy, rohan lefelé a lejtőn. Atyja tragédiájának véres emléke testvérharcba hajszolja. Orosz anyjának megváltozhatatlan fátuma rázúdítja a balszerencsét. Mogyoród síkján a harc előtt a fehér királymenyét ellenfele kardján fut fel a és a mellére simul a győzelem igéretével. A csata elvész, jó és rossz tanácsadói egy sírba temetkeznek. Moson alatt jelentkezik újra a sors és megmutatkozik a végzet. Az indulat rohamában, a mozdulat esztelen pillanatában asszonya áll a beteljesülés útjába és nem menti meg, csak mélyebbre taszítja a lejtőn. Az idegen segítség, amit vérei ellen szülőföldjére hoz, semmivé válik. Elveszti koronáját, királyságát elveszik. Székvárosa kapuja előtt villám csap a keresztbe, Visegrád tornyában fogságba vetik. Népe ünnepén, családja diadalnapján szabadul és székvárosa templomában leroskad az oltár előtt. Harangok zúg-

nak és az ünnep hangjából, a felszálló tömjén illatából csak a maga nyomorúságát érzi. Egy királyt szentté avatnak, egy másik királyt egekig magasztalnak és őrá, a harmadik királyra ráborul a végzet. Kimenekül az ünnepből, az országból kifut. Fellázad a sorsa ellen, idegen segítséget hajszol, hogy fegyverekre támaszkodva visszakövetelje mindent. Megáll a vár előtt, ahol asszonya lakik és az idegen segítség reménye tanyázik. Nem bocsátják be a várba. Mint a bélpoklos előtt, keresztbe fektetik az alabárdokat. Asszonyát követeli és hitvese megüzeni, várjon. És ő vár. Szemügyre vesz egy fegyveres csapatot. Megnéz egy lakodalmas menetet. És megsüvegel egy halottat. Megalázottan bevárja a pillanatot, mikor mégis szemtől-szembe állhat asszonyával. Csak egy újabb indulatroham, csak egy újabb esztelen mozdulat a találkozás. Asszonya olvassa fejére bűnét, hogy Bolgárfehérvár alatt kezet emelt az anyjára. És kimondja az ítéletet: Maradj a porban Salamon király! Széttárt karral áll a keserűség, az igazságtalanság, a megcsúfoltatás Golgotáján és csak az árnyékát, az ember elkerülhetetlen sorsát látja. A széttárt karú ember árnyéka a kereszt. Az utolsó évek harcos emléke nem kísért vissza az utolsó látomásban. Csak a seb vérzik, csak az élet fogy és csak a harkály kopácsol. A sok képből csak egy alak maradt. A kísértő árny, az anya és az élet igazsága. Nemcsak a testünk formáját, az életünket adják a szüleink, de sorsunkat is anyánktól kapjuk. Egy kérdés villan át az utolsó pillanatban. Mindenért megbűndődött, amit valaha elkövetett. Senki sem fog megbűnhődni azért, amit ellene vétettek? Dúlt arcát végtelen szomorúságba enyhíti a rendelés, amit megértett. Életében és halálában glóriás magasságokba emelkedhetik ellenfele, a lovagok virága, a csúcsa előtt, a beteljesülés előtt azonban a láthatatlan kéz elvágja élete fonalát. Salamon szeme elborul. Holtan fekszik az erdő tisztásán. Újra zeng az erdő. A madárdal zengő ünnepén csak a harkály nem kopácsol.

Az asszony megmámorosodott szemekkel nézi a férfit, aki a haldokló Gallusra támaszkodik. A szomszéd termekből a csoportos múzeumi látogatók zaja hallatszik be. A cicerone Agrippináról magyaráz elcsépelt hamis mondatokkal. A férfi a folyosóra menekül. Az asszony lassan utána megy és a folyosó végén az árustól fényképeket vásárol. Már lefelé mennek a lépcsőkön, mikor az asszony egymás mellé teszi és megmutatja a fényképeket. A haldokló Gallus néz Agrippinára.

— Maga most boldog... — suttogja az asszony és borítékba rejti a fényképeket.

A férfi a megszállottságból szabadultan, fáradtan mondja:

— Örülök, hogy a kazánajtót egy percre nyitva hagytam és maga belenézhetett a tűzbe. De szégyenlem, hogy ellángoltam Salamon király hattyúdalát. És talán a magamét is eldaloltam...

Az asszony határozott mozdulattal a férfiba karolt. Biztatás, buzdítás és igéret volt az átsuhanó árnyékkal szemben. Lassan mentek le a Capitolium lejtőjén és a Forum Romanum temetőjébe léptek. A Via Sacrán kopogtak lépéseik és a férfi tisztán hallotta, hogy a megmásíthatatlan tompa koppanásai voltak azok.

---

*Cifra Mári**

Írta: Agyagfalvi Hegyi István

„Mári, Mári, cifra Mári,
Röbi néni hirös lánya!
Jere hozzánk kalákába,
csűrt csinálni hamarjába!“

„Kényös kezem csak nem rontom!
Vagyon néköm ögyéb gondom:
aranyhajam fésülgetöm,
aranyhalam ötetgetöm!“

„Mári, Mári, cifra Mári,
anyád se él örökkétig!
Hejetted jár mosni-főzni,
csuda, hogy még szusszal győzi!“

„Eggyet se félcsd az anyámot,
száz évig él, majd meglátod!
csak má jőne bihalt fejni,
bihaltéből vajat verni!“

Mári, Mári, cifra Mári,
nem jő haza már az anyád!
Nincs má neki sömmi baja . . .
árván maratt a guzsaja . . .“

„Jaj, ki fogja csüpkés, báli
köntösömöt kitéglázni?
Rokojámra hímöt varni . . .
Éppeg most kelle meghalni!“

„Mári, Mári, cifra Mári,
ne verd aval már a fejed!
Hím nélkül is elindulhacc!
Csüpke nélkül is kódulhacc!“

* Udvarhelyszéki székely nyelvjárásban.

F·I·G·Y·E·L·Ő

A TOLL A VIHARBAN. Közel egy negyedszázad óta tombol körülöttünk a világtörténelem. Minden nap van meglepetése s minden nap megrázza a nagy és kis népeket egyaránt. Az idei tavasz ismét világtörténelmi volt s közvetlen közelünkben dübörögtek az események kerekei, amelyek néhány napig ismét súrolták a háborút. Az események zsúfoltságából diadalmasan emelkedik ki a nemzeti gondolat. Ez a gondolat a távoli Nyugaton most vívja élethalál harcát, közel kétesztendős polgárháború rémségei után. Ugyanez a gondolat a Földközi-tenger egy másik félszigetén az örök tavasz virágai között éli boldog napjait. És ha messzebbre nézünk, a világ akármelyik táján, kivéve a szovjet-terror alatt nyöszörgő óriási birodalmat, kis és nagy népek mind erre a gondolatra esküsznek. Századunk a nemzeti gondolat százada. Ezért a gondolatért történnek hihetetlen anyagi és erkölcsi erőfeszítések, ez a gondolat bűvöli meg az ifjúságot már az iskolapadokban s ez a gondolat sorakoztat egymás mellé békés és harcrakész brigádokat, épít tankokat és óriáshajókat, földalatti páncélvárakat és repülő óriásokat.

Hová álljon a világtörténelmi percekben az író? Mi legyen a toll szerepe ebben a fojtott viharban, amely öt világrész népeinek mellét fekszi meg? És mi legyen a magyar író és a magyar toll kötelessége ezekben az időkben, amikor közel negyedszázados vajúdás után kezd elválni a kétségbeesés a reménytől, felébred a világ lelkiismerete és ha halványan is, de dereng az ég? Vajjon jöjjön-e ismét az elefántcsonttorony-elmélet, amely magasan a kavargó vizek és szenvedélyek, süstörgő események és meglepetések fölött kíván emelkedni apró emberi érzésekről és szépségekről, fájdalmakról és csalódásokról és szordinós emberi hangon akar énekelni vajúdó sorsok, népek és nemzetek panaszos vagy vágyódó kiáltásai közben? Vajjon a vihar, amely a földben, a levegőben, körülöttünk és bennünk tombol, nem töri-e pozdorjává az elefántcsonttornyokat és nem kötelezi-e az írót, a művészt, hogy ember volta mellett érezze azt is, hogy tartozik valamilyen közösséghez, valamelyik néphez és valamelyik nemzethez? Mikor országok és nemzetek sorsa épül újra, szabad-e ellankadnia a tollnak és szabad-e kivonni magát az építő munkából?

Csupa olyan kérdés, amelyen sokat lehetne vitatkozni. Valószínű, hogy akad az elefántcsonttorony-elméletnek számos híve Magyarországon is, pedig most van az idő, amikor Tompa Mihály biztatását, ha megváltozott értelemben is, de ismét oda kell írni minden magyar író lelkébe: „Fiaim, csak énekeljetek". A történelmi események előtt nem lehet behúnyt szemekkel megállni, vagy süket fülekkel elengedni magunk mellett a vihart. A történelem mindig

nagy tanítómester. Ha körülnézünk azokban az országokban, ahol a nemzeti gondolat diadalát üli, azt látjuk, hogy a nacionalizmus intézményesen állítja a maga szolgálatába a költőt, az írót, a művészt, a tudóst, a toll és a szó minden erejét és minden modern vívmányát. Ezekben az országokban az a közfelfogás, hogy minden könyv, minden költemény, minden színdarab, minden film, minden mikrofon és minden katedra olyan szószék, amelyet a nemzet érdekében a nemzeti gondolat szolgálatába kell állítani, mert első a nemzet feltámadása és megerősödése s ha majd a világ és a különböző országok ismét földi paradicsomokká változtak, akkor lehet jönni az elefántcsonttorony-elmélettel.

A Petőfi-Társaságnak nincs miért szégyenkeznie, amikor ezt a nagy történelmi leckét hallja. Fennállása óta elsősorban a nemzeti gondolat zászlóhordozója volt, hiszen zászlója Petőfi zászlója. Különösen azonban az utolsó évtizedekben nyomatékosan aláhúzta programjában a nemzeti eszmét, mert érezte a világtörténelem dübörgéséből, régi országok felbomlásából és új országok születéséből, hogy a nemzeti gondolaté a jelen és a nemzeti gondolaté a jövő. Most, hogy a nemzeti eszme határainkon kívül és határainkon belül még nyomatékosabban és még sürgetőbben jelentkezik, úgy érezzük, ismét hitet kell tenni mellette és rá kell mutatni arra a kötelességre, amely ma a tollnak elsősorban hivatása: szolgálni a nemzetet. A Petőfi-Társaság eddig is elvégezte a maga feladatát és az eddigi úton kíván haladni a jövőben is, mégis szükséges annak hangoztatása, hogy a nemzeti gondolatnak kell áthidalnia az egész magyar szellemi életet.

A szó, a betű, a toll ma propagandaeszköz. Olyan hatalom, amely hadseregekkel ér föl s ha azt akarjuk, hogy országunk ismét talpraálljon és a magyar nemzet ismét olyan magasságba kerüljön, amilyennek nemzeti irodalmunk nagyjai álmodták és hirdették, ennek a propagandaeszköznek minden változatát a nemzet szolgálatába kell állítani. Ujság, folyóirat, könyv csak akkor tudja a maga nemzeti hivatását betölteni, ha vele egy vonalban halad a katedra, a színház, a rádió és a film is. Mindenki, akit hivatása a toll és a szó szolgálatába állított, munkakörében, akár a szerkesztőségi íróasztalnál, akár otthonának csendjében, akár a rivalda lámpái előtt, akár a katedra magasságában, akár a láthatatlan, de mindenhol hallható mikrofon előtt, akár a széles néprétegeket hatalmában tartó filmvásznon érezze át annak jelentőségét, mit jelent a toll ereje ma a népek és nemzetek viharában, világtörténelmi erők kavargásában, széttépett és születendő térképek bódulatában.

A történelem nemcsak nagy tanító, hanem kérlelhetetlen bíró is. Az utánunk következő nemzedékek, ha forgatni fogják napjaink történelmét, egyben ítéletet is mondanak rólunk. S ez az ítélet nem lesz valami vigasztaló, ha azt fogják látni, hogy sorsdöntő időkben, amikor a magyar nemzetnek minden erő összefogására volt szüksége, éppen a magyar szellem képviselői maradtak ki, vagy huzakodtak a történelmi hivatás betöltésétől, amikor a

történelem komoly szavakat és tetteknek beillő erőfeszítéseket kívánt tőlünk. A toll nemcsak hivatás, nemcsak kínzó, vagy boldogító révület, nemcsak kárhozatot adó vagy üdvözítő megszállottság, hanem kötelesség is. A toll művészei a magyar szellemiség legelső vonalában állanak. Nekik kell tehát legelőször meghallani a történelem rianó harsonáit és nekik kell a láthatár szélén először felfigyelni azokra a tüzekre, amelyekben nemzetek elhamvadnak, vagy nemzetek újjászületnek. S hogy ezek a tüzek pusztító vészek, vagy újjáalakító erőkként hatnak-e a magyar nemzet életére, sok tekintetben a toll munkásaitól függ. Tehát legyen éber, elszánt és elhivatott a toll! A toll a viharban! *(G. J.)*

A HATVANÉVES MOLNÁR FERENC. *Molnár* Ferencet hatvanadik születése napján, január 13-án ünnepelte a hazai sajtó, vezércikkben, meleg hangon, az elismerés minden jelével. A legérdekesebb volt tán valamennyi közt az az intervju, amit az *Az Est* kapott tőle s amit közölt is egész terjedelmében. Ebből idéznünk kell egy részt, amit a lap ezen kérdésére adott: „Mit érez írói pályáján, kinek tartozik hálával?" A figyelemreméltó, manap szinte szokatlanul őszinte szép válasz így hangzott:

— *A magyarságnak tartozom hálával. A magyar szellemi életnek, amely felnevelt, tanított, buzdított, segített, megbírált, büntetett és jutalmazott és amely figyelő gondjával a világon mindenüvé elkísért.* Ha angolnak születtem volna, egyedül kellett volna a nagyvilágban küszködnöm az érvényesülésért. De így ez a bölcs és szigorú kis család, amelynek annyi hű gyermeke él szerteszórva a világon, segítségemre van immár negyven éve. *Negyven év óta érzem mindenütt a világon a szolidaritását, a rokoni melegségét. Itt a messze idegenben még azokét is, akik otthon ridegek hozzám.* Viszont ez soha sehol nem csábított arra, hogy merészkedjem hazámat, mint mondani szokás: „reprezentálni". *Mindig és mindenütt csak szolgálni akartam és szolgáltam tovább alázatosan és mindhalálig hálásan.*

Jólesően olvastuk ezt a vallomást, mert egy világhírű magyar író megnyilatkozása s érezzük benne a lélek nagyságát és háláját azok iránt, akiknek haza- és emberszeretete tagadhatatlan lelki indítékai voltak írópályája gyönyörű ívelésének. Mély felismerése ez az élet valóságának s férfias értékelése egy nagy igazságnak. Molnár Ferenc nagy író és bölcs ember egyaránt; úgy érezzük, hogy szavaiban figyelmeztetés is rejlik oly írórétegek számára, akik mintha szerették volna, hogy azonosuljon velük, de úgy látták, hogy ő következetesen elhárította ezt az illegitim vonzódást és ment a maga jól alakuló útján. A *Pál-utcai fiúk*-ból több megértés, ragyogóbb hazai szív mosolyog felénk, mint ezeknek az uraknak összes alkotásaikban. Még most is, a róla írt alkalmi cikkeik egyik-másikában megcsendül önző szellemük szava, kicsinyes hangjuk, küzdő életüknek őszinte szeretetlensége. Őt dicsőítik, de ő, azt hiszem, úgy vélekedik róluk, mint az említett nyilatkozatban egyes színdarabjai-

ról, amelyek jobban szeretik, mint a többiek, „de — teszi hozzá rögtön — amilyen szigorú kritikus vagyok, nem mindegyiknél viszonzom ezt a szeretetet".

Molnár Ferencet, aki 30 év óta tagtársunk s akit egykor fiatalon tiszteltünk meg ezzel, őszintén óhajtjuk ünnepelni ma is: sikerei és dicsősége magaslatán. *(Hs.)*

A LEGÚJABB PINTÉR. Közel húsz esztendeje, mióta Pintér Jenő első irodalomtörténete megjelent, a magyar irodalomtörténet világában fogalom lett a szerző neve. A kiváló irodalomtörténész összefoglaló irodalomtörténeti munkái immár valósággal megtöltenek egy kis könyvtárt. 1909 és 1913 között jelent meg Pitnér Jenő első ilyen munkája, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Semsey-pályadíjával jutalmazott s amely négy kötetben Kazinczy Ferenc haláláig dolgozta fel a magyar irodalom történetét. Ezután következett a középiskolák számára írt kétkötetes irodalomtörténet, amely hét kiadást ért meg eddigelé. Ez a munka 1911-ben jelent meg először. Újabb két kötet Pintér következett 1921-ben, A magyar irodalom történetének kézikönyve, majd 1924-ben a nagyközönség részére írt Pintér Jenő egy kisebb irodalomtörténetet, amely két év mulva megérte a második kiadást is. 1928-ban jelent meg a kétkötetes képes kiadás, majd 1930 és 1934 között tudományos rendszerezésben a hétkötetes nagy irodalomtörténet, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia nagy jutalommal koszorúzott meg és Budapest székesfőváros a Kazinczy-emlékéremmel. És most jelent meg a legújabb Pintér, A magyar irodalom története két kötetben. A kiváló tudós az első kötetben a magyar irodalom történetét a XVIII. század végéig adja és a másik vaskosabb kötetben a XIX. század irodalmát dolgozza fel. A magyar irodalomtörténetnek ez a hetedik feldolgozása. Összesen húsz kötetben 11.024 lap terjedelemben, a legbőségesebb adatgyüjtéssel és bibliográfiával s a magyar művelődéstörténeti keretnek olyan lelkiismeretes beállításával, amely maga is külön studium, dolgozta fel Pintér Jenő a hatalmas anyagot. Húszéves tudományos kutatás és szorgalmas munka eredménye áll immár a háta mögött. S ha ennek az igazán grandiózus tudományos munkásságának számbeli adataihoz még hozzávesszük azt, hogy Pintér Jenő munkabírásának szinte fiatalos erejében van, nyugodtan állíthatjuk, hogy a magyar tudományos élet és a nagyközönség is akkor fogja igazán befejezettnek mondani ezt a munkásságot, ha Pintér Jenő még megírja a XX. század irodalomtörténetét is. Ennek a munkának elvégzése nem lesz könnyű, sőt talán nehezebb, mint a többi, de megéri a fáradságot s befejezésekor Pintér Jenő méltán mondhatja el, hogy jó munkát végzett. *(—ő.)*

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

GYÖRGY LAJOS: AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET HÁROMNEGYEDSZÁZADOS TUDOMÁNYOS MŰKÖDÉSE

Amikor az Erdélyi Múzeum-Egyesület annak idején alapításának és fennállásának félszázados évfordulójához érkezett, az 1909 március hó 21-én tartott 51. rendes közgyűlés tudomásul vette az igazgató-választmánynak azt az intézkedését, hogy a jubileumnak irodalmi emlék állíttassék s evégből díszes emlékalbum jelenjen meg, „amely ismertetni fogja az egyesület és gyüjteményei történetét, cikkeket közöl a múzeum alapítóiról, munkásairól és életben levő munkásaitól." (Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve az 1909. évre. Kolozsvár, 1910. 5. 99. l.) Úgy gondolta a választmány, hogy a jubileumi ünnep lefolyását is beleilleszti, így megjelenése csak az ünnepélyt követő időre volt előirányozva. Bár értékes anyagának nagy része már 1909-ben együtt volt s közben az ünnepségek is már régen elmúltak, kiadása egyre késlekedett. A választmány azt akarta, hogy a mű méltó és nagybecsü képe legyen az Egyesület multjának, ez viszont olyan költségeket okozott, melyeket a sok irányban igénybevett költségvetés fedezni nem tudott. Az anyagiak hiánya miatt az emlékalbum mekjelenését így évről-évre halogatni kellett.

Ekkor a választmány módot keresett, hogy az Egyesület érzékenyebb megterhelése nélkül felelhesen meg vállalt feladatának. A nehézségek eltüntetése azonban lassan haladt. Az 1912 március 31-i közgyűlés ismét foglalkozott a kérdéssel és jóváhagyta, hogy a megoldás érdekében a választmány „a sajtó alatt levő jubileumi album költségeire államsegélyért folyamodott." (Évkönyv az 1912. évre. Kolozsvár, 1913. 107. l.) Ez a kezdeményezés sem járt a remélt sikerrel, majd a világháború kitörése miatt a jubileumi kiadvány, mely „Az Erdélyi Múzeum-Egyesület jubileumi emlékalbuma, 1859—1909" címet viselte volna, 41 negyedrétív terjedelemben (328 l.) véglegesen félbemaradt.

Az elkészült rész pompás kiállításban és képekkel rendkívül gazdagon díszítve három nagy fejezetben „I. Az E. M. E. és a Múzeum" történetét, multjának kiemelkedő mozzanatait és törekvéseit, „II. Az E. M. E. régi emberei" címen az Egyesület életének nevezetes szerepvivőit és kiváló egyéniségeit, és „III. Gróf Mikó Imre és a Mikók" címen az Egyesület nagynevű alapítóját mutatta be kiváló írók igen becses értekezéseiben. További fejezetei a Múzeum tárainak ismertetését és a szakosztályok történetét foglalta volna

össze. Sajnálatos dolog, hogy ez a nagy gonddal készült szép mű, melyet hasonló arányokban megvalósítani még egyszer aligha lehet, befejezetlenül is a maga idejében nyilvánosságra nem került. Így a félszázados fennállás irodalmi emléke mindössze az a 71 lapos füzet, melyet az Egyesület megbízásából 1909-ben Kelemen Lajos állított össze, hogy az ötvenéves jubileum nagyközönségét tájékoztassa az Erdélyi Múzeum-Egyesület multjáról és a Múzeum tárairól.

Huszonöt év mulva újból elérkeztünk Egyesületünk életének nevezetes időpontjához, alapításának háromnegyedszázados évfordulójához. Jóval szegényebb helyzetben, mint 1909-ben és hasonlíthatatlanul súlyosabb körülmények között, mint bármikor, kellett határozni, hogy mi módon róhatjuk le hálánkat multunk nagy jótevői és áldozatoslelkű munkásai iránt. Az alapítás 75. évfordulóját az Egyesület függő ügyeinek elintézetlensége miatt igazán lélekemelő ünnepséggel megülni nem lehetett s így megint az a gondolat nyomult előtérbe, hogy ez az akalom olyan irodalmi emléket eredményezzen, mely a mult értékeinek feltárásával irányt szabjon és szempontokat adjon mind a jelennek, mind a jövő munkásainak.

Az 1934 január 29-i választmányi ülésen dr. Kántor Lajos, az Egyesület titkára hívta fel először a figyelmet a jubileumi esztendőre s az évforduló emlékezetessé tételére. A választmány, bár tudatában volt a negyedszázaddal korábbi sikertelenségnek, egyhangú helyesléssel fogadta az emlékkönyv kiadására vonatkozó titkári javaslatot, sőt még abban az esetben is megvalósítandó szükségnek látta, ha költségeit az Egyesület készpénzvagyonára hiányként kell a költségvetésbe felvenni. (Jegyzőkönyv, 13. §.) A választmány előterjesztésére az ugyanazon évi február hó 25-i közgyűlés el is határozta, hogy az Egyesület 75 éves jubileumát egy olyan emlékkönyv kiadásával fogja megünnepelni, amely felöleli az Erdélyi Múzeum-Egyesület multját és háromnegyedszázados teljesítményeinek adatszerű áttekintését.

Ettől kezdve a választmány éveken keresztül nagy ügyszeretettel foglalkozott ezzel a kérdéssel s arra törekedett, hogy anyagi erejéhez mérten a lehető legkielégítőbben oldja meg. Az elvégzendő feladat nagyságára és jelentőségére való tekintettel kezdettől fogva az volt az álláspont, hogy az alapos munka érdekében is nem föltétlenül szükséges az emlékkönyv megjelentetése a jubiluemi évre (1935 február 17-i közgyűlés jkve, 14. §.). Ez mindenesetre időt adott és nyugodt munkamenetet biztosított a szerzőknek, hogy gondosan összeszedhessék és behatóan tanulmányozhassák az Egyesület szétágazó multjának gazdag adatait. Eredetileg az volt a terv, hogy a kiadásra kerülő emlékkönyv az Egyesület egész multját, hetvenötéves történetét, továbbá tudományos működésének kereteit és eredményeit mutassa be. Az előkészületek közben a választmány azonban arra a megfontolásra jutott, hogy az Egyesület életének jelenlegi rendezetlen időszaka nem alkalmas sem a 75 év történetének hű részletezésére, sem pedig a gyűjtemények multjának, anyagának és helyzetének ismertetésére. Ezért a választmány úgy határozott,

hogy az Egyesület történetét és muzeális tevékenységének méltatását egyelőre mellőzi, illetőleg rendezettebb időkre bízza (1936 december 18-i ülés jkve, 131. §.), s ez alkalommal csupán annak a feladatnak elvégzésére szorítkozik, amely kimutatja, hogy a szorosan vett tudományos téren milyen működést fejtett ki az Erdélyi Múzeum-Egyesület s háromnegyedszázados munkája milyen nyomokat hagyott a magyar tudományosságban és közművelődésben.

Erre a kérdésre ad feleletet jelen kiadványunk, mely az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos működését, fennállása óta első ízben, próbálja rendszerezni és öt nagy fejezetben egységbe foglalni. Az eredmény, mely az ezrekre menő adatokból elénk tárul, nagyszabású és a várakozást messzemenően kielégítő.

A mi nemzedékünknek jutott az a feladat, hogy Egyesületünk tudományos működésének adatait felkutassa, összeállítsa és történetileg feldolgozza. Négy esztendő lelkiismeretes munkáját az az érzés sarkalta, hogy vele hálánkat rójuk le a mult iránt, mely a tudományos munka kereteit megszervezte, s mindazon dolgozótársak iránt, kik az Egyesület tudományművelő és honismertető célkitűzéseit lelkes buzgalommal mozdították elő.

Legyen ez a kiadványunk a jelen és a jövő számára az erő, a buzgóság és a kitartás forrása az Erdélyi Múzeum-Egyesület hivatásának további szolgálatában s a magyar tudományosság erdélyi hagyományainak lelkes ápolásában.

GÁSPÁR JENŐ: A PUSZTÁK FIAI

Szent István király halálának 900 éves fordulója alkalmából a Palladis könyvkiadó vállalat megbízott, hogy egy könyvsorozat részére írjam meg a magyar kereszténység hajnalát ifjúsági regény alakjában. Regényem címe: A puszták fiai s a 955. és 974. esztendők közti időt öleli fel. Hóman Bálint és a legújabb irodalomtörténetkutatás megállapította, hogy a kereszténység terjedésének első jelei Géza fejedelemsége alatt már mutatkoztak s hogy az első hittérítők nem szlávok, hanem német papok voltak, még pedig a passaui egyházmegye területéről. Ugyancsak az újabb kutatások állapítják meg azt is, hogy Géza fejedelem fia, Vajk körülbelül 5 éves korában vette fel a keresztséget, ellentétben az eddig tudományos, irodalmi és művészi hagyományokkal. Szent István 969 táján született és a 70-es évek elején jelentkeznek először Piligrim passaui püspök papjai Magyarországon.

Regényem története a Lech melletti csata után bekövetkezett nagy meneküléssel kezdődik. A sorsdöntő csatavesztés megcsonkított menekültjeit, a gyászmagyarokat egy jólelkű bajor fiú, Walter vezeti haza Magyarországra, itt is marad magyar földön, itt nő fel, majd Szent István születésekor valami belső hivatástól űzve, hazatér szülőföldjére, pappá szentelteti magát s Piligrim püspököt ő veszi rá, hogy az Európa keletje és nyugatja között vergődő és

megnyugodni nem tudó magyarok megtérítésére küldjön papokat. Az első hittérítőket ő vezeti Géza fejedelem udvarába s ő keresztelí meg magát a fejedelmet is, aki keresztény felesége, az erdélyi Sarolta befolyására már úgyis régebb idő óta hajlik a kereszténység felé, már csak külpolitikai okokból is. Walter pap keresztelí meg a kis Vajkot és a fejedelmi udvar népét is. Regényem a fejedelmi udvar megkeresztelésével, amely körülbelül 974 táján történik, fejeződik be.

PINTÉR JENŐ: MAGYAR NYELVVÉDŐKÖNYV

Ez a könyv az élet számára készült. Tanácsokat ad a magyar nyelvhelyesség kérdéseiben az iskolák, hivatalok, tudomány, irodalom, napisajtó és a művelt közönség használatára.

Igen sok ember — köztük nem egy tudományos munka szerzője is — szeretne világosan és magyarosan írni, de nem tudja, hol követ el hibát, mikor botránkoztatja meg ép nyelvérzékű olvasóit. A diák beszéde magyartalan, a hivatalnok homályosan fogalmaz, a tudós kutató bonyolult mondatokat sző, az író nem ismeri a nyelvhelyesség követelményeit, a napisajtó munkása idegen szavakkal tarkítja mondanivalóját. A művelt közönségnek eszébe sem jut Rákosi Jenő figyelmeztetése: „Művelt ember Magyarországon az, aki jól tud és jól ír magyarul. Aki tíz más nyelvet tud és nem tud szabatosan magyarul, az Magyarország számára hiányos műveltségű ember. A német és szláv veszedelem közé szorítva nekünk csak egy menedékünk van: a magyarságunk, ez pedig egyenlő a mi magyar nyelvünkkel. Tehát mindent a világon — még a legfontosabb érdeket is — a nyelv érdekének kell alája rendelnünk."

A hibás kifejezések romboló munkájára és az idegen szavak divatjára élesen rávilágít a következő két idézet.

A hibás kifejezések. — „Nyelvünk legfőbb baja az idegen hatás befogadására való nagy készségünk. Nem a szavak meghonosítását értem, mert erre minden nyelvnek szüksége van. Azt a szellemi tunyaságunkat fájlalom, hogy sokszor nem a magunk nyelvén gondolkozunk, pedig ez rendkívül gazdag és a legnagyobb finomságok kifejezésére is alkalmas, hanem idegen nyelvből fordítunk, idegent utánzunk. Igazgyöngyök és gyémántok hevernek kincsesházunkban, mégis üveggyöngyöket és csehgyémántokat veszünk át a szomszédtól." (Szinnyei József.)

Az idegen szavak. — „Nincs a világnak még egy művelt nemzete, amely annyi száz meg száz fogalom nevét váltogatná eredeti szavai mellett szükségtelen idegenekkel, amely oly kevéssé ragaszkodnék saját eredeti szókincséhez s amely oly közömbösen nézne ennek pusztulását, mint a magyar teszi. Hiszen ez a divat éppen olyan, mintha a nyelvművészet mesterei, a franciák, német vagy angol szókkal váltogatnák a maguk eredeti szavait." (Zolnai Gyula.)

Megdöbbentő igazságok ezek s gyors cselekvésre késztetnek.

Megfelelő gyakorlati útmutatót kell a közönség kezébe adni, mert nem lehet kívánnunk, hogy mindenki mestere legyen a prózai stílusnak, jártas legyen a nyelvhelyesség kérdéseiben és biztos érzékkel irtsa az idegen szavakat. Azt sem követelhetjük, hogy bárki is tudományos munkákat forgasson s nyelvészeti folyóiratok köteteiben lapozgasson. Szükség van tehát tanácsadó könyvre, hogy ennek segítségével könnyen megszabadíthassuk prózánkat a legbosszantóbb nyelvi hibáktól.

Ezt a célt óhajtjuk megvalósítani a Magyar Nyelvvédő Könyvvel.

Nem törekszünk valamennyi hiba kiirtására, csak a legkiáltóbb helytelenségektől szeretnők mielőbb megszabadítani nyelvünket. A társalgásban, szónoki beszédben, tudományos folyóiratokban, hírlapirodalomban, hivatalos életben és egyebütt előforduló leggyakoribb idegen elemeket számszerű adatok alapján állítottuk össze. Több mint kétezer szót emeltünk ki s adtunk helyettük — a szakirodalom felhasználásával — világos és kifejező magyar megfelelőket. Nem indítottunk háborút a teljesen meggyökeresedett kifejezések és a nemzetközi használatú szavak ellen. Éppen elég, ha a vitathatatlanul káros idegenszerűségektől mentesíthetjük nyelvünket.

Ha javításainknak csak felét vagy harmadát fogadja is el a magyar társadalom, már abból is nagyon sok haszon háramlik a magyar beszédre és a magyar írásra.

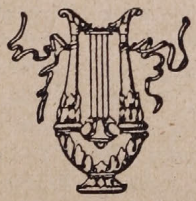

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

HAVAS ISTVÁN FŐTITKÁRI JELENTÉSE AZ 1938 MÁRCIUS 13-I NAGYGYŰLÉSEN

Tekintetes Társaság! Évről évre megszólal a Petőfi-kultusz e tiszteletreméltó, komoly teremben, ahogy évről évre ránk virrad a tavaszi ébredés, a feltámadás márciusa. Gondolatfakasztó sorsszerűsége az életnek, hogy a Petőfi-kultusz és a március rejtelmes telítettsége most már kilencven éve így egybekapcsolódik. Petőfi költői pályafutása alig volt több hét esztendőnél s huszonhat éves korában végződött; a tudatos emberi életnek nem több ideje, mint az évnek egy március hónapja. A valóság ténye, hogy Petőfi vulkánikus szellemkitörése ebben a hónapban érte el csúcspontját s összeolvadt élete, költészete a tél bilincseit lerázó március fogalmával.

Még elgondolni is megrázó, hogy ezt a kultuszt valami világrendítő hatalom elvegye lelkünktől. Csakhogy ez lehetetlen. Vagyont, életet, földet el lehet venni, a halhatatlanságot: nem. Társaságunk tagjai tehát, midőn a Petőfi-kultusz szolgálatába szegődtek, a legnagyobb magyar értékek egyikét ápolják.

Ez a hatvankettedik évünk is (1937 március 14-étől a mai napig), a sok nehézség és nagy szomorúság ellenére, becsületes munkaeredménnyel zárult. Az elnök úr fájdalmasan jelentette az imént Pekár Gyula elnökünk váratlan halálát. Megrendítő gyászunk: az ország gyásza lett, halottunk az ország halottja, kit nemcsak művészi tolla, csodálatos fantáziája, de lángoló hazaszeretete is a nemzet nagyjává tett. Ravatalánál képviseltette magát a közélet minden számottevő intézménye, nagyja és kicsinyje egyaránt, úgy, ahogy az Ő szíve is magyar test vérei sorából mindenkit egyformán szeretett. Emléke fölött elmondhatjuk, hogy a Petőfi szellemében lefolyt élet férfias elvhűsége: Társaságunkban mindenha tovább fog élni, s felvirulásáért a toll hatalmával is küzdeni fogunk. Pekárnak csupán hamvait rejti a Kerepesi-temető sírja, de hogy e nemes hamvak se nyugodjanak sokáig jeltelenül, megindítottuk szeretettel és hálával eltelve a mozgalmat: egy méltó síremlék ügyében, s az a reményünk, hogy jövő évi nagygyűlésünkön már beszámolhatunk róla e helyen.

Gondoskodnunk kellett az elárvult elnöki szék betöltéséről is, s ahogy fájdalmunk enyhültével körültekintettünk Társaságunk tagjai során: egyhangúan jött ki ajkunkról annak a tagtársunknak a neve, aki Pekárnak tizenhét évi elnöksége mellett, mélyszívű és megértő alelnöktársa volt, aki tudását, tekintélyét, az irodalmi életben is megacélozott férfi lelkületét annyiszor latba vetette a Társaság egészéért. Ez a név, tán mondanom se kell: a *Császár Elemér* neve volt. Díszes megválasztatása (titkos szavazással is egyhangúan

választottuk meg és Herczeg Ferencnek, mint a választást vezető elnöknek kezéből vette az elnöki mandátumot) valójában nagy feladatot ró reá, mert a Petőfi-kultusz jelentősége a lelki adottságokon túl időt is kíván tőle. De mi valamennyien szeretettel állunk mellette és támogatjuk egy emberként, hogy működése és sikere virágzó életet teremtsen a Társaságban.

A két alelnöki állást is be kellett töltenünk, mert *Szász* Károly, irodalmi életünk e kiválósága, hivatkozva fontos okokra, még a mult esztendő júliusában lemondott az öt éven át példás érdemekben viselt alelnöki állásról. A március 3-iki közgyűlés *Havas* István főtitkárt és *Kállay* Miklós rendes tagot választotta társul az elnök mellé.

A multévi nagygyűlés óta tartottunk 9 felolvasó és ugyanannyi zárt ülést, egy rendkívüli (elnökválasztó) és egy rendes évi közgyűlést, meg egy nagygyűlést. Nyilvános üléseinket, márciusi nagygyűlésünket: ebben az évben is nagyszámú és előkelő közönség kereste fel, mint mindenkor, ami világos jele annak, hogy a nemzeti irodalom nemcsak felvirult, hanem vonzóan s bizonyára termékenyítően hat közönségünk ezreire. Az örök-ifjú Petőfi szelleme magával ragadja főkép az ifjúságot, akiknek ragyogó arcától földerülnek az Akadémia termei. Új tagjaink közül: *Preszly* Elemér t. tag, *Terescsényi* György és *Márkus* László r. tagok már megtartották székfoglalójukat. Működő tagjaink eleven életet teremtettek a társaságban, mint felolvasók, vagy mint szereplő kiküldöttek a vidék főbb pontjain, sőt külföldön is, mint ifj. *Hegedüs* Sándor, aki Londonban tartott Petőfiről előadást és *Balla* Ignác, aki olasz nyelven Olaszországban jelentette meg nagy művét Magyarországról. E helyen ma csupán el soroljuk azokat, akik a lefolyt évben is felejthetetlenné tették nevüket munkásságukkal. Ezek: *Császár* Elemér elnök, *Herczeg* Ferenc tiszt. elnök, *Havas* István főtitkár, *Gáspár* Jenő titkár. A tiszteletbeli tagok sorából: *József Ferenc* kir. herceg, *Hegedüs* Loránt, *Kornis* Gyula, *Raffay* Sándor és *Szász* Károly; a rendes tagokból: *Agyagfalvi Hegyi* István, *Baja* Mihály, *Bán* Aladár, *Bodor* Aladár, *Bókay* János, *Bónyi* Adorján, *Czóbel* Minka, *Dutka* Ákos, *Farkas* Imre, *Feleki* Sándor, *Földi* Mihály, *Gyökössy* Endre, ifj. *Hegedüs* Sándor, *Kállay* Miklós, *Lázár* Béla, *Nadányi* Zoltán, *Petri* Mór, *Pintér* Jenő, *Szathmáry* István, *Szőllősi* Zsigmond, *Vályi Nagy* Géza, *Voinovich* Géza, *Zádor* Tamás; a levelező tagokból; *Gyalui* Farkas, *Gyallay* Domonkos, *Kristóf* György, *Jankovics* Marcell; a költagokból: *Kiss* Ferenc és *Lux* Elek.

Tagtársainknak megjelent műveit nyilvántartottuk havi felolvasó üléseinken, valamint a *Koszorú* hasábjain, ahol kitüntetéseiket, ünnepeltetésüket is megemlítettük. Nagy sikert ért színművek, több kiadást ért regények, nagyszabású tanulmányok, novellás és verses kötetek, valamint filmek és ifjúsági művek hirdetik tagjaink alkotó erejét. Érdekességénél fogva mégis meg kell említenünk *Herczeg* Ferenc: *Kék rókájának*, e remek társadalmi színjátéknak esetét, melyet a költő-fejedelem húsz esztendővel ezelőtt írt meg, és ma külföldön: Berlinben, Prágában adták újra nagy sikerrel, idehaza pedig megszakítás nélkül folyik előadása és közeledik a 200-dikhoz.

Tagtársainkat több helyütt a társadalom részéről ünneplés érte; ezek

közül kiemelkedik *Jánossy* Béla negyedszázados jubilálása Kolozsvárott, *Lázár* Béláé Budapesten a Szinyei Merse Pál Társaságban és *Molnár* Ferencé, aki élete 60. évébe lépett.

Pártoló tagjaink száma egyre emelkedik; szerte az egész országban jelentkeznek szinte napról-napra könyvkiadványainknak és a *Koszorú*-nak megrendelőiként s így előmozdítják Társaságunk gyakorlati céljait is.

Részt vettünk az országos irodalmi ünnepeken: a Nemzeti Színház alapítása 100, Kisfaludy Károly születésének 150. évfordulóján, Jókai Mór első elnökünknek Komáromban felállított szobra avatásán, ahol a leleplező beszédet: *Jankovics* Marcell levelező tagunk mondotta, a mi külön üdvözlésünket pedig ifj. *Hegedüs* Sándor tolmácsolta.

Régebben elhunyt tagjaink közül *Győri* Vilmosnak, a jeles költőnek és műfordítónak most van születése századik évfordulója. Negyvenhét évre terjedő munkás élete emlékét a kegyeleten kívül műveinek igaz értéke őrzi legmaradandóbban. Ifj. *Ábrányi* Kornélnak, a kiváló publicistának és írónak emlékét épp mostanában ünnepelte a sajtó, halála negyedszázados évfordulóján. Az irodalmi és közéleti munkából, sokszor a kemény harcokból férfiasan vette ki részét, *Iván* című nagy költői elbeszélésének ihlete pedig megőrzi nevét a messze jövendőben is.

Fölkértük a budapesti tankerület tudós főigazgatóját, *Pintér* Jenőt, hogy régebben elhunyt öt tagtársunk itteni sírját vétesse gondozásba a középfokú iskolák ifjúságával, ami az ő vezetése alatt oly szépen felvirult már. Az öt íróról különben *Gáspár* Jenő titkár a Rádióban előadást tartott.

Elhunyt tagtársaink emlékezetét az országban s azon kívül is több helyen megünnepelték: Lauka Gusztávét Nagybecskereken, Frankenburg Adolfét Sopronban, Pekár Gyuláét, Kiss Józsefét és Surányi Miklósét Budapesten, Komáromi Jánosét Sárospatakon.

A *Petőfi-ház*, alkotásaink e legszebbike, az idén is hűségesen teljesítette kötelességét; gyűjtötte tovább az ereklyéket s kitárult a látogatók ezrei előtt. Számuk, a múzeum lelkes őrének: *Gáspár* Jenőnek jelentése alapján megközelítette a négyezret. Az adományozók sorában *Hegedüs* Lóránt t. tagunk neve áll az élen, egy Jókai-ereklye beküldésével.

Tekintetes Társaság! Fájdalom, halottainkról is be kell számolnunk.

Pekár Gyula elnökünkön kívül a kérlelhetetlen halál elragadta tőlünk gróf *Teleki* Sándornét, a koltói grófnak, Petőfi egykori barátjának a menyét, akit az irodalom *Szikra* néven könyvelt el örök lapain. Farkasréti temetésén testületi képviseletben vettünk részt s nevünkben ifj. Hegedüs Sándor búcsúztatta el.

Juhász Gyula költőtársunk, századeleji költészetünk e kimagasló alakja Szegeden hunyt el. Ravatalánál nevünkben Sik Sándor búcsúzott tőle.

Komáromi Jánost, a felsőtiszavidék magyarságának nagyszabású, jellegzetes rajzolóját, egyik legkiválóbb regényírónkat: a Kerepesi-temetőben kisértük el utolsó útján. Társaságunk nevében Gáspár Jenő titkár mondott búcsúbeszédet.

A megüresedet helyeket 1938 március 3-iki közgyűlésen töltöttük be. Megválasztott új tagjaink a következők:

Tiszteleti tagok:

Csengery János, filológusaink egyik kimagasló alakja, műfordító és költő.

Könyvtárt kitevő műfordításai után, most, élete 80. évében jelentette meg Homeros: Iliasát és Odysseáját: folyamatos magyar alexandrinusokban, oly friss költői előadásban, hogy Homeros naiv objektivitását s örökbecsű plaszticitását nemcsak újszerű előadásban, hanem újszerű élvezettel is olvassuk.

Kéky Lajos esztétikus és irodalomtörténetíró. Számos élet- és jellemrajza, emlékbeszéde és tanulmánya emelkedett világszemléletről, az értékek kitűnő felismeréséről s a nemzeti hagyományokon kiművelt finom ízlésről tanuskodnak, gazdagodását jelentve enemű irodalmunknak.

Rendes tagok:

Galamb Sándor irodalomtörténetíró és esztétikus. Értékes munkáiban főkép drámairodalmunk gazdagon elágazó ereit világítja meg átható és újszerű fénnyel. Számos műve szól így hozzánk, valamennyiben egyképpen érvényesül a tudós elemző ereje és az önálló kutató adatgazdagsága.

Kosáryné Réz Lola elbeszélő, újabbkori regényirodalmunk, népszerű írónalakja, aki a nő finom és érzékeny meglátásával életünk, főkép otthonunk oly bensőségeit fedte föl, amiket addig irodalmunk alig-alig méltatott.

Szitnyai Zoltán izig-vérig modern, de jellegzetes magyar elbeszélő. Életünk, sokrétű társadalmunk mai reális jelenségei ragadják meg figyelmét, s ha megszólal, érdeklődésünket magasra tudja felcsigázni, hisz a művészformának, hangnak és nyelvnek mestere mindenkor.

Török Sándor regény- és drámaíró. Elszakított földterületünkön született, ahol sokat küzdve, belelátott a mai magyar sorsküzdelmekbe s azoknak művészszavú megszólaltatója lett regényben, drámában egyaránt. Sokoldalú költészetéből azonban a fölemelés apotheozisát érezzük ki.

Levelező tag lett:

Nyirő József szintén elbeszélő és drámaíró. Erdélyben élve, ott szerzi meg szemléleteit és író-tapasztalatait. Realista ő is, de az eszmény felsőbbséges lángja fényesíti meg írásait, a székelység sorsszerű harcának hatása, eredetisége és színes nyelve.

Kültagok:

Csók István, újkori festőművészetünk e kimagasló alakja. Lelkében hazai jelenségeink igen sokja nyert elragadó művészformát, Petőfi halhatatlan alakját is hasonlóan varázsolta elénk ecsetje.

Metzger-Watanabe Nándor Japánban élő termékeny író, Petőfi japánfordítója, ottani kultuszának tevékeny munkása. Petőfi kultuszán kívül Magyarország ismertetéseért is sokat fáradozik. E munka eredménye egy hazánkról szóló vaskos kötetet.

Létszámunk e gazdagodása Társaságunk szellemi kincseit van hivatva gyarapítani. Tudjuk, hogy új tagjaink szeretettel lépnek be a Petőfi-kultusz szentélyébe, köszöntjük őket tehát a házigazda szíves Istenhozottjával.

Tekintetes Társaság! Hangozzék el végül a köszönet szava is az elnökség nevében: a Közoktatásügyi Minisztériumnak az államsegélyért, a M. T. Akadémiának, mely helyiségeit immár hat évtizede osztja meg szívesen velünk, az Orsz. Földhitelintézetnek, mely pénzalapjainkat őrzi dr. Váradi Jenő úrnak, jogtanácsosunknak, aki évek óta lelkes barátunk a Petőfi-Társaság ügyvezetésében.

A PETŐFI-TÁRSASÁG 62. NAGYGYŰLÉSE

Évről-évre, mint a márciusi ünnepségek magasszárnyalású elindítója, köszönt ránk a Petőfi-Társaság nagygyűlése. Az Akadémia gyönyörű díszterme megtelik zsúfolásig a közönséggel, főképen karzata tavaszi hangulatot árasztó, üde ifjúsággal, akik mohó figyelemmel, komoly önfegyelemmel vesznek részt a komoly szellemi élvezetben. Hány ifjú lélek termékenyül meg itt a lelkes irodalmi szótól s melegszik föl a nemzeti érzés szellem-sugaraiban!

Elismerés illeti az iskolákat, a tanárok bölcs vezetését, akik ilyen ünnepekre szoktatják, és ilyen irodalmi élvezetre nevelik az ifjúságot.

A nagygyűlések elnöki asztalánál most első ízben ült új elnöki minőségében *Császár* Elemér s elmondotta mélyjelentőségű megnyitóját *az igazi irodalomról,* melyet a közönség odaadó figyelme és forró tapsa jutalmazott meg. Az elnök két oldalán ült a két új alelnök: *Kállay* Miklós és *Havas* István (az utóbbi még egy ideig a főtitkári tennivalókat is végezve) és *Gáspár* Jenő, a titkár.

Az elnöki emelvény előtti asztalnál *József* kir. herceg képviseletében *József Ferenc* kir. herceg ült, tiszteleti tagunk; az Akadémiát és Kisfaludy-Társaságot pedig *Kéky* Lajos képviselte, aki most lett társaságunk tiszteleti tagja. A tagok közül igen sokan vettek részt az ülésen s ott voltak az író- és művészvilág képviselői, a hivatalos világ kiküldöttei egyaránt.

Havas István főtitkári jelentésében beszámolt az irodalmi év eseményeiről s üdvözölte az új tagokat. *Bán* Aladár r. tag beszámolt a Petőfi-nagydíj odaítélésére kiküldött bizottság munkájáról s arról, hogy azt ez alkalommal Havas Istvánnak ítélték meg, amit a közönség lelkes tapssal vett tudomásul. *Vályi Nagy* Géza r. tag négy szép költeményét olvasta fel, melyekből a hazaszeretet lángja, helyenként az aggódó fájdalom érzete csendült föl. *Horánszky* Lajos t. tag székfoglalóul *Tisza Kálmán korá*-ról festett plasztikus képet s adott új színt, hangot a századvégi kormányzat életéről. Utána *Császár* Elemér elnök avatta meleg szavakkal a mult évben megválasztott új tagot, aki rövid beszéddel tett fogadalmat a Társaság eszményei mellett. *Nadányi* Zoltán r. tag költeményeiben a költő egyénisége kapott új lángra, közvetlen formára. *Bónyi* Adorján elbeszélésében valóságos festményt kaptunk egy családról, melynek humorát, eleven alakjait nem fogjuk elfeledni. Végezetül az elnök hívására *Kiss* Ferenc, a Nemzeti Színház örökös tagja lépett a dobogóra s megszólaltatta Petőfi: *Nemzeti dalát,* az előadó művészetnek oly remeklésével, mely magával ragadta az ünneplő közönséget.

A műsor minden számát hatalmas tetszés kisérte, a közönség valósággal ünnepelte az előadókat.

Az ünnep után a tagok mintegy negyvenen a Dunapalotában gyültek össze ebédre, mely szellemes, friss hangulatban, derűs jókedvben folyt le. Az első felköszöntőt *Császár* Elemér elnök mondotta a Kormányzó úrra, amit állva hallgattak meg.

Ezután *Jankovics* Marcell levelező tag mondotta el serlegbeszédét *Az élő Petőfi* címmel.

— Az új Olaszország egyik legeredetibb írója, Papini — mondotta — könyvet írt, melynek címe: *Dante vivo* — az élő Dante. Az első fejezet címe:

Dante, nostro fratello. Dante, a mi testvérünk. Egyik további fejezet Dante *aktualitásáról* szól. A szerző kifejti, hogy Dante ma *élőbb,* mint valaha: *„piú moderno di tanti moderni, piú vivo di tanti morti che si credono vivi“.* Modernebb, élőbb annyinál, kit élőnek tartanak, mert Dante valósággal él testetlenül minden olasz lélekben, valósága fenségével, emberi gyarlóságaival, faját, hazáját egyesíteni akaró minden álmával és szándékával együtt.

— Nekünk is van költőnk, aki minden időkben él, mert valósággal velünk folytatja a kálváriás magyar utak minden fordulóját, — az *élő* Petőfi. Mikor a segesvári mezőn a honvédek nem találták meg honvédbajtársukat, mikor özvegye, Szendrey Julia, még az ellenséges hatalom segítségével is hiába kerestette az ő hites párját, a jámbor, a mindig ábrándos magyar nép nem hitte el, hogy az ő költője Illés tüzes szekerén tünhetett el, hanem várta, várta, egyre várta haza a székely föld vadonából és ha nem onnan, a behavazott Szibériából...

— Most, kilenc évtized után én is e jámbor magyarok közé állok és vallom: *a honvéd* eleshetett, de a költő nem, mert van élő Petőfi. A költő vissza-vissza jő, igenis, hazajár közénk... Ezt az érzésemet és hitemet megmagyarázom három egyszerű képpel. A világ változik. Az emberek változnak. Eszmék változnak. A méltóságos lassúsággal gördülő régi korok nyugodt stilusa helyén karcsú, vakmerő alkotások emelődnek. A romantikus postakocsi helyett a realitások preciziós gépei rohannak tova. A tajtékos paripájú, fáradt hírmondó helyett, amikor akarjuk, a legárvább magányunkban is megszólaltathatjuk házi tüzhelyünk rádióját, hogy nyugatról, keletről, Rómától Moszkváig, elmondja nekünk, ami ép abban a pillanatban történik, vagy talán igazában nem történik. Szóval, változik a világ.

— De változnak az emberek és az emberekkel az eszmék is. Amiről gyerekkorunkban azt tanultuk, hogy civilizáció, azt ma már sokszor barbárságnak kell értenünk. Amit a mult század negyvenes éveinek viharai életszellőként leheltek vagy sepertek végig a világvárosok utcáiról a magyar nemzeti múzeum lépcsőjéig, ma már legtöbbünknek, ha nem is szinte konzervativ ideológia, legalább is a legtermészetesebb életfeltétel, bárha ma sem igen jut ki igazán és bőviben az emberi testvériség úgynevezett áldásaiból. Mégis csak az változik, amit az ember gondolt vagy alkotott. Egyedül változatlan az, ami a sokszor mélységes, sokszor nagyképű tudásunknak is még mindig ismeretlen, misztikus törvény. Csak három ilyen változatlanságot hozok fel.

— Az egyik megszokott csekélység, semmiség, pedig a világon a legnagyobb dolog. A rügy, a bimbó fakadása. Az anyaföldből a törzsbe, palántába, kérges fakarokba felszívódik a titokzatos erő és a csemetéken, a bokrokon, a gallyakon finom, örömöt érlelő csodák pattannak, ezer színben. És pattannak, akár reménység, akár igazság vagy gonoszság jár körül a világon... Vagy például: a csillagok estente megvillannak és komikus érthetetlenségükben bizalmat, erőt, reményt, lelki fölényességet osztanak puszta megvillanásukkal, akár emelkednek a földi nagyok, akár buknak a földi kicsinyek, akár a világ pillérei roskadoznak, népek akár diadalmaskodnak, akár hervadnak. Az égi világosságok tüzei nyugodtan és elérhe-

tetlenül világítanak, akárhogyan próbálkozik is a gyarló ember versenyt rohanni vagy versenyt szállani az ő szépségükkel, a csillagok rohanásával vagy távolságával. Vagy: bármit is művel az akarat, keres a tudomány, alkot a művészet, akármit rombol az önhitt elme vagy ment át a hit, az emberiség öntudatának legelső rezdülése óta vakon küzd, kegyetlenül küzd valamiért, amit a találékony és mégis szegényes nyelv boldogságnak nevez. Küzd e blodogságért anélkül, hogy évezredek népei, a nemzetek lángelméi, akikben egész népek akarata, vágya, tudása tömörül, valaha meg tudták volna fejteni, hogy mi is annak a boldogságnak telje, amit az emberiség igazában keres.

— Ugyanilyen három változhatatlanság él Petőfi költészetében és ezért beszélhetek élő Petőfiről. Ime: Petőfi egyéniségében, érzelemvilágában, költészetében önkénytelenül, ellenállhatatlanul érezzük az örökké vissza-visszatérő, a semmiféle ősz vagy tél által le nem nyügözhető, a forrongó erőt, mely tavasszal megfakasztja a rügyet és a bimbót, költészetében benne van természetszerűleg, törvényszerűleg, gondviselésszerűleg a nagy, tavaszi nemzeti ajándék: az élet, az elhervadt élet ujjászületésének, az ébredésnek, a virradásnak ünnepi törvénye. Ezért Petőfi él. De van Petőfi költészetében valami abból a csillagfényből, mely kozmikus változhatatlanságában örökké egyformán világít, bár hogy is változtatja az ember helyét vagy szívét. Világít egyformán kilenc évtized távolságából s majdan mérhetetlen idők távolságából is, mert a magyar géniusz csillagzatának csodásan vibráló fénye.

— Megvan Petőfi költészetében az örökké változhatatlan küzdelem az ember és az emberiség boldogságáért, melynek titkát ő sem tudja megoldani. Szeret — és mégis szeret, bárha előre tudja, hogy özvegye leakasztja az özvegyi fátyolt... Szerelmét, miként költeményeinek lapidáris jeligéjében jósolja, föláldozza a szabadságért, noha mint választott és ihletett *vates* biztosan tudja, hogy ennek a szabadságnak áldott békéjében sohasem fog gyönyörködni, mert őt a „fujó paripák ott hagyják összetiporva". Egyéniségének és költészetének ezek a változhatatlanságai teszik őt az *élő* Petőfivé, nem élővé a nemzetek más nagyjainak osztályrészül jutó fenséges, de hideg halhatatlanság formájában, hanem élővé, hogy úgy mondjam, az *élet* melegségével.

— Lelke és természete, tehát költészete egyszerű, mint a természet törvényei, logikus, mint e nagy törvényeknek kérlelhetetlen érvényesülése. Magyar lelkisége átlátszó, mint a kétszer kettő négy s ezért sohasem burkolódzik a kívül állóknak érthetetlen lirai homály máza mögé. A sivár Ma közhite úgy tartja, hogy az *„örök"* szót törülni lehetne és kellene a nyelvből, mert minden a mulandóságé. Petőfi ezt is megcáfolja azzal a két érzéssel, melyből egész költészete kiapadhatatlanul bugyog és a néplélek tengerét tápláló folyommá nő, azzal a két érzéssel, amely nélkül az ember sem ember többé, hanem lélektelen gép. Szeret, mert enélkül ő nem boldog sem e, sem a más világon. Ezért szeret ő a síron túl is, akkor is, mikor a földi asszony igaz vagy vélt új boldogságért odaadja az ő emlékét. Petőfi vall, legnagyobb vallomása a „Szeptember végén" abszolut igaz vallomás az örök szerelemről s ezért a világirodalomnak a legnagyobb, legmodernebb, legújszerűbb szerelmi költe-

ménye, melyhez többé semmiféle poétai vallomás föl nem érhet!

— Másik érzése az izzó magyar fajszeretete, mely olyan végtelen és mérhetetlen, mint az a sír, amelyet magának megkívánt és amelyet neki a magyar sors osztályrészül is juttatott. Az „*Egy gondolat bánt engemet*...“ valósággal meghallgatott imává vált. Petőfi lett a magyarnak az, amit és akit a nyugati népek csak a világháború után emeltek a mi korunkban nemzeti szimbolummá, ő az első *ismeretlen katona*, amint hogy a kis magyar nemzet egy évezreden át volt a nyugati világ kultúrájának első ismeretlen katonája... Petőfi ismerte és érezte az egész nemzet lelkét, míg más nagy lirikusok csak saját lelküket ismerik, de lirájuk nem ismeri mások lelkét. Ezért Petőfi nem válik soha *klasszikussá* abban az értelemben, hogy a klasszikusok eltávolodnak az utókortól, hogy szinte kérdezzük, valóban éltek-e?! Ő nemcsak saját korának embere, hanem megértője a legtávolabb magyar jövőnek is!

— A mi korunk technikája csodákat művel. Hallhatjuk a rég meghalt Caruso énekét, a francia Barbusse temetése után hanglemezről beszédet tart Moszkvában, vagyis a technika élővé tudta tenni a holtakat is. Petőfi minden sorát a törékeny viaszlemeznél időtállóbra írta, igen, a mi költőnk elment, de eljövő nemzedékek lelkébe írta a saját lelkét, hogy ott újra meg újra megszólaljon. Azért Petőfi nemcsak a halhatatlan költő, hanem sokkalta több ennél, — az idők élő költője, élő Petőfi! Ezért körülötte elnémul minden megszokott szépszavú, vagy versengő, vagy tudákos levegő-polémia, egyszerűen azért, mert az ő poézisében nem lehet csalódni sohasem.

— Az élő Petőfi azt jelenti, hogy ő mindenütt velünk van. Eljön velünk a gyerekszobába ma is, hol az apróság kipirultan várja a piciny ürge meséjét, amit Arany Lacinak írt, eljön velünk bogárhátú tanyákra, hol apraja-nagyja épúgy gyönyörködik János vitéz és Iluskája bánatosan nagyszerű végzetében, mint hajdan, eljön mellénk az iskolák padjára, mert nem tudós professzorok kommentárjaival olvassuk, hanem velünk súg, tréfál, kacag, dacoskodik, — egyszóval velünk fiatal! És ha valahol, valamikor ingadozunk, ő szorítja hevesebb dobogásra szivünket, ő vigyáz a keresztúton, hogy el ne tévedhessünk... Ez az ő mai hivatása is!

— Az élő Petőfi nekünk az a magyar, aki bennünket összehoz és összetart Háromszék és Csík havasaitól Dévény kapujáig, Párizs kalandos boulevardjaira, vagy az Északamerikai Unió füstös gyáraiba szakadt vérségünket ő köti össze, mert nem volt, nincs, nem lesz többé sehol olyan költő, aki a nemzeti öntudatot nemesebben lobbantaná lángra és tüzét igazabban szítaná, mint ő! A Ma költői elmerülnek és ezért elsüllyednek a borongásba, a keserűségbe, sem lelkük, sem költészetük nem elég erős, hogy dacoljon, vitába szálljon a sors-próza pörölycsapásaival, vagy kallódó szürkeségével. A ma költői melankóliát árasztanak, erő és dac helyett.

— A háború után, a magyar földrengések után a nagy költők egész sora is csak sallangot, vagy szép szót, de mégis csak puszta szót talált a nemzeti érzések megszólaltatására, az egyszerű okból, mert igaz az, amit a szépmíves íráshoz is értő *Duce* így foglalt össze: a háború alatti és utáni időknek nincs igaz költészete, mert a háború túlságosan nagy volt, a háború emberei túlságosan kicsi-

nyek... A mai irodalom munkásai és marokszedői még az antológiákból is száműzik lekicsinyelve azt a hangot, mely a magyar szívhez, a nemzeti érzés hangvillájához való ütődést hallatja, mert divatos jelszó csak a humanum keresése, mintha a nemzeti érzés nem volna minden elképzelhető humanum csúcspontja!

— Petőfi a nemzeti öntudatnak örök ébrentartója, mert ő nem ismeri az elesettséget, mert ő nem ismeri a beszürkülő szobák alkonyati, szorongató homályát, nem ismeri a pesszimizmus lemondását, mert mindenha kitör az a hite, hogy a nemzet életében van szenvedés, van balsors, van tévedés vagy bűn, de bukás csak akkor van, hogyha a nemzet maga is elesettséget hisz és hirdet. Petőfi tudja, hogy faja nem élhet optimizmus nélkül s ezért dala: míg az ember boldog nem volt, addig meg nem halhat... Az ő dala a szomorú és szégyenteljes időkben: gyalázatában is imádom nemzetem! Ő tudja, hogy a pesszimizmus letörése a legnagyobb nemzeti erő. Ezért Petőfi a MA poétája, mert a magyarnak nem lehajló és meghajló fej, hanem az emelt fő költőjére van szüksége.

— Nekünk, magyaroknak, fátumunk, hogy mindenki, aki ellenünk van, álarc alatt legnagyobbjaink szivedobbanását és szavát használja fel ellenünk. Mindenki, aki bántja a magyart, magyar lángelmék mögé szokott bújni, mert tudja, hogy mi fedetlen fővel, oldott sarúval állunk nagyjaink előtt s erre számítva majd Kossuth, majd Széchenyi, majd Eötvös, legújabban Ady Endre egy-egy sorát használják álarcnak. Holott mindazt, amit idéznek, nagyjaink nem ennek a kornak, nem a mostani magyaroknak, más magyarokról, más ellenfélnek szánták. Petőfi nevével is visszaélnek azok, akik igazolni nem tudják soha, hogy egyetlen gondolata az övéké lett volna. De Petőfi *él* és megtagadja a hamis tanukat, mert ő maga kiáltja nekik jobbra és balra: Ha nem születtem volna magyarnak én, akkor is e néphez állanék... Aki a fájdalom óráiban a szenvedőkhöz áll, az hozzá tartozik a szenvedőhöz! Ezért Petőfi velünk van, minden bajunkban. Jelen van!

— Petőfi nem vénülhet sohasem. Mikor beledalol a lelkünkbe, mintha a magunk őszülő fürtje újra megbarnulna, lassuló, kihülő szívünk tüzet fog, mert Petőfi örök, *szent* lázadásával a fiatalság költője! Petőfi ifjú lázadásában sem ismeri a gyarló mai kornak divatos és kínzó *„generációs problémáját“*. Ő a zseni „anyja ajkán csügg szótalanul, miként gyümölcs a fán“, ő a nemzet legnagyobb költője és büszke honvéd-áhítattal hajtja meg fejét a „jó öreg korcsmáros“, „édesapám, a zászlótartó“ előtt. És mikor lángostort fon napsugarakból az emberiség hitványságai és saját faja vétkei ellen, ő nem „tekintélyt“ rombol, hanem egyedül a hibákra kíván sujtani. Mikor olvassuk egyik legfájóbb versét: „Ha a föld Isten kalapja, hazám a bokréta rajta...“ kezdetűt, minden korbácsütéséből népének akkora lángoló szeretete árad ránk, hogy az ütése is édessé válik és kilenczen esztendők után is a mi szívünk lesz meleg a szeretettől. S mikor a magyarsághoz fölteszik a nagy kérdést: lenni vagy nem lenni, s a nemzetnek felelni kell rá, Petőfi csak egy szót ismer: előre. Nem gáncsol többé senkit és semmit, mert érzi, hogy nehéz időkben a hazaszeretet, a fajszeretet maximuma a *hallgatás!*

— Ha van kor, melyben a népek

megmérlegeltetnek, ez a mai kor. Ha van kor, midőn a népeknek erőseknek kell lenni lélekben, az a mi korunk, mikor nálunk fogyó földön fogyó nép mellől elállanak sokan, akik — hogy úgy mondjam — szerettek a magyar géniusz vendégszeretetében sütkérezni... Petőfinek a háború után nagyobb a hivatása, mint az előtt. Régebben csak kétféle magyar élt, azok, akik hazájukban maradtak az ősi anyaföldön és azok, akik kényszerből, nyomorból vagy ambicióból e földről dezertáltak. Ma van egy harmadik fajta magyar, azok, akik valósággal magyar akáccá és magyar kalásszá váltak az őstalajban és a magyar sors őket gyökerestől az anyaföldd el együtt hántotta le a nemzet testéből... Ezeket az idegen éghajlat alá palántált magyarokat csak élő géniusz kötheti a nemzeti géniuszhoz, hogy ne váljanak centrifugális bolygókká, melyek belesemmisülnek az ürbe. Az élő Petőfi, ez az élő géniusz... Ezért vallom, mint hitet és törvényt: Aki eltávolodik Petőfitől, az eltávolodott nemzetétől. De, akinek Petőfi akár csak tíz költeménye beedződik a lelkébe, az magyarságához hű marad határon innen, határon túl, tengeren innen, tengeren túl, mert az ő költészete az élő, a pezsdülő, az összetartó piros vércsepp ereinkben, az élő Petőfi az átfogó, összefogó őserő, melyre építhetünk irodalmak és világszemléletek lesiklásai és harcai között. Petőfi optimizmusa az újra meg újra visszatérő tavaszi nemzeti ajándék és magyar ébredés, az ő szent lázadása minden ellen, ami az időkben korhadt vagy hitvány, a nemzeti öntudat legnemesebb maximuma. Emelem a serlegünket: hogy teljesüljön Petőfi mai hivatása!

A serlegbeszédet többször szakította meg a felzúgó taps, s a beszéd végén percekig ünnepelték a szónokot.

Ezután *József Ferenc* kir. herceg, ugyancsak a Petőfi-serleggel a kezében, gondolatokban gazdag beszédével az elhunyt *Pekár* Gyula emlékét idézte fel. *Gáspár* Jenő titkár köszöntötte fel az új alelnököket, az új tagokat, a szereplőket, valamint az új nagydíjast, ezek nevében pedig *Csengery* János, az új t. tag mondott köszönetet. Felszólalt még a vendégek nevében *Kovács* Sándor evangélikus püspök is.

HAVAS ISTVÁN A PETŐFI-NAGYDÍJ NYERTESE

A Petőfi-Társaság minden esztendőben nagydíjjal jutalmazza egy-egy érdemes tagját. Ez idén a lírai nagydíj volt esedékes, amelyet a március 3-iki közgyűlés *Havas* István alelnök, főtitkárnak, a kiváló lírikusnak ítélt oda. A jelentést *Bán* Aladár olvasta fel a nagygyűlésen. A jelentés így szól:

A Petőfi-Társaság tudvalevőleg minden esztendőben jelképes nagydíjjal koronázza meg egy-egy tehetséges és buzgó tagjának irodalmi munkásságát. Az idén sor szerint ez a kitüntetés oly tagnak jár, aki főkép a versírás, elsősorban a líra terén szerzett kimagasló érdemeket. A Társaság ez érdemek megállapítására háromtagú bizottságot jelölt ki, melynek tagjai: *Lázár Béla, Agyagfalvi Hegyi István* és csekélységem voltak. Nem volt könnyű a döntés. Hisz Társaságunkban jelenleg több jeles költő van, akinek működése megérdemelné a mielőbbi elismerést — hiszen az élet oly gyorsan elszáll!

— mégis alapos megfontolás után a bizottság nyugodt lelkiismerettel egyhangúlag úgy határozott, hogy ez alkalommal a Petőfinagydíjjal való kitüntetésre a régi jeles írót és kiváló költőt, *Havas István* tagtársunkat ajánlja s megbízta a jelentéstevőt, hogy e határozat megokolását, illetve az ajánlott költői működésének méltatását terjessze az idei nagygyűlés elé. E megbízásnak a következőkben igyekszem eleget tenni.

Havas István több, mint négy évtizede áll a Múzsa és a magyar nevelésügy szolgálatában, s mindkét téren való gazdag munkásságával fényesen megmutatta, hogy e két nehéz pálya mindegyikén egymást kiegészítő munkásságot lehet kifejteni. Költőnk szép és összhangzatos élet őszén elégedetten tekinthet vissza hosszú, gyakran tövises, de minden esetben nemes irányú pályafutására, mely mind a közélet szolgálatára nevelt lelkek mélyén, mind az irodalom értékeinek sorában igen komoly eredményeket ért el. Feladatomhoz képest ez alkalommal csupán irodalmi eredményekről, főkép a kötöttnyelvű művekről fogok megemlékezni.

Havas István első költeményes kötete 1895-ben jelent meg „Útban" címmel, s mindjárt ezzel a könyvvel komoly sikert ért el mind az olvasóközönség, mind a műbírálók körében. Ez a méltánylás egyre fokozódott a meglehetős sűrű egymásutánban napvilágott látott még hét verskötet, négy regény és számos elbeszélő mű, valamint az irodalom és a pedagógia tárgyait érintő munkálatok hosszú sorának megjelenésével.*

Rövidebb verseinek legteljesebb foglalata *Válogatott Verse*inek 1931-ben kiadott gyűjteménye, mely a költőnek 159 versét tartalmazza, s teljes képet nyujt lírai, leíró és kisebb elbeszélő verseinek poétai jellegéről és értékéről. A költő 1932-ben egy hosszabb epikai alkotással lepte meg költészetének híveit a *Nyirfakisasszony* című regés költői elbeszéléssel. 1936-ban pedig egy terjedelmesebb szedetet adott ki *Lenau* verseiből, mely őt mint műfordítót is jeleseink sorába állította.

Tartsunk egy kis szemlét Havas István költeményei felett, s kíséreljük meg képet nyujtani e rokonszenves költői egyéniségről.

A legelső benyomás, melyet műveinek elolvasásából merítünk, az, hogy tartalmas és sokoldalú lélek. Minden sora elárulja, hogy az ismeretszerzésnek és az elmélkedésnek útjain járt és pedig nyilt szemmel, s mindenre visszaható érzéssel és benyomásainak kifejezésére hatásos eszközzel rendelkezik: kicsiszolt, s a népies és a régi nyelvnek kincseivel gazdagított stílussal. S ha igaz az a mondás, hogy a stílus az ember, ezt reá csakugyan elmondhatjuk, mert alig van sora, amelyről az olvasó fel ne ismerné keze vonását. És ez a stílus emlékeztet a mesteri kézzel rendezett virágágyakra, melyek nemcsak holt szépséggel, hanem az élet illatával is gyönyörködtetnek.

Igen, az élet illatával. Mert az igazi költészet ott kezdődik, ahol az író szavaiba beleömlik maga az élet, s ez teszi, hogy az olvasó felé levegő, illat csap onnan, szeme előtt színek játszanak, fülébe hangok csendülnek. Mennyi könyv van, amely nem egyéb, mint holt papíros, amelyet egy valódi író, költő az élet legértékesebb ajándékává tudná varázsolni.

* Szépirodalmi műveinek felsorolás lásd a Válogatott Versek és a Nyirfakisasszony c. kötetek fedőlapjain.

Havas István könyvei ajándékok: ajándékok a nemzetnek, a magyar olvasóközönségnek.

Ezért poezisának áttekintését kezdjük itt, legfelül: mit nyujt költőnk nemzetének és embertársainak?

A legmélyebb érzést, mely áthatja költészetét: a haza és a nemzet szeretete. Ebből meríti színeit, a hangulatokat táj- és természetfestő képeihez, az élet jelenségeinek rajzához és az ihletet pályája szeretetéhez. Ezt a mély érzést szülőföldjéről, a csáradi völgyből hozta magával apostoli hivatású atyja tanításából, mint ezt olyan szépen fejezi ki „A bölcs harangozó" c. versében:

Falusi rektor volt édesapám,
Gond görnyedője, terhet hordozó:
Jegyző, kertész és titkoljam talán?
A többi közt volt még — harangozó.

Ott őgyelegtem sokszor oldalán,
Mellettünk hintó gördült ki élesen,
Így szólt irígység nélkül jó apám:
Te se rösteld, harangozz, gyermekem!

Szóm visszazengi völgy, hágó, orom,
Tárt keblű portak, puszta majorok:
Ha virradatkor ős-álomsoron,
Bimbam, bimbam, harangot kongatok.

S a fiú megfogadta az apai intést, joggal zenghette:

Az évek szálltak... Lettem valami,
Gondnak, életnek árva mestere,
Sötétben járók esticsillaga,
Aki benéz a kunyhók ablakán,
Hogy ott sugarat gyújtson, fényeset,
S reá ragyogjon a nagy emberútra.

Légy áldott érte, Jézus, mesterem,
Cseléded lettem én, apostol,
Önző ugarok hős szántóvetője,
Kit úr lenéz és meg nem ért paraszt:
Lettem magyar tanító.

(Tanító.)

Ám ezt a keserű hangot sok versében a megnyugvás érzése váltja fel, hogy e sokat szenvedett nép szolgálatára szentelhette életét. Ezek az érzelmek ihlették őt, midőn versben és szépprózában egész sorát nyujtotta az ifjúsági műveknek. Ezek az érzések lelkesítették, midőn a népjogsértő trianoni szétdarabolás után a Múzsa gyöngéd kezével — mint a Finn népéposzban Lemminkäinen anyja — egyberakja a széjjeldarabolt tagokat és színes mozaikba foglalja a „Magyar városok" c. szonett-koszorúban. Ezekben a kiváló gonddal készült versekben az ép Magyarországnak legszebb és hagyományok megszentelte városait néhány jellemző vonással festi s odatűzi e szonetteket gyászvirágokként az ország vérző testére. Mily találóan mondja pld. Esztergomról:

Magyar Sion vagy, magyar Betlehem,
Nevedet hordja hír, s a hála ajka,
Hogy itt lett István, a bölcs Géza
Vajkja:
Király, keresztény — áldott földeden.

vagy Kolozsvárról:

Tegnap: szavadra kigyúlt völgy,
orom.
Ma titkon a szívek... pár millió...
De holnap újra hangzik! Únió!

A Kiskőrösről szólóban Petőfi emléke ihleti, Sárospatakról, „hol a kövekből is lélek szivárog", klasszikus tömörséggel zengi:

Comeniustól Kövy Sándorig
Száz elme gyúlt ki a Rákóczi-várban
Kiket kor, önkény meg nem tántorít.

S lett folytatásuk bátor ifjúságban,
Kiknek nevéből fonhatsz koszorút:
Kazinczy, Fáy, Szemere, Kossuth.

De mégis legállandóbban és legmélyebben a „városok városa“ ihleti, az ő kedves Budapestje, mely neki kenyeret és, ami a legnagyobb boldogság, évtizedekre terjedő szép és tágas munkateret adott. Nem csoda, hogy ezt a metropolist a költemények egész sorában ünnepli. Fővárosunk jellegét találóan fejezi ki ezzel a pár szóval:

Élted: világok örök ütközése.
Ős Napkelet vérével itt vegyűl
a Nyugat lelke...

(Budapest)

Költőnket azonban nemcsak a gazdag kultúrális központok lelkesítik dalra, hanem hazánk ezeréves történetének kimagasló alakjai is. Képzelete Attila ködbevesző alakjától kezdve napjainkig felidézi egy-egy nagyunk dicsőséges emlékét. Nem hagyhatjuk említés nélkül az 1927-ben írt, ma is aktuális himnuszt „a szent jobbkézhez“ vagy Aranyról, Petőfiről, Deákról, Kossuth Lajosról stb. zengő lelkes ódákat. A hazafiság nála elválaszthatatlanul egybeforr a vallásos érzéssel, mely az érintett Szent István, továbbá a Máriakultuszban éri el csúcspontját. A Boldogságos Szűz tisztelete több versében megcsendül és a maga teljességében „Anyám halála“ c. megható versében bontakozik ki. Ez a vers mintegy átvezető hídul szolgálhat a költő egyéni életéhez és világszemléletéhez, mely a szeretet, a szerelem és a természet dicsőítésében, titkos sugallatainak megértésében teszi őt a szív lantosává. A természet szépségeinek kultusza majdnem minden költeményében megpendít egy-egy húrt, de legmagasabbra tán két allegórikus költeményében: a Vén sas halálá-ban és a Párbaj-ban emelkedik.

Egyénisége természetszerűleg legerősebben a maga külön életének benyomásait megörökítő verseiben tükröződik. Az apai házhoz való viszonyát már említők. Innen indult el közéleti és költői pályafutása, melyről 18 éves korában írt egyik versében oly jellemzően mondja:

Izmom acélja rugóként feszűl,
Vérem csobog, mint a hegyi patak;
S fölforr, ha indulatba jő szívem,
Ha elragadja érzés-zuhatag:
Utam nem állja szó, se sziklafal...
Én még erős vagyok és fiatal.

(Én még erős vagyok és fiatal.)

Majd a férfikor delén így jellemzi önmagát:

Alkotni, tenni: valódi gyönyör,
A hősi nékem az, ami igaz.
Hiú világprobléma nem gyötör,
De egy szebb tettem balzsamos vígasz.
Milljók maga-mécséből lesz a fény...
A világ megy, halad, ha megyek én.

(Dél.)

Havas István lantján sok szép, bensőséges dal pendül meg a líra legáltalánosabb tárgyáról, a szerelemről is. Hitveséhez és ifjúkori eszményképeihez merengő, hangulatos verseket ír, melyek közül talán legmegkapóbbak a Veled, A kelecsényi erdőben, Erdei sétán címűek, de mindezek felett az Elfelejtselek? c. elégia. Ennek első és utolsó versszaka magában is tökéletes egész:

Hangod zenél a szél szavában
A hársak közt a vén hegyen.
A fülemüle-csattogásban
A zúgligeti réteken.
S mikor eláll a dal s a szél,
A csend is te rólad beszél.
Amint megűl a hegy, a völgy felett...
S te azt akarod, elfelejtselek?!

— — — — — — — — — — — —

Megtenném, elfelejtenélek,
De te vagy szép gyermekkorom,
Melytől a szív s dal újra éled,
S kifog a gondon, bún, koron.
Te vagy a Nap, a tiszta Ég,
S én rája ne tekintenék?
Hol éjben is néz rám csilagsereg!...
Oh, hogy tegyem meg, hogy
felejtselek!

(Elfelejtselek?)

Az eltűnt ifjúság és a tünő férfikor hangulatát festi a „Ha holnap elmegyek" c. elégia, melyben az „exegi monumentum aere perennins" bízakodó hangja helyett a lemondásba merült önérzet bánata csendűl meg:

Jaj, ha én holnap elmegyek,
Utánam semmi sem marad,
Csak egy maréknyi akarat!

De az túléli halk nevem,
S én a sok küzdő századon
Porlón, de büszkén álmodom.

(Ha holnap elmegyek.)

Tisztelt Társaság! Átfutottunk Havas István gazdag lírai termésén, de még meg kell emlékeznünk költészetének másik oldaláról: elbeszélő verseiről is. Kisebb költeményei között találkozunk számos sikerült románccal és életképpel, sőt egy verses mesével, az *Anni Swan* finn írónő prózai meséje alapján készült *„Mese a hegedűről"* című bájos alkotással is, de e téren legértékesebb műve a már említett „Nyirfakisasszony", amely arról tanuskodik, hogy a szerzőben nem csekély epikai ér is csörgedez. Ez, a 14 énekre terjedő epikum érdekesen mutatja két legnagyobb népies költőnk hatását, mely nem utánzásban nyilvánul, hanem a nemes költői hagyományok tiszteletében és követésében. Ez, a magyar őstörténetbe visszanyúló rege tárgyválasztásában, s a népmesék és népregék motivumainak felhasználásában Petőfi János Vitéz-ére s nyelvének régies és népies zamatára nézve Arany epikai műveire mutat. Ez a derekas alkotás kerek szerkezetével, hangjának üdeségével, természeti képeinek színességével méltán állítható Jakab Ödön, Móra Ferenc és Zempléni Árpád hasonló irányú művei mellé, s megérdemelné, hogy az iskolai olvasmányok sorában is nagyobb figyelem jusson neki.

Az idő rövidsége nem engedi, hogy tovább időzzünk Havas István eredeti költői alkotásainál, azért befejezésül még műfordítói tevékenységéről óhajtunk röviden megemlékezni.

Újabban nálunk szokássá vált a műfordítókról csak amúgy félvállról beszélni, mintha mindenki, aki a maga konyháján főz, már „eo ipso" előkelőbb helyet érdemelne a Parnasszuson, mint az, aki nagy szellemek és népek tolmácsaként sokszor önmaga tehetségének szárnyalását hozva áldozatul, beleéli magát az idegen költészetbe, s annak tündérvilágát feltárja nemzete előtt. Aki tapasztalatból tudja, mi az igazi műfordítás, bizonyára azt vallja: hogy a jó fordítás gyakran nagyobb szolgálatot tesz a nemzeti költészet fejlődésének, mint a középszerű eredeti alkotás. Épp ezért örömmel látjuk, hogy Társaságunk tagjai közül kettő is akadt, aki ránk, magyarokra, kivált a Petőfi-Társaságra nézve egy kiválóan érdekes költővel: Lenauval behatóan foglalkozott. Régi, nagytermékenységű költőtársunk: *Feleki Sándor* az egyik, aki Lenau összes verseit kongeniális módon átültette nyelvünkre, Havas István a másik, aki azokat a Lenau-verseket

fordította le, amelyek tárgyban és hangban legerősebben éreztetik a magyar Kisalföld, s Nyugatmagyarország virányainak hatását. E téren Havas István igen elismerésre méltó munkát végzett, mert nemcsak híven követi az eredetit, hanem annak verselési szépségeit és hangulatát is kifejezésre juttatja...

A mondottak — úgy hiszem — mindenkit meggyőztek arról, hogy a Petőfi-Társaság igazságos tárgyilagossággal döntött, midőn Havas Istvánnak ítélte az idei nagydíjat, s őszinte szívből kívánhatjuk, hogy a költőt ne kerítse hatalmába a pesszimizmus, mely „Pályám" című kis versében azzal csüggeszti, hogy része „bemohosult sírhant, örök feledés" lesz, inkább azt hisszük, hogy az a másik sejtelme teljesül, mely így szól:

Leszek karácsonyesti fény
A gyermek ártatlan szemén...
Csillag a várók éjjelén.

(Ha holnap elmegyek.)

MÁRKUS LÁSZLÓ SZÉKFOGLALÓJA

Márkus László, akit a Petőfi-Társaság 1937 március 2-án választott rendes tagjai sorába, ez évi február 13-án tartotta meg székfoglalóját a M. T. Akadémia felolvasó termében nagy és előkelő közönség jelenlétében.

Bevezetésül *Lázár Istvánról* emlékezett meg, akinek a helyére választották meg. A megemlékezés így szól:

— Mikor először szólalok meg — mondotta — a Petőfi-Társaság baráti és bajtársi körében, első szavam legyen egy név, magyar író neve, aki barátom volt és bajtársam a magyar nemzeti kultúra szolgálatában. *Lázár István* nevét idézem tisztelettel, mert művész volt Isten különös rendelése szerint és nagy szeretettel, mert magyar művész volt, elérhetetlen messziségben derengő célok vándora, gyermek, aki a teljesülésbe ívelő szivárványhidat nem éri el soha. Él, de ez a levegő nem tartalmazza a kifejlődéséhez kellő elemeket és gyökerei idegen, rossz földben tengenek, mely az ősi humuszt vastagon belepte.

— Engedtessék meg nekem, hogy mikor most őróla beszélhetek, ne azt mondjam el, hogy mi volt és mivé lett, hanem azt, hogy mivé nem lett s miért nem lett azzá, amivé egész lelki és szellemi alkata rendelte. Tudjuk, hogy tisztességet és tisztelt nevet szerzett, voltak szép és nemes sikerei, műve olyan, hogy abból egy jelentékeny művész arcéle rajzolódik elénk. Harminc év eredményét örököltük tőle. körülbelül minden évre egy kötet írása esik, tehát termékeny író volt és nagyon sokoldalú. Tudjuk, hogy regényei teszik műve jelentékenyebb részét, de maradtak egyénien szép versei, novellái, érdekes színdarabkísérletei. Székely ember volt, Gyergyószentmiklóson született és átélte magában azt a székely életet, mely a népi fantázia magátólértetődő csodáiban és a balladák komor féltónusaiban elhatárolhatatlanul belemosódik a mesébe. A székely lélek nem csak tapasztalja, hanem tovább képzeli a valóságot. Józan, világos, ázsiai szemlélet ez, mely az érzékelhető és felfogható dolgok frontja mögött nem sejti, hanem ismeri a tit-

kokat. Merő ellentéte ez a germán mithosznak, melynek ködképei emberfeletti méretekkel jelképezik az ember és a természet összefüggéseit. A székely lélek emberi méretekre vezeti le a természetfölöttieket is. a székely mithosz nem jelképekkel próbálja megfoghatóvá valósítani a megfoghatatlant, hanem valósággá egyszerűsíti. Nem csodálkozik a csodán, nem fél tőle, hanem veszi úgy, ahogy adva van, az élet egy szükségképpen való adalékának. A székely erdőnek is van hangja, mely szavakkal ki nem fejezhető élményeket közöl, sűrűiben babona rémlik, holdas tisztásain tündérek mulatnak. A székely ember is érzi a halált, mely a magasan függő sziklatömbök helyzeti energiájából, a lerohanó vizek sodró erőiből, a kidöntött ősfák zuhanásából sugárzik és félelmes feszültségeket gerjeszt lelkében. Érzi a születés és a nász misztériumát, a teremtés szűnetlen forró áramait, a nedvek keringését, a föld tavaszi zsendülését, az erő és a hatalom édességét, a katasztrófákat, a csillagok vibráló zenéjét, a jó és baljós jeleket, az állatok és növények rejtelmes rokonságát, a csodát, mely benne és körülötte van és fenyeget. De a székely ember nem teremt magának isteneket, akikben megküzdhet a félelmes ismeretlennel és akik művelik és teszik a csodákat, a székely embernek egy Istene van, aki mindent létesít s ő közvetlenül magában érzi Istenét és egyképen természetesnek és csodásnak látja, amit Istene teremt... Csoda, hogy a mag csírázik és a hold elfogy és újra megtelik szabályosan, de csak annyira csoda, tehát valóság az is, hogy a holdban egy ember hegedül és hogy a boszorkány szemeláttára változik át bakkecskévé. Egy gazdag és termő fantáziából vetíti ki maga köré a létező világot s ez éppen azért egyképpen valóság és mese, játék és zord balladikus élmény, mese, melyben ázsiai mithosz él és képződik tovább végtelenül az élet egyszerű jelenségeiből gerjedve és azokat átszínesítve.

— Józan, kézzelfogható világ ez, egy pozitív mesevilág, a valóságból felfokozott és nem a valóságot helyettesítő mithosz, élet, nem kitalálás, sokkal rokonabb a latin, mint a germán mithosszal. Ezt jó tudnunk, nemcsak a Lázár István lelki alkatának megértéséhez, hanem azért is, hogy megértsük nemzeti kultúránk sorsát és vívódásait, hiszen a magyar lélek még világosabb és pozitívabb, mint a székely, mithosza még kézzelfoghatóbb, valóságlátását nem a megközelíthetetlen hegyormok magassága, hanem a téres puszták messzisége határolja. A magyar lélek még sokkal latinabb és mégis viselnie kell a germán nyűgöt, amivel a történelem és a küldetés terhelte meg.

— Lázár István a magyar lélek és a magyar kultúra antinomiáját szenvedte, ezt a belső ellentmondást, ami vérségünk és műveltségünk közt jelen van és a tömegek kulturális közönyében a kiválóak hol tudatos, hol csak ösztönös lázongásaiban mutatkozik. Minden teremtő magyar tehetség nyűgnek érezte a ránk rakódott német hatásokat s a mi szent városunk, ahova szabadulásért menekültek, nem Berlin s még csak nem is München volt, hanem: Páris. Lázár István, törzsökös erdélyi ivadék Pestre került, ahol a német hagyományok nemcsak öröklődtek, hanem új behatásokkal egyre meg is újulnak. Semmiesetre se azonosítom magamat azokkal, akik Budapestet holmi beékelt idegen testként akarják látni egy máslelkű magyarság tömegében.

Ellenkezőleg, az egész magyarság telítődött azzal a szellemiséggel, mely a nyugat felé elzárt és a kelet felé expandáló germán erővonalak mágneses terét eltölti és Pest, mint a hatások legközvetlenebb felfogója, mintegy antennája a mindenfelől érkező sugárzásnak, éppen ezen a réven, a magyarság centrális szerveként lett azzá, ami. Meg kell találnunk és kezdjük megtalálni azokat a szelektív módszereket, amelyekkel az idegen sugárzásból a zavaró elemeket kiszűrhetjük és éppen Budapest művészete, főként a zene itt működő prominensei hozzák az egyetlen üdvözítő megoldást, midőn a népi kultúrát, az ősi maradékot kapcsolják közbe és ezen át tisztítják meg az eleven impulzusokat. Én tehát nem Budapestet teszem felelőssé azért, hogy itt egy Lázár István-szerű elemi magyarság nem kapta meg kifejlődésének hasznos stimulánciáit. Nem kapta volna meg otthon sem, Erdélyben és sokkal inkább megkapná ma ott, ahol az elnyomatás egyúttal felszabadulást is jelent a germán nyüg alól és ahol valóban egy körülírt erdélyi egyéniség kezd most kialakulni és megkapná tíz év mulva Budapesten, amikorra kultúránk már telítettebb lesz az ősi lélek felszüremkedésével.

— Lázár István magával hozta az erdélyi mithoszt, ezt a valóságba redukált mesét, amelyben az ázsiai természetszemlélet megkeresztelkedve, de pantheisztikus átélésében változatlanul él és működik és fejlődik tovább. Nem a Spinóza pantheizmusa ez, nem is Goetheé és mégkevésbbé a Hegelé, hanem az új platonikusoké, egy keleti változat, mely az egy Istenből áradó emanációként nézi a világot. Ez a kiáradás a bennünk élő Istenből, tehát belőlünk ered. A világ a mi teremtő fantáziánk vetülete és amit el tudunk gondolni, az tehát van. Ennélfogva csoda, mely lényegileg különböznék a valóságtól, olyan csoda nincs. Lázár verseiben ez a mithikus összefüggés csak halványan, talán székelyföldi dalaiban jelentkezik. Nem volt kifejezetten lirikus alkat, aminthogy Erdélyben nem túl nagy számmal teremnek alanyi költők, legalább a legújabb időkig nem teremtek. Szinte fordítottja a lírikus beállítottságnak a Lázár Istváné. A lírikus önmagában ismeri meg a dolgokat, ez a tárgyias szemlélet pedig a dolgokban látja meg önmagát. O maga azonos a fűvel, a fával, a virággal, a hegyorommal, nem önmagában fejezi ki a jelenségeket, hanem mindegyikben külön-külön ő inkarnálódik. Tisztára epikus beállítottság ez, tele a tempó, a ritmus az indulatok lüktető drámaiságával. Gyönyörű mesék csíráznak és sarjadnak lelkében, fantáziája nem ismeri lehetőségek korlátjait, mert az ő világképében minden lehetséges. Elfut innen Pestről, ahová a testi élete kötötte, lelke a történelembe, Egyiptomba, a bibliába és a magyar ősvilágba menekül innen, ahol szűkutcák és a mai élet reálitásainak malter falai gátolják el a szűz puszták horizontját és a szűz erdők gazdag mélységeit. Ott keresi témáit, ahol a kritika nem fér a csodákhoz, a biblikus Szíriában, Egyiptomban, a magyar megkeresztelkedés titkai között és mindenekfölött ott a szent belső földeken, ahonnét Hunor és Magor indult a friss népek nyugat felé vágyó kultúrnosztalgiájában a fehér szarvas útján. Nem sorolom fel regényei címét és nem beszélek drámai költeményéről, mellyel Krisztust idézi valami gnosztikus látomásban. Fantasztikum és misztikum, ezt látnánk mű-

vében meghatározó adatnak, holott egész élete lázas valóságkeresés volt. Nem a valószínűtlenséget akarta ő elhitetni, mint a Poe és Meyrinck és Hoffmann Beniut-szerű írók általában és nem elméleteket és elgondolásokat valószerüsített történetekben, mint Wells és az utópisták, hanem türelmetlenül bizonygatta, hogy a valóság nem olyan szűk, amilyennek látjuk s egészen a megismerésen túlról felfoghatunk képeket olyan fokozott szenzibilitással, mely az infravörös és az ultraviolett sugárzásra is érzékeny. Egészen természettudományos az ő igazsága: ma a sötétben is lát az infravörösre érzékenyített film és látja, ami az emberre vonatkozólag nincs és ha ezt a fizika produkálni tudja, mért ne produkálhatná a szellem a maga metafizikai vívmányaival és technikájával. Valóban ez a türelmetlen keresés, ez az indulatos bizonyítgatás határozza meg Lázár írásainak izgalmas stílusát. Lüktető, röviden felszakadó mondatok, kemény valóságrögök, olyan expresszív energia, amit ennyire meggyőzően nem tudott közölni semmi Hasencklever és semmi Lenormand. Mindig siet, mindig sürget, mindig kényszeríteni akar, hogy valóságul fogadjuk, amit ő annak lát. Olyan ember hangja ez, aki izgatottan és indulatosan követel echót az ürességből és nem akarja tudomásul venni, hogy a sötét és siket semmibe kiált. A mi sajátos kultúránkban még nem zendülhetett vissza az ő ázsiai vérségű, európainak is ősmagyar kereszténysége és mert a költő éneke csak a visszhanggal teljesül és anélkül olyan, mint a megfuvatlan síp létrekívánkozó hangja, azért nem lett ebből a nagy látens energiából az a tevékeny munka és az a teremtő program, aki beteljesülve lehetett volna. Mindennél természetesebb, hogy lázasan áhította a filmet, mely a csoda megvalósulásainak legkézhezállóbb instrumentuma. De hol van még a film attól, amivé egyszer lennie kell a benne adott lehetőségek erejéből és kifejező készségének logikája szerint? Egy kis filmvázlatot mutatott meg nekem egyszer Lázár, ebből ismertem meg az ő alkotó és formáló erejét gyökeresen. Ki tudja, hol kallódik az a kis írás, de az én lelkembe elmulhatatlanul beíródott. Tápió Isten, a magyar Pán született meg ebben az írásban olyan valósággal, hogy magányos óráimon ma is hallom dübörgését, ahogy szilaj bivalyon nyargal és eltűnik egy megnyíló sziklában. Még apró riportjaiban, — mert persze, hogy ujságíróvá lett Pesten a székely tuhudun — az állatkertből írott izgalmas kis közléseiben éreztem azt a benső egységet a természeti élettel, amely egység ebben az elveszett írásban élő lénnyé, felfogható és cseppet sem csodálatos csodává formálódott. Én egy nagy magyar szellemet gyászolok Lázár Istvánban, aki énvelem egy esztendőben született és meghalt most tavaly befejezetlenül. Tragikus lobogás a magyar éjszakában, mely még nem sűrűsödhetett világító tűzoszloppá.

A megemlékezés után felolvasta értekezését: *A színház a nemzeti kultúrában,* melyet lapunk más helyén közlünk.

Ezután *Császár* Elemér elnök a következő beszéddel fogadta taggá:

— *Kedves Társunk,* most elhangzott székfoglalód alapján beiktatlak Társaságunk teljes jogú tagjai közé. Szeretettel üdvözöllek körünkben, de üdvözlöm a Társaságot is, amely egy kitűnő embert nyert Benned. A jelzőt könnyű volt megtalálnom, de a hozzátartozó főnevet kénytelen vol-

tam a színtelen *emberrel* pótolni. Mi is vagy te tulajdonképpen? Tainenek bizonyára meggyűlne Veled a baja! Nemcsak a faculté maitresse-edet nem tudná meghatározni, de még azt sem, mi a lényeged. Valóban, amint Hamlet elé a felhőkből, elénk munkásságodból a legkülönbözőbb képek rajzolódnak ki. Első pillanatban a művész vonásai bontakoznak ki, de nem tudom, a színek és vonalak művészéé-e, aki az Operaházban — még a messze multban — a magad rajzai után készíttetted a jelmezeket és a díszleteket s megindítottad ott azt a scenikai fejlődést, amelynek eredményeire ma az egész művelt világ fölfigyel — vagy talán a dráma az igazi tere művészetednek? Az *Attila* és az *Ágis tragédiája*, ez a két nagyszabású és merész tragédia — mind a kettő zavarba hozta a kritikusokat — költőnek mutatnak, kivált a későbbi, amely görög hősök lelki mozgalmaiban a mai élet problémáit tükrözve, a messze mult képeiben az örök embert varázsolta a színpadra. Majd új alakban tűnsz elénk: mint ujságíró, aki cikkeidben — számuk többezerre megy — az irodalom, a képzőművészetek, a színpad nagy kérdéseit világítod meg, Párizsban szerzett ismereteiddel és gazdag lelked fogékonyságával, vagy — és ezek talán legmegragadóbbak cikkeid között — a magyarság szerepét és a nemzet hivatását fejtegeted, aggódva — reménykedve, de bízva fajunk erejében. Ujra változik a kép; a Magyar Színház és a Thalia, az Operaház és a Nemzeti Színház deszkáin látunk, előbb mint rendezőt, majd mint igazgatót — munkásságod legszebb emlékei ezen a téren a Thalia Színjátszó Társulatnak megszervezése a friss, fiatal, új csapást törő művészekből és a *Nibelungen-Ring* színrevitele.

— Ime a képek. Mindegyik más és más és mégis alapjában ugyanaz, ugyanannak a lelki valóságnak különféle objektivációja. Mint a rádiumból a láthatatlan sugarak, úgy tör ki lelkedből a szép utáni vágy s Te — talán mégis csak ez lesz az igazi meghatározás — a szépségre sóvárgó művész-lélek vagy. A szépet kutatod, mint kritikus, a szépet fejezed ki, mint költő, a szépet valósítod meg a színpadon.

— Te, kedves barátom, azok közé a szerencsés emberek közé tartozol, akiknek megadta a sors, hogy azzal keressék kenyerüket, ami szívüknek legnagyobb ügye — Te a széppel. De irígylésre méltó vagy még egy szempontból. Téged hajlamod és vérmérsékleted forradalmárnak rendelt — forradalmárnak, de nem rombolónak, hanem építőnek. Küzdve a régi, a megrögzött ellen, csak az idejét multa, az ósdi, az értéket vesztett ellen küzdöttél s helyébe nemcsak újabbat, hanem jobbat is akartál adni. Ennek köszönheted, hogy megérted: ami forradalmi eszméért, ami forradalmi törekvésért Te fiatal korodban fegyvert fogtál, az évtizedek alatt mind megvalósult, uralkodó lett s így Te, noha nem változtál életed folyamán egy hajszálnyit sem, most, hogy férfikorod delére jutottál, mint a meglévő értékek őre, mint a hagyomány védelmezője szolgálhatod egykor forradalmi eszményeidet.

— Az élet igazolt Téged s igazol bennünket, akik magunk közé választottunk.

A TAGOK KITÜNTETÉSE, MUNKÁSSÁGA.

Raffay Sándor t. tagunkat, bányakerületi evang. püspököt a Kormányzó úr m. kir. titkos tanácsosi méltósággal tüntette ki.

Kállay Miklós alelnök *Godiva fehér galamb* c. költői misztériumát a Nemzeti Színház január 14-én;

Bókay János r. tag *A rossz asszony* c. színművét a Pesti Színház január 22-én;

Farkas Imre *Kati, gyere ki* c. operettjét a szegedi színház január 30-án adta elő.

A KISFALUDY-ÜNNEPEK

Kisfaludy Károly születése 150-ik évfordulóját ünnepelte a magyar irodalmi élet. A Nemzeti Színház születése napján, február 5-én, déli egy órakor, a Nemzeti Múzeum kertjében, Ferenczy István alkotta szobra előtt jelent meg, s *Németh* Antal igazgató méltatta a halhatatlan költő elévülhetetlen érdemeit s letette szobrára a színház koszorúját. Jelen volt az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság, valamint a Petőfi-Társaság. A mi koszorúnkat *Császár* Elemér elnök és *Gáspár* Jenő titkár tették le a szobor talapzatára. Este a Nemzeti Színházban díszelőadás volt, melyen újszerű, művészi rendezésben bemutatták a *Csalódások* c. vígjátékot. A megjelent előkelő közönség lelkét nagy és őszinte elragadtatás töltötte el a halhatatlan darab szépségei felett. Február 6-án pedig a költőről nevezett Kisfaludy-Társaság nagygyűlésén *Voinovich* Géza elnöki megnyitójában tett gyönyörű vallomást korunk érzelmeiről és gondolatairól, melyeket az úttörő nagy íróval szemben ma is lelkünkben hordozunk. A Petőfi-Társaságot az ünnepi ülésen *Havas* István főtitkár képviselte.

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAI

A *Petőfi-Társaság* új pártoló tagjai (folytatólagos közlés):

Makay István polgármester, Pécs. Dr. Esztergár Lajos h. polgármester, Pécs. Dr. Zádor Imre v. főjegyző, Pécs. Kollányi Sándor főjegyző, Kőrösszakál. Dr. Fényes Elemér orvos, Biharugra. Kardos Bálint isk. igazg., körz. felügy., Biharugra. Dr. Papp Sándor vm. árvsz. ülnök, Veszprém. Róth Jenő számv. főtanácsos, Veszprém. Kiss Lajos Károly ny. tanító, Komádi. Csizmadia Sándor jegyző, Komádi. Perecz István ref. esperes. Komádi. Pályi Dénes Zoltán ev. lelkész, Komádi. Dr. Szőke Gyula m. kir. egészségügyi tan., Komádi. Dr. Adamis Géza körállatorvos, Komádi. Dr. Maár Gyula ügyvéd, Komádi. T. Nagy Gyula földbirtokos, gazd. tan., Komádi. Dr. Angyal Béla kir. közjegyző, korm. főtan., Pécs. Dr. Mérő József vm. főlevéltáros, Pécs. Dr. Bencze Ákos árv. ülnök, Pécs. V. Horváth János g. felügyelő, Pécs. Dr. Fónay István tisztiorvos, Pécs. Dr. Zánkay Ferenc v. aljegyző, Pécs. V. Rábay Gyula v. erdőmérnök, Pécs. Dulánszky Jenő v. főmérnök, Pécs. Kalenda Lóránt műsz. főtan., Pécs. Dr. Vörös Mihály v. tanácsnok, Pécs. Riha Ferenc v. főszámvevő, Pécs. V. dr. Demeter Lénárd ügyvéd, Budapest. Dr. Kehrling Károly főorvos, Budapest. Hetlinger Jánosné faker., Budapest. Dr. Balogh Lajos orvos, Berekböszörmény. Simonkay Ferenc kir. erdőmérnök, Veszprém. Dr. Boch Pál kir. árv. tanácsülnök, Veszprém. Bodor József v. főszámvevő h., Pécs. Papp Jenő v. műsz. tanácsos, Pécs. Dr. Vörös Márton v. főlevéltáros, Pécs. Gy. Pálffy Gyula földbirtokos, Komádi. Dr. Perecz György orvos, Komádi. Dr. Bálint Miklós orvos, Komádi. Dr. Zonda László orvos, Komádi. Záborszky Nándor polgármester, Budafok. Dr. Ternyey Ferenc v. tanácsnok, Budafok. Özv. Pejtsik Dezsőné postamester, Kőrösladány. Turóczy Endre jegyző, Kőrösladány. Csák József főjegyző, Berekböszörmény. Balku Antal jegyző, Berekböszörmény. Szabó József igazgató,

Endrőd. Dr. Timár Sándor orvos, Endrőd. V. Baranyay István ügyv.-igazgató, Endrőd. Szerdahelyi Vilmos pt. igazg. h., Veszprém. Dr. Ungváry Antal tv. tanácselnök, Veszprém. Dr. Sziklai Imre fogorvos, Veszprém. Dr. Szakál Lajos orvos, Veszprém. Virányi Gyula Máv. főintéző, Budafok. Dr. Bathó Kálmán kir. közjegyző, Budafok. Láncz József el. isk. igazg., Budafok. Soós Aladár isk. igazgató, Budafok. Kolumbán Virgil prem. g. igazgató, Budafok. Dr. Jegg Géza polgármester h., Budafok. György István Máv. főintéző, Budafok. Dr. Hank József orvos, Budapest. Dr. Kovács Mihály orvos, Mezőberény. Andreczky József árv. elnök, Pécs. Szakál Gyula isk. igazgató, Kőröstarcsa. Darkó Béla unit. lelkész, Füzesgyarmat. V. Szakály István, Székesfehérvár. Gyökössy Dániel ref. lelkész, Gyoma. Dr. Polgári László főjegyző, Biharnagybajom. Halász Imre gyógyszerész, Sárrétudvar. Dr. Kövér Gyula jegyző, Sárrétudvar. V. Rébék Pál ref. igazg. tanító, Kőröstarcsa. Fehér László szöv. igazgató, Kőröstarcsa. Harsányi László főjegyző, Endrőd. Uhrin Imre birtokos, Endrőd. Dr. Cseh József közs. orvos, Endrőd. Gozmány József jegyző, Mezőberény. Hanzély János jegyző, Mezőberény. Magdó István polg. isk. igazgató, Mezőberény. Dr. Tóth László orvos, Mezőberény. Sz. Komlódy Zsuzsanna gyógyszerész, Mezőberény. Beretzki Péter gyógyszerész, Mezőberény. Kis-Péter Pálné, Mezőberény. Dr. Sztrika Jenő jb. bíró, Budafok. Rónaszéky András telekkönyvv., Budafok. Dr. Budaházy László jb. elnök, Budafok. Karnay Béla v. h. főparancsnok, Budafok. Dr. Káldor Adolf tisztifőorvos, Budafok. Hargitai Károly ptafőnök., Budafok. Zsoldos Gyula főtanácsos, Veszprém. Kolits Aladár pü. irodaigaz., Veszprém. Gaál Lajos pü. tanácsos, Veszpém. Dely László főmérnök, Veszprém. Dr. Molnár Ferenc pü. tanácsos, Veszprém. Piacsek Rezső tanfelügyelő, Veszprém. Nagy Ferenc ref. lelkész, Sárrétudvari. Szép Sándor ny. ezredes-hadbíró, Budapest. Dr. Döhrmann Henrik állatorvos, Budapest. Dr. Szász Ferenc ügyész, Veszprém. Bán Károly okl. mérnök, Veszprém. Demjén István ref. lelkész, Budafok. Gimesy János ny. isk. igazgató, Budafok. Hankóczi Imre Máv. áll. főnök, Budafok. Varsányi Béla gyógyszerész, Budafok. Walthier György polg. isk. igazgató, Endrőd. Magyari Anna isk. tanárnő, Endrőd. Farkas István könyvelő, Endrőd. Dr. Raiz András ügyvéd, Biharnagybajom. Kövendy Lajos jegyző, Biharnagybajom. Dr. Varga István közs. orvos, Biharnagybajom. Benedek László ref. igazg. tanító, Nagykereki. Magánpolgári iskola, Várpalota. Nagy Zsigmond főjegyző, Sárrétudvari. Dr. Marschal János állatorvos, Mezőberény. Kozsuch János ev. igazg. tanító, Mezőberény. Biszkup Ferenc ev. lelkész, Mezőbrény. Buncsák Gusztáv isk. igazgató, Mezőberény. Walter Jenő Máv. főintéző, Mezőberény. Alistáli Biró Zoltán dr. ügyvéd, Mezőberény. Papp József ref. iskolai igazgató, Sáránd. Dr. Juhász Viktor v. főlevéltáros, Székesfehérvár. Riskó Margit igazg.-tanító, Berettyószentmárton. Facsinay Géza Ferenc vendéglős, Nagyléta. Kiss Gusztáv ref. tanító, Vértes. Dr. Tar János orvos, Monostorpályi. Töpler Pál jegyző, Monostorpályi. Dr. Szász Imre ref. lelkész, Monostorpályi. Antal László főmérnök, Szentendre. Toperczer Andor főtisztv., Szentendre. Dr. Dobák Emil nyug. főtanácsos, Szentendre. Prohászka Tibor főkönyvelő, Szent-Endre.

A szerkesztő bizottság elnöke:

CSÁSZÁR ELEMÉR.

A bizottság tagjai:

GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 15.

Budapesti Hirlap nyomdája. — Felelős nyomdavezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjáélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1938. évi illetményköteteink:

BARABÁS GYULA: ELVESZTETT ARCOK. *(Január hó.)* Az erdélyi irodalom értékes képviselőjének legújabb alkotása. Regényének hősei az erdélyi magyarok.

SZENTMIHÁLYINÉ SZABÓ MÁRIA: FELFELÉ (KÉT KÖTET.) *(Február hó—március hó.)* A béke boldog napjaitól kezdve, a világháború válságain át érdeklődéssel és együttérzéssel kísérjük figyelemmel sorstársaink életét.

BALASSA IMRE: MOLIÉRE. *(Április hó.)* A Napkirály kora, a XVII. század udvari és szerelmi intrikái elevenednek meg ebben a nagyszabású korrajzban, amelynek tragikus hőse a világ legnagyobb vígjátékírója, legkülönb színésze.

BÓKAY JÁNOS ELBESZÉLÉSKÖTETE. *(Május hó.)* Az európai hírű vígjátékíró elbeszélés-termésének legjava. Mindegyik elbeszélés egy-egy dráma.

KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: FÖLDI KÖDBEN. *(Június hó.)* Földi ködben megyünk előre. Minden anya szeretné, ha gyermeke a hegytetőre jutna: fénybe. Rozálka, mikor a gyermekét várja, végigéli a gyermek életét, megküzd érte, hogy megbékélt szívvel érhessen fel a hegyre: a jó Isten elé.

FALU TAMÁS: TISZTA VÍZ. *(Szeptember hó.)* Három ember mesteri kézzel szőtt története, csupa ötlet, finomság, bölcseség.

PEKÁR GYULA: ULTIMA CANZONE. *(Október hó.)* Pekár Gyula utolsó könyve, elbeszélő művészetének legértékesebb gyöngyszemei.

VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA: NE SÁRGULJ, FÜZFA (KÉT KÖTET.) *(November hó—december hó.)* A „Virágzik a mandula" című, páratlan sikert aratott katona-regény folytatása. A „Virágzik a mandula" eddig közel harmincezer példányban kelt el!

A Petőfi-Társaság az 1938. év folyamán TÍZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET *és folyóiratát, a „Koszorú"-t mindazoknak elküldi, akik évi 20 pengőt ajánlanak fel a Petőfi-Társaság pártolására.*

Ez a pártoló tagsági díj havi 2 pengős, vagy negyedévi 5 pengős részletekben is törleszthető.

A köteteket a pártoló tag részére, kívánságára beköttetjük, sötétkék egészvászon kötésbe, aranynyomással és ebben az esetben a bekötésért kötetenkint 1 pengő 60 fillért számítunk.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrássy-út 16. Távbeszélő: 1-266-83.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

Lázár Béla: Thorma János, Petőfi festője (Tanulmány) . . 193
Falu Tamás: Magyar, vagy francia (Költemény) 206
Harsányi Zsolt: A Szent korona a forradalmak alatt (Részlet a Sacra Corona című könyvből) 207
Havas István: Szonettek (A Lánc-híd, Királyi csipke, Körmöcbánya, Erika) 215
Sik Sándor: Szávay Gyula emlékezete (Tanulmány) 217
Szathmáry István: Szent István-évi könyörgés (Költemény) . 226
Ifj. Hegedüs Sándor: Petőfi Sándor (Tanulmány) 227
Czóbel Minka: Házak lelke. (Költemények) 235
FIGYELŐ: Kell-e írói kamara? *(L. B.)* — Nyelvében él a nemzet *(Hs.)* — Kölcsey centennáriuma *(G. J.)* — Színházi látványosságok *(-ő.)* — Dugonics Etelkája *(r. ö.)* 237
IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: *(Pintér Jenő:* A magyar irodalom története. — *Szitnyai Zoltán:* Tánc. — *Havas István:* Kövek, virágok, emberek. Szonettek könyve. — *Galamb Sándor:* A magyar dráma története 1867-től 1896-ig) 243
A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE . 246

UJ FOLYAM
★
IV. KÖTET
★
4. SZÁM

BUDAPEST
★
1938 JÚNIUS
★
ÁRA 1 P

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNY

THORMA JÁNOS, PETŐFI FESTŐJE

ÍRTA: LÁZÁR BÉLA

Tíz esztendővel ezelőtt a Petőfi-Társaságban megemlékeztem arról a művészről, aki Petőfi congeniális társa, Petőfi átélésével Petőfi legnagyobb festője lett. Zichy Mihály születése százéves fordulóját ünnepeltük és a róla szóló könyvemnek azt a pár lapját, melyben a költő és a művész közös vonásait, élményhasonlatosságaikat és az ezekből kirobbant belső látományaikat idéztem, Petőfi Sándor szellemének templomában, mutattam be.

Nem Zichy Mihály az egyetlen művész, aki Petőfi szellemvilágából érzésre gyulladva, a költő szavától nyert ihletet belső látományainak kialakításához. Petőfit sokan illusztrálták, előbb is utóbb is, — de ha illusztrálni annyit jelent, hogy a költő vizióját a képírás nyelvére átírjuk, Zichynél nem azt jelenti. Ő eggyé vált Petőfivel, nem egész költészetével, csak azokkal az alkotásokkal, melyek olyan érzéseknek adtak halhatatlan hangot, melyek Zichy lelkében is, annak titokzatos mélységeiben, eredettől fogva benne lappangtak. Az ezerarcú Petőfit Zichy úgy látta, amint a szabadságvágy eszményi fényében jelenik meg. A szabadság sem Petőfinél, sem Zichynél nem elvont eszme, melyet gondolatsorozat végső eredményeként vontak ki, mindkettőnél élményekből fakadó, hús a húsukból, vér a vérükből, a magánéletük legbensőbb titkai belőle alakulnak, benne gyökeredzenek, ősi ösztöneik táplálják, életük összeütközéseinek döntő indítéka, kirobbanó vérmérsékletük hevével imádták, életük eszményképe volt, melyért elvérzettek.

Egy másik congeniális művész, *Thorma* János hatalmas alkotását, *1848 március 15-ét* a Műcsarnok idei téli kiállítása mutatta be.

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Mielőtt a kép elé lépnénk, menjünk át — ha gondolatban is — a Szépművészeti Múzeumba és kérdezzük meg ott, ki ez a Thorma János? Ki ez a festő, aki ma, ebben a mi szétszaggatott világunkban, arra a Petőfire gondol, aki 1848 március idusát megcsinálta, meg merte és meg tudta csinálni; ki ez a Thorma János, aki ennek a nagy napnak egész történeti jelentőségét, nemes erkölcsi tartalmát, a szabadság-eszme magasztos mélységét egyetlen egy pillanatba tudta összefoglalni, hogy annak lázát, erejét, sodrát örök jelenbe sűrítse?

Thorma János már nem él, csak az imént veszítettük el s igen kevesen tudták, hogy mit vesztettünk el benne. A legkülönösebb emberek egyike volt, aki szűk körben kitárta magát, de ösztönösen menekült a nyilvánosság elől.

Legelőször Párisban, 1893 tavaszán találkoztam vele, ahol a Julian-akadémián tanult, noha már akkor, mint mondani szokás „kész festő“ volt. Hiszen *Szenvedők* c. képét már két évvel ezelőtt kiállította, egy évvel később a müncheni Glaspalastban került kiállításra, utána pedig Párisban, ahol ki is tüntették, de ő nem tartotta magát kész művésznek, önkritikája erősebb volt, semhogy a baráti taps elkapassa s beállott újra diák-sorba. S ezt a tulajdonságát megőrizte mindvégig. Nem szűnt meg tanulni.

A *Szenvedők*-et 1892-ben a téli tárlat juryje először nem fogadta el és mikor Thorma erélyes fellépésére mégis bevették, úgy eldugták egy mellékteremben, hogy maga a művész is alig akadt rá. Aztán Thorma kereste a kép hibáját. Azt tudta, hogy mikor otthon, Nagybányán festette, egészen egyedül volt, talán sarkalatos hibákat követett el? Nem volt több húsz évesnél. Kételkedett önmagában. Ezt a jellemző vonását is végig megőrizte. Tépelődő természet volt és egyszerre rajongó is. Búsult és vigadott, át-átcsapott a legellentétesebb érzésekbe, magyar volt. Emlékszem egy tavaszi esténkre, a Grand Caféból indultunk el a Szajna másik oldalán fekvő tanyájára s a hosszú úton mi másról lehetett szó mint Munkácsyról, kivel ekkor lelkem naponként megtelt. Naplómban ezt olvasom: „Thormával tegnap sokat beszéltünk Munkácsyról, bámulja őt, de sajnálja, hogy elszakadt.“ Sejtem, hogy ez a szó mit takar. Ha Thorma pályájára gondolok, melynek főjegye a hazai röggel való örök egyesülés, a magyar gondolat európai szinten való kifejezésének vágya, értem, mint értelmezte ő Munkácsy *elszakadását*. Pedig Munkácsy lelkében sohasem szakadt el hazájától. Álmaiban sem. Már pedig a költők-

nek, művészeknek nem a mindennap, hanem az álmok, az elképzelések igaz életök. Munkácsy Krisztus-képei lírai vallomások, a *Honfoglalás* élete legendás meséje, *Milton*-ja a maga belső viaskodásának kivetített mása, — otthon volt ő álmaiban, magyar álmokat, a maga magyar lelke viharzását, kis örömeit és nagy fájdalmait alakította remekművekké. Amit Thorma elszakadásnak vélhetett, mert nem látta a nagy mestert belső háborgásai között, az csak a rikító külsőség, melyet a nagyvilági élet font köréje, de amelyben ő oly elszigetelten tudott élni, ridegen elzárkózva a pompa elől és beletemetkezve művészálmainak pazar fényébe, mint maga Thorma, a kis diákszálló rideg szobájában, a szép álmai között, az eljövendő alkotások látományait idézve.

A nagybányai adóhivatalnok fia soha sem kapta volna meg szülei beleegyezését arra, hogy művésznek mehessen, ha a Munkácsy-legenda nem verte volna fel országszerte annyi magyar anya titkos álmát. Hátha az ő fia is? Az apa is mosolygott a bajusza alatt és János Pestre került, az öreg Székely Bertalan keze alá. „Domine spectabilis, mondotta neki mestere, maga többet fog tudni, mint mindegyikünk!“

Pedig Thorma nem volt csodagyermek, de magyar temperamentuma szikrázásával még az örök tépelődő mestert is elragadta. Fokozta ezt Székelynek az a felismerése, hogy ebben a tanítványban nem fog csalódni, mert észrevette, hogy nem szabályok szolgai követője, hogy meghallgatja az öregúr elgondolásait, receptjeit, melyeket ő maga hosszas kísérletekből vont le, de látta, hogy fiatal tanítványa a szabályokat azonnal a maga módján alkalmazza, nem szolgai követő, de átteremti, a maga kezejárásához formálja. És Székely Bertalan hümmögött. „Domine spectabilis — mondotta — jól van, most már elindulhat világot látni.“

A világ akkor Páris volt. De mivel Székely azt tanácsolta neki, hogy Münchenbe menjen, Thorma János odament. Székely emlékezett arra, hogy valamikor ott tanulmányoztatták véle, Rethel művein át, a szerkesztés ág-bogas fogásait. A müncheni akadémia bizonyára hű multjához és csak megerősíti növendékét abban, amire ő oktatta. Nem úgy történt. Thorma ott Hollósy Simonnal találkozott össze, aki ekkor egy nagyon keresett festőiskola mestere volt, más ideálok híve, főleg Bastien Lepage apostola. A Glaspalast ennek a nemrég elhalt francia mesternek egy sor képét mutatta volt be, ami a német művészifjúságot fanatikus lelkesedésre ragadta. Ősi ösztönöket szólaltatott meg ben-

nük. A német faj rajzhajlamának adott tápot, ami az ősgermán állatornamentika óta jellemzi a germán művészetet, a holbeini hagyományok is ebben gyökeredzenek. De Bastien Lepage azt is tanította, hogy a világot finom szürke tónusfátyol alá kell fogni, ami emeli a rajzlátással felfogott világszemléletet. Hollósy a maga mikroszkópikus látását igazolva látta a francia mesterben. Túláradó lelkesedéssel rajongott érette és tanítványait is magával ragadta. Hollósy áradozva beszélt tehát a természet részletező megfigyeléséről, cigányos rajongással a világ színkáprázatairól és Thorma, romantikus lelke minden hevével, a „finom naturalizmus" hívévé szegődött. Újra az történt Münchenben Thormával, a Hollósy-körben, ami Pesten Székely mellett. Kitűnő tanítvány lett, de magyar temperamentuma elragadta. Megtanult mindent, ami megtanulható, de mindezt csak arra használta, hogy segítségükkel érzései felverte belső látományait alakítsa ki. Hazament Nagybányára és megfestette a *Szenvedők*-et.

A *Szenvedők* elé állva, a Szépművészeti Múzeumban, azt látjuk, hogy elbeszél. De nem úgy, mint ahogy a Műcsarnokban akkor szokás volt, történeteket kiélezve, közönyös világításban, anyagéreztetést hangsúlyozva, hanem a látomány mély átérzésében, a képegészet hallatlan finom tónus alá fogva. Ebben megegyezett Hollósy tanításával is, ki Bastien Lepage hatása alatt szürke naptalan fénybe szerette állítani az alakokat, hogy ilykép a szétszórt világítás forma-felbontó erejével dacolva, a rajzértékeket megőrizhesse. Thorma művének jelentősége éppen az, hogy a finom tónus alatt az alakok formaerejét és kifejező mélységét is meg tudta őrizni. Székely Bertalan bizonyára kifogásolta a képfelépítés egyenetlenségeit, a csoportfűzés szabálytalanságait. De méltányolta azt is, hogy fiatalos temperamentumát fegyelmezni tudta és egészet adott részek összetevése helyett, ami pedig a többiek rendes hibája volt. A *Szenvedők*-kel visszament Münchenben Hollósyhoz, onnét mihamar Párisba, a Julian-iskolába, hol lelkét új benyomások, új álomképek verték fel.

Ez időben a millennium előtt álló ország lázasan készült a nagy ünnepre. A hivatalos körök megmozdultak és a történeti képek egész sorát rendelték meg. A millenniumi kiállítás történeti képeskönyvvé vált. Sajnos, nem lehet felsőbb *elhatározással* műremeket csináltatni, ha nincs meg hozzá az idő, mely azt kiérlelje. Ekkor, 1896 táján pedig már lehullott a fátyol az évtizedeken át homályba rekedt nagy impresszionista mesterekről, akik az új

világszemléletben élő új ember lelkiségét igazi művészetbe tudták átírni. A párisi Salon mellett egyre-másra nyíltak meg Monet, Pissaro, Renoir, Degas gyüjteményes kiállításai, aztán a neo-impresszionisták, Toulouse-Lautrec, Signac, Ryselberghe is szóhoz jutottak, — Manet műveiből emlékkiállítást rendeztek, a levegő telve volt a festői problémák megvitatásával, az irodalom is festői szemléletet vitt be az új lélekrajzba, az új táj- és városképbe, Zola, Daudet, Maupassant nevétől hangosak voltak az utcák, — aki fiatal festő ebben a környezetben élt, jobban érdekelték az atmoszféra-hatások, mint a mesealakítás örök törvényszerűségei. Nem mintha nem kötötték volna a természethatásokat valamely emberi vonatkozáshoz. Réti István ekkor festette *A bohémek karácsonyá*-t, Csók István az *Árvák*-at, Ferenczy a *Madárdal*-t, Iványi-Grünwald Béla *Attila kardjá*-t, csupa bánatos tárgy, de eszményi színt nyertek attól a klimától, hogy egy divatos szót használjak, melybe belehelyezték, a lilás, kékes, szürkés tónusok mindent beborító egységébe.

Thorma lelkében egy napon aztán hatalmas látomány-sorozat gyulladt ki. Egy hármaskép gondolata, melyet közös eszme köt össze, a Szabadság eszméje. Az eszme fellobbanása és gyászos vége, a győzelem pillanatnyi mámora és a bukás szívethasgató keserűsége. Ennek az eszmének szentelte aztán egész életét. De csak két részével készült el.

Magát az eszmét Petőfi sugallta. Thorma János Petőfiben élt, abban a multban, a szabadságharc mámoros eszmekörében, mely neki a szülői ház óta élő jelen. A magyar középosztály a mult század utolsó évtizedeiben kettévált, voltak, akik belevetették magukat a kiegyezés idegzsongító érzéseibe, de voltak, kik úgy érezték, hogy a kiegyezés a régi ideálokat feladta, megcsalatottnak vélték magukat és szemüket a turini remete arcára függesztve, egyre egy újabb erőfeszítés, egy újabb változás, az 1848-as ideálok feltámadásának reményében éltek. *Kossuth Lajos azt izente... Mégis huncut a német...* s a korcsmaasztalok mellett meg nem békült hazafiak keseregtek és várták a jövőt. Ebben a hangulatban *1848* glóriás fénybe borult. Március idusa, október 6, a remény és a reményvesztettség, az ima és az átok, a hit és a kétségbeesés hangulatellentétei között vergődő lelkek végletei. A kisvárosok közvéleményét ezek a hangulatok vezették, irányították, befolyásolták. Thorma János belenevelkedett, beleélte magát

ebbe a gyászos, makacs, meg nem alkuvó hangulatba és ebből emelte ki lázas elképzeléseit.

Hazautazott és történeti képbe fogott bele ő is. De képzelete nem a mult valamely fényes, lelkesítő avagy megnyugtató eseményére gyulladt fel, — ellenkezőleg, a bús magyar lélek idegtépő emlékére, az október 6.-ra. Belevetette magát a munkába. Éjtnapot egybetett, hogy a nagy ünnepre elkészüljön.

Arra nem gondolt, hogy ez aztán igazán *nem* alkalmas téma a király és a nemzet eggyéválásának nagy ünnepélyére. Ha a hetvenes évek közepén azt írhatta Zichy Antal öccsének Párisba, mikor megkapta Petőfinek a *Király és a hóhér*-t illusztráló rajzát: „Most mi nem elnyomott lázadó, hanem alkotmányos, kielégített és királyunkkal a legjobb egyetértésben élő nép vagyunk“, mennyivel inkább illett ez 1896-ra, mikor az egész nemzet büszke multjára, lázas örömrivalgások között rajongta körül királyát, — ki gondolt arra, hogy egykor, negyvenhét évvel azelőtt, egy fiatal fejedelem, gonosz tanácsadóktól körülvéve, kegyetlen ítéletet hozott? Vessünk fátyolt a multakra, — ez volt a hangos jelszó, a nap süt, május kacagott és ki akar látni ünneprontót? Ha Zichy Antal attól félt, hogy Zichy Mihály illusztrációi miatt Petőfi nem kerülhet a király asztalára, a *Műcsarnok* emberei gondolni sem mertek arra, hogy elfogadják a fiatal művésznek az aradi tizenhárom gyászos végét ábrázoló festményét. A király elmegy a Műcsarnokba és bűnét arcába vágják? Mely vad gondolat! A kisváros negyvennyolcas hangulatában megszülethetett az eszme, az ifjú lélek rajongásától fénybe borulhatott, a hazafiérzés keserűsége végig szánthatott egész testi-lelki alkatán, — s bár tudta, hogy mely ellenszenvvel, minő ellenhatással kell majd megküzdenie, tudta, hogy sokan, igen sokan, a meghunyászkodók, koncelesők egész hada, mint ő vélte, fel fog zúdulni ellene, — sebaj, Thormát éppen a feladat nehézségei vonzották, a tartalmi és formai nehézségek. Éppen azért még fokozta is a nehézségeket, hogy sikere, művészi sikere, annál nagyobb legyen.

Beleélte magát az eseménybe, kitanulta annak minden részletét, helyszíni tanulmányokat végzett Aradon, ami könyv-, ujságcikk ez eseményről megjelent, elolvasta. Beszélt a még elő tanukkal, sőt jelen volt egy akasztáson is, — az uralkodó naturalizmus dogmájának tökéletesen alávetette magát.

De csak az előkészületeknél. Mikor a formai megoldásra került a sor, ott romantikus lelkének, izzó képzeletének első fel-

lobbanásához, érzéseinek árjából kiemelkedő látományához ragaszkodott. Ez a vizió, minden történeti hűsége mellett, érzésben fogant és érzéstől van átfűtve. A váz, melyen felépült, a lehető legegyszerűbb. Egy ferdén átvágott téglány. Jobboldalt az áldozatok csoportja, a szekér mellett, melyen a béna Damjanich fehér kabátban áll, előtte a keresztet magasra tartó, zokogó karinges pappal, oldalt két imádkozó pap, baloldalt pedig az akasztófák egyenes, egymást fedő sora. A háttérben a fehér kabátos osztrák katonák vízszintes vonala, mely átvágja a látóhatárt, melyre a szürke októberi felhős ég burája borul.

Nem, ennek a képnek megjelenése az adott pillanatban valóban nem lehetett kívánatos. S a Műcsarnok természetesen visszautasította, a Károly-körúti Orczy-ház fekete szövettel kárpitozott udvari termében nem sokan látogatták, de a kevesek közt volt Beőthy Zsolt és benne volt annyi művészi érzék, hogy a külső körülményekre nem tekintve, csak a mű belső értékét vegye számba és a *Budapesti Szemlé*-ben gyönyörű tanulmányt írt róla. Beőthy azt a nagy erkölcsi komolyságot méltányolta, mely a tragikus igazságot, minden kiélezett durvaság hiján, ki tudta fejezni. Megállapítja a borzalmas hatás ízléses kikerülését, a nagy egyszerűséget a felfogásban, a színharmónia tisztaságát s finoman elemezi végig a kép minden részletét. Megállapítja, hogy „a művész előtt ez a tárgy csak egy szent emlék, melynek művészi értelemben vett profanizálásától, szinte félni látszik". Sem nem irányzatos, sem nem hatásvadászó, — amivel pedig a rosszindulatúak vádolták.

Ha mai szemmel nézzük, első sorban a tónusegység finomságaiban gyönyörködünk. Nincs benne semmi iskolás, semmi betanult, egyszerű, mint a valóság, szíven üt, mint tragikus esetekben az élet, s megráz, mint egy rossz álom.

Beőthy Zsolt szaván kívül más elismerésben nem volt része. Néma csend vette körül.

Egy pillanatra álljunk meg Beőthy Zsolt e tetténél. Nem az első eset az, mikor Beőthy egy-egy cikkel vagy levéllel felnyitotta az ország szemét. Egy nappal azután, hogy a *Fővárosi Lapok*-ban megjelentek Szabolcska első versei — többek közt a *Grand Café*-ban — Beőthy Zsolt levelet ír a Budapesti Hirlapban és jelenti, hogy költő született. Mialatt a *Műcsarnokban* az ott kiállított történeti képek tűzijátékának üres sziporkázása csillogott, Beőthy nem átallotta az Orczy-ház piszkos udvarán, ládák és zsákok gar-

madáján áthatolva, egy sötét terembe botorkálni és felfedezni ma agyonhallgatott remekmívű festményt. Később is, ha igazi magyar tehetség fellobbanását pillantotta meg, mint Lux Elek csodálatos tehetségét a báj és finomság kifejezésére, Beőthy az első volt, ki szót emelt a fiatalság, az igazi fiatalság mellett, mely annyit jelent, hogy nem korban legyen a művész fiatal, de képzeletének szárnyalásában!

Az igazi kritikus örök példája marad mindenkor szeretett mesterem, Beőthy Zsolt.

De térjünk vissza az *Aradi vértanuk*-hoz!

A kép hosszú éveken át felgöngyölítve pihent a nagybányai műterem sarkában, ott, ahol készült, abban a reményben, hogy egyszer csak múzeumba kerül, hogy szent emberi érzésekből születve szent emberi érzéseket kelthessen. Egyszer-egyszer újra kiállításra került. Visszhangtalanul. Sőt 1906-ban szinte lesajnálták.

Azidétt már új szellők jártak. A párisi műtermekben felfelcsapó zajból Cézanne neve hangzott ki, Gauguin, Van Gogh nevei követték, s nyomukban felzúgott az a vad kaotikus hangzavar, mely bizony hozzánk is eljutott. Természetes, hogy Thorma képében csak azt látták meg, ami a multhoz kötötte, ami abban új formaalakítás, mert nem az ő szájukíze szerint való volt, észre se vették.

Thorma közben felajánlotta képét az államnak, ajándékba. Választ se kapott. Hat év mulva a nagybányai művésztelep jubiláris tárlatán az odavaló tornateremben újra bemutatta, a bányai országgyűlési képviselő mindent megmozgatott érdekében, hogy az állam megvegye, de a közbelépés sikerrel nem járt. Újra felcsavarta tehát művét, majd a háború után Debrecenbe küldte, félve, hogy az új uralom alatt veszély fenyegeti. Ezt persze rossz néven vették tőle, hogyan, kétkedni mert az ő lovagiasságukban?

Igy esett, hogy a kép végre mégis csak itthon maradt, a *Történeti Arcképcsarnoké*, az akadémiai palota második emeletén látható és ha soha, most újra aktuális, újra beszél, nagy gyászunkban újra megindít.

Más embert levertek volna ilyen keserű tapasztalatok. Gondoljunk Szinyei esetére. Thorma optimista rajongó lelkét semmi csapás le nem bírta. Az évek teltek. Ő ott élt Nagybányán, a művésztelep életébe belekapcsolódott, eleinte csak lazán, majd a háború után, magyar lelke dacával, egész lélekkel, mert úgy érezte, hogy ezt a magyar szigetet, ezt a nagybányai művésztelepet veszni

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

nem engedheti. Míg betegsége erőt nem vett rajta, a telep élén állott. Aztán más magyar művészek vették át a zászlót és a telep ma is él. Thorma beleélte magát a kisváros szellemébe s csak itt-ott rándult fel Pestre, vagy ment ki Párisba, egyszer Hollandiába, máskor Spanyolországba és ilyenkor mindig úgy érezte, hogy felfrissült, voltaképen csak az a búsuló vidéki úr maradt ő mindvégig, aki igazában a maga megszokott környezetében érezte jól magát, vasárnap délben kiállt a patika elé az urakkal, várta a templomból kijövő hölgyeket, kik a szép barna, korán megőszült, csillogó szemű úrral boldogan korzóztak, beült utána a sörözőbe, a helybeli urakkal egy kis politizálásra, este, fehér asztal mellett, magyar nóta mellett, hol csöndesen, hol kitörő lelkesen, Kossuthra gondolt és 1848-ra és főleg Petőfire.

Petőfivel való első találkozása a közeli Koltón volt, ahol a *Szeptember végén* keletkezett. Az érzelem mélysége, a jövendőbe látás döbbenete, mely e költemény szépségét földöntúli fénnyel járja át, Thormában a helyi hatás alatt kényszerítő erővel megjelenítette a költőt és ifjú hitvesét, amint ülnek a réten, a virágok még nyílnak a völgyben, de a látóhatárt elzáró bérci tetőt már hó takarja.

Nem egy kis vázlatról van itt szó, Thorma újra feladatot tűzött maga elé, komoly feladatot, a férfi és nő alakját egy hatalmas természeti látványba úgy beleállítani, hogy az alakokat a környezet el ne nyelje. Ez pedig tökéletesen sikerült neki, mert mindenre egységesítő finom liláskék tónusfátyolt borított, mindenre, a távolban feltörő Rozsály hólepte tetőjére éppen úgy, mint a költőre és hitvesére, amint egymásra hajolva ülnek a természet mélységes melancholiájába elmerülve.

Petőfi hangulata ez, ez hatotta át a festőt is, ebből született a gyönyörű kép. Itt a művész és a költő megértették egymást, mert ugyanazon nagy természetátérzésben olvadtak egybe. Thormában ekkor a régi álom újra éledt. Még ott feküdt műterme zugában az októberi gyászt ábrázoló nagy műve, mikor az újjáébredt ifjúkori vizió — 1848 márc. 15-ike, — a Szabadságeszme első fellobbanása, a tragédia eleje, amikor a győzelem reménye még csak felcsillogott, hatalmas erővel újra jelentkezett és kialakítást követelt.

Ez az első vizió Petőfit a Nemzeti Múzeum lépcsőjén elevenítette meg, ami hihetetlen mesterségbeli nehézségeket támasztott. A Múzeum homlokzata, mint háttér, előtte egy sivár tér, aminő az 1848-ban volt, a sok hátulról látott alakkal, — mindezt vilá-

gos felépítésbe és mégis lázas mozgalmasságba fogni, oly feladat, mellyel a művész nem tudott megküzdeni, — hatévi kínlódás után tehát összevagdalta művét, mert a kép a sok próbálgatás közben egészen befeketedett, a ráfestések miatt festékpamacsok domborultak rajta, aztán a tömeg felrajzolásánál nagyon sok vesződséget adott az a cél, hogy az arcok, mint a szenvedélyes lelkesedés hordozói, ne legyenek eltakarva. Abbahagyta hát, de csak ezen a vásznon, hogy még nagyobbon — hat méter széles és négy méter magas vásznon — újra kezdje.

Mikor 1918-ban az *Aradi vértanuk*-at Debrecenbe küldte, a nagy Petőfi-kép még igen kezdetleges állapotban volt. Mégis elküldte mind a két képet Debrecenbe, honnét csak 1930-ban vitte haza, mikor hivatalosan biztosították, hogy sem neki, sem a képnek bántódása nem esik, újra nekilátott tehát a munkának és még évekig dolgozott rajta, majd újra felgöngyölítette, mert félt, hogy a román hazafiasság egy váratlan fellobbanása tönkreteszi élete nagy művét. Halála után, nagybányai magyar urak támogatása mellett, tudta csak özvegye a kiállítás céljaira kihozni a képet, 60 ezer lej biztosíték mellett, s azzal a kikötéssel, hogyha a képet nem viszik vissza, a biztosítékot meg kell duplázni. Így került a *Műcsarnokba* és most sorsát várja.

Kisebb-nagyobb megszakításokkal egy negyedszázadnál nagyobb időközben dolgozott rajta a művész. Közben művészete jelentős átalakulásokon ment át. Egyszer Rembrandt, máskor Velazquez, majd a Párisból hazatért fiatalok új próbálkozásai befolyásolták, s indították arra, hogy ő maga is új utakat keressen. Közvetlenül a háború vége előtt egy sor képével jelentkezett is és az Ernst-múzeumban be is mutattam őket. A feketéket egyszerre letörölte palettájáról. Az árnyékokat felvilágosította. A színellentétekkel már nem játszott. A felcsattanó éles, tiszta színek helyett, aminőt a *Kocsisok közt* c. képén a kék mantlis hajdún látunk, új képei színeit halk melódiákba fogta, az alig megmintázott, szinte árnyképszerű alakokon. Ha arra gondoltunk, hogy ezek a különböző hatások nyomokat hagynak a nagy Petőfi-képen s ott természetesen érthetetlen zavarokat okoznak, aggódni kezdtünk a nagy kép sorsán. De szerencsére erről szó sincs. Thorma az maradt, ami volt: a nagy tónusfestő, az egyszerű elképzelések, a világos felépítések mestere, aki kerülve kerülte újra mindazt, ami a hatásvadászat látszatát keltené, ami a szertelenség túlkapásaival, rend helyett felbontaná az egységet.

Újfent a magyar érzés lángja lobogott fel lelkében, melyben oly egy Petőfivel: míg Petőfiben a szabadság utáni vágyakozás szent eszme, érezve, hogy ha kell, odadobja érette életét, addig Thorma művészi meggyőződéséért, minden csapás, mellőztetés, háttérbe tolatás ellenére is, élt-halt, hű maradt hozzá, minden csábító, divatos jelszó zsivaja ellenére is. Ez a romantikus tűz élete végéig táplálta, lelkesítette, művészetének ez adott éltető meleget.

A Szabadság prófétája itt Petőfi, kinek érzéseit manapság egyre átfesteni szeretik. Egyszerre csak azt látjuk, hogy érzései izzanak, de — az ő szemükben — veresen. „Mert, olvassuk ilyenkor, Petőfi a nemzetet a néppel azonosította. A nép, nem lesz talán felesleges ismételnünk, a dolgozókat jelenti.“ *(Illyés:* Petőfi, 164. l.) Noha 1848-ban Marx már kiadta Párisban a Kommunista kiáltványt, Petőfi eszmekörét történethamisítás ilyenfajta színben tüntetni fel. Petőfinek a nép nemcsak a *dolgozókat* jelentette, hanem a nemzet *minden* egyes tagját, mindenkit, aki magát magyarnak érzi s akként él és cselekszik. A szabadságot nem egy osztály számára követelte, hanem az egész nemzet számára, nem igaz tehát, hogy a költő azonosította „a hazaszeretet a népszeretettel“ (u. o. 192. l.), de igaz az, hogy hazaszeretetében a nép szeretete is magától értetődő módon benne volt, mert mint Aranynak írta, ő nem akart leszállni a néphez, de a népet akarta felemelni magához. De ugyanakkor tudta azt is, hogy nagy munka a középosztálybeliek számára kivívni a szabadságot, még akaratuk ellenére is, mert nincsenek ránevelve. Hogy pedig mit jelent a népért dolgozni, azt a szabadszállási követválasztáson ennen esetében kitapasztalhatta. De azért Petőfi hű maradt szabadságideáljához. Amit március idusán hirdetett, azért élt és azért halt. Azok, akik 1848 főproblémájának a *földosztást* tartják (u. o. 238. l.), azoknak a szabadságharc üres játék lehet, de Petőfinek véresen komoly dolog a nemzet minden tagja számára kivívandó az az erkölcsi szabad és tiszta légkör, melyből azt remélte, hitte és hirdette, hogy kivirul majd az *egész* magyarság számára az új élet. Az ő szabadságeszméje távol áll azokétól, akik azt hirdették, hogy mindenki *szabadon* terjesztheti kommunista meggyőződését; ő az egyéni szabadságot követelte, mindaddig, míg az nem kerül ellentétbe a nemzet egészének nagy érdekeivel. Ez Petőfi szabadságeszméje, amelyet ma át akarnak mázolni, hogy Petőfi nagy nevébe burkolódzva, hirdessék szabadság helyett a szabadosságot. Akik Petőfit a petrolőrökkel azonosítják, akik csak azt látják, hogy

„a hazafi esküre emelt tenyere nála a forradalmár sujtó öklévé görcsösül“ (u. o. 249. l.), azok Petőfit talán a maguk képére formálták át, de sejtelmük sincs a költő igazi ethikus és altruista lényéről!

Thorma János Petőfijét, noha az utcát mozgatja, nem abból a fából faragták, akik az utcából indulnak ki s az utcával akarják eszméiket kivívni. Az ő szeme messze lát és pillantása az egész nemzetet átfogja. Thorma képén sem azt látjuk, hogy a söpredékhez szól, hogy a kétes értékű „dolgozók“ sereglenek köréje, azok a pincevirágok, kik a csődületek levegőjében lélegzenek igazán és minden szent mozgalom zsebrákjai.

Thorma képén ilyenek nincsenek sehol. Már első felbukkanásával Thorma viziójában benne volt műve majd minden eleme. Újra gondos előtanulmányokat csinált. Elvetve a nap azon mozzanatát, mikor Petőfi a Nemzeti Múzeum bal kiugrásáról szavalta el a *Talpra magyar*-t, azt a jelenetet választotta, mikor a tömeg megindult a városházára, útközben az Egyetem-térre érve, az éppen kitóduló ifjúság vállára kapja és hallani akarják. Petőfi beszélni kezd, de az ifjúsághoz és a néphez, tehát az úri hölgyhöz, a gubás paraszthoz s a jurátusokhoz, egyszerre.

Ebben az első vázlatban tökéletes tisztán megjelent előtte a kép felépítésének rendje, látta az egyes alakokat, amint vizionáló lelke előtt — olvasmányai közben — felbukkantak, bizonyos ritmusba fogva, az éber álom szent révületében. Látjuk, hogy a permetező eső elállott, a komor ég szürkés felhői közt kibukkant egy halvány fénysáv, mely arra jó, hogy a már homályosuló estből kiemelje a csoportokat és a néző szemének útját vezesse, a csoportokon keresztül, az útcakereszteződésnél, az elmosódó háttér felé.

A végleges megoldás láttán, a legelső benyomásunk az, hogy nincs benne semmi romantikus felfokozás. Delacroix festménye, az *1830 júl. 28.* — a párisi barrikádharc jelenete mellett, ahol a félmeztelen nő vad erővel lengeti a trikolort a barrikádokon tornyosuló hullák fölött, — Thorma képe csak valamelyes ünnepi felvonulás, zászlóval és kipirult arcokkal, s az emelvényen a költő lendületes mozdulattal esküre hívja fel hallgatóit, baljában a trikolor csücskét szorongatva.

Mindez igazolja, hogy Thorma ez ünnepélyes jelenetben nem vad ösztönöket felverő Petőfit látott és láttatott, de a nemzet jövő sorsáért aggódó férfiút, ki a vész pillanatában védekezésre hívja fel az egész nemzetet.

Noha a főalak oldalt van állítva, ő a középpont, mint magasra csapó hullámból belőle indul ki minden mozgás, feléje irányul minden tekintet, minden vonal hozzá hajlik, s a csoportok lassú hullámzásának görbéje benne torkollik. Ez a vonalritmus csak sejtetve van, a feléje borított tónus szürkés-barna fátyola alatt, mely egyúttal lefokozza a színeket is. Meg kell mondanom, Thorma festményén a kolorizmusnak az a következetes alkalmazása, mely a színek külön való értékelése helyett a tónus alatt lefokozott egyes színek értékeit hangolja össze, mifelénk, hol még mindég a müncheni Piloty-iskola harsogó színezését tartják kolorizmusnak, amint azt Benczurnál és kései unokáinak máig uralkodó csoportjánál láthatjuk, nem felel meg az átlag magyar ízlésnek. Igy történt aztán, hogy Thorma János színkultúrája minden hatás híján maradt. Pedig valójában az ő felfogása az igazán művészi. Spanyol útjának Velazquez-emlékei megértették vele, hogy nem az egyes színek kicsattanó ereje, hanem a színek finom egybehangolása, egy nagy egységesítő fátyol alá borítása, az igazi kolorizmus. Volt idő, mikor engedett a közízlésnek és kereste az éles ellentéteket, de az ifjúkori pleinair tanulmányok rávezették arra, hogy most a szürke esti világítás gyöngéd hangulatával igyekezzék egységes hatást elérni.

A vértforraló költői igék hatását az egyes csoportoknál kitűnően jellemzett alakok mozdulatában érezteti. A baloldali első csoportban a nagy színeskendős úrnő mellett a szűrös atyafi, amint elmerülve hallgatják a költő szárnyaló szavát, a nekilendülő fiatal jogász heves megmozdulása a középtéren, mellette a gyermekéhez lehajló anya nemes mozdulata, az utánuk következő csoportban a tömeg felé rohanó jurátus alakja, a tömegből kiemelkedő meglett férfiak meghatott arca, a háttér tömegéből ég felé emelkedő karok, fokosok, botok és kalaplengetések mozgásizgalma, mind egy nagy gomolyban egyesül, a költő szavának lázas visszhangjaként. De e gomolynak minden egyes alakja külön-külön éli a maga egyéni lelki életét.

„Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!“ — zúgja a tömeg és a néző hallani véli az egy érzésbe összeolvadó tömeg rianását. A Máriás-zászlót lobogtató ifjúság baloldali csoportja tökéletesen kiegyensúlyozza a jobboldalt, hol a költő és barátai állottak össze, az ünnepélyes pillanat mélységes hangulatában.

A felhők közül kitörő napsugár végigfut a tömegen, felragyogtatja a trikolor fehérjét, az előtér alakjait, s a háttér

házán lefutva, belevész az utca közeledő esti homályába. Maga az utca történeti igazsággal van újjáépítve, mert ma már egyetlen ház sincs meg a régiből, úgy, ahogy ott Thorma képén látjuk. A művész szigorú tanulmányozással a régi állapotot újjá álmodta. Ez művének külön való értéket ad. Amit itt látunk, az 1848 március 15-ének egy magasztosan szép mozzanata, a nagy nap tiszta emléke, mely szabaddá tette a sajtót és megindította a magyar nemzet sorsdöntő, viharos esztendeinek felemelő és bánatos eseményeit.

Ennek a képnek Petőfi házában van a helye. Petőfi büszke volt erre a napra, személyes sikerének érezte, s most, hogy a magyar művészet egy véle congeniális képviselője örök emléket állított neki, úgy illenék, hogy az illetékes körök mindent elkövessenek, hogy itt tarthassuk, a magyar nemzet tulajdonában.

Remélem, hogy társaságunk közreműködésével ez az óhajunk valóra is fog válni.

Magyar, vagy francia

Irta: Falu Tamás

Hogyha magyar nem volnék,
Tépett hon hű fia,
Francia vágynám lenni,
Párisi francia.
Dunám a Szajna lenne,
Gloire ragyogna rám,
S naponta látna belül
A csipkés Notre Dame.
Tán a Mont Martreon laknám,
Vagy egyik Avenuen
És páromhoz a metron
Járnék örökre hűn.
S mikor már teher minden,
Reszket a láb, a kéz,
A köztemető helyett
Várna a Père Lachaise.
A szívnek itt is, ott is
El kell halkulnia,
S a sírnak aztán mindegy,
Magyar, vagy francia.

A SZENT KORONA A FORRADALMAK ALATT

ÍRTA: HARSÁNYI ZSOLT*

Hogy a forradalmak alatt mi folyt a korona körül, arról bőven és pontosan értesít bennünket az egyik koronaőr, az azóta megboldogult gróf Ambrózy Gyula könyvecskéje. Ambrózy gróf egy huszonötoldalas füzetben megírta a szent korona történetét. Művének első része igen vázlatos és általános. De ahol a forradalmak idejére tér át, ott nagyon érdekes kezd lenni.

Elmondja, hogy kötelességéhez híven koronaőrtársával együtt 1918-ban is elhatározta a páncélkamra rendes évenkinti takarítását. Ezért június elején közös levélben értesítették Wekerle Sándor miniszterelnököt, hogy a takarítást meg akarják tartani, s kérték, hogy a páncélkamra kinyitásához szükséges harmadik kulcsot juttassa el hozzájuk. A miniszterelnök válaszolt nekik, a napot kitűzték. S a kitűzött napon a miniszterelnök képviseletében Bárczy István, akkor még miniszteri tanácsos jött el, aki magával hozta a miniszterelnökség pénztári páncélszekrényében őrzött kulcsokat, mégpedig egy egész kulcscsomót, amelyből próbálgatás útján kellett a páncélszoba kulcsát kikeresni. Ekkor kitűnt, hogy a kulcscsomó nemcsak azt a bizonyos harmadik kulcsot és annak szabályszerű másodpéldányát tartalmazza, hanem ott van a csomóban a két koronaőri kulcs másolata, is, mégpedig mindegyikből kettő. Vagyis az a helyzet derült ki, hogy míg akármelyik koronaőr csak a saját kulcsának birtokában van, addig a miniszterelnöknek mind a három különböző zárhoz megvan a kulcsa. Hogy melyik kormány csináltatta ezeket a saját felelősségére, azt nem lehetett tudni. A koronaőrök mindenesetre hivatalosan tiltakoztak, arra hivatkozván, hogy ez nem lehet alkotmányos állapot, hiszen a koronaőrök így csak a kormány hozzájárulásával juthatnak a koronához, a kormány azonban nélkülök is bármikor önhatalmúlag kinyithatja a páncélkamrát. Ambrózy mindjárt el is kérte Bárczy Istvántól a maga kulcsának két másolatát. Széchenyi Béla, aki öreg és beteges ember volt már, ugyanakkor elájult. Hogy a maga kulcsait ő is visszavette-e, azt a Széchenyi gróf rosszullétének zűrzavarában Ambrózy nem figyelte. De már ekkor nyilvánvaló lett, hogy a

* Részlet a szerzőnek most megjelent Sacra Corona c. könyvéből.

kulcsok kérdését rendezni kell, egyrészt a felelősséggel tartozó koronaőrök, másrészt a felelős magyar kormány megnyugtatására.

A takarítás rendesen lefolyt, a páncélkamra kinyitásáról felvették a szokásos jegyzőkönyvet, a koronaőrök elutaztak. Négy hónap mulva Ambrózy Gyula grófnak a szerb betörés elől családjával együtt menekülnie kellett birtokáról. S mire a fővárosba ért, már lezajlott az októberi forradalom, az országban gróf Károlyi Mihály volt az úr.

Ambrózy 1918 november 3-án felkereste gróf Károlyi Mihályt, aki éppen végzetes belgrádi útjára készülődött. Mivel attól lehetett tartani, hogy francia megszállás következik nálunk, a koronaőr kifejtette aggodalmait: a megszállók hozzányúlhatnak a szent koronához. Azt javasolta, hogy a koronát el kell rejteni. Kérte tehát a miniszterelnöki kulcsot. Károlyi Mihály kitérő választ adott. Azt felelte, hogy egyelőre nem lát okot sürgős intézkedésre. Belgrádból visszatértekor még ráér erről tanácskozni, de Lovászy Márton addig úgyis teljes hatáskörrel helyettesíti őt. Ambrózy nem érte be ezzel az eredménnyel. Elhatározta, hogy felkeresi a Nemzeti Tanácsot s a Tanács tagjainak hazafiasságára hivatkozva, valamiképpen biztosítani tudja a korona biztonságát. Beszélt is Hock Jánossal és Kunfi Zsigmonddal. Ezek mind a ketten kijelentették előtte, hogy a koronának semmi bántódása nem lesz. Ambrózyt ez sem elégítette ki. Táviratozott gróf Széchenyi Bélának: jöjjön azonnal és hozza magával a kulcsot. De Széchenyi megérkezéséig sem maradt tétlen. Másnap felkereste Lovászy Mártont, gróf Károlyi Mihály helyettesét és előadta neki aggodalmait. Lovászy nem osztozott ezekben az aggodalmakban, a korona elrejtését fölöslegesnek találta. Azonkívül nem akaródzott neki önállóan intézkedni. A döntést áthárította a visszaérkező Károlyi Mihályra.

Gróf Károlyi Mihály november 9-én tért haza Belgrádból, magával hozván Franchet d'Esperay tábornok történelmivé vált kérdését: „Vous êtes tombés si bas?"

A koronaőr aznap és másnap számtalan ízben próbált beszélni Károlyi Mihállyal, de annak más gondjai voltak, mint a korona kulcsai. Harmadnap Ambrózy személyesen ment fel a miniszterelnökségre és bejelentette magát. Tizenegy órától fél háromig várakozott, míg Károlyi elé került. Károlyi végighallgatta és azt válaszolta, hogy az ügyet még aznap minisztertanács elé

terjeszti és másnap érdemleges választ fog adni. Ambrózy hazament és másnap egész nap várta a választ. De az nem érkezett meg. Ennélfogva a következő napon, november 13-án reggel, Károlyi magánlakására ment el és társadalmi formák között jelentette be magát. Az inas egy félórai várakozás után közölte vele, hogy Károlyi gróf a palota mellékkijáratán át távozott. Ambrózy azonnal telefonált a miniszterelnökségre, közölte, hogy odamegy, de mire felérkezett, azt felelték neki, hogy a miniszterelnök már elment.

Látnivaló volt, hogy Károlyi Mihály bujkált előle és letagadtatja magát. Ambrózy tehát elhatározta, hogy aggodalmait közjegyző útján, hivatalos térítvény ellenében fogja Károlyi elé terjeszteni. Az első közjegyző, akihez fordult, kitért a megbízatás elől. De dr. Holitscher Szigfrid közjegyző vállalta és a megbízatásról mindjárt jegyzőkönyvet vett fel. Másnap, november 14-én, Ambrózy harmadkézből értesült arról, hogy Károlyi Mihály a korona dolgában semmiféle intézkedést nem tart szükségesnek. Ez az értesülés azonban nem volt hivatalos, ő tehát a közjegyzői megbízatást nem vonta vissza. A közjegyzőtől november 15-én meg is jött az értesítés, hogy miután személyesen hasztalan igyekezett Károlyi Mihályhoz bejutni, a közlendőket ajánlott levélben küldötte el a miniszterelnöknek. Másnap, november 16-án, kikiáltották a népköztársaságot. A parlamentben kimondták, hogy Magyarország nem királyság többé s a magyar államfő e naptól kezdve gróf Károlyi Mihály köztársasági elnök.

Két hét mulva végre hivatalos választ kapott a koronaőr: a kormány semmiféle intézkedést nem tart szükségesnek. Közben a nagybeteg gróf Széchenyi Béla is megérkezett Budapestre. Sokat tanakodtak ketten, de nem tehettek semmit. December 9-én már értesítést kaptak a honvédelmi minisztériumból, hogy a miniszter a koronaőrséget más katonai alakulatba fogja beosztani és a parancsnokságot kizárólag magának tartja fenn. A koronaőrök elhatározták, hogy ez ellen tiltakozni fognak. Ambrózy megírta a tiltakozást és elment vele Széchenyi Béla lakására, hogy az okmányt aláírassa vele. De a Széchenyi Béla nevét már csak ő maga írhatta oda: társát eszméletlenül találta. Széchenyi Béla gróf még azon éjjel meg is halt.

A tiltakozás természetesen édeskeveset használt: a koronaőrséget kitelepítették laktanyájából és felvezényelték a várba, hogy ott a testőrcsapatok létszámába beolvasszák. Ambrózy úgy

intézkedett, hogy a páncélkamrát és a koronaőrlegénység szomszédos szállását telefonnal és riadó-csengővel kössék össze. Egyelőre tehát biztonság dolgában az egymagára maradt koronaőrnek a szent tárgyat nem kellett nagyon féltenie: ez a helyzet véletlenül még biztonságosabb volt, mint az eddigi.

„E napok egyikén — írja gróf Ambrózy Gyula a feljegyzésekben — egy K. R. nevű orvosnövendék keresett fel, aki, mint mondotta, annyira szívén viseli a korona sorsát, hogy a nyugtalanság kergette hozzám. Előmutatott egy „Mi történjék a magyar szent koronával?" című röpiratot. Ebben az író a legképtelenebb ízetlenségek után odakonkludált, hogy a koronát el kell pusztítani, hogy vele a királyság szimbóluma is örökre megsemmisüljön. Látogatóm arra ajánlkozott, hogyha a koronát biztosabb helyre kívánnám vinni, néhány társával szívesen segédkezik. Nagyon megköszöntem hazafias felajánlkozását, de mai napig sem tudom, vajjon az illető tényleg a korona egy fanatikus rajongója volt-e, vagy pedig Károlyi Mihály egyik felbérelt alakja, aki csak tőrbe akart csalni. Pár nap múlva ugyanis újra megjelent és még energikusabban ajánlotta fel szolgálatait. Jobbkezét beszélgetésünk egész ideje alatt kabátja zsebében tartotta s így minden pillanatban el voltam rá készülve, hogy tőrt vagy revolvert ránt ki onnan. Egymás kölcsönös, gondos megfigyelésén kívül azonban nem történt semmi, s azóta sem hallottam róla."

A Károlyi-kormány alatt Kun Béla híveinek utcai tüntetései egyre zajosabbak lettek. Ambrózy aggodalmai ehhez mérten súlyosodtak. Elhatározta, hogy ismét beszél Károlyi Mihállyal. Gondolt arra is, hogy a koronának katolikus szempontból külön jelentősége is van, ő pedig protestáns, célszerű lesz tehát — társ hiján — egy katolikus előkelőséget maga mellé venni. A prímás nem volt Budapesten, a koronaőr tehát 1919 január 3-án felkereste gróf Apponyi Albertet, aki meghallgatta és a támogatást azonnal vállalta. Csak türelmet kért, amíg könnyebb betegségéből felgyógyul. Ez pár nap mulva be is következett. Apponyi és Ambrózy kihallgatást kértek. A köztársasági elnök január 15-én fogadta őket.

A kihallgatás igen érdekesen folyt le. Ambrózy megmutatta Károlyi Mihálynak a röpiratot, azonkívül egyéb jelenségek felsorolásával is igyekezett igazolni aggodalmait. Kérte Károlyit: adja ki a harmadik kulcsot, hogy ő a koronát saját felelősségére elrejthesse. Károlyi fejét rázta: az ország közönsége ellenforra-

dalmi lépést láthatna a korona elvitelében, ha kisül. Akkor Ambrózy azt kérte, hogy bízzák a királyi palota őrizetét Vixre, a francia megszálló csapatok parancsnokára, mert ez nemzetközi védelmet jelentene s így a korona is nemzetközi védelem alá kerülne. Károlyi ezt is megtagadta. Ambrózy végül azt kérte, hogy a feloszlatott koronaőrség helyett adjon más megbízható csapatot, amely szükség esetén a korona védelmére sietne. Ezt Károlyi teljesíthetőnek találta. Megígérte, hogy ez irányban beszélni fog sógorával, gróf Festetics Sándor honvédelmi miniszterrel.

A kihallgatásról távozók véletlenül éppen a kapuban találkoztak Festetics Sándorral. Azonnal elmondták neki a Károlyival lefolytatott beszélgetést és megbízható katonaságot kértek. Festetics ezt megígérte, de megjegyezte, hogy a megbízható katonaságnak előbb a kormány életbiztonságát kell megvédenie.

Ettől tehát nem sokat lehetett várni. De az eredmény még a semminél is kevesebb lett. A koronaőr már egy hét mulva értesítést kapott, hogy a koronaőrséget végleg feloszlatták. A koronaőr rögtön sietett Berinkey miniszterelnökhöz, hogy tiltakozását bejelentse. De ez a tiltakozás is keveset használt. Pár nap mulva a koronaőrlegénység parancsnokául Jeszenszky Imre főhadnagyot, Károlyi benső barátját, nevezték ki és a Károlyi svábhegyi villájának őrizetével bízták meg. Ugyanekkor közlés jelent meg a lapokban, hogy a korona őre erről az állásáról lemondott. Ambrózy gróf nem hagyta magát. Nyilatkozatot küldött a lapoknak, hogy neki eszeágában sincs lemondani, erre alkotmányos módot nem is lát, s ha tudta viselni a koronaőri állás díszét a multban, fogja tudni viselni most terheit is. „Meg vagyok győződve, — fejezte be nyilatkozatát — hogy a koronát megőrzi a nemzet saját multja iránti tisztelete és jövőjébe vetett bizalma.“ A cenzura ezt az utolsó mondatot törölte. De a nyilatkozat sem ért semmit: egy úgynevezett „néptörvény“ nemsokára eltörölte a koronaőri intézményt. S ugyanekkor újabb hír jelent meg a lapokban, hogy gróf Ambrózy Gyula leadta a miniszterelnökségen a páncélkamra kulcsait, a koronát már át is vitték az Országos Levéltárba, őrizetét pedig a belügyminiszterre bízták.

Ambrózy tudta, hogy ez nem igaz. A nála lévő kulcs nélkül a páncélkamrát csak robbantani lehetett volna. Miután titokban elnézett a páncélkamrába és látta, hogy részint a páncélajtó sértetlen, részint pedig — a vasrácsos ablakon át láthatóan — a vas-

láda pecsétei épek, teljesen megnyugodott. A hírt azonban nem cáfolta. Úgy okoskodott ugyanis, hogy a korona biztonságának csak használ, ha a forradalmi elemek az ereklyét az Országos Levéltárban hiszik.

A koronaőr a Magyar Bank egy széfjében tartotta értéktárgyait, fontos közjogi iratait és a kulcsokat. Mikor tehát Károlyi Mihály uralma legvégén elrendelte a széfek lefoglalását, alaposan megijedt. Elment a Magyar Bank hazafias érzésű pénztári főnökéhez, Róth cégjegyzőhöz és tanácskozott vele, hogyan vegye ki okmányait és a kulcsokat. Róth a legnagyobb elővigyázatosságot ajánlotta. Ekkor már Kun Béláé volt a főhatalom s a népköztársaságot tanácsköztársaság váltotta fel. Itt volt a kommün, nagyon kellett vigyázni. A koronaőr és a banktisztviselő abban állapodtak meg, hogy mikor a kommün-előírás szerint mindenkinek széfjét számbaveszik s Ambrózyra kerül a sor, az ő neve nem fog elhangzani, helyette a széf 191-es számát kiáltják és őt csak elvtársnak szólítják. Ez meg is történt március 30-án. Detektívregénybe illő izgalom közepette várta Ambrózy, míg rákerül a sor. Mikor széfjét kinyitották, csak a kilétét eláruló okmányokat merte kivenni, a kulcsokat otthagyta, mert félt, hogy a kommunisták megfigyelik. Okmányaival aztán elment falura. Nagybáty jánál, báró Prónay Dezsőnél rejtőzködött, annak acsai birtokán. Június 21-én megint belopódzott pénzért a bankba s ekkor a bank megbízható emberei megsúgták neki, hogy most feltűnésnélkül elvihetné a kulcsokat. Ez meg is történt. A koronaőr a kulcsokkal együtt ment vissza Acsára. Ott a birtok egy helyén a kulcsokat elásta. Hogy hova, azt családjával sem közölte, nehogy a családtagok esetleg a hamis eskü kényszere elé kerüljenek. A kulcsok rejtekhelyét csak Prónay báró ismerte.

Nem szabad említés nélkül hagyni azt a szerepet, amelyet a feloszlatott koronaőrség ebben a kommün-időben teljesített. Az Osztrák-Magyar Bank őrizte ekkor a tekintélyes színaranykészletet. Kovásznai Kovács Kálmán, a Bank palotaparancsnoka, mikor a kommunisták megjelentek a pénztárakat és a páncélt kifosztani, pompásan ellenállt. Segítséget talált Faragó M. Miksa főtisztviselő népbiztosban, aki hazafias érzésből melléje állt. Népbiztosi parancsszóval elkergették a harácsolókat és a Bank aranykincsének védelmére Kovács kitűnő ötlettel odahozatta a koronaőröket. Ezek remekül fegyelmezett és hazafias legényeknek bizonyultak. Több kísérlet történt az aranykészlet elrablására, de a

koronaőrök helyt állottak. Egyszer fegyveresen is szemközt állottak Cserny legényeivel. Órákon át kitartottak, mialatt Faragó népbiztosnak sikerült a román fronton tartózkodó vörös nagyságokkal érintkezést kapni telefonon és mindenféle ürügyekkel elérni, hogy a Cserny-legényeket elparancsolják a bankból. A Nemzeti Bank aranykészletét tehát a koronaőrség mentette meg, bizonyságát adván annak, milyen volt ennek a legénységnek fegyelme és szelleme.

Július végén Patay Tibor földbirtokos ment le titokban látogatóba Acsára. Budapestről magával hozta a Vossische Zeitung július 21-én megjelent számát. Ebben „Szent István koronája kalapács alatt" címmel közleményt foglaltatott, mely szerint egy müncheni régiségkereskedő megállapodott Kun Bélával a szent korona értékesítéséről. A korona nyilvános árverés alá kerül, százezer frank a legalacsonyabb ára.

Ettől a hírtől Ambrózy úgy megdöbbent, hogy azonnal felutazott a fővárosba. Azt eszelte ki, hogy Romanelli ezredeshez fordul segítségért. De személyesen felkeresni Romanellit nem lett volna veszélytelen. A Ritz-szálló, ahol az olasz ezredes lakott, tele volt vörös detektívekkel, már pedig Ambrózy félszemű ember volt, a fekete kötésről könnyen felismerhető. Közvetítőt keresett, s ezt báró Feilitzsch Berthold volt szabolcsi főispánban és ennek fiában találta meg. Ez a két úr éppen az olasz misszióhoz készült. Készséggel vállalták, hogy összehozzák Romanellivel. De Romanelli éppen nem volt található. Helyette Salem gróf, az olasz misszió egy másik tisztje, hallgatta végig a kérést és készséggel megígérte, a Romanelli nevében is, hogy az olasz misszió mindent el fog követni a magyar szent korona érdekében, s ha kell, a legerélyesebben fog fellépni. Erre Ambrózy megnyugodva visszautazott Acsára.

Itt töltötte a kommün hátrelévő idejét és csak augusztus 10-én, tehát már román megszállás alatt jött fel megint Budapestre. Itt véletlenül mindjárt a koronaőrség egyik altisztjével találkozott, aki elmondotta, hogy a koronaőrlegénység összebeszélt, s egyikök — bár titokban — mindig ott tartózkodott a szent koronánál. A szent korona a helyén van. A boldog koronaőr megkönnyebbült szívvel utazott idegességét kipihenni a Tátrába. Ott kapta a hírét annak, hogy Horthy Miklós fővezér a nemzeti hadsereg élén bevonult Budapestre. Ambrózy rögtön útlevelet kért a csehektől, de nem kapott. Három hónapig váratták s akkor is

csak Ausztriába kapott vizumot. Bécsen keresztül jött haza és március 12-én érkezett Budapestre. Március 14-én már kihallgatást kapott Horthy Miklós kormányzótól.

Ezen a kihallgatáson a koronaőr előterjesztést tett, hogy alakíttassék olyan bizottság, amely a korona ottlétéről és sértetlenségéről meggyőződik. A kormányzó azonnal igent mondott. S nem telt bele több, mint egy hét, a bizottság már kinyitotta a páncélkamrát.

Izgalmas jelenet volt. Az elvesztett világháború, a forradalom, a komműn és a román megszállás után 1920 március hó 22-én megjelentek a páncélterem előszobájában Horthy Miklós kormányzó, hadsegéde, Görgey József, kíséretében. A bizottság tagjai voltak Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök, Csernoch János hercegprímás, gróf Dessewffy Aurél országbíróhelyettes, gróf Ambrózy Gyula koronaőr, Rakovszky István nemzetgyűlési elnök és két képviselő. A páncéltermet kinyitották. Bent minden érintetlen benyomást keltett. Elhozatták a várbeli lakatost, aki kinyitotta a vasládát. Benne volt minden. Akár mert a kommunisták nem gondoltak vele, akár mert az olasz misszió csakugyan közbelépett, akár mert kevés pénzt lehetett volna kapni külföldön a lopott holmiért.

A magyar szent korona ott volt Horthy Miklós kormányzó kezében, aki mélységes tisztelettel tette vissza helyére. A ládára ő is ráütötte pecsétjét. S ezóta az államfő pecsétje is mindig ott van a ládán.

Szonettek

Irta: Havas István

A Lánc-híd

Virrad, dübörgi Pest orkeszter-ajka,
ébred a híd s lát eleven csodát;
majd délben új képet: a Nap mosdatja
aranylevében a tornyos Budát.

A híd íve, karcsú keretbe kapva,
merészen öleli át a Dunát.
Formáiból egy nagy kor hangulatja
nyomul szívedbe. Hallod himnusát?

— A Legnagyobbnak vagyok remeke,
eszményeinek élő foglalatja.
Lánckarjaimban lüktet akaratja,

Két partot összefogó szelleme.
Vak is láthatja: acéltestemen
a Fény bigája vágtat győztesen.

Királyi csipke . . .

Honod: Brüsszel, Velence, itt hazánkban
két szép városka: Csetnek és Halas —
Királyi csipke vagy, napsugaras,
kit asszonyszem lát meg csak igazában.

A mester, ki ütemmé szőtte szálad,
titkokkal rakta meg nyitott szemed,
s a fénytanyákba álomképeket,
puha szavakat írt, csendmuzsikákat.

Sejtelmek fátyla, ha a női vállra
borulsz, gyönyöröd telje megragad
s apróddá törpül a hős Akarat.

De az ifjúnak, kit elkap a lángja,
juttasd eszébe, ha mohón szalad:
A nő s a csipke egy. Könnyen szakad.

Körmöcbánya

Búg a Katalin-templom orgonája.
a mohövezte várfal omladoz.
A völgyben ifjú csermely lázadoz,
s fönn imbolyg a Turzók, Fuggerek árnya.

Hegyed gyomrába néznek ők sováran,
Körmöc, aranyad kellett őnekik,
és megrabolva kincses kebleid,
eltüntek ők is az örök homályban.

S te állsz ma is, emlékek városa,
s bár bánatarcod egyre zordonabb,
hiszed, mint én, kiküzdöd sorsodat.

Csak el ne csüggedj, a győzők sora,
kiket az idő méhe most nevel,
már síkra lép az új Thökölyvel!

Erika

A Lomnic alján nagy erika-tábla
opálbajátszó foltja rám derül.
Váratlan szépség hull szemem tavába,
gyászéjszakámba holdsugár vegyül.

Egy rég-elment lányszív emléke csendül
ki a virágöv nászából felém.
Tölcsért formálok, hangfogót fülembül,
üzenetét, óh, hadd fogjam fel én!

Kegyeltje voltál egykor, erikám,
láttam, megcsókolt téged és ölében
tartott. Jöttödre játszi lett, vidám.

Oly messze él már, fönt, a hűvös égben,
kő lett azóta szívem árvasága,
s merőn az égre néz, néz, mint a Tátra.

SZÁVAY GYULA EMLÉKEZETE

ÍRTA: SIK SÁNDOR

Aki Szávay Gyula emlékét idézi, akár a jóbarát kegyeletével, akár az irodalomtörténész tárgyilagosságával, zavarba esik, mikor végigtekint ezen a félszázadosnál hosszabb pályán. Mert kinek a képét rajzolja? A fiatal győri tisztviselőt, vagy a súlyos csapásoktól megtört, elborult lelkű hetvenes aggastyánt, akinek képe természetszerűleg utoljára ragadt meg a kortárs szemében? A buzgó iparkamarai titkárt és igazgatót, jeles közgazdasági szakírót vagy a fürge ujságírót, aki vagy harmine lapba írta cikkeit és országos szövetségbe tömörítette a vidéki hirlapírókat? Vagy az irodalmi élet tevékeny munkását, a Kisfaludystát és Társaságunk három évtizednél tovább eleven tagját, 1920-tól 25-ig főtitkárát, 1924-iki költői nagydíjának nyertesét, a Petőfi-centennárium egyik leglelkesebb szervezőjét? És ha a kép élessége kedvéért lemondva a teljességről, beérné vele, hogy csak a költőt állítja emlékező lelkünk elé, kire gondoljon előbb, az alkalmi versek könnyen hevülő poétájára, vagy az akadémiai jutalommal kitüntetett kéziratos tragédiák szerzőjére, a színes útirajzok írójára, vagy a Szép Ilonka operaszöveg költőjére, a népszínmű-szerzőre, vagy a könnyed, dallamos lírikusra? Az érzés és a felelősségtudat egyaránt azt súgja, hogy ennél az utolsónál állapodjunk meg. A jóbarát és az írótárs érzése azt mondja, hogy Szávayban ez az, ami a legigazabban övé, aminek idézése legbiztosabban hozza körünkbe azt a Szávay Gyulát, akit szerettünk és tiszteltünk. Az irodalomtörténész tárgyilagos mérlegeléshez szokott vizsgálódása is, az egész pálya áttekintése, az egész mű elemzése és értékelése után is helybenhagyja az érzés első benyomását. Aminek ebben a hatalmas életműben köze van az irodalomtörténethez, ami túléli szerzőjét, az a költő Szávay, elsősorban néhány szép vers, amelyeket mindnyájan ismerünk és szeretünk és amelyeket újra meg újra elolvasni mindig felfrissülés, szelid elérzékenyedés, vagy jóleső meleg mosoly forrása lesz.

Szávayt, a lírikust óhajtanám megszólaltatni a pályatársaknak és jóbarátoknak ebben a körében, — de úgy, hogy lehetőleg ő maga beszéljen; én csak az ő strófáinak lemezeit szeretném kegyeletes ujjakkal ráilleszteni emlékezetünk gramofonjára.

Szávay Gyulát a Petőfi-Társasági tagságra Gárdonyi Géza és Szabolcska Mihály ajánlotta. A Társaság neve és a két ajánlóé egyirányba mutat: előre jelzi mind a három a költőnek jellegzetes vonásait. Valóban Szávay Gyula határozott és tudatos képviselője a XIX. századvég ama kedves, népszerű és fejlődéstörténetileg is jelentős költői iskolájának, amelynek főképviselője éppen Szabolcska Mihály és Gárdonyi Géza — rajtuk kívül a legfontosabbak talán még Pósa Lajos, utóbb Móra Ferenc — és amelynek legerősebb ihletője Petőfi Sándor friss, könnyed, egyszerű, dallamos költészete.

Mikor Szávay fellép a magyar költészetben, irodalmunk felett még az éppen leáldozott nagy magyar napnak, Arany Jánosnak visszfénye ragyog. Vargha Gyula még nem ütötte meg költészetének ezt az igazi legmélyebb húrját, de él és énekel az Arany-hagyomány első nemes triászából Lévay József és tudatosan csatlakozik ehhez az élő tradicióhoz Kozma Andor, Jakab Ödön, lélekben — ha dallamban nem is egészen — Bárd Miklós. Mellettük jeles költők egy lazán összetartozó csoportja képvisel egy másik irányt, mely az Arany-hagyományból indul ugyan ki, de egyre erősebben figyel bizonyos francia poéták és német filozófusok hangjára, ihletét már nem a magyar falu egészséges illatából, hanem a nagyváros kétes párázatából szívja és — sokszor tudatosan, még többször öntudatlanul — másként színezi a maga nemzeti gondolatát, erkölcsi érzését is, mint amazok. Vajda János kezdte ezt a költészetet, Reviczky Gyula írja legnépszerűbb verseit, többé-kevésbbé szorosan mellettük halad Komjáthy Jenő, Ábrányi Emil, Váradi Antal, míg Endrődi Sándor költészete mintegy a két csoport közt foglal helyet. De bármennyire különbözik is egymástól e két irány költészete, testvérek mégis a művészi forma tiszteletében és abban a magától értetődő meggyőződésben, amely szentnek és sérthetetlennek érzi a magyar klasszikusoktól örökölt nemzeti és erkölcsi hagyományt. Lassan, de egyre sűrűbben és egyre hangosabban, már kezdi azonban hallatni hangjait egy harmadik, immár erősen és tudatosan *más* írói csoport, amely élesen és harcosan szembe fordul a klasszikus magyar hagyománnyal, az irodalmival is, még inkább a nemzetivel, legerősebben az erkölcsivel és irodalompolitikailag a Hét körül csoportosulva, forradalmi hangon hirdet új problémákat, új erkölcsöt, új esztétikát.

A fiatal Szávay Gyulát — bár dolgozott néha a Hétbe is — adottságai és életkörülményei, meggyőződése és ízlése lelkileg távol tartották ettől a harmadik csoporttól. Friss érdeklődése, fiatal fogékonysága felfigyelt Ábrányi, Endrődi, Reviczky egy-egy rokonszenves hangjára, témában, motivumokban, dallam-emlékekben olykor visszhangozza is őket. Egész egyénisége, jó magyar és vidéki életfelfogása, irodalmi neveltsége, ösztönös rokonszenve azonban mind az Arany-iskolához vonzotta. Ám tehetségének természete, mondanivalóinak köre nem volt alkalmas arra, hogy annak nagy formáiban igazán érvényesíthesse egyéniségét. Sem arra a nagy, puritán elmélyedésre nem hajlott, amelyből ez az egész művészi irány fakadt, sem a tökéletesen kidolgozott plasztikus forma iránt nem volt olyan érzéke, hogy méltán sorahozhatott volna Lévay, Kozma, vagy utóbb Vargha Gyula mellé Tárgyi érdeklődése, alanyi élményei is inkább a derűs, könnyed mondanivalók, apró, szeszélyes, játékos formák, a dalszerű líraiság felé vonták. Érzékeny füle az egykorú irodalom zenekarából korán kihallotta azt a kevéshúrú, de tisztahangú hegedűt, amely az ő lelkével rokon dallamokat muzsikált, ösztönös művészi érzékkel hamar megtalálta mestereit azokban a költőkben, akik a századforduló körül a Petőfitől Tóth Kálmánon és Pósa Lajoson át Szabolcskáig húzódó, egészen soha el nem némult dalhagyományt újították meg és tették eleven szépséggé, új és egyéni dallamváltozatok kútfejévé.

Ime, milyen tiszta hangokat ád ki Szávay ezen a nemes régi hangszeren:

HERVADT LEVELEK.

Őszi betegsége megjött már a lombnak,
Sápadó levelek zizegve hullongnak.
Hulló leveleknek csendes zizegése:
Szomorú lelkemnek elszenderülése.

Andalítja lelkem boldogító álom,
Ott feledkezik a tavaszi virágon.
Tavaszi virágon, bimbó-feselésen
Patakparti titkos ibolya-szedésen.

Kékszemű ibolya, virágok virága,
Szívek betegsége, szívek orvossága.
Abban a két szemben a te színed égett,
Abban láttalak én harmatosan téged.

Oh jaj, de azóta nincs is nyugovásom;
Azóta csügg lelkem csak a hervadáson.
Szívelője lettem virágtalan télnek,
Magamhoz hasonló hervadó levélnek...

Egy másik verse, az *Idyll*, amelynek legszebb strófáit itt közlöm, a mellett, hogy Endrődy *Tücsökdalaival* is belső rokonságot mutat, nem annyira egyes motivumokban, mint egész hangulatában, belső formájában érezteti a jó iskola szerencsés hatását.

IDYLL.

3 A mi nagy szerelmünk
Örök egy titok,
Sose tudja más meg,
Csak a csillagok.

Leborult az alkony,
Minden elpihen;
Egyedül van ébren,
Dobogó szivem.

Körülöttem erdő,
Mi csodás világ!
Fiatal virágok,
Öreg ősi fák...

Ne susogj, te szellő,
Ne csacsogj, madár,
Ne dönögj előttem,
Repülő bogár.

Pici lélekzését,
Kiki fojtsa el,
S ide rejtekezzék
Ide mind, közel!...

Te leszesz az őrszem,
Kicsi tücsköm itt.
Ciripelve jelzed,
Puha lépteit.

Takaros futárom,
Szaladó gyíkom,
A kikémlelését
Tereád bízom.

Te is útnak indulsz,
Szentjánosbogár,
Te leszesz a fáklya,
Ki reája vár.

S hol az útja visz, kis
Eleven napok,
Kivilágításként
Ti ragyogjatok.

Te komoly bajuszú
Cincérke, menj,
Diadalmenetjén
Cincin, te zengj.

De vigyázva lépjen,
Tücsök és bogár!
Ne ijeszd te sem meg,
Csicsergő madár.

Ne zavarja... ah, de
A bokor suhog,
Az avar megzörren,
Belepirulok...

S diadalmenetben
Szivem álma: Ő!...
Kipirulva jő...

Hogy a régi értelemben vett népi formájú dalban milyen tökéleteset tudott alkotni, talán legszebben *Bordala* mutatja, ez a kedves és fülbemászó kis vers, amely ritka szerencsével önt új formába régi közkincseket.

BORDAL.

Cseng a pohár, csordultig áll,
Ne sóhajtozz, inkább igyál
Jó pajtás.
Forog a föld, forgunk véle,
Nem használ itt semmiféle
Sóhajtás.
E pohár a mi vigaszunk,
Az a mienk, mit megiszunk.

Tele szív és tele pohár
Összeillő testvéri pár,
Tudod jól.
Az a bútól, ez a bortul,
De mindkettő ki-kicsordul
A soktól.
Borunk, bajunk sok, hát igyunk:
Az a mienk, mit megiszunk.

Emberfia csetlik-botlik,
Éppen hogy csak elél holtig
Mostanság.
Eltemetik, elfeledik.
Az utolsó itéletig
Ott hagyják.
Csendülj-kondulj, kis poharunk:
Az a mienk, mit megiszunk.

Ha már most feltesszük a kérdést, mért nem tudta magát Szávay rokonszenves egyénisége és mesterségbeli ügyessége ellenére sem a kor jelesei mellé az első sorba felküzdeni, könnyű a válasz. Mindenekelőtt azért, mert ő voltaképpen csak mellékesen, nagyon kevésszámú szabad óráiban élhetett a költészetnek és még akkor is legtöbbször hiányzott az a belső nyugalom és fenntartás nélküli odaadás, amelyet a valódi ihlet, ez a szent és boldogító, de féltékeny és erőszakos zsarnok megkíván. Jól érezte ezt ő maga is s kedvesen kifejezte egy szellemes *Könyvajánlás*-ban:

Apolló s Merkur — tudja kicsi nagysád,
Édes testvérek voltak egykoron.
Innen vagyon, hogy mind e mai napság
Az egyszeregy s a versezet — rokon.

Adok tápláló egyszeregyes ételt,
Pegazusomnak abrakul tehát,
S írok most hexa-, majd meg czentimétert,
Egyszer stilisz-, máskor statisztikát.

Vegye azért e bokor művirágot
Kereskedelmi értéke szerint,
Kis ember ebben nagy tuskóba vágott
És tele írt-sírt egy kiló velint.

Csakhogy még ezekből a drága ellopott órákból is kevés jutott a szó teljes és tiszta értelmében vett irodalomra. Mindnyájan tudjuk, mennyit és milyen sokfelől zaklat egy valamiravaló poétát a sokrétegű társadalmi és kulturális élet alkalmi versekért. Ám ha valaki olyan kedves, kedélyes, jószívű és udvarias ember, mint Szávay volt, ha olyan könnyedén, olyan *stans pede in uno* versel, az nem képes nemet mondani a kedves, megtisztelő, de végzetes zaklatásnak. Innen van, hogy költészetének olyan szokatlanul nagy része esik az alkalmi, könnyedén, nem egyszer bizonyára szinte rögtönözve készült versekre. Pedig hogy ez milyen veszteség irodalmunk számára, megtetszik azokból a szép, megkapó, zengő részletekből, amelyekkel még ezekben a jobbára kevésbbé szerencsés alkalmi versekben is lépten-nyomon találkozunk.

A következő szép sorokat pl. egy sablonos márciusi versben olvassuk:

...TAVASZ LEÁNYA, FEHÉR MÁRCIUS.

Szabadsághősök s vértanuk szerelme!
Vérfrissítő fuvallatodra várunk
S újabb hatalmas csodatételedre!
Amerre átsuhansz álmatagon,
Füvet fakasztva horpadt halmokon, —
Egy-egy fehér csont, nézd, kiüt a fűből,
Felkönyökölnek tán a sírlakók
És kérdezik, hogy mi van odafönn hát?
Mért szólaltak meg a tárogatók?...

Van azonban egy hangnem, amelyben Szávay egészen a maga területén mozog, amelyben iskolájának, sőt korának legjobb poétáival sem kell félnie az összeméréstől és ez a könnyed, ártalmatlan, jóízű *humor* költészete. Itt kell keresnünk Szávay legigazibb értékét, itt talán egyedül időállónak sejthető alkotásait. Itt hallatja legegyénibb hangjait. Ha humorának jellegzetes vonásait keressük, talán azt kell mondanunk, hogy legközelebbi rokonait nem is a szorosan vett verses költészetben találjuk, hanem inkább a csevegésnek abban a kedves magyar válfajában, amelyet ép ebben az időben fejleszt a tökéletesség legmagasabb fokára néhány kitűnő prózaíró, elsősorban Mikszáth Kálmán, utóbb

Móra Ferenc. Ennek a lélekderítő, nagyon egyszerűnek látszó, de éppen nem csekély művészetet kivánó műfajnak verses változatát írja legjobb költeményeiben Szávay. Idézzünk fel kettőt ezekből a bájos kis művekből, talán a két legszellemesebbet.

BÚCSÚ A SZALMAÖZVEGYSÉGTŐL.

Szabadságomnak e vas-koronáját,
A kapukulcsot, oh nő, ime vedd...

Kenyérrel, sóval várlak a küszöbnél,
És átadom a birodalmadat.
Nézd, itt a kis szék, ott a lámpa, olló,
Minden, minden e régiben maradt...

Oly érintetlen minden e szobákban,
Szép himporosak, nézd, az asztalok;
Fogadd im rajtok jó aláírásom,
S ne mondd, hogy emlékül mit sem adok.
Kissé a földön vannak a fiókok,
S pár szék is, igaz, ég felé mered,
De hát kutattam, s a japáni ízlés
Iránt vonzalmam szintén ismered...

Egyébként pedig éltem csendbe, rendbe,
Mint park ölén a kis tó: zajtalan;
Kempis Tamásból olvasgattam este,
Ebéd után malmoztam egymagam.
Reggel az égnek tiszta kék azúrján
Csüggtem szememmel félórákon at,
Sőt megeresztém a vízvezetéket
S néztem gyöngyös, regényes sugarát.

Megrázott néha izzó szenvedélyem
S agyamba ily szókkal viharza fel:
„Menj, jó fiú, a kávéház kinyitva,
Jött pesti lap már, piccolóra el!"
Ám én ilyenkor szépen előszedtem
A „Der Bazar"-ból egy évfolyamot,
S úgy elmulattam a szép képeken, hogy
Lelkem egészen elandalodott.

Barátok hívtak egyszer estebédre,
— Oh, kérlek, bólogatni nincs okod! —
Ettünk tejes rizst s párolt sárgarépát
És ittunk mellé cukros citromot.
Nagyon sok csillag ragyogott felettünk!
S megeresztők a nemes baritont!
Ah... félkilenc is lehetett talán már,
Mikorra hazavitt a házi gond.

VIDÉKI POÉTÁK (PANASZ A „KÖZPONT“ ELLEN).

A kőfalak nagy városába fenn,
Hol oly kedélyes párosan a séta,
Népszámlálásunk tanuságaként
Él sok jeles poéta.

. . . . .

Én a vidéknek vagyok hű fia
S a központ ellen lelkendezve védem,
Ideirányul most is uraim,
E perbeli beszédem.

Meghiszem azt, hogy más az ő daluk,
Vígabb a víga és búsabb a búsa,
Szó ami szó: köztük fesztelenebb
S csókolódzóbb a Múzsa.

Hozzánk csak vendégszerepelni jár,
S bár polgármesterünk fogadja hintón;
Ha bevonul is, nem bánná sehogy,
Hogyha már újra kint vón.

. . . . .

Mi mélabúsan kezdünk versbe itt,
Fájó szívvel leltározván a tájat,
Ott? — kéjgázzal húzzák a fogat is.
Ott a vers-szülés se fájhat.

S milyen egyhangú a mi életünk!
Zefirt például mi sohase látunk,
Ha jön is egy-egy: itt a neve: „czug“
És óvjuk tőle hátunk.

Oly lila földet és okker eget,
Sincsen rá eset, hogy valaki lásson,
Mint ők láthatnak csekély díjakért
A képkiállításon.

Nálunk az ég már évek óta kék
S a föld — attól függ, hogy mi hull reája,
Piktorunk előbb lesöpörgeti,
Ha ugyan lepingálja.

. . . . .

Hát miről írjunk? a népről talán?
Hisz rongyos szűrben jár nálunk a jámbor.
Míg ő eléjük gyolcsban s baritonnal
Göndörödik a Sándor.

Nem mondom: birka és más akad itt.
De oly kóczos, hogy szégyenünkre válik.
Bezeg más az, mit nékik festeget
Sáfrány-mezőkre Pállik.

. . . .

Hát lássa be a tisztelt vádhatóság,
Hogy védenczem, a vidék nem hibás,
Hogy túlnyomó az enyhítő körülmény
S nehéz a versirás...

Semmi sem lehetne igazságtalanabb, mint ha ebből a kis versből Szávay költészetének tartalmát akarná valaki kielemezni. Szávay nemcsak hogy „vidéki költő“ nem maradt, de egyáltalán nem mondható elmaradottnak sem, még abban az értelemben sem, amelyben kortársai közül nem egy annak látszik. Ez a konzervativ magyar gondolkozású, Petőfi-követő poéta fogékony lélekkel élt benne korában és meglátott, átérzett olyan dolgokat, amelyekről sokan éppen nem, vagy csak félszegen vettek tudomást. Ékesen bizonyítják ezt olyan művei, mint pl. a *Munka* c. kis dráma, amely egyenesen a szociális problémát veti fel és arra keres a maga módján költői megoldást. Nem érdektelen az sem, hogy a napjaiban annyit támadott és annyit magasztalt, de tárgyilagos mérlegeléshez oly sokáig nem jutott Ady Endrét írótársai közül egyik legelsőként szemléli igazi művészi szabadsággal és megértéssel. Ime néhány sor a róla írt *Erzsébet téri verebek*-ből:

Fenn, fenn, a reszkető magasban,
Hol jóformán a gondolat se jár,
Piros tollal, más sipra metszett csőrrel
Feltűnt valami fényes új madár,
Valami sas, vagy tűzmadár.
Nem úgy szállt minta sas: ívelve, lengve,
Hanem ahogy csillag hull éjjelente:
A dala sem volt ama csalogányé,
Se másé nem volt az, csak a magáé;
S tetszett, nem tetszett: vágta egyre húen,
Szabálytalanul s — gyönyörűen...

Szávay Gyula nem volt nagy költő. Nem tartozik sem a nagy eszmehirdetők, sem az új formák teremtő lángelméi közé. De költészete, úgy, amint megalkotta, a maga igénytelen, de sokoldalú, meleg és lélekderítő muzsikájával, sok embernek szerzett feledhetetlen gyönyörűséget és kétségtelenül kifejezte kora magyar lelkének egy szerény darabját. A közelmult irodalmának képe hiányos volna nélküle és a magyar élet szegényebb lett kidőltével. Még többet veszített benne Társaságunk, amely oly hosszú időn át volt tanuja buzgó munkásságának, meleg fészke baráti szeretetének. Mosolygó arcának és mosolygó költészetének szép emlékezetét el nem muló kegyelettel ápoljuk.

Szent István évi könyörgés

Irta: Szathmáry István

Uram, hallgasd meg ezt a könyörgésem,
A bűnbánó alázat köntösében
Szólok te hozzád: biz' gonoszok voltunk,
Mindent, mi szép, mi nagy, eltékozoltunk.

Nem volt közöttünk senki büszke, bátor,
Dacos, vasízmú, hősi gladiátor,
Ki a veszélyben odaáll a gátra
S a szennyes árnak odadörgi: hátra.

Csúf, szennyes ár okozta a mi vesztünk,
Míg ernyedt, gyáva csüggedésbe estünk,
S lettünk hős fajból bámész csodavárók,
Földrengető viharban alvajárók.

Mivé torzult el Szent István palástja,
Mivé az ősi víhatatlan bástya?
Mivé fajult Kossuth, Rákóczi népe,
Míg odahullt penészes börtönébe?

Mikor a nagy célt mindenki akarta,
Miért nem villant fel újra Zrinyi kardja?
Miért nem jártuk el a hősi táncot,
Mely megdöngette egykoron Bizáncot?

Elbuktunk volna? Meglehet. De szégyen
Nem égne most szívünknek belsejében,
Hogy elfeledve büszke, drága multunk
Mohácson kívül semmit sem tanultunk.

Uram, hallgasd meg ezt a könyörgésem
A bűnbánó alázat köntösében
Szólok te hozzád: népedet ne ejtsd el,
Tedd újra naggyá karddal és kereszttel.

Szent István népe fáklyát gyújt a hősnek,
Hitben és kardban egyaránt erősnek,
Engedd Uram: lobogjon át e fáklya
Mint égi jel az ősi, rab határra.

S hirdesse fennen minden magyaroknak:
Itt újra István hadai robognak
A szent kereszt és hősi kard jegyében
Az ősi földért győzni, halni készen!

PETŐFI SÁNDOR

ÍRTA: IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR*

A líra régibb mint a mese és jóval öregebb mint a dráma. A líra az emberi élet belső világa. Azt lehet mondani, az első lírikus az anya volt, aki gyermeke fölé hajolt és az altatódalt dudolta. A líra zene. Benső zene, a lélek zenéje. Minden népeknél élt. Dalolt az egyiptomiaknál, halljuk a hangját a Zendavestának s a kínai didaxi épúgy muzsikál nekünk, mint a héber vagy hindu költők szerelmi éneke. A nép ajkáról fakadt a dal, de formát a görögök adtak neki. A dórok találták ki a karéneket, aztán jöttek Pindaros győzelmi ódái, az iónoknál letompult a líra szubjektívabb alakra, zokogott az elégia és pattogott a jambus. Az ionok lelkéből fakadt fel a dal és az óda, Sappho dala még ma is zeng, bár a szerencsétlen már rég a tenger mélyén pihen. Alkaios énekét nem sodorta el az idő, de szól a messze-távolból, egy eltűnt nép énekét idézve, a késő emberek elé. Ossian éneke mint orgona búg a multból felénk s ahol érzés, szerelem, szenvedély volt, ott mindig felcsendült a dal, mindig újraszületett a líra, minden nemzedékben, mert minden ifjú azt hiszi, hogy ő találta fel a szerelmet s mikor dalolni kezd, szent hite, hogy azt az érzést úgy mint ő, nem énekelte még soha senki.

A középkor nagy lírikusai a földi szerelmet felvetítették az égbe és megszületett az égiszerelem, az egyházi himnuszok, zsolozsmák és szent énekek nagy tömege.

Később Provenceban a trubadurok a földi szerelmet hirdették újra s az olasz, francia, angol, német, spanyol költők megittasulva énekelték dalaikat.

A XIX. század költői voltak az angol Shelley, Byron, Tennyson, a francia Béranger, Lamartine, de Musset, Victor Hugó, a német Goethe, Schiller, az irónikus lelkű Heine s ekkor a magyar puszták felől jött a hír, mely azt hirdette az egész világnak, hogy a Tisza-Duna közén, a magyar Alföld szívén, megszületett a líra fejedelme: Petőfi.

Szilveszter éjféle játszott az újesztendővel és éppen határvonalon volt a letűnő 1822-dik év és az 1823-as. Ezekben a percekben jött a világra ott a magyar Alföldön, Kiskőrös városában Petőfi Sándor. De oly mindegy, hogy melyik évben született.

* Tagtársunk előadása a londoni Royal Societyben.

a fő az, hogy élt és a miénk lett. A csillagokról sem kérdik soha, hogy mikor születtek, csak örülnek annak, hogy ott fénylenek az ég buráján. Az üstökös feltűnése nagy esemény. Jön a végtelenből, megy a végtelenbe és Petőfi ilyen üstökös volt. A faj ismeretlen rétegéből jött és jeltelen sírban tűnt el. A nép gyermeke volt ő. Legjobban Burns, a skót költő hasonlítható hozzá, bár Petőfi szülei nem voltak röghöz kötve és nem laktak magukrakta sárkunyhóban, mint Burns-é, de azért őreá is áll a skót költő éneke: „Ő is szalmafödél alatt pillantotta meg a napvilágot.“ Ez volt mindkettőjük szerencséje, mert így közelebb voltak a természethez és a néphez.

Petőfi gyermekkorának emlékei átvonulnak költeményein. Társai a juhász, a csapongó fecske, a kémény tetején fészkelő gólya, a nagy nádasok, a végtelen puszták, a magánosan álló gémeskút s a gyermekek öröme a délibáb s a muzsikálva fújó téli szél. Ő a természettől tanult, maga mondja: „A természetnek előttem semmi titka nincs. Mi csodálatosan értjük egymást s azért vagyunk olyan jó barátok. Én értem a patak csörgését, a folyam zúgását, a szellő susogását s a felhők járását... Megtanított rá a világ misztériumának grammatikája, a költészet. Értem, pedig különösen a falevelek zörgését. Le-leülök egy magános fa alatt s órákon hallgatom mint zizegnek hangjai, mint suttognak fülembe tündérregéket, melyektől a lélek mámoros álomban megszólal a képzelet harangján és beharangozza az égből az angyalokat szívembe, e kis kápolnába.“ Senki ennél jobb jellemzését nem tudná adni annak a viszonynak, mely Petőfi és az anyatermészet között volt. Soha, még költő úgy anyaföldét hangjának természetes közvetlenségével nem vetítette a nagyvilág elé, mint Petőfi Magyarországot, amelynek pusztája, homokos buckái, kanyargós vizű folyói, erdős hegyei, sziklás bércei Petőfi révén ragyognak a világ előtt. De ehhez kellett az ő kalandos élete, az a bolygás, vándorlás, amelyen ő átment.

Már gyermekkorában, mikor atyja iskolába adta, nem tudott egy gimnázium kebelében megmaradni. Először Pesten járt a Piaristákhoz, ott ült a kis fapadban s onnét nézett a Dunapartra, talán éppen azon a helyen révedezett legtöbbször szeme, ahol ma ércszobra áll.

Petőfi Aszódra került Pestről, aztán Selmecre, az északmagyarországi Selmecre, ahonnét gyalog jött vissza Pestre, lerázva magáról az iskola porát, mert atyjával összeveszett

Rögös út volt ez. Keserves gyaloglás volt ez, de a sors Petőfit nem puha párnára szánta, hanem szenvedésre és küzdelemre. Mikor Pestre ért, beállt a Nemzeti Színházhoz statisztának, meg színlap kihordónak. Ezen a ponton súrolja Petőfi élete Shakespeare életét, akiről ő mondta a legszebb meghatározást: „Isten után Shakespeare teremtett legtöbbet."

De nyugtalansága Petőfit Pestről is elűzte. Elment Sopronba s felcsapott katonának, de a katonaélet fegyelme éppen nem volt neki való. Unalmában az őrhely faköpönyegét versekkel írta tele. Edgar Alan Poe egy kocsma ajtajára írta legszebb költeményeit. Petőfi versei pedig ott tündököltek, a katonavárta faköpönyegén.

Ime, a bolygók életében mindig van hasonlóság.

Másfél évig volt katona Petőfi. 1840-ben, márciusban ezrede Grácba vonult s itt Petőfi tífuszbeteg lett. Betegsége alatt a jószívű ezredorvos felismerte benne a költőt és közbejárt érdekében, mire a szolgálatból elbocsátották. Újra szabad volt.

1841 március elejét írjuk, mikor ő a horvátországi Károly városból zsebében az obsitos levéllel elindult, hogy visszatérjen hazájába. Még akkor is lázas volt. Ruházata: bakancsba fűzött kék nadrág, katonafrakk és fehér kucsma. Mikor Magyarország határára ért, merengő szeme előtt ott lebegett hazája földje, amelyet annyira imádott. S míg elnézte, azt súgta neki a sors, mely jövőjét kiszabta: „Nyolc, súlyos és gazdag évet adok neked gyermekifjú, nyolc évet, hogy elérd a lángelme legmagasabb csúcsát. E rövid élet alatt te ki fogod fejleszteni mindazt, ami évezredek óta *néped lelke mélyén* rejtve aludt. Szenvedéseid, bolyongásod, nyugtalanságod fejében kettős jutalmat adok neked, lángoló életet és korai halált." Tehát még nyolc évet adott neki az élet. Maga sem tudta, mihez kezdjen. 17 éves volt. Újra iskolába ment. A dunántúli Pápára. Itt ismerkedett meg Jókaival, a nagy magyar regényíróval, akivel benső barátságot kötött, együtt szőtték álmaikat a halhatatlanságról, együtt olvasták Shakespearet, Dickenst, Bérangert, Walter Scottot, Hugo Victort. De Petőfi nem tudta, hogy ne színész legyen-e, mert hiszen sokszor aratott tapsvihart, mikor szavalt s abban a percben mindig azt hitte, hogy a halhatatlanság, a múló tapsban van. A vándorszínészkedés nemcsak nyomorúságot, de betegséget is hozott a számára, de Debrecenben betegsége alatt összeszedte költeményeit s aztán február második felében nekiindult, hogy fel-

menjen gyalog a fővárosba. Ez volt sok kóborlása között a legkeservesebb, de egyúttal utolsó vándorútja. Így írja le utazását: „Kopott ruhában gyalog, egypár huszassal s egy köteg verssel utaztam Pestre. E versekben volt minden reményem. Gondolám, ha eladom jó, ha el nem adom, az is jó, mert vagy éhenhalok, vagy megfagyok s vége lesz minden földi szenvedésnek. Pesten a végső ponton megálltam. Kétségbeesett bátorság szállt meg. Elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez olyan érzéssel, mint amely kártyás utolsó pénzét teszi fel, hogy élet vagy halál." Petőfi Vörösmarty Mihályt kereste fel, az akkori kor legnagyobb magyar költőjét és a legnemesebb szívű emberek egyikét. Vörösmarty azonnal felismerte Petőfiben a költőt, magához ölelte őt, pénzt adott neki, verseit kiadatta. Ezzel megszűnt Petőfi bolyongó korszaka, szakított a színészettel és soha többet színpadra nem lépett és ezentúl csak a költészetnek élt. Ekkor 1844-et írtak. Emelkedése most már rohamos, valóságos rakétaszerű. Elérte azt, amit az iskolák padjaiban, a színpad dobogóján, a katonasorban áhított: a dicsőséget. Versei bejárták az országot, melyek a szerelmet és a szabadságot dicsőítették és ez volt jeligéje is:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem!

S ez nem puszta szó volt őnála, ebben a pár sorban él legtisztábban az ő lelke, az ő igazi lénye. Ezért hat olyan varázserővel az emberekre, mert mindenki érzi, hogy szavai úgy érzésekben, mint gondolatban az igazságot és csakis a színtiszta igazságot hirdetik. Igaz, hogy az a kor, melyben ő élt, naivabb és hiszékenyebb volt, mint a mai kétkedő, dekadens korszak, de az is bizonyos, hogy az akkori kor nagy emberei Kossuth, Jókai, Petőfi, gr. Széchenyi, akik a magyar renaissancet megteremtették, mind tisztalelkű emberek voltak. Tudatában voltak annak, hogy a tisztalelkűség szuggessztív erő, mely hat a tömegre. A tömeg ösztöne mindig helyes, becsapni nem lehet, de viszont meg lehet ragadni a tiszta érzés erejével. És Petőfi életét és minden tettét legjobban az érzések tisztasága jellemzi. Ő hitt a szerelemben, ő hitt a szabadságban, ő hitt a magyar faj halhatatlanságában. Az a dac, mely benne megnyilvánult, a magyar faj ereje volt. Anyja felvidéki parasztlány, Hruz Mária, aki csak később tanult meg magyarul. De éppen ez mutatja a magyar faj óriási erejét, hogy a szerb Petrovics István és a tót

származású Hruz Mária szerelmén, átüt e föld ősereje s ők ketten világrahozzák a legtökéletesebb, a legtisztább magyart, Petőfi Sándort.

A költő életének nagy fellendülése az 1844-dik évvel kezdődött, mikor irodalmi körök maguk közé vették. Ekkor találkozott első szerelmével is, Csapó Etelkával. De ekkor hihetetlen dolog történt Petőfivel, a halál elsurrant mellette s elragadta a szeretett lányt, aki ismeretségük után néhány nappal meghalt. Petőfi megdöbbent. Új, rejtélyes hatalom jelent meg előtte: a halál! Még sohasem gondolt idáig reá. Mélyen meg volt rendülve. Igy eltűnhetik az, akit ő szeret!? — Verseiben ekkor az elmúlás gondolata szólalt meg.

A Pesti Divatlapnál segédszerkesztő lett. Sok különböző társadalmi emberrel ismerkedett meg, köztük politikusokkal is. Ekkor politikai verseket kezdett írni, de a cenzúra korlátozta az ő verseit s ez ingerelte az ő szabadságszerető lelkét és mindjobban arra felé sodorta, hogy a szabadság, a háború, a haza fogalmát énekelje, de nem állt meg az egyszerű szabadságnál, hanem a népek világszabadságát követelte.

Érdekes, hogy Kossuth Lajos, a nagy magyar államférfiu és szabadsághős, aki a Habsburgok ellen az 1848-as magyar forradalmat kirobbantotta, ő is szavaiban mindig minden népek szabadságát, a világ szabadságát hirdette. Egy ilyen kis nemzetből, mint a magyar, egyszerre két ilyen hallatlan lángész emelkedik ki, akik mind a ketten, míg saját nemzetük szabadságáért küzdenek, képviselnek egy magasabbrendű gondolatot, mellyel száz évvel előzik meg a kort s ez az eszme: „A világszabadság."

Petőfi költeményei összegyüjtve először 1846-ban jelentek meg. Az előszóban hű képet ad saját magáról, mikor így ír: „Nekem nem adta Isten a sorsot, hogy kellemes ligetben, csalogánydal, lombsusogás és patakcsörgés közé vegyítsem énekemet, a csendes boldogság vagy csendes fájdalomról. Az én életem csatatéren folyt, a szenvedések és szenvedélyek csataterén, régi szép napok holttestei, meggyilkolt remények halálhörgése, el nem ért vágyak gúnykacaja, csalódások boszorkánysipításai között".

Ekkor nagyon keserű hangulatban volt. Nem bírt magával. A földet egy szemétdombnak látta, amelyen az emberek mint undorító férgek nyüzsögnek. Keserű volt, életunt. Kifakadása elárulja lelki hangulatát: „Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek az emberiségnek valamit!"

1846 nyarán vidékre ment. Az anyaföldtől várta a jótékony írt, mely feloldja nyomott hangulatát. Barátaival Nagykárolyba ért és sorsa aranytálcán hozta neki a gyógyulást, — a szerelmet. Itt látta meg Petőfi először Szendrey Júliát. Az első pillantásra szívében egy dobbanást érzett s ebben benne volt élete, mert úgy érezte, valaki azt súgja neki: „Ez Ő!“

És az is volt, az ő ideálja, szíve választottja, akit egy évvel később, 1847 szeptember 8-án, ismeretségük évfordulója napján, sok nehézség leküzdése után, oltárhoz vezette. Ő igaz szeretettel szerette Szendrey Júliát. Boldog volt és büszke volt boldogságára s úgy érezte, hogy megváltozott körülötte az egész világ. Ebben a szerelmi hangulatban írja remek költeményét a „Szeptember végén“-t, mely nemcsak a magyar líra, de a világirodalom egyik legszebb gyöngye.

Csak Byron „Ever love and love but one“ refrainű verse hasonlítható ehhez, de abban a keserűségében feljajduló költő fájdalma rezeg át, míg ebben a boldog szerelemben élő dalnok tárja elénk érzéseit, oly tisztán és oly gyönyörűen, hogy ez már a csodával határos.

Kolton töltötte mézesheteit, a Teleky grófok kastélyában, a boldogság tengerében úszva. De a koltói mézeshetek is végetértek s neki vissza kellett térni a fővárosba. A szerkesztőségi íróasztalhoz, az élet hétköznapjaiba.

Ekkor már megkezdődött a forrongás egész Európában. Annak hullámai Magyarországra is eljutottak. Mindenki sejtette, hogy változásnak kell jönni, nagy időknek, mert új eszméktől forr a század. Petőfi, akinek egész lénye a függetlenséget és a szabadságot áhította, szent hittel hirdette, hogy a forradalom ki fog törni.

Az 1848-i februári francia forradalom, döntő hatással volt arra, hogy Kossuth Lajos, a nagy magyar szabadsághős a Habsburgok zsarnoksága ellen fegyverbe szólítsa a magyar nemzetet. Budapesten március 15-én robbant ki a forradalom, mely kimondta a Habsburgoktól való elszakadást, Magyarország függetlenségét. Lázas napok voltak ezek s a nemzet vezére, Kossuth Lajos mellett ott látjuk Petőfi Sándort is, aki izzó lelkével hirdeti, hogy elérkezett a szabadság napja. Leghatásosabb hazafias költeményét, a „Talpra magyar“-t ezen a napon szavalta el a Nemzeti Múzeum lépcsőjéről, aztán Jókaival, a halhatatlan magyar regényíróval onnan a nyomdába mentek, ők maguk szedették

ki a költeményt, elűzték az osztrák cenzorokat és a szabad sajtónak első közleményeképpen kiosztották a nép között Petőfi hazafias versét, a „Talpra magyar“-t. Így lettek az ifjúkori barátok, Petőfi és Jókai a magyar szabadság hősei.

A magyar szabadságharc hőstettére felfigyelt az egész világ, de a csatazajból messze kihallatszott Petőfi éneke. A szabadságharc kimenetele ismeretes. A Habsburg-dinasztia segítségül hívta a minden oroszok cárját s erre az oroszok 200.000 főnyi sereggel betörtek Magyarországba, hogy leverjék Kossuth forradalmát. Petőfi elbúcsúzott feleségétől, egyéves kisfiától, aztán bevonult a lengyel Bem tábornok seregéhez, aki Erdélyben, Segesvár mellett vette fel az ütközetet Lüders orosz tábornokkal. 1849 július 31-én volt a végzetes csata, melyen Petőfi elesett. Még halála napja reggelén, szállásadója kérésére elszavalta azt a versét, melyben jósszerűen kiáltja, hogy „ott essem el én a harc mezején!“ Aznap délután Lüders a segesvári síkon szétverte a magyar sereget, mindenki menekült, mert a kozák csapatok letiporták a magyar honvédeket. Petőfi egy hídon állt, elmerengve nézett a víz mélyébe, mikor futó társai figyelmeztették a közelgő kozákokra, de ő csak kezével legyintett, mintha a földi lét semmiségét akarta volna ezzel jelezni és bajtársai figyelmeztető szavára csak azt felelte: „Potomság!“ Ez volt utolsó szava. Pár perc mulva a kozákok beszorították a kukoricásba, ő kardot rántott, de egy kozák lándzsájával átszúrta és Petőfi elesett. Csata után a halottakat közös sírba tették, köztük őt is, úgy, ahogy megjósolta: „Kik érted haltak szent világszabadság!“ Akkor orosz katonák gázoltak át kihült tetemén, most porladó hamvait románok tiporják!

Ez volt Petőfi élete. De ez élet fölött, mely emberi, magasan fölötte trónol költészete, amely isteni. Soha még ily mélyről nem jött költő és nem fejezte ki fajának érzéseit, szenvedéseit úgy, mint Petőfi. Egy pillanatra sem hanyatlik pályája, sőt folyton emelkedik. A végén mártirhalálával égigcsapó hullám, amely csak az Isten kiválasztottjainak jut osztályrészül. Sokszor felvetik azt a kérdést: „Mi lett volna belőle, ha nem halt volna meg 26 és fél éves korában?“ Erre a kérdésre könnyű megfelelni. Soha nagyobb nem lett volna, mint így, mert ő az ifjúság és a szabadság költője volt. Ezért neki fiatalon kellett elesnie a csatatéren. Ha nem így történik, Petőfi nem próféta, hanem csak költő. Byron is a szabadságért küzdött. Meg is halt

Missalunginál, tifuszban a kórházban, Petőfi pedig ottmaradt a harcmezőn és vérével áztatta hazája földjét, melyet imádásig szeretett.

Ha Petőfi költészetét osztályozni akarjuk, akkor verseit fel kell osztanunk lírai, leíró, politikai és elbeszélő költeményekre. Nehéz megmondani, hogy melyikben erősebb a lírai, vagy a leíró költészetben. Lírája népdalból fakadt. A közvetlenség jellemzi. Szinte látni, amint lelkéből felfakad a dal, mint a nép ajkáról bugyanik az ének. Ő klasszikussá tette a dalt. Byron kezdte az ő nagy úri gesztusával félretolni a kötött versformákat és a szabadabb verselésre térni át, ezt folytatta Petőfi. Könnyebben, mint ő nem verselt senki és szerencséje volt, hogy a sors hányavetett életet adott neki osztályrészül, mert éppen ezen vándorlásai alatt ismerte meg népének minden rétegét. Petőfin betelt a törvény, hogy csak a körülöttünk levő dolgok válhatnak bensőnkké és mi csak azt tudjuk kifejezni. Ő nem is énekelt mást, mint amit látott. Stendhal a realista regénytől követelte, hogy az vándorló tükör legyen. Petőfi lelke ilyen mozgó tükör, mely mindent vetített, ami előte felvillant. A magyar pusztát, a juhászlegényt, a menekülő betyárt, a délibábövezte rónát, a napsugárban csillogó víz tükrét, a hazatérő gulyát, a magános csárdát.

Leíró költeményeiben a hasonlat-kultusz uralkodik, melylyel tökéletesen meg tudja világítani a tárgyakat s ezért Petőfire el lehet mondani, hogy leíró költeményei nyomán meg lehetne festeni Magyarország képét. Lírai versei mind tele vannak a természet imádatával, hasonlatait mindig annak köréből veszi. Ez a természetszeretet Lamartine hatása nála, akinek költeményeit nagyra becsülte.

Petőfi volt az, aki a lírai költészetbe új hangot vitt be a családi élet megéneklésével. Szerelmi verseiben pedig sohasem az érzéki szerelmet énekelte, de mindig a tiszta szerelmet. Ez megfelelt az ő idealista és férfias önérzetének, amelynek szintén markánsan ad hangot, „Ha férfi vagy légy férfi“ című versében.

Politikai költeményei visszatükrözik korszakának küzdelmeit a forrongó Európa eszméit. Imádta Bérangert, akinek sok költeményét lefordította. De Bérangerből csak a szabadságszeretet hatott rá, nem pedig a költő. Petőfi álma minden ember boldog szabadsága volt. Ugyanaz, mely Shelleyt, az angol költőt is hevítette, aki „Prometheus Unbound“-jában szintén egy ál-

talános, nagy, szabadságról, világszabadságról álmodozik. Hogy Heine és Byron közelférkőzhettek Petőfi lelkéhez, az szintén a szabadságszeretetükben rejlik elsősorban, mert Petőfi minden körülmények között azt kereste legelsőbb mindenben.

Elbeszélő költeményei közül legnemzetibb a „János vitéz", amely a folklóre költészet, művészi alakban kifejezve. Tökéletes népi eposz, amelyben teljesen benne van a magyar faj egész lelkülete, vágyai, szenvedélyei, sőt talán még álmai is.

Mármost, ha Petőfit a világirodalom lírikusaival össze akarjuk hasonlítani, akkor meg kell állapítanunk, hogy versei, mint lírai költemények magasabbrendűek Byronénál, mert őnála nincs romantikus vonás, hanem csak tiszta, leszűrt líra, és ezért abszolút közvetlen.

Heinevel rokon a dalforma könnyedségével, azonban sohasem kevert Heine módjára, sem melankóliát, sem cinizmust a dal tiszta hangjába. Az ő ajka sohasem keserű, de mindig édes.

Shelley szaggatott lírájánál tömörebb és nem éreztet semmi mellékzöngét, mert Shelley is hajlik a romantikus irány felé. Viktor Hugo, Schiller, Goethe, Béranger és Lamartine mind nagy költők, lángelmék voltak, de lírájuk nem olyan tiszta, nem olyan intenzív, mint Petőfié.

Imádta és fordította Shakespearet, akinek művei formailag teljesen különböznek az övéitől, de lelkiség és tökéletesség szempontjából hozzá mérhetők Petőfi versei. Úgyhogy minden túlzás nélkül lehet Petőfit a líra Shakespeare-jének nevezni.

Házak lelke

Irta: Czóbel Minka

I. Palota

Bál van — kinyíltak fehér-arany szélű
Szárnyas ajtók — már teljes díszben áll
A palota. Mindennapi közönyét
Levetkőzve, csak vendégekre vár.
Csillárok, kristály-fényes sugarakkal
Bevonják az arany tetőzetet,
Elömlenek szép, hamvas gobelin képek,
Alabástrom- és márványfal felett.
Virágillattól sűrű levegőben

Jazzband sívító, szomorú dalán
Párok keringnek, egymáshoz símulva
Vagy hűvösebben, egymás oldalán.
Ékszerek csillognak, csak úgy mint hajdan,
Rózsaszín — fehér selyem felragyog,
Tündökölnek, szépségben, értelemben
Férfiak, nők — a mai csillagok.

Mámoros, szerelemittas teremben,
Táncoló, nyüzsgő sokaság felett,
Mintha csendesen, halkan tólulnának
Láthatatlan gomolygó fellegek.
Alakjai egy rég elmult világnak,
Mely egykor színpompásan itten élt,
Hajporos dámák, kényes gavallérok,
Zenekar, mely menuettet zenélt.

Egymáson átsiklanak élők, holtak
S nem sejtik, álom-e vagy képzelet,
Mi megrendít egy szívet s amazoknál
Felébreszt rég elmult emlékeket.
Egy olthatatlan láncolatba vonja
Multat, jelent s a jövő sugarát
És soká senki sem érti, nem tudja,
Ki uralja e bűvös éjszakát?

Kihűlt a fény reggelre. — Széjjeloszlott
A mulatók, kétéltű tábora.
Léleknélküli álmos, üres csendben,
Józan-siváran áll a palota.

II. Tanyai ház

Veszett vihar, fákat rázza,
Rárohan egy vedlett házra,
Hajkorássza hófelleget
Füstöt csavar kémény felett.

Hallják-e bent, kik ott laknak?
Még világít egy kis ablak,
Szűk keretű, kevés fényű,
Elzárkozott — holt reményű.

Egy közülük már nem hallja,
Három napja fekszik halva.
Körülötte három gyerek
Azt se tudják, mit kezdjenek?

Majd, ha a fergeteg eláll,
Valaki csak ide talál?
Hallgatnak — — csak a kisebb lány
Halkan szólal: Édes anyám!

KELL-E ÍRÓI KAMARA? Előkelő nyilatkozatok kilátásba helyezték, hogy a közel jövőben írói kamarára számíthatunk. Milyen égető szükségletnek felel meg nálunk ennek az intézménynek életbeléptetése? Már van ügyvédi, mérnöki, orvosi kamaránk. Milyen logikai számvetésből következik, hogy szükség van írói kamarára is? Az ügyvéd, az orvos, a mérnök nem állana erkölcsi ellenőrzés alatt, ha nem volna kamara, mely felügyel a morális szempontokra. Ezeknek a kamaráknak van szankciós joguk, hatalmat képviselnek, kezükben tarthatják az ügyvédet, a mérnököt, az orvost; ha az megtéved, ha lelkiismeretén tágít, ha összeütközésbe kerül doktori esküjével, ha diplomáján folt esett, még akkor is, ha a büntetőtörvénykönyv paragrafusai meg nem csíphetik, a kamara őrködő szeme észreveszi tévelygését, rásujt, elveheti diplomáját, s nem folytathatja ügyvédi, orvosi, mérnöki tevékenységét. Az élet hívta életre, igazolta ezeket a kamarákat. Az élet parancsolt.

De vajjon mit mond az élet az írók esetében?

Ha az író lázít, ha az író erkölcsi mételyt terjeszt, ha az író fel akarja forgatni a társadalmi rendet, ha az író olyan ideálokat szolgál, melyek a közre ártalmasak, ott van a büntető kódex és reácsaphat. Ilyenkor a bíró beszél, az igazság képviselője. Ha pedig az író rossz könyvet ír, ott a kritikus, aki szétszedi eszméit, felfedi hamis okoskodását, szétboncolja áltanait, vagy elítéli léha világnézetét, még akkor is, ha a közönség tapsolt neki. Emlékezzünk csak Lemaitre szavára, ki egy francia kritikai folyóirat irodalmi kritikusa volt és Ohnet regényíróról szólva, így kezdte cikkét: „Bocsánatot kell kérnem olvasóimtól, hogy e helyen, ahol rendesen írókról számolok be, ezuttal Ohnet-ról beszélek". Ez a gyilkos megjegyzés kivégezte Ohnet-t. Elegendő volt arra, hogy a közvélemény leszámoljon Ohnet-val. És mi volt Ohnet sorsa? Irhatta tovább regényeit, de az írói közvélemény előtt meghalt, senki sem vette írónak, műveinek esztétikai értéke le volt pecsételve.

Ime, írói kamara nélkül is leszámolt véle az irodalom. Mikor Taine olaszországi útján Velencébe érkezik, tapasztalatairól beszámolva, többek közt ezt írja: „Külföldön többször találtam, előkelő úri házakban, nagyurak könyvtárszobájának asztalán, pikáns francia chansonok gyüjteményét, a könyvszekrények díszhelyen pedig, remek kötésekben, Paul de Kock műveit, — íme ezekről ítélnek meg minket". (Voyage en Italie. II. kötet, 204. l.)

Taine ezen méltán felháborodott. De ha Párizsban írói kamara lett volna, megszüntek volna-e a pikáns chansonok? Nem jelenhettek

volna meg Paul de Kock művei? Megváltozott volna a világ ítélete a francia irodalomról? Azok az előkelő olasz úriházak, melyek díszesen köttették be a sikamlós párisi regényeket, amivel elárulták, hogy nagyrabecsülik ezeket a silányságokat, megváltoztatták volna-e véleményüket, ha a francia írói kamara anatéma alá vetette volna ezeket a fércmunkákat, vagy kizárta volna tagjai sorából a Paul de Kockokat? Vagy ha egyáltalában nem vette volna fel tagjául? Alig hiszem, hogy írói kamaráknak hatalmuk lenne az efajta írók erkölcsi felfogásának befolyásolására. Még a törvények szigorú, szigorúbb, legszigorúbb alkalmazása sem használ. Azzal, hogy Baudelaire-t, vagy Flaubert-t esküdtszék elé állították, csak azt érték el vele, hogy a közönség elkapkodta műveiket. Főleg ebben a két esetben bizonyosodott be, hogy a közvádló is tévedhet, hogy az irodalmat elsősorban csak művészi szempontból lehet megítélni és hogy a Baudelaire-ek és Flaubert-ek művészete fölötte áll minden paragrafusnak.

Ha a két nagy francia író esetében kamara ítél és eltiltja őket az írás további gyakorlásától, milyen kárt szenvedett volna a francia irodalom! Nem kaptuk volna meg a Salammbôt. De vajjon van-e joga egy kamarának arra, hogy az íróba belefojtsa a szót? Mi történik, ha Flaubert, kamaratagot szilenciummal sújtják és mégis megírja a Salammbôt és Svájcban vagy Hollandiában kiadják? Nem eresztik be Franciaországba? Meddig lehet ilyen tilalmat fenntartani?

A felsorolt példa, de egyáltalán az irodalomtörténet azt igazolja, hogy a cenzura hatalma véges. Csak ideig-óráig tartó hatása lehet. Az író képzeletének szárnyait meg lehet ugyan nyesni, de jön a költő és megkérdezi: Meddig ültök hallgató ajakkal csüggedt madarak? Az idő kereke egyet fordul és a költőnek megjön a hangja. Írói kamara ezen nem tud változtani, az élet sodra feltartózhatatlan. Hogy képzelik azt el, hogy ne írhassak íróasztalom számára, még ha az írói kamara el is tiltotta? Mert aztán jön az utókor és feltöri a fiókot és ha abban remekmű lappangott, megkoszorúzza az írót. Aki a napnak ír, napnyugtával neki is befellegzett, de az igazi író fittyet hány a napnak. Övé a jövő. Véle szemben az írói kamara tehetetlen. Az igazi írót nem a kortárs birálja, sorsa az eljövendő koroktól függ. Lehet ideig-óráig megkeseríteni halandó életét, de az igazi író nem e világi életben, életnek, életért él. Stendhal megjósolta, hogy halála után egy fél századdal felfedezik műveit. És jóslata fényesen beteljesült. Ha a Rouge et noirt egy írói kamara elkoboztatta volna, Taine akkor is felfedezi. Itt örök lélektani törvények vannak munkában, melyeket ideiglenes rendszabályokkal nem lehet befolyásolni. Az írói munka nem fogható egy kalap alá az ügyvédi, orvosi, mérnöki tevékenységgel. Az írói munka csak a szabadság levegőjében találja meg a maga korlátait, a maga erkölcsi megítélését, a maga sorsának alakulását. Az irodalmi társaságok részben ezt a megítélést, ezt a korlátot, a jövő alakítását vállalták magukra,

amikor azzal, hogy kit választanak be maguk közé, valamelyes kamarai tevékenységet folytatnak. Hiszen ha az író, akár állampolgár, akár morális szempontból tévelygett, ki van téve annak, hogy kizárják az írók közösségéből. Megszünik a társaság tagja lenni, amit a megsértett nemzeti társadalom tudomásul vesz. Ez az ellenőrzés elegendő. Ennél tovább nem lehet menni. De ellenvethetné valaki: De ha az író, aki tévelyeg, nem tagja ilyen irodalmi társaságnak? Mi akkor az ellenőrzés? Ezért kell a kamara. Az a válaszunk, hogy ha a kamara minden írói foglalkozású egyént felvesz tagjai sorába, a minőség számbavétele nélkül, akkor ez a kamara olyan fajta, mint a középkori céh — még rosszabb, mert a céh csak mestermunka bemutatása alapján vett fel valakit tagjai sorába. Ha pedig csak minőség alapján veszi fel tagjait, akkor nálunk fölösleges, mert három irodalmi fórumunk is van, melyek évenként soroznak és az igazi érdemeket örömmel ismerik el. A felvételnél erkölcs és nemzethűség szempontjából is erős ellenőrzést gyakorolnak. Irodalmi társaságaink nem politizálnak pártpolitikai szempontból, de a nemzethűség kérdésében nem alkusznak. Ilykép többet jelentenek a kamaráknál, mert a felvételnél elsősorban az írói érdemeket latolgatják, — amit egy kamara nem tehet. — Ezért, ismételjük, fölösleges nálunk az írói kamara, mert amit sután végezhetne, elvégzi azt a három írói testület, jól, becsületesen és hűen. Megmutatta 1919 után, s ha kell, helyt fog állani a jövőben is. *(L. B.)*

NYELVÉBEN ÉL A NEMZET. A *Kalapos király* idejében, aki 1784-ben a német nyelvet tette hivatalos nyelvünkké, Trencsén vármegye volt az első a tiltakozó megyék közt, mondván: „A magyar nyelv eltörlésével a nemzetnek is el fog veszni emléke, megszűnik külön nemzet lenni". A vármegyék tiltakozó szavában az egész nemzet kiáltása jajdult fel. Minden valószínűség szerint ekkor keletkezett a *Nyelvében él a nemzet* c. közmondásunk, a legjellemzőbbek egyike, amit szellemünk termelt. Nincs gazdája, Tóth Béla és mások hiába kutattak utána. Idézzük, mint a legnagyobb igazságok egyikét, most megint, mikor a Trianon-i határon túl háromnégy millió magyarnak el akarják venni a nyelvét.

Ám itthon is könnyelműen bánunk drága kincsünkkel, a nyelvvel. Egyes sajtószervek az idegen szavak és kifejezések egész záporát zúdítják ránk, holott nyelvi szegénységben egyáltalán nem leledzünk. Ezek ellen indult meg a visszahatás, a nyelvvédelem egészséges, lendületes mozgalma. Élén Pintér Jenő tagtársunk áll.

Ha nem tudnók is, éreznünk kellene, hogy ősi nyelvünk legnagyobb nemzeti kincsünk; kímélni, védeni mindenkinek szent kötelessége. Irónak, költőnek azonban hivatása, hogy a maga eredeti tisztaságában, kifejező ereje teljében szólaltassa meg, s milliók egységesítő, összefogó szervévé tegye. A nyelv mindennapi kenyerünk és oltalmunk. Örömünket, bánatunkat, vágyainkat és panaszunkat csupán az érces, gazdag nyelv tudja méltó erőteljességgel kifejezni. Csak az ilyen nyelven írt művek maradandó értékei a

nemzetnek; csak ezeket a műveket lehet a világ nagy nyelveire áttenni, hogy ott is sugalmazzák a sikert, akár hírnevünkről, vagy igazságunk megvédéséről van szó, akár tehetségeink művei értékesítéséről.

Pintér Jenő, újabb irodalomtörténetírásunk mestere, a nagy nyelvmozgalom élén állva, ma nagy sikerrel fáradozik azon, hogy nyelvünket megtisztítsa az utóbbi évtizedekben reátapadt idegen hatásoktól. Az a meleg tagtársi viszony is, mely őt a Petőfi-Társasághoz fűzi, késztet minket arra, hogy tiszteletreméltó, közhasznú törekvését a legnagyobb figyelemmel kísérjük. Annál is inkább, mert tudomásunk van róla, hogy Pintér munkás nyelvésztársaival nemcsak a nyelvvédelem szűkebb határán óhajt maradni, hanem egy oly terv megvalósításával is foglalkozik, mely a *magyar nyelvértelmező szótárát* teremtené meg.

Minden magyar írónak legbensőbb óhaja, hogy nyelvünk hajlékonyságát, ősi fényét tehetségével előmozdítsa és az Írás valódi művésze legyen. Neki, akár eredeti, akár fordított művet ír, támasza, sokszor nagy segítsége lehet a tökéletes szótár. Közel négy évtizede indult meg az Akadémiában a *Magyar nyelv nagy szótárának* az ügye. Ez a szótár azonban, mint fájdalmasan hírlik, csak évtizedek mulva fog megvalósulni. Ne is csodálkozzunk tehát nyelvünk hanyatlásán, nincs vezérkönyve, egy jó szótára.

Ezért köszöntjük Pintér Jenőt.

(Hs.)

KÖLCSEY CENTENNÁRIUMA. A Koszorú mostani számát követő nyári idényben lesz száz esztendeje, hogy Kölcsey Ferenc, a mult század magyar irodalmának egyik legnagyobb értéke és a legnemesebb magyarok egyike meghalt. Nem volna illő, ha ez a folyóirat, amely programja alaptételének a nemzeti irodalom ápolását, őrzését és művelését tűzte ki, szó nélkül haladna el emellett a századforduló mellett. Hiszen ha Kölcsey Ferenc nem lett volna is a legfinomabb és legnemesebb magyar szellemek egyike, gazdag lírikus, kitűnő kritikus és még kitűnőbb szónok s ha irodalmi munkássága nem fűtötte volna is át kora magyar mozgalmait s ezek a mozgalmak nem hatottak volna is a költő érzékeny és mégis kemény, igazi magyar végletekből alkotott lelkére, akkor is örökre beírta volna a magyar szívekbe nevét azzal a tényével, hogy az ő tolla vetette papírra a magyar Himnuszt, amely azóta is imádsága minden magyaroknak és imádsága marad eljövendő századokon keresztül. Az a költő írta ezt a magyar imádságot, aki bizonyos szempontból még Vörösmartyt is megelőzte annak a hazafias lírának hangjaival, amely a nemzet fájdalmaiban a magyar végzet évszázados keserű csalódásait szólaltatta meg s azt a reményt, amely állandóan nyitott sírok szélén kíséri és vezeti a magyarságot. Hogy ez a költészet sokszor keserű és megdöbbentően kétségbeesett, az megérthető, ha arra gondolunk, hogy Kölcsey munkásságának javarésze meg-

előzte Széchenyi föllépését, s arra az alvó magyar világra esik, amelyből alig-alig lehetett felébredést remélni. Ilyen hangulatból született meg a Himnusz alapgondolata, hogy megbűnhödte már e nép a multat s jövendőt. Kölcseyről halálakor nagy kortársa és barátja, Wesselényi Miklós azt mondotta, „nem volt közénk való". Valóban nem hétköznapi ember és nem hétköznapi költő volt, hanem vates, aki mint ember és mint költő megérezte és kifejezésre juttatta a magyarság örök tragikumát s ezért lett az ő Himnusza könnyes imádsága a magyarságnak, multnak, jövőnek és jelennek egyaránt. Mert ha száz évvel ezelőtt azt írhatta a költő: megbűnhödte már e nép a multat s jövendőt, mit szóljon a mi nemzedékünk, amely száz esztendő elmultával Kölcsey kétségbeesett honfifájdalmát meghatványozva éli át s szinte megvalósulva látja azokat a szörnyű víziókat, amelyeket Zrinyi dalában és Zrinyi második énekében látott? És ha valóban azt akarjuk, hogy a maroknyi magyarság megmaradjon itt a Duna tájain s ne foglalja el új nép a helyét, száz kézzel és ezer szállal kell magunkat a múlt hagyományaihoz kötözni, hogy a szomorú és mégis dicsőséges nemzeti folytonosságban benn maradjunk. Ezért kell minden nagyobb évfordulóra felfigyelni s ezért kell tisztelettel és meghatottsággal gondolni a Himnusz költőjének centennáriumára. *(G. J.)*

SZÍNHÁZI LÁTVÁNYOSSÁGOK. Évről-évre évadzárás után megkezdődnek a szabadtéri játékok a fővárosban és a vidéken. Ezek a színházi látványosságok Oberammergau és Salzburg példájára szaporodtak el nálunk és lassanként nyári idegenforgalmi tényezőkké váltak. Ezidén Budapest székesfőváros a Margitszigeten szabadtéri színpadot is létesített, ahol egy alkalmi korlátolt felelősségű társaság rendez előadásokat a Nemzeti Színház gárdájával és a Nemzeti Színház műsorának darabjaival. Szegeden minden nyáron megismétlődnek a szabadtéri előadások a székesegyház előtt és legújabban Pécs is beállt a magyar Salzburgok közé. Ezeknek a szabadtéri színpadi látványosságoknak bizonyára van művészi értékük is, azonkívül vonzzák a vidéki városok közönségét, sőt sokszor a környék lakosságát és Budapesten talán a külföldi idegeneket is. Szociális szempontból is van előnye ezeknek a szabadtéri játékoknak. Sok munkásnak adnak kenyeret és a nyári hónapok alatt is foglalkoztatják a színészek egyrészét. De az éremnek itt is két oldala van. Ezek a szabadtéri ünnepi játékok nagy anyagi befektetést igényelnek s ahogy halljuk, legtöbbször ráfizetéssel járnak. Önkéntelenül fölmerül a kérdés, vajjon nem volna-e jobb, ha azokat az összegeket, amelyeket a főváros és a vidéki városok a szabadtéri játékokra fordítanak, évente, vagy háromévenként összegyüjtenék és a vidéki magyar színészet fölsegélyezésére fordítanák. Sokkal célravezetőbb volna, kultúrális haszna is több lenne, hogyha a nagyon is szegényes rongyokban járó vándor színpadi múzsát öltöztetnék fel ebből az összegből és azokat a színigazgatókat segélyeznék, akik a téli

hónapok alatt igazán hősi elszántsággal és kitartással járják a magyar Alföldet, a kisebb vidéki városokat s a nagyobb magyar falvakat, s a hatóságok és a közönség legteljesebb közönye mellett álmodnak a jobb jövőről. Nemzet napszámosai ma is vannak, nemcsak Vas Gereben korában voltak. Ezeket megsegíteni volna olyan nemes feladat, mint Salzburg nyári lemásolása. *(—ő.)*

DUGONICS ETELKÁJA. A szegedi piaristák a mostani tanév végén különböző érettségi találkozók keretében emlékeztek meg arról, hogy ezidén van 150 esztendős megjelenési évfordulója Dugonics András Etelkájának, az első magyar regénynek. Valóban a derék piarista író, Dugonics András, aki a magyar irodalom annyi lelkes úttörője és hídépítője között a legrokonszenvesebbek közé tartozik, százötven évvel ezelőtt írta meg és adta ki azt az érzelmes és romantikus történetet, amely Árpád és Zoltán fejedelmek korába állítja be Etelkát, az első magyar leány-regényhőst. Irodalomtörténeti tény, hogy a regénynek minden fogyatékossága ellenére is óriási sikere volt. Abban az időben egy év alatt ezer példányt kapkodott el a magyar közönség, pedig akkor könyvterjesztés sem volt s könyvnapokon sem álltak ki sátrak elé az írók kínálni áruikat. Az irodalomtörténészek följegyzik, hogy az első magyar „román" sikerét elsősorban a hölgyolvasóknak lehetett köszönni. Azóta is igen szép és kedves hagyomány, hogy a magyar hölgyeket tartjuk a leglelkesebb irodalompártolóknak. Sok gondolat kínálkozik tollunk alá Dugonics Etelká-jának százötvenedik évfordulója alkalmából s ezekből a gondolatokból kitűnően lehetne hosszú cikkeket írni a mai magyar irodalmi, könyvkiadói és könyvolvasói viszonyokról. Nem volna azonban ildomos, ha ilyen ünnepi alkalmat esetleg ünneprontásra használna fel a figyelő őrszem, s csak annyit jegyzünk meg: ha a magyar írók olyan hittel, olyan áldozatos elszántsággal töltenék be ma is hivatásukat, mint százötven évvel ezelőtt a szegedi piarista, s ha a kiadókban és a közönségben annyi megértés és ügyszeretet volna, mint volt az Etelka első terjesztőiben és olvasóiban, nem kellene sokszor aggodalommal s fejcsóválással nézni a magyar könyv jövője elé. *(r. ő.)*

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

PINTÉR JENŐ: A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE

Most megjelent irodalomtörténetem ismertetése helyett legyen szabad összeállítanom eddig megjelent összefoglaló irodalomtörténeti munkáim jegyzékét.

A magyar irodalom története a legrégibb időktől Kazinczy Ferenc haláláig. Négy kötet. Budapest, 1909—1913. 1508 lap. (A Magyar Tudományos Akadémia Semsey-pályadíjával jutalmazott mű.)

A magyar irodalom története. Középiskolák számára. Két kötet. Budapest, 1911. 592 lap. (Hetedik kiadása 1935-ben.)

A magyar irodalom történetének kézikönyve. Két kötet. Budapest, 1921. 1032 lap.

Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Zsebkiadás a művelt közönség számára. Budapest, 1924. 232 lap. (Második kiadása 1926-ban.)

Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Képes kiadás. Két kötet. Budapest, 1928. 720 oldal.

Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Hét kötet. Budapest, 1930—1934. 5720 lap. (A Magyar Tudományos Akadémia nagyjutalmával és Budapest székesfőváros Kazinczy-emlékérmével kitüntetett mű.)

A magyar irodalom története. Két kötet. Budapest, 1938. 1210 lap.

SZITNYAI ZOLTÁN: TÁNC

Tíz éve annak, hogy először bukkant fel bennem a téma, melyből Tánc című regényem alakult ki. A magam elé tűzött tétel akkor még az volt, hogy mért csal az asszony. Meg is írtam néhány fejezetét, aztán felretettem és elfelejtettem. Újból akkor jelent meg, amikor Schöpflin Aladár ismert irodalomtörténetében Selmecbánya írójaként skatulyázott el, alighanem azért, mert legutóbbi regényem, a Hodinai Hodinák csakugyan arról szólt. Megszoktam, hogy az átlagolvasó az éppen legutoljára kezébe kerülő írás alapján alkotja meg egész véleményét, de meghökkentett, hogy az irodalomtörténész is ilyen könnyen felejt és ilyen kevéssé összegez, amikor ítéletet mond. Hiszen én egész csomó olyan regényt, elbeszélést, novellát írtam, melyeknek semmi közük sincs Selmecbányához, de annál több közük van a mai magyar élethez. Nem tartok igényt arra,

hogy regionális íróként szigeteljenek el, engem a magyar sors minden rétegén keresztül és a magyar föld minden kis sarkában egyformán érdekel. Most már tudatosan is olyan témát kerestem, melylyel bejárhatom az egész mai magyar világot. A tíz év előtti tételhez nyultam ismét, mert úgy éreztem, ha a nő erkölcsi botlásának okait kielemeznem, alapos laboratóriumi munkát kell végeznem az egész mai korról is, mert ma jobban, mint valaha, külső körülmények és társadalmi adottságok határozzák meg az egyének életét.

Elmerültem élményeimnek világában s amit magammal hoztam az okok eredetét kereső munkából, az lett a Tánc. Míg regényem eseményanyagával vitettem magam a mese medrében, akaratlanul is be kellett járnom a mai magyar életnek jóformán minden táját. Azok a pillanatfelvételek, amiket e folyvást mozgó és változó társadalmi tájképről készítettem, majdnem olyan fontosak voltak számomra, mint két főhősöm életének regénye. Azok néha szinte már csak az alkalmat szolgáltatták arra, hogy őket szemlélve, mögéjük vetíthessem regényem harmadik és személytelen hősét, a mai magyar életet. Így lett a Tánc, amelynek címét a feleségem adta, a mai magyar élet tánca. Szimbólum, de a tartalomban valóság. Írás közben, tehát a dolgok szemlélésének fokozott lelkiállapotában, sokszor úgy éreztem, hogy az idegek egyetemes vitustánca az, amit élünk, ami majd csak akkor fog csillapulni, ha kevesebb megpróbáltatást és csalódást átélt, szóval erősebb, hívőbb és lelkében kiegyensúlyozottabb nemzedék lép a mostani helyébe.

HAVAS ISTVÁN: KÖVEK. VIRÁGOK. EMBEREK. SZONETTEK KÖNYVE.

A kő szerepet játszik életünkben. A művész remeket alkot belőle, szobrot farag, palotát, várost épít. A kőszívű sujt vele, sőt agyon is üt. Nem tudom azonban, ki nagyobb mestere a kőnek, az ember-e, vagy a Természet? A Tátra, a Montblanc, a Himalája a Természet alkotása. Én megindultan néztem fenségüket s látom ma is, és mindig, még ha le is húnyom szememet. A nagy kövek fölfelé intenek, föl az Istenhez. Az emberfaragta kő is, a kőfalak is.

A virág nem az Álmoknak, Éjnek, hanem a Napnak a gyermeke. Meleg, forró, azért siet a szívedre. Azért áll szóba veled. Színe, alakja tökéletessége a Természet remeke. Több, mint mindaz, amiről álmodni mersz. S mégis valóság. Külön nyelve van, valami olyasféle, mint a szívdobogás. Van faóriás és van a pici százszorszép. Minél kisebb, annál tökéletesebb. A nagy kő, a Hegy megrázott, mikor előtte áltam, a virág kibékíteni igyekezett a sorssal; éreztem köztük az élet szépségét, tisztaságát. Az Istent jobban köztük, mint az emberek közt. Az én virágregéim nem új, csak folyton újuló, élő szerelemvallások.

S az ember? Magamba nézek, be, befelé. Másba úgy se látok. Aki feltárta lelkét, tán adott valamit belőle. A költő, a teremtő

művész. Annál nagyobb volt, minél többet szenvedett. A szenvedés az élet koronája. Szentek nincsenek nélküle, sem igazi nagyok.

A kínok, gyötrődések terhétől leroskadó: magárahagyatottságában találkozik az Istennel. Egy halovány, nehezen körvonalazható sejtelem erejében tán pedzi a végtelenséget, a tökéletességet. Az álomszerűség az Isten közeledése hozzánk.

Kövek. Virágok. Emberek. Most döbbenek csak reá, milyen merész voltam, hogy énekelni mertem róluk. S egy-egy kurta kis szonettben, mely zártságával egy egész világot zárna be magába?

GALAMB SÁNDOR: A MAGYAR DRÁMA TÖRTÉNETE 1867-TŐL 1896-IG

Ez a mű pályamunkának készült. Évekkel ezelőtt a M. Tud. Akadémia hirdette meg a tételt abból a célból, hogy Bayer József nagy drámatörténetének a folytatása is elkészüljön.

A pályázatra a mű első felének nagyobbik részét küldtem be. A dolgozat megnyerte a hivatalos bírálók tetszését s a Bésán-díjat, jelentésük alapján, csonkán is kiadta az Akadémia.

Az első kötet 1937-ben jelent meg a M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Vállalatának sorozatában. Ez a rész 1867-től 1880-ig öleli fel a modern magyar dráma történetét, a második kötet az 1880-tól 1896-ig terjedő éveket fogja tárgyalni.

Az 1880-tól 1896-ig terjedő időszakon most dolgozom. Az anyag a legnagyobb részében együtt van már, a részletek mentül alaposabb vizsgálata és feldolgozása azonban még bizonyos időt igényel. Természetesen nem elegendő pusztán a hazai drámai termékeknek s a köröttük zajló irodalmi vitáknak ismerete, hanem nagyon fontos, hogy a külföldi drámai irányok is, különösképpen a francia dráma is, megvizsgáltassék. Ebben az időben ugyanis a francia színműírásnak volt a legnagyobb hatása a magyar színdarabírókra. A magyar könyvtárakban végzett kutatás kiegészítése céljából az idei nyáron Párisba utazom s az ottani nagy könyvtárban nézek utána még egy-két adatnak.

Munkámban egyik főcélul tűztem magam elé, hogy a dráma fejlődését no pusztán irodalmi szempontból vizsgáljam, hanem éreztessem azt az eleven kapcsolatot, ami a drámai fejlődés és a színházak élete, működése és szükségletei között mutatkozik.

Isten segítségével a következő évadban a mű második kötete is a közönség elé kerül.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

A PETŐFI-KULTUSZ.

Most van századik évfordulója, hogy Petőfi megírta első fennmaradt versét: *Búcsúzás 1838-ik évben*, Aszódon, ahol három évi tanulás után elbúcsúzik a vizsgálatokon az ottani latin iskolától. Ez a kitüntetés mindenkor a legfelsőbb osztály legjobb tanulóját érte, aki a professzortól írt valedictiót az ünnepi közönség előtt elmondhatta. Ez egyszer kivétel történt a rendes eljárás alól, a búcsúzó verset nem a tanár, hanem a tanuló írta meg s így Petőfi Sándor az 1837—38. iskolaév végén a magaírta verset szavalta el. Abból, hogy a fiatal Koren István tanár a tizenötéves Petrovics Sándort bízta meg a vers megírásával is, azt kell következtetnünk, hogy Petőfi már megelőzőleg is verselgetett. Erről azonban fennmaradt adatok nem tanuskodnak. Ferenczi Zoltán azt mondja, hogy Petőfinek ez az egyetlen verse, mely aszódi tanulókorából ránk maradt; 54 soros hexameterje mindenesetre tanuságot tesz a költő e korbeli érettségéről. Nemcsak hexameterei folynak könnyen, világos kompozició is van az elrendezésben, amidőn előbb Ovidiustól, Nepostól búcsúzik, majd az aszódi ev. egyház felügyelőjétől: báró Podmaniczky Lajostól, az ünnepi hallgatóságtól, a tanártól s végre tanulótársaitól A zsenge korú elmének helyes megítélése ez és jele az ifjú tervszerű, tiszta gondolkozásának.

Mindenesetre a legérdekesebb és legnagyobb költőpályák egyikének kiindulópontja s mi megindultan képzeljük el a serdülő diákot: barna hajával, sovány, de nyúlánk alakjával s halljuk hangjának bátor csendülését, mert mi már azt is tudjuk, hogy ezeknek az első igéknek milyen csodálatos isteni folytatása lett.

Szabadságharcunk Tyrteusának lobogó alakja és harctéri eltünése körül a legendáknak egész sorozata tovább szövődik még ma is a népképzeletben. Gyökössy Endre tagtársunk a minap is kapott egy versmásolatot, mely az Amerikában 1850-ben megjelent: *Magyar Száműzöttek Lapja* hasábjain jelent volna meg. A vers felköszöntésképen van írva Ferenc József névnapjára, tele átkozódó kifejezéssel, melyekből azonban hiányzik a poézis őfelsége. Ez magában is elegendő bizonyíték arra, hogy nem Petőfitől való. Gyenge utánzat, még misztifikációnak se jó.

Ugyancsak ő juttatta hozzánk a biharmegyei Komádiban, Csizmadia Sándor főjegyző szerkesztésében megjelenő *Attila* c. havi lap áprilisi számát; egyik cikkében Barátosi Lénárt Lajos tagadásba veszi Petőfi fehéregyházai elestét s „becsületszóval megpecsételi" következő állítását: 1911—13. közt egy A. O. *Geck* nevű svájci régésszel Ázsiát kutatva a Behring-szoros felé közeledtek s a Szligir folyó mentén egy jakut falura bukkantak, ahol csodálatosképpen magyarul beszéltek a bennlakók. Ér-

deklődésükre elmondták, hogy a falut 1849-ben egy Alexander Stjepanovits Petrovics nevű nagyműveltségű honvédőrnagy alapította, összeszedve az egész környék magyar hadifoglyait. A község neve ma *Kerizs*. Valaha Kőrös volt. Lakói ma jakutoknak vallják magukat, kik a magyar nyelvvel párhuzamosan az oroszt is beszélik. Hivatalos nyelvök azonban az orosz, — mondja tovább az *Attila* cikke, — de iskolájokban be van vezetve a magyar nyelv tanítása is. A történelmet például mind a két nyelven tanulják. Magyar nyelvtudásuk nem tökéletes, nyelvsziget lévén, telítve van orosz és mongol (?) szavakkal; mindennek ellenére azonban jól megértettük egymást.

Távozásuk előtt megnézték Petrovics sírját is. A vasrácsos kerítésen belül, mely 6×6 méter négyzetű terület, 2.5 méteres halom van. A domb tetején vaskereszt, rajta ovális vastábla a következő szószerinti felirattal: „Alexander Stjepanovits Petrovics honveg ernagi, halva itt 1857 május 18. Ő csinalta falut: Kőrösöt!“

Cikke végén még ezt írja Barátosi Lénárt Lajos: „Már 1913-ban szóvátettem ezt a dolgot úgy a belügyben, mint a honvédelemnél, természetesen süket fülekre és gúnyolódó kétkedőkre találva“.

A cikk adatai azonban teljesen megegyeznek a *Wochen-Ausgabe Neues Wiener Tagblatt*-nak 1936. évi június 20-iki számában megjelent cikke adataival, melyeket Herrmann F. *Bönisch* tett közzé, s melyeket F. és Sz. hadnagy és zászlós mondtak el neki még 1919-ben. Ott is szerepelt a jakut falu, a Szligir-folyó, a még magyarul is beszélő ott-telepedett hadifoglyok, Alexander Stjepanovits Petrovics; csupán a falu Kerizs—Kőrös neve s a sírfelirat hiányzott. Ennyi az új ebben a magyar cikkben.

A Rákospalotai Kaszinó ezévi március 15-iki ünnepi ülésén Petőfi Sándor mellszobrát leplezte le, melyet díszterme számára készíttetett. Az ünnepre, a szoboravató beszéd megtartására a Petőfi-Társaságot kérték fel, melynek nevében *Kállay* Miklós alelnök jelent meg, Gyökössy Endre tagtársunk kiséretében. Beszédében rámutatott Petőfi örökkön élő nagyságára és igazságaira, melyekből az a 90 esztendő, mely őt a mától elválasztja, semmit se vont el. Költészete, alakja csak növekszik az idő múlásával, mind teljesebb lesz s rávilágít a jövendő századok útjára is.

A Tokióban székhelyét tartó japán Petőfi-társaság a mult hónapban, a Waseda-egyetem múzeum-termében kiállítást rendezett *Jaschik* Álmos festőművészünknek a *János vitéz*-hez készült eredeti illusztrációiból. A művész e képeket most a japáni Petőfi-társaságnak ajánlotta fel. Ezzel a kiállítással kapcsolatban *Mezey* István összegyüjtötte és bemutatta Petőfinek japán nyelvre fordított költeményeit, valamint életére és költészetére vonatkozó egyéb adatokat is.

A japán lapok nagy elismeréssel írtak a kiállításról, közölték a képeket, az egyetem tanácsa pedig Jaschik Álmosnak egy régi japán fametszetgyüjteményt küldött viszonzásul.

Petőfi első versének századik évfordulója alkalmából jelent meg Kecskeméten *A halhatatlan diák* c. színjáték 3 felvonásban; tárgyalja Petőfinek aszódi diáksága végső napjait, a nagy költő emlékezetéhez méltó nemes hangon s emelkedett irodalmi szellemben. Szerzője: *Osváth* Gedeon dr., az aszódi gimnáziumnak hosszú időn át volt igazgatója, Koren Istvánnak e századeleji utóda, aki Petőfi aszódi ifjúságára vonatkozó adatokat a tudós és pedagógus lelkiismeretességével gyűjtötte össze, amint erről

Petőfi aszódi ifjúsága c. szép tanulmánya is tanúskodik. Osváth Gedeon kitünően ismeri Petőfi aszódi diákkorát; négyíves munkájában elénk varázsolja az öntudatos, intelligens, látor diákot, s mi örülünk, hogy Petőfi ifjúkorának ez a megszólaltatása: gazdagította főkép ifjúsági irodalmunkat egy érdemes és szeretettel megírt művel.

ELHUNYT TAGJAINK EMLÉKEZETE

A Magyar Külügyi Társaság, melynek Pekár Gyula évek során át elnöke volt, március 22-én, ünnepi ülés keretében leleplezte arcképét. A képet Lengyel-Rheinfuss Ede festőművész készítette. Az ülést *Kenéz* Béla titkos tanácsos, elnök vezette, az emlékbeszédet *Paikert* Alajos ny. államtitkár mondotta, aki gondosan egybegyűjtött adatok alapján megrajzolta a politikus Pekár Gyula szellemi arcképét. A nagy számban megjelent előkelő közönség osztatlan figyelemmel hallgatta a nagyszabású beszédet, mely Pekár Gyula sokoldalú munkásságának egyik ágát vetítette eléje. Az ülés végén az elnök meleg szavakkal fejezte ki köszönetét az előadónak, valamint a kegyeletét lerovó közönségnek, mely magában foglalta politikai és társadalmi életünk és a diplomáciai kar előkelőségeit. A család részéről jelen volt hitvese: özv. Pekár Gyuláné és Pekár Imre. A M. T. Akadémiát *Voinovich* Géza főtitkár képviselte. Társaságunk és *Császár* Elemér elnökünk képviseletében Havas István alelnök volt jelen, a tagok sorából szintén ott voltak *Herczeg* Ferenc m. kir. titkos tanácsos, *Szász* Károly v. b. t. tanácsos, *Bán* Aladár, *Falu* Tamás, *Lázár* Béla, *Mariay* Ödön.

A Rádió igazgatósága elhúnyt elnökünk emlékét ülte meg május 5-én. Előadókul felkérte Társaságunk következő tagjait: Császár Elemér elnököt, aki Pekárt mint írót, Havas István alelnököt, aki mint a Petőfi-kultusz vezérét és Gáspár Jenő titkárt, aki mint embert mutatta be a Rádió közönségének. Kovács Ernő színművész előadta Pekár novelláját: A galgaparti hűtelent, mely Petőfinek Cancrini Emma iránti szerelmét tárgyalja, és ő mutatta be Agyagfalvi Hegyi István, Gyökössy Endre és Szathmáry István tagtársainknak Pekár Gyuláról írt verseit is.

Az irodalmi est ötnegyed óra hosszáig tartott, este fél 9-től ¾10-ig s mindenképpen méltó volt a Studió hivatásához és jó hírnevéhez s tudomásunk szerint erős visszhangja volt az országban.

Ugyancsak Pekár Gyuláról emlékezett meg a *Kisfaludy-Társaság* május 11-iki ülésén, székfoglalóján: *Kállay* Miklós, Társaságunk alelnöke, aki megértő, meleg szavakkal méltatta elhúnyt elnökünk nagyszabású irodalmi életét.

Gárdonyi Géza egykori tagunk írói hagyatékából most egy igen időszerű munka látott napvilágot, ezzel a címmel: *Magyarul így!* Tartalmazza a nagy írónak nyelvünk eredetiségéről és szépségeiről vallott írásait, jegyzeteit s rámutat azokra a fogyatkozásokra és eltévelyedésekre, melyekkel a sajtónak az a része élt a multban s él ma is, amelyik a nemzet nagy kincsét, a nyelvet nem tiszteli eléggé. Azt mondja egyhelyütt Gárdonyi: „A nemzet lelke meg a nyelv lelke egy. Bármit elveszthet a nemzet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti, azt Isten se adja vissza többé!“

Gárdonyi Géza, aki a Petőfi-kultusznak és a magyar nyelvnek a leghűségesebb harcosa volt, ebben a művében sem tagadja meg nagy szeretetét. Könyvében a törhetetlen magyar szellem erejével vizsgálja a nyelv mozzanatait, figyelmeztet nagy gazdagságára s fájlalja elég sűrűn jelentkező szeplőit, melyeket a gondatlanság idézett elő. Még itt-ott feltűnő túlzásaiban is érdekes és tanulságos könyv ez.

Az Akadémia elindított nyelvmozgalma idején kétszeres érdeklődést kelt ma a közel 400 oldalas kötet. Megjelenése igaz örömet keltett bennünk.

Két cikknek lenyomatát kaptuk, az egyiknek címe: *A löbi gazda földszeretete*, a másiké: *A szabadítók*. Mind a kettőt Görzsönyi Vargha Zoltán írta, Vargha Gyuláról, édesapjáról, aki tiszteleti tagunk volt s a jövő évben lesz tíz esztendeje, hogy meghalt. A két lenyomat nem írói arcképéhez akar járulni adataival, inkább emberi vonásait örökíti meg; az előbbiben a költő önzetlen földszeretetét, rendkívül találó meleg színekkel; a másodikban a román megszállás idejéből ad „érdekes" képeket, melyeknek szenvedője, hőse ugyancsak a löbi gazda, Vargha Gyula, a költő, aki tudvalevően 1919-ben, Löb pestmegyei községben vonult meg, a magaszerezte kis birtokán. A löbi gazda nevét Kozma Andor adta a költőnek, róla írt egyik versében.

Agárdi László a M. Irodalomtörténeti Társaság március 12-iki ülésén *Bartóky* Lajosról, a meseíróról felolvasást tartott. Ugyancsak róla mondott emlékbeszédet Raffay Sándor t. tagunk a Szarvasi Öregdiákok április 2-iki ülésén, Gyökössy Endre r. tag pedig verset olvasott fel róla.

Komáromi Jánosnak, korán elhúnyt tagtársunknak emlékezete ápolására Bizottság alakult; céljául tűzte ki, hogy Komáromi kerepesi-úti temetőben levő hamvai fölé méltó síremléket állít, emlékművet tervez szülőföldje: Sárospatak kertjében, s nyolc kötetet kitevő hátrahagyott műveinek kiadásáról gondoskodik. A Petőfi-Társaság hálásan veszi tudomásul a társadalom e nemes és hazafias mozgalmát s a maga részéről is felajánlja támogatását.

Komáromi János emlékezetét ülték meg egykori iskolatársai a sárospataki főiskolán, január 16-án igen népes közönség jelenlétében. Az érdekes ünnepi számok sorából kiemelkedett *Pethő* Sándor megemlékezése Komáromi János írói egyéniségéről és *Bodor* Aladárnak szintén személyesen előadott költeményei.

Kilenc évvel ezelőtt elhúnyt jeles tagtársunkról: *Harsányi* Kálmánról egy fiatal író: *Várhegyi* Miklós nemeshangú, tartalmas értekezést adott ki, melyben életét és munkásságát méltatja a nagyívelésű írónak. Azt mondja az értekező, hogy Harsányi „amíg élt, imádta a művészetet s maga is művész volt minden ízében. Ez a szempont adja meg az irányvonalat élete és munkássága megértéséhez". Az értekezésnek kiemelkedő része az, amidőn *Ellák*ot, Harsányi Kálmán tragédiáját fejtegeti. Kitűnően ismeri föl tragikumának magvát, midőn azt írja, hogy Ellák „népe miatt összeütközésbe került apjával, apja miatt népével és halálos csapást kap féltve szeretett testvérétől (Csabától)". E fölé „hatalmas ívben domborodik az egész tragédia, a szilárd alapra mindvégig biztosan emelkedő roppant épület".

Június 1-én *Prohászka* Ottokár hamvait új nyugvóhelyén, az ő emlékére emelt új templomban helyezték el,

Székesfehérvárott. A Szent István-ünneppel kapcsolatban történt esemény természetszerűen országos jellegű volt, a nagy püspök, nagy író és vallásbölcselő emlékéhez méltóan.

Prohászka Ottokár a Petőfi-Társaságnak hosszú időn át tiszteleti tagja volt s valahányszor megszólalt fölolvasó asztalunknál, ünneppé tette mindig az ülést. Emlékét hálásan őrizzük, azzal a kegyelettel, mely a nagyoknak kijár. Társaságunk képviseletében *Kállay* Miklós alelnök volt jelen a június 1-i ünnepen, aki ott a Kisfaludy-Társaságot is képviselte.

A budapesti tankerület kir. főigazgatója *Pintér* Jenő főigazgató értesítette Társaságunkat, hogy Móricz Pál sírját a fővárosi Szent László-téri polgári leányiskola tanári testülete és ifjúsági önképzőköre vette szerető gondoskodásába. Az önképzőkör virággal ülteti be a sírt, halottak napján feldísziti. Egyik ülésén pedig megemlékezik egykori tagunk mindig magyar zamatú írói munkásságáról.

HORÁNSZKY LAJOS SZÉKFOGLALÓJA

Horánszky Lajos, akit Társaságunk a mult év március 2-án választott meg tiszteleti tagul, ezévi március 13-án megtartott nagygyűlésen olvasta fel székfoglaló értekezését *Tisza Kálmán kora* címmel. A nagy jellemző erővel feltárt korszakunk képét az Akadémia dísztermében egybegyűlt hatalmas közönség nagy érdeklődéssel hallgatta végig s meleg tapssal jutalmazta meg.

A felolvasás után *Császár* Elemér elnök fogadta tagul a következő beszéddel:

— *Kedves Társunk!* Van Budapest kőrengetében egy rejtett kis oázis: évszázados fák között, kanyargó utakkal átszelt, virágokkal szegélyezett pázsit-szigetek — egy darab magyar vidék, ide varázsolva a nagyváros szívébe. Ennek az édennek gazdája Te vagy. Nem Te teremtetted, úgy örökölted, de szellemi oázissá Te tetted, magad köré gyűjtve a hét egy meghatározott napján fővárosunk szellemi arisztokráciáját, írókat és költőket, tudósokat és művészeket, politikusokat és katonákat. Nemzetünk legszörnyűbb napjaiban, a vörös uralom átkos idején kovácsolódott össze ez a kis Társaság, akkor kapta Beöthy Zsolttól az Aurora-nevet, — talán ez egyetlen hely volt akkor, ahol szabadon közölhettük fájdalmunkat és keserűségünket s hangot adhattunk föl-fölvillanó reménységünknek. Később, mikor felvirradt, a baráti társaságból Széchenyi szellemében eszmeváltó kör lett, ahol a magyar élet kis és nagy kérdéseit vitatjuk meg őszintén, bátran, egymással gyakran szembenállva, de mindég egymásra találva fajunk és nemzetünk szeretetében.

— Miért éppen a Te baráti házadban született meg ez a keretek, szabályok és tisztségek nélkül virágzó kör, mi adta Neked az erőt, hogy megteremtve az Aurórát a Schediusok, Vitkovicsok, Bártfayak, Fáyak örökébe lépj? A magyarázatát három mozzanatban találom, mindegyik egy-egy vonást szolgáltat egyéniséged megismeréséhez — együtt a három pedig elénk rajzolja egész embervalódat.

— Az első: magyar voltod. Igazi magyar vagy, érzésben és gondolko-

zásban, hű és rendíthetetlen. Az élet minden jelenségét a magyarság szemével nézed s az emberi cselekedeteknek és a nagyvilág mozgalmainak megítélésében etikai normául a magyarság érdekét alkalmazod. Ami a magyarság életerejét fokozza és csak ez, jó, igaz és szép. Ez az elv, ez a meggyőződés irányítja tetteidet is. A másik mozzanat: úri voltod. Igazi magyar úr vagy, mégpedig régiszabású, amilyenek uraink a multban voltak: szíves, vendégszerető, fölfelé önérzetes, lefelé barátságos, bátor és őszinte, ha kell, a kíméletlenségig. Modern változatát mutatod a félelem és gáncs nélküli lovagoknak, — de a könyvgyűjtő, nagyműveltségű, irodalom iránt érdeklődő régi magyar uraknak is: a Rádayaknak, Jankovicsoknak, Telekyeknek. Könyvtárad, a Bessenyeitől Aranyig terjedő kor editio princepsei, ma az ország legértékesebb magángyűjteménye — magad, mint nagynevű elődeid, egy tanulmányokban töltött és tapasztalatokban gazdag élet kincseit kínálod az okulnivágyóknak.

— Lényednek ez a két vonása jelentős tényezővé tett téged az utolsó negyedszázad irodalmi életében s már ezzel is jogot szereztél arra, hogy magunkhoz kapcsoljunk: érzületeddel és gondolatvilágoddal egészen hozzánk tartozol s ugyanazokat az eszményeket szolgálod, mint társaságunk. De Te nemcsak szóval és tettel dolgozol irodalmunk javára, hanem írással is. Te, és ez a harmadik mozzanat, amely sikeredet megérteti, író is vagy, író és tudós, történetkutató és történetíró. Harminc év óta, amikor első könyved megjelent s Bacsányi János életének rejtelmeit feltárva, egy nagyméretű és nagyszabású képet adtál a századforduló politikai és szellemi életéről, átbúvároltad a bécsi titkos levéltárat, egyike voltál az első magyaroknak, akik előtt megnyílt az eddig súlyos lakattal elzárt vasajtó és tudományos dolgozataidban egészen újszerű világításba állítottad a közelmult meg nem értett vagy félreértett embereit és eseményeit.

A magyar, az úr, a tudós vonásaiból formálódik ki az érdekes és értékes kép, amely Horánszky Lajosról bennünk él; modelljét, Horánszky Lajost, az embert, szeretettel köszöntöm, mint Társaságunk tiszteleti tagját s átnyujtom Neked tagságod látható jelét, ezt az oklevelet.

A fogadóbeszédet nagy taps kísérte.

SIK SÁNDOR SZÉKFOGLALÓJA

Ez évi május 15-iki ülésünkön *Sik* Sándor r. tag mondta el székfoglalóját. Bevezetésül elődjéről, Szávay Gyuláról emlékezett meg. A tartalmas, szép tanulmányt cikkeink sorában közöljük. Öt költeményének bemutatása után *Császár* Elemér elnök a következő beszéddel fogadta:

Kedves Társunk!

Te, aki most elhangzott prózai előadásoddal — szürke megemlékezés ürügye alatt rendkívül mély és színes, igazi művészi írói jellemrajzot adtál benne! — és hol pajkos humorú, hol szívbe markoló verseiddel elfoglaltad székedet a Petőfi-Társaságban, nem bevonulsz közénk, hanem visszatérsz hozzánk — huszonnyolc évi távollét után. Akkor, 1910-ben történt, hogy Társaságunk *A Vág ritmusai* című versciklusodat megkoszorúzta egy pályázatán, s ezzel egy életre elkötelezett Téged az irodalomnak. Mint

gyermekifjút, fiatal egyetemi hallgatót, köszöntött a Társaság akkor, mint pályája zenitjére érkezett férfit, mint tudós egyetemi tanárt köszöntelek most — amit közben átéltél, az valóságos regény, regény, de nem kalandoknak, hanem tetteknek sorozata, regény, amelynek vezérszólama a munka, s kisérete a dicsőség. Ahova az Úr rendelt, teljesítetted kötelességedet, s mivel nemcsak híven, buzgón dolgoztál, hanem szívvel és lélekkel is, munkádon Isten áldása volt.

Pályádat a kegyes rend körében kezdted, a pap és a tanár kettős hivatását töltve be: kis és nagy diákokat neveltél jóra, az erkölcsös életre és tanítottad nekik a magyar irodalmat. Tanításod azonban nem pusztán ismeretközlés volt — lényege szerint más, sokkal több, sokkal értékesebb szellemi munka. Megérezve páratlanul finom költői intuicióddal irodalmunk mélységeit és szépségeit, csodálatos ékesszólásoddal — egykori tanítványaid ma is rajongva beszélnek róla — eléjük tártad s ezzel elérted a tanár munkája terén a legnagyobbat: megszerettetted diákjaiddal a tárgyadat, megszerettetted a magyar irodalmat.

S mikor megírtad újabb tudományos irodalmunk legnagyobb szabású essayjét, a *Gárdonyi, Ady, Prohászka* című könyvedet, s benne egy hármas médaillonban három lelki arcképet adtál, a magyar szellemnek három, érzés- és gondolatvilágban annyira eltérő, de egyaránt gyökeresen magyar reprezentánsáról, megrajzolva biztos kézzel emberi és írói jellemüket: tudományod jutalmául Magyarország kormányzója egyetemi katedrára emelt. A középiskola zárt világából az egyetem szabad levegőjébe érve, szellemed újra, még magasabbra szárnyalt s magával ragadta oda a jövő tanárnemzedéket. Akik kikerülnek a kezed alól, azok az ifjak nem pusztán okleveles tanárok, hanem a magyar irodalomnak megértő és lelkesedő rajongói.

Közben szolgáltad kereszttel kezedben a hazát: mint katonapap a nagy háborúban ott voltál az ellenséggel küzdő katonák mellett, buzdítva, bátorítva őket, s ott álltál a szenvedő, haldokló sebesültek ágyánál, vigasztalva amazokat, erősítve az utolsó útra emezeket. Majd fölismerve a nagy igazságot, hogy nemzetünk jövője az ifjúságban van, társaiddal megalapítottad a cserkészmozgalmadat — Te voltál az, aki személyiséged varázsával kiépítetted a magyar cserkész-lelkiséget.

De mindezen túl és mindezen fölül, öntudatos életednek szinte az első percétől a mai napig, Te költő vagy, drámaíró és lirikus. Drámáidat — vannak köztük mesejátékok, misztériumok, allegórikus színművek, történeti tragédiák — és lirikumaidat — hazafias és vallásos énekek — ismeri minden művelt magyar, mindannyian, akik ebben a teremben együtt vagyunk. Ezúttal tehát csak egy drámai művedet ragadom ki, hogy bemutassam, és lirádnak csak egy vonását emelem ki, hogy igaz világításba állítsam.

István király-odat nemcsak azért választom, mert drámáid között fölépítésének biztonságával, jellemrajzának erejével, előadásának költőiségével a legművészibb alkotás, hanem mert legmagyarabb, sőt több: örök magyar. Ami a magyarságra a második évezred kezdete óta a mai napig olyan jellemző, a magyar léleknek az ország szerencsétlen helyzetéből következő kettéhasadása, a szívnek és az észnek ellentéte: abban, mint korábban Herczeg Ferenc, fölismerted a magyar sors tragikumát. A magyar egy évezreden át mindig szembekerül

a magyarral, mert az egyik, nemes szenvedélyében, mindent kockára tenne a nemzeti eszményért — amely, fájdalom, meg nem valósítható; a másik, óvatos bölcseségével, a nemzeti lét védelmében megelégszik kevesebbel — talán az elérhetőnél kevesebbel. Drámádnak az a nagy jelentősége nemzeti szempontból, hogy fölismerted: a ragyogó ábrándnak és a szürke valónak ez az ellentéte ott rejtőzött már Szent István királyunk szíve mélyén is.

S most áttérek arra, ami szívednek kétségkívül legnagyobb ügye: lirádra. Jelentőségedet úgy fogalmazzák, hogy Te vagy az, aki Harsányi Lajossal körülbelül egy időben megteremtetted s azután a legmagasabbra emelted a magyar katolikus költészetet. Ezt én nem ismerem el, legalább is nem úgy, ahogy elgondolják. Nem, mert én nem ismerek felekezeti költészetet, nem ismerek katolikus és protestáns verseket — én csak magyar költészetet ismerek, és kétféle verset: jó verset és rossz verset. Az *Idvez légy kegyelmes Szent László király* és a *Boldogasszony anyánk* nekem, a református magyarnak, ép olyan magyar vers és ép annyira szívem szerint való, mint katolikus testvéreimnek. A Te jelentőséged abban áll, hogy azt a nagy igazságot, amelyet fölismertek már a XIX. század ú. n. katolikus költői: a katolikus lélek érzésvilága a maga mély áhítatával gazdag és értékes termő talaja a költői ihletnek — ezt az elméleti igazságot volt erőd átvinni a gyakorlatba. Amit Mindszentyék, derék, buzgó, de szerény tehetségű elődeid, hiába kiséreltek meg, azt társaid élén, a magad költői talentumával, megvalósítottad: kifejtetted a katolikum sajátos lelkiségéből a benne rejlő esztétikumot és művészi versekbe foglaltad lelked katolikus rétegének érzéseit. Fogantatásában természetesen katolikus az a költészet, amit Te adsz nekünk, de művészetében, sőt jellemében is magyar, az egész magyarság birtoka és kincse.

Én tehát most, mikor átnyújtom Neked a Petőfi-Társaság rendes tagságának oklevelét, Benned a magyar költőt, az igazi költőt üdvözlöm, közös eszményünknek, a nemzeti eszmének, a művészi gondolatban törhetetlen hívét.

TAGTÁRSAINK KITÜNTETÉSE ÉS MUNKÁSSÁGA.

Kornis Gyulát az országgyűlés képviselőháza igen nagy többséggel elnökévé, a M. Pedagógiai Társaság pedig örökös tiszteletbeli elnökévé, *Pintér* Jenőt pedig ugyanekkor elnökévé választotta.

Ifj. *Hegedüs* Sándor a mult hónapban Londonban, a *Royal Society of Literature* meghívására *Petőfiről, a magyar Byronról* tartott előadást az angol közönség előtt. A Londonban tartózkodó magyarjaink, Marosy Ferenc követségi tanácsossal az élen, ünneplésben részesítették Hegedüs Sándort.

Harsányi Zsolt új könyvet írt: *Sacra Corona, a magyar Szent Korona regénye* címen; műve a könyvnapon jelent meg.

Szitnyai Zoltánnak szintén regénye jelent meg a könyvnapon: *Tánc* címmel.

Kristóf György, Kolozsvárt élő lev. tagunk *Az erdélyi időszaki sajtó a kiegyezéstől a közhatalom változásáig* (1867-1919) címen tanulmányt adott ki.

Havas István: Kövek. Virágok. Emberek. Szonettek könyve.

Földi Mihály: A miniszter. Regény.

Kállay Miklós: *Magóg fiai.* Regény.

Kállay Miklós: T. S. Eliotnak drámáját, *A hit győzelmé*-t fordította le, melyet a Nemzeti Kamaraszínháza adott elő először május 19-én.

Harsányi Lajos: *Zugó Márton.*

Csathó Kálmán: *Fűszer és csemege.* Egy régi bolt története 3 felvonásban. Előadta 1938. márc. 20-án a Vígszínház

Pintér Jenő: *Magyar irodalomtörténet.* 2 kötet.

Pintér Jenő: *Magyar nyelvvédő könyv.*

Voinovich Géza: *Arany János életrajza.* 1860—1882. (A műnek 3. kötete ez. A M. T. Akadémia kiadásában most már teljes a munka.)

AZ AKADÉMIA ÜNNEPE.

A M. T. Akadémia május 8-án, vasárnap délelőtt tartotta 98. évi ünnepélyes közülését, melyre a Petőfi Társaságot Császár Elemér elnökünk személyében külön is ünnepiesen meghívta.

Az Akadémiának ez az évi beszámolója, amidőn szavába a történeti hagyományoktól megszentelt intézet szólal meg, most is a magyar tudósvilág évi munkásságáról adott gazdag, tartalmas megnyilatkozást: az elnöki megnyitóban, a főtitkári jelentésben és a két előadás keretében, melyek a ma jubiláló szentistváni gondolatot világították meg.

A közülésnek ránk, a Petőfi Társaságra nézve különleges érdekessége, hogy elnökünknek, *Császár* Elemérnek tiszteleti és igazgatósági taggá, *Voinovich* Géza tagtársunknak tiszteleti taggá választását, *Kornis* Gyulának a nagydíjjal, *Herczeg* Ferencnek pedig a Kónyi Manó-díjjal történt kitüntetését hirdették ki.

A PETŐFI-HÁZ GYARAPODÁSA.

Japánban élő s ott a magyar-ügy javán fáradozó honfitársunk: *Metzger* Ferdinánd, a Petőfi-Társaságnak egy rendkívül díszes kiállítású testes kötetet küldött, mely japáni nyelven van írva, hazánk történetét foglalja magában s külön fejezetben tárgyalja Trianon-i szerencsétlenségünk megalázó voltát. Ezzel a fejezettel zárul a kitűnő könyv utolsó akkordja s Petőfi: *Élet vagy halál* c. versének japán-nyelvű fordításával.

A könyv címe egyébként latin nyelven íródott és így hangzik:

Historia nobilis gentis ungarorum. A primis exordiis per saeculorum gloriam necnon tribulationes usque ad dies nostros. Compinxit in lingua iaponica, ediditque *Ferdinandus W. Metzger,* prooemium scribente *prof. dr. K. Siratori.* Typis exaravit Maki Seihonsha in Tokio, 1937.

Történetünket illusztráló képei művészi kivitelűek, ismert művészeink remekei, szép másolatban. A könyv a 70 milliós Japán-birodalomban nagy szolgálatot fog tenni a magyar ügynek.

Petőfi két versét zenésítette meg *Dobó* Sándor ismertnevű zeneszerző: *A hegyoldalt venyigesor takarja,* és a *Tíz pár csókot egyvégből* címűt. Ugyanő kitűnő tanulmányt írt Petőfi költészetének zenei vonatkozásairól.

Lombos Alfréd, bonyhádi lelkész Petőfi életéből nyolc életképet írt meg, könnyen előadható, izléses, irodalmi formában. Műkedvelők számára igen alkalmas egyfelvonásos művecskék. Kaphatók a szerzőnél, Bonyhádon.

FELOLVASÓ ÜLÉSEINK TÁRGYSORA.

1937 szept. 19-én. Akadémia felolvasó terme. Az ülés *Pekár* Gyula elhúnyt elnök emlékezetének volt szentelve. 1. Elnöki megnyitó. Pekár Gyula emlékezete, Császár Elemér alelnök. 2. Főtitkári jelentés, Havas István főtitkár. 3. Csaba. Regényrészlet. Pekár Gyula hátrahagyott művéből. Bemu-

tatja: Gáspár Jenő titkár. 4. Agyagfalvi Hegyi István, Gyökössy Endre és Szathmáry István Pekárról írt versei. Bemutatja: Szathmáry István r. t. 5. Pekár Gyula életrajzából részlet. Lázár Béla r. t.

1937 okt. 10-én, ugyanott. 1. Megnyitó, Császár Elemér alelnök. 2. Főtitkári jelentés, Havas István főtitkár. 3. Költemények. Baja Mihály r. tag. 4. Kossuth. ifj. Hegedűs Sándor r. tag. 5. Költemények. Havas István főtitkár. 6. Dalmady Győző költészete. Bán Aladár r. tag.

1937 nov. 14-én, ugyanott: 1. Megnyitó. Császár Elemér alelnök. 2. Főtitkári jelentés, Havas István főtitkár. 3. A nádpálca. Verses elbeszélés. Feleki Sándor r. t. 4. Újházy mester mókáiból. Visszaemlékezés. Szécsi Ferenc r. t. 5. Székely balladák. Agyagfalvi Hegyi István r. t. 6. Szerecsenmosdatás. Schöpflin A. irodalomtörténetének bírálata. Lázár Béla r. t.

1937 dec. 12-én, ugyanott: 1. Megnyitó. Császár Elemér alelnök. 2. Főtitkári jelentés, Havas István főtitkár. 3. Beszámoló Jókai komáromi szobrának leleplezéséről. Ifj. Hegedüs Sándor r. t. 4. Költemények. Gyökössy Endre r. t. 5. Megemlékezés Géczy Istvánról. Bakacsi bevásárol. Novella. (Székfoglaló.) Terescsényi György r. t. 6. Költemények. Bodor Aladár r. t.

1938 jan. 9-én, ugyanott: 1. Megnyitó. Császár Elemér elnök. 2. Főtitkári jelentés, Havas István főtitkár. 3. Hattyúdal. Elbeszélés Zádor Tamás r. tagtól. Bemutatja Gáspár Jenő titkár. 4. Költemények. Dutka Ákos r. tag. 5. Deák Ferenc. Székfoglaló. Preszly Elemér t. tag. 6. Költemények. Falu Tamás r. tag.

Február hó 13-án: 1. Megnyitó. Császár Elemér elnök. 2. Főtitkári jelentés. Havas István főtitkár. 3. Elbeszélés. Gáspár Jenő titkár. 4. Költemények. Babay József r. tag. 5. Megemlékezés Lázár Istvánról. Színház a nemzeti kultúrában. Székfoglaló. Márkus László r. tag. 6. Költemények. Farkas Imre r. tag.

Március hó 13-án: A 62. nagygyűlés. Tárgysora megjelent a *Koszorú*-ban (IV. kötet, 3. sz. 176. lap.)

Április hó 3-án: 1. Megnyitó Havas István alelnök. 2. Főtitkári jelentés. Gáspár Jenő titkár. 3. Költemények. Czóbel Minka r. tag. 4. Thorma János, Petőfi festője. Lázár Béla r. tag. 5. Költemények. Szathmáry István r. tag. 6. Elbeszélés. v. Bodor Aladár r. tag.

Május hó 15-én: 1. Megnyitó. Császár Elemér elnök. 2. Főtitkári jelentés. Havas István alelnök, főtitkár. 3. Megemlékezés Szávay Gyuláról. Költemények. Székfoglaló. Sík Sándor r. tag. 4. Elbeszélés. Harsányi Zsolt r. tag. 5. Uuno Kailas, a finn költészet Phaëtonja. Versfordítások. Bán Aladár r. tag.

A PETŐFI-TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAI

A *Petőfi-Társaság* új pártoló tagjai:

Bartha László jegyző, Hajdubagos. Virágh János főjegyző, Hajdubagos. Böszörményi Jenő főjegyző, Nagykereki. Nagy Tivadar jegyző, Nagykereki. Benedek Lajos ig. tanító, Nagykereki. Dr. Kiss Károly ig. tanító, Nagykereki. Dr. Sándor István orvos, Bpest. Dr. Princz György tisztv., Bpest. Zetényi Ödön főjegyző, Ártánd. Nagy Lajos ref. lelkész, Sáránd. Dr. Herbst Géza orvos, Báránd. Raffay Lajos ig. tanító, Báránd. Szathmáry Sándor v. műsz. tan., Székesfehérvár. Székelyhidy Béla ref. esperes, Álmosd. Szabó Lajos ref. tanító, Álmosd. Leposa Imre

földbirtokos, Álmosd. Zsadány Lajos főjegyző, Hosszúpályi. Dr. Dvorszky Lajos orvos, Hosszúpályi. Dr. Bakó Sándor orvos, Hosszúpályi. Müller Gyula ig. h. tanító, Báránd. Nagy Olivia áll. polg. isk. tan., Tótkomlós. Kurdin Elemérné ip. tanár, Bpest. Nagy János gyógyszerész, Gádoros. Benkő Ferenc ref. lelkész, Gádoros. Blayer József földbirtokos, Mezőpeterd. Dr. Moldoványi Andor jegyző, Mezőpeterd. Dobos Jenő főjegyző, Mezőpeterd. Özv. Bocskár Istvánné Kispest. Dr. Kovács Elek körállatorvos, Adány. Kulcsár Ferenc ref. lelkész, Báránd. Pipis Sámuel malomtul., Tótkomlós. Vedres Ilona polg. isk. tan., Tótkomlós. Szabó Ádám áll. pol. isk. tan., Tótkomlós. Közs. kath. polg. fiú- és leányiskola, Soroksár. Szücs Endre ref. lelkész, Kőrösszakál. Pusztay József ev. lelkész, Gádoros. Vitéz Király Lajos isk. igazgató, Gádoros. Perényi Jenő máv. áll. főnök, Gádoros. Vidovszky István gyógyszerész, Békéssámson. Ugray Ferenc rk. k. tanító, Tótkomlós. Kultsár József isk. igazgató, Békésszentandrás. Dr. Pálinkás János orvos, Békésszentandrás. Forgács Károly gyógyszerész, Csorvás. Tátrai Károly ev. lelkész, Csorvás. Bede Gyula ref. lelkész, Esztár. Dr. Koroknay Sándor kir. állatorvos, Biharkeresztes. Dr. Tokayer József állatorvos, Pocsaj. Csóka Imre ref. isk. igazg., Konyár. v. Ury Ferenc ref. lelkész, Konyár. Vass Károly községi jegyző, Kismarja. Bartha András ref. isk. igazg., Kismarja. Dr. Székely Géza orvos, Derecske. Tarr Ferenc áll. polg. isk. tan., Derecske, Vadon Béla ref. lelkész, Derecske. Szabó József áll. főnök, Derecske. Rákos Imre el. isk. igazg., Derecske. Lénárt István ref. el. isk. igazg., Derecske. v. Benkő József g. tanár, Bpest. Garami Károly ny. isk. igazg., Bpest. Kovács Miklós g. tanár, Bpest. Konrád Anna tisztviselőnő, Szeged. Mádi Kovács Zsuzsánna, Gyapapuszta. Özv. vágszerdahelyi Prepeliczay Antalné, Rákosesaba. Dr. Czárán Géza gazdálkodó, Sepreus. Özv. Szabó Ignácné, Tiszakeszi. Farkas Klára egyet. tisztviselő, Pécs. Konkoly Thege Gyuláné államtitkár neje, Bpest. Lengyel János O. K. H. igazg., Hőgyész. Szabó Imre, Kunszentmárton. Vass Erzsébet, Budaiút postaügynökség, Cegléd mellett. Dr. Rapochs Jenő főtanácsos, Bpest. Dr Sponer Miklós pü. tanácsos, Bp., Dr. Nyári Pál Tébe igazg., Bpest. Dr. Kresz Károly Tébe főtan., Bpest. v. Kormóczy Ottó Moktár igazgató, Bpest. Dr. Szeőke István ny. kur. tan. elnök, Bpest. Kőszeghyné Usz Irén ny. ezr. özv., Bpest. Pap Elek vbtt., Bpest. Dr. Gévay-Wolff Nándor ny. államtitkár, Bpest. Dr. Wellmann Oszkár egy. tanár, Bpest. Dr. Schober Béla bankelnök, Bpest. Dr. Fekete Gyula belgyógyász, Bpest. Dr. Bernát István M. N. B. alelnök, Bp., Szentirmay Imre min. oszt. tan., Bp. Dr. Bartholy Ervin, Bpest. Dr. Kiss Mihály főtitkár, Bpest. Dr. Berkes János min. titkár, Bpest. Pártos Zsigmond igazg., Bpest. Fleissig Sándor bankelnök, Bpest. Dr. Ürményi Károly orvos, Bpest. Dr. Farkas Lajos máv. tan., Bpest. Dr. Marschall Emil orvos, Bpest. Fischer Mór ny. máv. főfelügyelő, Bpest. Kun László műsz. tan., Bpest. Dr. Irányi László ig. jogtan., Bpest. Török Jenő polg. isk. tanár, Csepel. Adorján Antal alezredes, Bpest. Dr. Halász Árpád szerkesztő, Bpest. Kállay Kálmán g. mérnök, Bpest. Neuschloss Albert okl. mérnök, Bpest.

A szerkesztő bizottság elnöke:
CSÁSZÁR ELEMÉR.

A bizottság tagjai:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.
Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 15.

Budapesti Hirlap nyomdája. — Felelős nyomdavezető: Nedeczky László igazgató.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjáélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1938. évi illetményköteteink:

BARABÁS GYULA: ELVESZTETT ARCOK. *(Január hó.)* Az erdélyi irodalom értékes képviselőjének legújabb alkotása. Regényének hősei az erdélyi magyarok.

SZENTMIHÁLYINÉ SZABÓ MÁRIA: FELFELÉ (KÉT KÖTET.) *(Február hó—március hó.)* A béke boldog napjaitól kezdve, a világháború válságain át érdeklődéssel és együttérzéssel kísérjük figyelemmel sorstársaink életét.

BALASSA IMRE: MOLIÉRE. *(Április hó.)* A Napkirály kora, a XVII. század udvari és szerelmi intrikái elevenednek meg ebben a nagyszabású korrajzban, amelynek tragikus hőse a világ legnagyobb vígjátékírója, legkülönb színésze.

BÓKAY JÁNOS ELBESZÉLÉSKÖTETE. *(Május hó.)* Az európai hírű vígjátékíró elbeszélés-termésének legjava. Mindegyik elbeszélés egy-egy dráma.

KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA: FÖLDI KÖDBEN. *(Június hó.)* Földi ködben megyünk előre. Minden anya szeretné, ha gyermeke a hegytetőre jutna: fénybe. Rozálka, mikor a gyermekét várja, vágigéli a gyermek életét, megküzd érte, hogy megbékélt szívvel érhessen fel a hegyre: a jó Isten elé.

FALU TAMÁS: TISZTA VÍZ. *(Szeptember hó.)* Három ember mesteri kézzel szőtt története, csupa ötlet, finomság, bölcseség.

PEKÁR GYULA: ULTIMA CANZONE. *(Október hó.)* Pekár Gyula utolsó könyve, elbeszélő művészetének legértékesebb gyöngyszemei.

VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA: NE SÁRGULJ, FÜZFA (KÉT KÖTET.) *(November hó—december hó.)* A „Virágzik a mandula" című, páratlan sikert aratott katona-regény folytatása. A „Virágzik a mandula" eddig közel harmincezer példányban kelt el!

A Petőfi-Társaság az 1938. év folyamán TÍZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET *és folyóiratát, a „Koszorú"-t mindazoknak elküldi, akik évi 20 pengőt ajánlanak fel a Petőfi-Társaság pártolására.*

Ez a pártoló tagsági díj havi 2 pengős, vagy negyedévi 5 pengős részletekben is törleszthető.

A köteteket a pártoló tag részére, kívánságára beköttetjük, sötétkék egészvászon kötésbe, aranynyomással és ebben az esetben a bekötésért kötetenkint 1 pengő 60 fillért számítunk.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrássy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrássy-út 16. Távbeszélő: 1-266-83.
Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ.